T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HALİDE EDİB ADIVAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

BAHAR AYDIN

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. SELMA SOL

EDİRNE 2012

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAHAR AYDIN tarafından hazırlanan **HALİDE EDİB ADIVAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI** Konulu **YÜKSEK LİSANS** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 12.-13. maddeleri uyarınca **12.06.2012 Salı** günü saat **11.00**'de yapılmış olup, tezin* Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Recep DUYMAZ	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Selma SOL (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖZTÜRK	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	433481
Yazar Adı / Soyadı	Bahar AYDIN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 22828736558
Telefon / Cep Telefonu	0284 236 14 82
e-Posta	bahar.maal@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Halide Edib Adıvar'ın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları
Tezin Tercümesi	Folklore Elements in the Novels of Halide Edib Adıvar
Konu Başlıkları	Türk Dili ve Edebiyatı Halk Bilimi (Folklor)
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	300
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Selma SOL
Dizin Terimleri	Adıvar, Halide Edip=Adıvar, Halide Edip Halk bilimi=Folklore Halk edebiyatı=Folk literature
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☑ Ertelenmesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının 21.06.2015 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

21.06.2012
İmza:.....

Yazdır

Tezin Adı: Halide Edib Adıvar'ın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları

Hazırlayan: Bahar AYDIN

ÖZET

Halk kültürü, bir milletin geçmişini geleceğine bağlayan ve onu yaşatan en önemli unsurdur. Halk kültürü bir milletin asli karakterini teşkil eder. Edebiyatımızın önemli simalarından olan Halide Edib Adıvar da herkes gibi yaşadığı toplumun kültürüyle iç içe bulunmuş, dolayısıyla eserlerinde halk biliminin birçok unsurunu kullanmıştır. 82 yıllık yaşamı boyunca İmparatorluğun yıkılışına, Kurtuluş Savaşı'na ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık etmiş olan Halide Edib Adıvar, yaşadığı dönemin sosyal meselelerini ele almış, romanlarında, hikâyelerinde bu hususlar üzerinde önemle durmuştur.

Biz bu çalışmamızda, halk hayatını ve kültürünü eserlerinde ustalıkla kullanan kadın yazarlarımızdan Halide Edib Adıvar'ın halk bilimi unsurlarını romanlarında ne ölçüde kullandığını inceledik.

Birinci Bölüm'de, yazarın hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verdik.

İkinci Bölüm'de, romanlardaki halk edebiyatı unsurlarını ve yazarın romanlarındaki kullanım şekillerini ele aldık.

Üçüncü Bölüm'de de romanlardaki halk bilimi unsurlarını ve kullanımlarını inceledik.

İncelediğimiz romanlarda tespit ettiğimiz unsurları toplayarak bilimsel usullere göre tasnif ettik. Halk kültürü ile ilgili olarak alınan pasajlar, romanlardaki sayfa numaraları ile verilmiştir.

Sonuçta gördük ki, bir romancı olan Halide Edib Adıvar, yaşadığı dönemi, coğrafyayı ve halkın kültürünü romanlarında ustalıkla işlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edib Adıvar, halk bilimi, yazılı ve sözlü kültür, folklor.

Name of Thesis: Folklore Elements in the Novels of Halide Edib ADIVAR

Prepared by: Bahar AYDIN

ABSTRACT

Popular culture is the most special element that connects a nation's past to it's future and keeps it alive. Popular culture constitutes fundamental character of the nation. Halide Edib Adıvar, one of the important authors for Turkish literature, had been touch with home society culture. Attendantly, He had used several element of folklore in her articles. During his 82-year-life, Halide Edib Adıvar, had born witness to decline of the Ottoman Empire, National Indepence War and foundation of Turkish Republic, had dealed with social matter for his life period. He had emphasized this elements in her novels and stories.

In this study, we analyzed to what extend Halide Edib Adıvar, had wielded public life and culture in her articles, used to elements of folklore.

In the first chapter, we informed about the author's life and her literary charecter.

In the second chapter, we studied elements of folk literature in novels and their usage of her novels.

In the third chapter, we researched elements of folklore and their usage.

We classified fixed elements of our analyzed novels according to scientific methods. Studied part about popular culture was given with page numbers in the novels.

In conclusion we saw that Halide Edib Adıvar, as a novelist, had skillfully dealed with her period, geography and culture of public in her novels.

Key Words: Halide Edib Adıvar, folklore, written and oral culture

ÖN SÖZ

Kültür bir bütündür ve insanlar dâhil oldukları milletin kültürüyle ister istemez iç içe bulunarak kendilerini o kültüre göre şekillendirirler. Kültür, insanların kişiliklerinin gelişmesine ve olgunlaşmasına katkıda bulunurken onların ortaya koydukları eserlere de damgasını vurmaktadır. Cahit Öztelli 1965'te *Ilgaz* dergisinde yayımladığı bir yazısında; "*Folklor bir toplumun manevi medeniyetinin ta kendisidir. Yüzlerce, binlerce yılın biriktirdiği bir yaşayış ve gelenekler toplamıdır… Milli bir sanat, bir edebiyat kurmak istiyorsak folklorumuzu su yüzüne çıkarmaya çalışmalıyız. Milli sanatlar köklerini ulusların folkloruna bağlamaya zorunludurlar*." diyerek halk bilimin edebiyatımız açısından önemini belirtmiştir.

"*Cemiyetimizin mahsulü olan eserler, ruhumuzun da aynasıdır*." görüşünde olan Halide Edib Adıvar, halk kültürü malzemesinin mükemmel bir batı tekniğiyle birleştirilebileceğine inanır. Ona göre yani sanatı yaratacak olanlar, kendi manevi iklimini bilmek zorundadırlar. Döneminin hayat maceralarını ve sıkıntılarını, kendi yaşantılarını, duygu ve üslûp olarak eserlerine yansıtmış olan Halide Edib Adıvar, kendi kültür unsurlarımız ile batı kültürü unsurlarını beraber kullanmıştır. Halide Edib'i diğer yazarlardan ayıran özelliği de bu batı kültürünü, çocukluğundan itibaren aldığı Müslüman-Türk kültürüyle bir arada hazmetmesidir. Bu iki ayrı kültür Halide Edib Adıvar'da bir biriyle bütünleşmiştir.

Kültürümüzün değerleriyle batı kültürünün değerlerini kıyaslayarak Türklerin değerlerinin milli olduğu kadar evrensel olduğunu savunan Halide Edib Adıvar, Türk milletinin yaşadığı zor günleri sadece yaşamakla kalmayarak kalemiyle tespit eden ve sonraki nesillere tüm canlılığı ile aktarabilen güçlü yazarlarımızdandır.

Bu çalışmanın amacı, Halide Edib Adıvar'ın, romanlarında halk biliminin hangi malzemelerini nasıl kullandığını, halk bilimi ürünleri hakkındaki düşüncelerini ve bu ürünlere bakışını ortaya koyabilmektir. Çalışmamız aynı zamanda Yeni Türk Edebiyatı içerisinde halk bilimi unsurlarının nasıl kullanılabileceğini ortaya koyması açısından da önem taşımaktadır.

Çalışmamız, ön söz dışında üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de yazarın hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verdik.

İkinci Bölüm'de Halide Edib Adıvar'ın romanlarındaki halk edebiyatı unsurlarını ele aldık. Masal, halk hikâyesi, efsane, kalıp sözler, vs. motifleri Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde tespit ettikten sonra bu ürünlerin çağdaş edebiyata uygulanış şeklini ve amaçlarını tespit ettik.

Üçüncü Bölüm'de ise Halide Edib Adıvar'ın romanlarındaki halk bilimi unsurlarını ve yazarın romanlarındaki kullanım şekillerini inceledik. Romanlarında toplumumuzun geçirdiği dönemlerle törelerimizi, geleneklerimizi gerçekçi bir görüşle işleyen yazarın, inançlar, halk bilgisi, geçiş dönemleri, geleneksel unsurlar gibi başlıklar altında maddi ve manevi kültür unsurlarını, anlatılarında kullanış şeklini ve amacını ortaya koymaya çalıştık.

Sonuç bölümü ve Kaynakça ile çalışmamızı tamamladık. Kaynakçada çalışmamızda kaynak olan romanlarla, konumuzla ilgili ve yararlandığımız diğer eserleri verdik.

Yazarımız, eserlerinde konuşma cümlelerini kullanırken kimi zaman (") işareti, kimi zaman da (-) işareti kullanmıştır. Çalışmamızda konuşma cümlelerini yazarın eserlerinden aynen aldık.

Bu çalışmamızda kalemimizden çıkan cümlelerimizde Türk Dil Kurumu'nun 2008 yılında yayınladığı Yazım Kılavuzu'nu ölçüt aldık. İncelediğimiz romanlarda, halk bilimi unsuru olarak eserlerden alınan bölümlerde ise romanın kendi imlasına bağlı kaldık.

Çalışmamızın hazırlanıp son hâlini almasında yol gösteren, başından itibaren yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Selma SOL'a, bilim, teknoloji ve yenilik yoluyla toplumumuzun çağdaş uygarlık seviyesine kavuşmasına hizmet eden, alanında uluslararası etkinliğe sahip bir kurum olan TÜBİTAK'a ve her zaman yanımda olup desteklerini benden esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Özet I
Abstract II
Ön Söz III
İçindekiler V
Kısaltmalar IX

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HALİDE EDİB ADIVAR'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ROMANLARI 1

İKİNCİ BÖLÜM

2. HALİDE EDİB ADIVAR'IN ROMANLARINDA HALK EDEBİYATI UNSURLARI 4

2.1. Anonim Edebiyat 4
2.1.1. Manzum Olanlar 5
2.1.1.1. Türkü 5
2.1.1.2. Mâni 12
2.1.1.3. Tekerleme 13
2.1.1.4. Ninni 14
2.1.2. Mensur Olanlar 16
2.1.2.1. Masal 16
2.1.2.1.1 İnsan Dışındaki Masal Kahramanları 18
2.1.2.2 Efsane 19
2.1.3 Halk Hikâyesi 20
2.1.4 Kalıplaşmış İfadeler 22
2.1.4.1 Atasözleri 22
2.1.4.2 Deyimler 25

2.1.4.3 Dualar (Alkışlar).....73
2.1.4.4 Beddualar (Kargışlar).....79
2.1.4.5 Yeminler.....81
2.1.4.6 Selamlaşma ve Vedalaşma.....83
2.1.4.7 Argo Sözler.....85
2.1.4.8 Hitaplar-Çağırmalar.....88
2.1.4.9 Lakaplar.....92
2.1.4.10 Formel Sayılar.....97
2.2 Tekke Edebiyatı.....100
2.3 Âşık Edebiyatı.....101
2.4 Divan Edebiyatı.....102
2.5 Seyirlik Oyunlar.....103
2.6 Müzik Hususiyetleri.....105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HALİDE EDİB ADIVAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI.....108
3.1 Dil-Anlatım.....108
3.1.1 Ağız.....108
3.2 Geçiş Dönemleri.....110
3.2.1 Doğum.....110
3.2.2 Evlenme.....113
3.2.3 Ölüm.....115
3.2.4 Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler.....117
3.2.4.1 Saygı.....117
3.3 Halk Bilgisi.....118
3.3.1 Halk Botaniği.....118
3.3.2 Halk Taşıtları, Taşıma Teknikleri.....126
3.3.3 Halk Zoolojisi.....129
3.3.4 Halk Hekimliği.....139

3.4 Bayramlar, Törenler, Kutlamalar 141
3.5 İnanışlar, İbadetler 144
3.5.1 Dinsel Kişilikler 144
3.5.2 Kutsal Kitaplar 148
3.5.3 Kutsal Mekânlar 149
3.5.4 İbadet-Dinî Ritüel 151
3.5.5 Olağanüstü-Dinî Varlıklarla İlgili İnanışlar 153
3.5.6 Fal ile İlgili İnanışlar 154
3.5.7 Büyü ile İlgili İnanışlar 155
3.5.8 Uğur-Uğursuzluk ile İlgili İnanışlar 156
3.5.9 Nazar ile İlgili İnanışlar 157
3.5.10 Evliyalar ile İlgili İnanışlar 158
3.5.11 Batıl İnanışlar 159
3.6 Oyun, Eğlence, Spor 161
3.6.1 Çocuk Oyunları 162
3.6.2 Büyüklerin Oyunları, Eğlenceleri 163
3.6.3 Oyuncaklar 164
3.7 Halk Müziği 165
3.7.1 Müzik Aletleri 165
3.8 Giyim, Kuşam, Süslenme 167
3.8.1 Kadın Giyimi 168
3.8.2 Erkek Giyimi 173
3.8.3 Süslenme 176
3.8.3.1 Değerli Takı ve Aksesuarlar 176
3.8.3.2 Makyaj ve Koku 179
3.9 Halk Mimarisi 181
3.9.1 Konutlarda Bölümler 182
3.9.2 Hayata Yardımcı Yapılar 185
3.9.3 Konutlarda Kullanılan Eşyalar 187
3.9.3.1 Aydınlanma ve Isınmada Kullanılan Eşyalar 188
3.9.3.2 Döşeme ve Süslemede Kullanılan Eşyalar 189
3.10 Halk Mutfağı 194

3.10.1 Yiyecek Türleri 194
3.10.2 İçecek Türleri 206
3.10.3 Keyif Verici Maddeler 208
3.10.4 Mutfak Araç ve Gereçleri.....210
3.11 Şahsiyetler.....213
3.11.1 Edebi Şahsiyetler.....213
3.11.2 Tarihi Şahsiyetler 219
3.11.3 Müzisyen ve Besteciler 222
3.11.4 Diğer Şahsiyetler.....224
3.12 Etnik Halklar ve Topluluklar 225
3.13 El İşleri.....230
3.14 Meslekler.....233
3.15 Akrabalık İsimleri 249
3.16 Renk 254
3.17 Mekânlar 259
3.17.1 Eğitim Mekânları 259
3.17.2 Sağlık Mekânları 262
3.17.3 Eğlence ve Gösteri Mekânları.....263
3.17.4 Güvenlik Mekânları 265
3.17.5 Sosyal Mekânlar.....267
3.18 Tarihi Olaylar.....269
3.19 Yer-Yöre Adları 274

SONUÇ.....296
KAYNAKÇA 299

KISALTMALAR

AG : Ateşten Gömlek
AHS : Âkile Hanım Sokağı
C : cilt
Ç : Çaresaz
DA : Döner Ayna
H : Heyûla
Ha : Handan
HP : Hayat Parçaları
KA : Kalp Ağrısı
KUO : Kerim Usta'nın Oğlu
MH : Mev'ut Hüküm
RA : Raik'in Annesi
s. : sayfa
S : Sayı
SB : Sinekli Bakkal
SE : Son Eseri
SP : Sonsuz Panayır
SSK : Sevda Sokağı Komedyası
ST : Seviyye Talip
T : Tatarcık
TDK : Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
vb. : Ve benzeri
VK : Vurun Kahpeye
vs. : Vesaire
YC : Yolpalas Cinayeti
YT : Yeni Turan

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HALİDE EDİB ADIVAR'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ROMANLARI

Meşrutiyet ve cumhuriyet devirlerinin en önemli edebiyatçılarından olan Halide Edib Adıvar, 1884 yılında İstanbul Beşiktaş'ta doğdu. Annesini küçük yaşta kaybeden Halide Edib, çocukluk yıllarının çoğunu anneannesinin tipik bir Türk evi olan evinde geçirdi. Bu evde Halide Edib, sanatçı yönünü kuvvetlendiren ilk etkileri aldı.

Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ni 1901'de bitirdi. Okuldaki derslerin yanı sıra özel dersler de aldı. Filozof Rıza Tevfik'ten edebiyat ve felsefe, daha sonra evlendiği devrin ünlü matematikçisi Salih Zeki Bey'den matematik öğrendi. Rıza Tevfik'in dersleri onun halk edebiyatına olan ilgisini çoğalttığı gibi, mistik temayüllerini de geliştirdi. Pozitivist olan Salih Zeki de ona pozitif ilimleri anlattı. Bu iki zıt etki Halide Edib'i ölçülü bir zihniyet ve düşünce yapısına ulaştırdı.

1908'de Meşrutiyet'in ilanıyla gazete ve dergilerde imzası görülmeye başlayan Halide Edib, 31 Mart olayı üzerine Mısır'a ve ardından İngiltere'ye gitti. Orada devrin fikir adamlarıyla da tanıştı. Yurda döndükten sonra Kız Öğretmen Okulu'nda, kız liselerinde öğretmenlik ve müfettişlik görevi yaptı.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında halk için çalışmalarıyla dikkati çeken Halide Edib Adıvar, Cemal Paşa'nın davetiyle Suriye'ye gidip, Şam ve Beyrut'ta Türk okulları açtı.

Eşi Salih Zeki'nin ikinci defa evlenmek istemesi üzerine ondan ayrıldı. 1918-19 yıllarında ilk Türk kadın profesörümüz olarak İstanbul Darülfünun'unda Batı edebiyatı dersleri okuttu. Mütareke ve Kurtuluş Savaşı günleri ömrünün en dolgun en kargaşalı aynı zamanda öncülük ve kahramanlık yılları oldu. İzmir'in Yunanlılarca işgali üzerine yapılan Fatih ve Sultanahmet mitinglerindeki unutulmaz nutukları ile İstanbul'da büyük etki yarattı. İstanbul'un işgali üzerine

ikinci eşi Dr. Adnan Adıvar ile Anadolu'ya geçerek Atatürk'ün yanında yer aldı. Sakarya ve Dumlupınar muharebelerinde bulundu. Hilal-i Ahmer (Kızılay) de hastabakıcı olarak hizmet gördüğü gibi, Yunanlıların çekilirken yaktıkları Anadolu kasabalarındaki zararı incelemek için kurulan Tetkik-i Mezalim Komisyonu'nda Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Yusuf Akçura ile çalıştı. Ordudaki çalışmaları ile Onbaşılık ve Başçavuşluk rütbelerini aldı.

1924 yılında eşi ile birlikte Türkiye'den ayrılıp önce İngiltere'ye sonra Paris'e gitti. Sorbon, Cambridge, Oxford üniversitelerinde konferanslar verdi. Amerika ve Hindistan üniversitelerinde "konuk profesör" olarak bulundu. Amerika'ya davet edilen ilk kadın profesör olduğu için büyük ilgi topladı.

1939'da yurda dönerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörü, 1950-54 döneminde ise İzmir milletvekili oldu. Bir dönem milletvekilliği yaptıktan sonra tekrar fakültedeki kürsüsüne dönen Halide Edib Adıvar, 9 Ocak 1964 yılında İstanbul'da hayatını kaybetti.

"*Halk edebiyatının türküsü, musikisi hatta mistik ruhu bana çok cazip ve yakın geliyordu. Onlar insan zaaflarını ve hayatı bazen mizahi bir görüşle ifade etmişlerdi. Hatta Allah'a dahi sitem eder gibi hitapları bir çocuk safiyeti ifade ettiğini Ahmet Ağa lalamla Türk masallarını okurken şuuraltı sezmiş ve benimsemiş bulunuyordum*" diyen Halide Edib ömrü boyunca onlar üzerinde düşünmüş, hayatının canlı renklerini, tiplerini, duygu ve heyecanlarımızı, mizah anlayışımızı, hoşgörümüzü, halk kültürümüzde bulmuş, bunların işlenip modern dünya kültürüne katılması için umutlar beslemiştir. (Adıvar 1979: 104)

Milli mücadele ruhunun kadın timsali olan Halide Edib, ilk eserlerinde kadınların yetiştirilmesi ve psikolojisi üzerinde çok durmuştur. İlk eserlerinde modern tipler ön plandayken zamanla kazandığı tecrübeler sonucu Anadolu insanını yakından tanımış ve romanlarında onların meselelerini de işlemiştir. Milli Edebiyat akımı etkisinde sanat yaşamına başlamış, toplumumuzdan aldığı konuları batı tekniği ve sanat anlayışı içinde vermiştir. 1903-1920 arası Halide Edib'in Türk romanını tek başına temsil ettiğini söyleyen Tanpınar, onu

eserlerinde "*değerler karşısında daima dikkatli ve az çok muhafazakâr olan bir hürriyet ve yenilik aşığı*" olarak nitelendirmiştir. (Tanpınar 1969: 108)

Eserlerinin hepsi ilk basıldıkları zaman büyük şöhret kazanmıştır ve hala zevkle okunmaktadır. Ortalama 60 yıllık yazı hayatı olan Halide Edib Adıvar, roman, hikâye, hatıra ve tiyatrodan başka fikir ve ilim konularında da eserler vermiştir. Roman, hikâye ve hatıra türlerindeki eserleriyle daha ön plana çıkan yazarımızın çalışmamıza da konu olan romanları aşağıda sıralanmıştır.

Heyula (1909), Seviyye Talip (1909), Raik'in Annesi (1910), Handan (1912), Yeni Turan (1912), Son Eseri (1912), Mev'ut Hüküm (1918), Ateşten Gömlek (1922), Kalp Ağrısı (1924), Vurun Kahpeye (1926), Zeyno'nun Oğlu (1928), Sinekli Bakkal (1936), Yolpalas Cinayeti (1937), Tatarcık (1939), Sonsuz Panayır (1946), Döner Ayna (1954), Âkile Hanım Sokağı (1958), Kerim Usta'nın Oğlu (1958), Hayat Parçaları (1963), Sevda Sokağı Komedyası (1971), Çaresaz (1972).

İKİNCİ BÖLÜM

2. HALİDE EDİB ADIVAR'IN ROMANLARINDA HALK EDEBİYATI UNSURLAR

2.1 Anonim Edebiyat

"Anonim halk edebiyatı, halkın ortaklaşa olarak meydana getirdiği bir edebiyattır. Bu bölüme giren eserlerin kimin tarafından meydana getirildiği belli değildir. İlk meydana çıkışında bir kişinin ürünü ise de zamanla kişilik izleri ortadan kalkar, tam anonim bir duruma gelir. Bu edebiyat ürünleri sözlü olup nesilden nesile geçerek sürer. Zaman içinde dil ve zevk bakımından değişikliklere de uğrar." (Güleç 2002: 19)

"Anonim halk edebiyatı, sözlü gelenek ortamında yaratılan veya zaman içinde ilk söyleyicisinden bağımsızlaşarak kuşaktan kuşağa aktarılırken yeniden üretilerek yaşatılan halk edebiyatı ürünlari için kullanılan bir terimdir. Anonim halk edebiyatı ürünleri, İslamlık öncesinden yazıya aktarılan ilk örneklerinden günümüzde yaşamaya devam edenleriyle birlikte Türk edebiyatı ve halkbilimi disiplini içinde tarihsel sürekliliğe sahip olan önemli bir bölümü oluşturmaktadır. " (Oğuz vd., 2008: 125).

Dünya halk bilimi çalışmaları tarihine baktığımızda, anonim halk edebiyatı olarak adlandırılan ürünlere yönelen dikkat hemen fark edilir. Türk halk edebiyatı çalışmaları içinde de anonim halk edebiyatı ürünlerinden destan, türkü, mit, masal ve efsane üzerinde odaklanmalar olmaktadır. Biz de çalışmamızda anonim halk edebiyatı ürünlerini "Manzum ve Mensur Ürünler", "Halk Hikâyeleri" ve "Kalıplaşmış İfadeler" başlıkları altında inceledik.

2.1.1 Manzum Olanlar

2.1.1.1 Türkü

Pertev Naili Boratav, türküyü *"Bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için en çok kullanılan ad türküdür"* şeklinde tanımlamıştır (Boratav 1999:150).

Türkü kelimesi değişik bölgelerde şarkı, ninni, ağıt, hava, deyiş, deme adlarıyla da kullanılmaktadır. Türküler, bir taraftan ferdin duygularını bir taraftan da halkın ortak duygularının tercümanıdır. Toplumun acılarını, sevinçlerini, dilden dile, yöreden yöreye taşıyan türkülerde, milletin hayat anlayışı, belli bir çevrenin ve bu çevreye bağlı olayların izleri sergilenmektedir. Bu yönüyle türküler millî bir yapıya sahiptir. Türk dilinin, Türk milletinin yaşadığı her yerde türkülerin sesi duyulur.

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde hem bir tür olarak türkünün adı geçmekte hem de bazı türkülerin güftelerine yer verilmektedir. Romanlarda eserin konusuna uygun olan türküler seçilmiş ve anlatılan olaya bu suretle zenginlik katılmıştır. Halide Edib Adıvar türküyü eserlerinde bazen kahramanların ruhsal durumlarını açıklamak, yaşanacak olaylara okuyucuyu hazırlamak, bazen de Anadolu'yu ve Anadolu insanını daha iyi anlayabilmek, anlatabilmek için kullanmıştır.

*"**Ben sarılsam ince beline, sardırmam seni ellere**" diye bir türkü tutturdu. (Ç: 68)*

Çatık Mustafa'nın aklına, çok zaman babasının çağırdığı:
Ak topuk, mavi şalvar
***Hamamdan gelir her sabah,** nakaratlı türkü geldi. (HP: 9)*

Cinayetin türküye aksi:
Odasına girdim, odası çamur,
Avlusuna girdim, kolları hamur,
Gelinin gözleri bir sulu yağmur,

Nasıl aldın gâvur, yarimi?

Kaleden kaleye atlayamadım,
Terazem kırıldı tartılamadım,
Kahırlı kahırlı söyleme asker,
Babanın elinden kurtulamadım.

Kaleden kaleye atlardın sen,
Terazen kırılsa da tartıhrdın sen,
Gönlün olmasa da kurtulurdun sen.

Senin yârin çeşmelere varırdı,
Gelene geçene güler dururdu,
Ben olmasam onu eller alırdı,
Onun için aldım allı gelini.

Benim yârim çeşmelere varırdı,
Gelene geçene güler dururdu,
Sen almasaydın da eller alsaydı,
Öldürürüm baba, sağ komam seni.

Çantamı boynumda asker mi sandın?
Askere gideni dönmez mi sandın?
Evdeki gelini karın mı sandın?
Öldürürüm baba, sağ komam seni.

Şubeye vardım künyeni sordum,
Kâtibin elinde künyeni gördüm,
Ağlaya ağlaya gözümden oldum,
Eller almasın diye ben kendim aldım.

Kapayın pencereyi, esmesin yeller,

Askerden geldiğimi duymasın eller,
Düşman duyarsa iyi olmuş der,
Öldürürüm baba, sağ komam seni.

Kıt'adan çıktım, başım selâmet,
Kapıya geldim, koptu kıyamet,
Ben dedim ki baba, karım sana emanet
Öldürürüm baba, sağ komam seni. (HP: 15-16)

Şoför de gülümsedi. ***Tara da kâküllerini bir yana bırak*** *türküsünü mırıldanmaya başladı. (HP: 45)*

Hani bir türkü vardır: ***Dönüp dönüp bakıyor, ahu gibi kaçıyor.*** *İşte benim kız ona benzer. (HP: 50)*

*Bütün köyü ayağa kaldıran "****Öldürürüm baba, sağ komam seni"*** *türküsünü çağırıyordu. (HP: 86)*

Çiftlikte Yunus Emre ilâhilerini söyleyen Hasan'ın güzel sesi bu defa babasının rakıyı fazla kaçırdığı zaman birkaç kere mırıldandığı:

Galatanın minaresi,
Ezan okur zenpâresi
Türküsünü söylüyor. (DA: 64)

Kız pınar başında desti doldurur,
Destinin kulpuna şahin kondurur.
Türküsünü bağırarak çağırmaya başladı. (DA: 78)

Fakat oğlan davudi sesiyle o anda ***"Adalar sahilinde bekliyorum"*** *türküsünü tutturdu, "****Şadiye'm, Şadiye'm anam****" derken Hanife'nin tek gözünü aradı. (DA: 85)*

Düğünde:

Hamsi koydum tavaya,

Başladı oynamaya,

Baktım hamsi kalmamış,

Başladım ağlamaya.

Türküsüne ayak uydurarak oynamış, herkes, neşe içinde el çırparak tempo tutmuş, o da vaktiyle kendisine "Hamsi piçi" demiş olan Alpiköylü yaşıt bir delikanlıya hayli çelme atmış, dirsek vurmuş, bütün köylüleri gülmekten katıltmıştı. (DA: 130)

Önüne bir çift siyah pabuç, kırmızı çizgili bir çift çorap koyarken, Trabzon'un bir yerli türküsünü hem gülen, hem de ağlayan bir sesle mırıldandı:

Kırmızı çoraplarun, ben verdum parasuni! *(DA: 142)*

Bu ses, Hanife'ye, hizmet ederken Hamide Hala'nın bahçesinde tepinen Karadeniz uşaklarının canlı havalarını hatırlattı. Hep bir ağızdan bağırarak söylüyorlardı:

Yavuz geliyor, Yavuz da,

Tenuzu yara yara,

Kız ben senu alacağum,

Başuna vura vura... *(DA: 231)*

O sene sonbaharda birkaç gün tekrar Kanlıca'ya gittikleri zaman kayıkhaneden, ***Erzincan, Kemah türkülerini*** *sık sık işitirdi. (SSK: 265)*

Yalnız içeriden bir genç ses ***"Kâtibim" türküsünü*** *mırıldanmaktadır. (SSK: 269)*

Sevda sokağı türküsüne başladığını duyarsınız, fakat anneler konuşmalarına devam ederler.

Sabah olur göğe güneş dolanır

Sarı Leylâ gül yastığa dayanır

Mecnun görür hemen ağzı sulanır
Kara Leylâ arkasında kıvranır
Yazık olsun küçük Mecnun şanına
Giriyorsun Leylâ'ların kanına. *(SSK: 337-338)*

Fakat söylediği şarkılar şen, tuhaftı. En çok tekrar ettiği macuncuların, cuma günleri Sinekli Bakkaldan geçerken söyledikleri ***"Çil horoz"*** *türküsüydü.*

"Horozumun kuyruğu güdük"

Diye başlar başlamaz, Pembe de azıcık kısık sesiyle bir ağızdan aldırırdı. (SB: 236)

— *Hızlı söyle, Pembe Hanım, oynak, bir havaya* benziyor.

Pencere açıldı, Bilâl oğlan
Pişтov patladı
Acaba kanlı Bilâl, gene kimi hakladı?
Ben sana varmam, Bilâl oğlan
Ben sana varmam
Yedi yıl karşımda da dursan
Gene sana yalvarmam. *(SB: 97)*

Nihayet o billûr, ruhanî sese toprakların ihtirası girmişti.

Allı yemenim, morlu yemenim,
Bir bahçeden bir bahçeye salla yemenim! *(SB: 188)*

*Pembe "****Üsküdara giderken aldı da bir yağmur****" u olanca neş'esiyle söylemeğe başladı. (SB: 230)*

*Size (****Boyun bosun yoktur a herif, şamamasın şamama****) türküsünü söyliyeyim mi? dedi. (SB: 237)*

*"**Yanıyor mu yeşil köşkün lâmbası"** diye söylenen bir türkü esnasında teyzem, "Yanıyor mu kızıl köşkün lâmbası" demek vezni bozar mı?" diye eniştemle alay etti. (AHS: 62)*

*Bir defa radyoda "**Elado dedim gelmedi"** türküsünü dinlerken kendi kendine acı acı gülmüş, "Ben her erkeğe elado diyorum, biri aldırış etmiyor" diye homurdanmıştı. (AHS: 156)*

*Eski **halk türküsünden** alınmış olan bu havanın sadece temposunu yürük yapmış, alafrangalaştırmıştı. Ve **"Dere boyu düz gider"** türküsünün **"Hoy nereye**?" nakaratını "Tralallâ"ya çevirerek, azıcık çapkınlaştırarak ortaya bu neşeli ve canlı "Yediler Türküsü"nü atmıştı. (T: 64)*

Sazdaki kesik havaya uymuyor, kelimeler bir masalın üslubunda, tek tek fakat birbirine ulaşan su damlaları gibi...

...havadan uçarsın
İndireyim gönül seni,
Budak budak gül dalına
Kondurayım gönül seni.
Yüce dağlar yüce olur,
Gündüz gider gece olur,
Gör ayrılık nice olur,
***Ayırayım gönül seni** (T: 199)*

*Yedi oğlan iki kız **"Mehlika Sultan'a âşık yedi genç"** türküsünü söyleyerek korunun arasından sahile iniyor. Paşa Baba **"Ey gaziler yol göründü"** türküsünü söyleyerek yatak odasına gidiyor. (T: 215)*

*Beni başka bir akşam, zencilerin başka **türkülerini**, bilhassa dinî şarkılarını dinletmek için kendi akrabalarına götürecek. (HP: 108)*

*Ve gazinoya gelen müşteriler arasında bir İngiliz görürse derhal arkadaşlarına öğrettiği meşhur bir **İskoç türküsünü** çaldırırdı. (SP:50)*

*Bir saat böyle ilerlediler, hatta Şaban arada bir **köy türküleri** bile söylüyordu. (DA: 125)*

*Gerçi bu genç ve billurî sesin ıslıkla çaldığı havalar hep balıkçıların kulak dolgunluğuyla alıştıkları ve sevdikleri her sene yeni çıkan **sokak türküleriydi**. (T: 28)*

*Çiftlik uşaklarından biri de "**Bursa'nın şeftalisi**"ni tutturmuş, birbirlerine göz kırpıp, Hanife'ye "işte şeftali" der gibi bakmışlardı. (DA: 64)*

"Ye...şil kurbağalar, ö...ter göllerde,
Kı...rıldı kanadun, ka...ldım çöllerde
Ana...sız, babasız garip illerde
Ge...l ağam, gü...l ağam de
Ge...nçliğim... geç...ti."

Bu, yükselen, alçalan, özlemle sürünen kadın sesi, Haso çocuğun yüreğini halatla, zincirle çekip koparan çağırış, gözlerini yaşlarla kör eden yalvarış! (ZO: 92)

Kırk sene sonra hâlâ sert, yaşlı Miralay Nihat kendi kendine o çocuğun rüyasına giren havayı mırıldanıyor:

Dere boyu düz gider, balam,
Bir kınalı kız gider, balam,
Hoy nereye?
***Kınalı kız şimdi nerede?** (T: 63)*

*Biraz sonra tef de, ziller de, kızın sesi de: "**Yemenim turalıdır**" şarkımın söylemeğe başladı. (SB: 188)*

*Bir tane sarışın, uzun, haşin yüzlü bir Rumelili vardı. Şarkıya o başlıyor, ötekiler aldırıyor: "**Yürüyelim ileriye, girelim Rumeli'ye**". (AG: 145)*

Karşıda şoförler bülent avazı ile şarkı söylüyorlar:

Atımı bağladım aman meşeye, meşeye

Benden selâm söyle kara gözlü Ayşe'ye, Ayşe'ye *(AG: 162)*

Nihayet bir sarhoş:

Akşam oldu gene bastı kareler,

Gitme yavrum, seni kurdlar pareler

Diye bağıra bağıra, her akşamki türküsünü tutturarak, Ali Beyin halvetinin önünden geleli, geçti. (SP: 150)

*Ayşe, çarşamba günü Cerrahpaşa yokuşunu inerken, ekseri, "cuma geceleri hürmetine, ölülerinizin ruhu için" diye topallıyarak dilenen bir ihtiyarın "**Oğlan yaylı, kız yaylı"** diye bir eski türkü mırıldanarak yokuşu çıktığını gördü. (SP:224)*

2.1.1.2 Mâni

Şükrü Elçin mânilerle ilgili şu değerlendirmeyi yapar: *"Düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mâni genellikle hece vezninin yedi veya sekizlisi ile meydana getirilen dört mısralık manzumelerdir.*" (Elçin 2000: 281).

Rıfat Bilge ise "Mâniler" adlı eserde mâniyi şöyle açıklar: *"Mâniler Anonim Halk Edebiyatı'nın en tanınmış folklorik ürünlerinden biridir. Kafiye sırasına göre dağılımı (aaba) bakımından halk şiirleri içinde görülmeyen tek türdür. Mâniler her türlü hayati olayları ,(aşk, gurbet, hasret, kıskançlık, kırgınlık ve tabiat vb.) işleyen bir türdür. Mâni halk şiirinin nazım şekli bakımından en küçük olanıdır. Mâniler halk edebiyatının bilinmeyen şairleri tarafından söylenmiş, halka mal olmuş kıymetli gönül yadigârlarıdır."* (Bilge 1996:13).

Pertev Naili Boratav mâniyi şöyle değerlendirir: *"Gerek dili gerek gelenek ortaklığı bakımından çok geniş bir alana yayılmış olan mâni, en çoğu yedi heceli ve*

aaba düzeninde uyaklı bir dörtlük olarak gösterir kendini. (...) Bazı hallerde uyak düzeni ile dize sayısı değişebilir" (Boratav 1992:170-178).

Boratav mânileri "Söylenmesine vesile olan yere ve şartlara göre" şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. *Niyet, fal(yorum) mânileri*
2. *Sevda mânileri*
3. *İş mânileri*
4. *Bekçi ve davulcu mânileri*
5. *İstanbul'da bazı sokak satıcılarının mânileri*
6. *İstanbul Meydan Kahvelerinin cinaslı mânileri*
7. *Doğu Anadolu'da hikâye mânileri*
8. *Mektup mânileri* (Boratav 1992: 176-178).

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında mâni, sadece kelime olarak geçmektedir. Her hangi bir metine rastlanmamaktadır.

Rabia Mayısın ilk günü evlendi. Sinekli Bakkal kadınlarının küçük kâğıtlara ***mâniler*** *yazarak çömleğe koyup, ağaç diplerinde çalıp söyledikleri gün. (SB: 212)*

2.1.1.3 Tekerleme

Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilmemiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer almasıdır.

Ali Duymaz, tekerlemelerin kaynaklarını maddeler halinde şöyle sıralamıştır.

1- Çocuk zihninin serbestliği

2- Hayal ve düşler

3- İçki, esrar vb. içme

4- Şamanlık esrimesi

5- Tasavvufi aşkınlık

6- Yalan

7- Olağanüstülük ve abartma

8- Mizah (Duymaz2002: 15-20).

Halide Edib Adıvar'ın romanlarını incelediğimizde de tekerlemeyi anlatıma akıcılık katmak için kullandığını görürüz.

İşte, bütün bunları, dua ederken aklımdan geçirir, Allah'a dua ettiği seccadede, şeytanı çağırma için zehirli ve garip ***tekerlemeler*** *de mırıldanırdı... (DA: 53)*

— Darılma, ama bana senin yazıların da, sözlerin de maksatsız bir adamın maksatsız insanlar için yazdığı yahut söylediği ***tekerlemeler*** *gibi geliyor... (SE: 122)*

2.1.1.4 Ninni

Anonim Halk Edebiyatı türlerinden biri olan ninni, küçük çocukları uyutmak amacıyla genellikle kadınların söyledikleri ezgili sözlerdir. *Dîvânü Lûgati't Türk'te* "balu balu" terimiyle ifade edilen ninniyi Saim Sakaoğlu, "*Daha çok çocukları uyutmak amacıyla kendine has bazı ezgilerle söylenen manzumelerdir*." şeklinde tanımlamaktadır (Sakaoğlu 2001: 84).

Doğan Kaya'nın ninni tanımı ise şöyledir:

"Ninniler uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları

ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir." (Kaya 1999: 341).

Çocuklar müzik ile ilk olarak ninniler sayesinde tanışmaktadırlar. Ezgi itibari ile ninniler, beşik sallama ahengi ile uyumludur. Çocuğun ağlamasının artması veya azalmasına göre az veya daha hızlı sallandığı gibi anne de ses tonunu ona göre ayarlamaktadır.

Ninnilerde yerel unsurlar, adet ve gelenekler ile toplumun kültürünü yansıtan birçok özellik karşımıza çıkmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan ninnilerin büyük bölümü dilek ve temenni içermektedir. Ninniler, içinde sevgi sözcükleri ve ezgisinde şefkat taşıması, dilin anne sevgisi taşıyan ezgi ile bebeğin kulağına girmesi, çocuk gelişiminde ninnilerin önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır.

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde ninni, metni ile birlikte bir yerde karşımıza çıkmaktadır.

Aynı loş köşede beyaz geceliği, arkasına salıverdiği iki örgü saçıyle salıncaklı bir sandalyede Safiye dadı oturmuş, biraz kalın, fakat bile bile alçalttığı ve tatlılaştırdığı bir sesle ***ninni*** *söylüyordu:*

Hu hu dervişler,
Hak yoluna durmuşlar,
Kırk fırın ekmek yemişler,
Daha var mı demişler! *(ZO: 11)*

Bu zan (ile) koynuna giriyor, kollarını babasının boynuna sarıyor, ona ***ninni*** *söylüyordu.(Ç: 16)*

İnsan, anasının ağzından işittiği ***ninniyi****, bazan gözyaşlarile dinler… (SP: 143)*

Bir türlü Emineyi beşik sallarken, ***ninni söylerken*** *tahayyül edemiyordu. (SB: 263)*

2.1.2 Mensur Olanlar

2.1.2.1 Masal

Şükrü Elçin, masalı *"Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi"* (Elçin 1981: 386) olarak tanımlamaktadır.

Bilge Seyidoğlu, masalın özelliklerini ve formel söylemlerini de içine alan geniş kapsamlı bir tanım yapar: "*Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış, bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi, içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana, gibi sözlerle sona eren, zaman ve mekan kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür*" (Seyidoğlu 1985: 5).

Ensar Aslan, masalın pedagojik yapısını ve genel özelliklerini içine alan daha kapsamlı bir tanım yapar: "*Sözlü kültürün en önemli ürünlerinden olan masalı, karakteristik özelliklerini dikkate alarak; kendisine ait kavramları ve anlatım dili ile olağan ve olağanüstü olayları anlatan eğitici nitelikli, geleneksel ve kolektif karakter taşıyan nesir ürünler olarak tanımlayabiliriz. Bu tanıma ayrıca, masallarda zaman ve mekân kavramının olmadığı, herhangi bir zamanda ve genellikle herhangi bir yerde/ülkede geçtiğini de eklemeliyiz. Masallar bu özelikleriyle yaşadığımız dünyadan farklı bir dünya yaratarak, iyiliğin ve iyilerin kazandığı, kötülerin kaybettiği, insanların mutlu olduğu, özlenen bir toplumsal düzen yaratarak insanlara umut verir. Masallar hayali görünüşlerinin yanında, ince bir mantığı ve derin bir halk felsefesini telkin ederler. Masallar boy bakımından da kısadırlar. Dinleyicileri sıkıp, usandırmazlar. Masal bittiğinde, dinleyicinin ağzında tadı kalır. Dinleyiciler, "mutlu son"dan sonra bile kahramanların yaşantılarını merak eder ve masalın bittiğine üzülürler "(*Aslan 2003: 397).

Masallar günümüze kadar değişik isimlerle anlatılmışlardır. Saim Sakaoğlu bu isimleri şöyle ifade etmektedir. *"Masal, kelimesi yerine Anadolu'da kullanılan*

kelimelerden bazıları şunlardır: Metel, mesele, matal, hekâ, hikâ, hikiya, hekeya, oranlama, ozanlama ve nagıl. Bölgelerimize göre değişen daha başka kelimeler de kullanılabilir" (Sakaoğlu 1973: 7-8).

Anonim Halk Edebiyatı ürünlerinden biri olan masallar insanların hayal dünyasının zenginliğinin göstergesidir. Olağanüstü olaylarla ve olağanüstü kahramanlarla dolu olan masallar yıllardır büyüklerin ve çocukların en önemli eğlencesi olmuştur.

Halide Edib Adıvar, masalların hayal gücünü geliştirdiğini, milletlerin ilerlemesini sağladığını düşünür. İncelediğimiz metinlerde yazar sadece masal ve masal kahramanları isimlerini kullanmıştır. Böylece anlatımına ayrı bir zenginlik katmış olmaktadır.

*Bin bir efsaneye dayanan bu kulenin ilk **masalını** bile anlayamayacak kadar manzaranın cazibesine tutulmuştum. (KUO: 36)*

*Bu büyük omuzlu, olağanüstü gözlü adam, ona, esrarlı kitaplığında akşam yemeğinden sonra yatmadan **masal** söylemişti. (MH: 14)*

*Kahpe, onlara belli etmemek için böyle bir **kocakarı masalı** anlatıyor. (SB: 185)*

*Beyaz sakallı, çocuğun karşısında çömelmiş; elindeki bahçe, kovasından topraklara su döküyor, çamur yapıyor ve hiç bitmeyen bir **masal söylüyor.***

*— **Efendime diyeyim... soyha... Tilki gardaş ahan şöyle bir...** (ZO: 298)*

*Bu eşya yığını ona **masallarda işittiği dev ve cadı hayaletlerini** hatırlatıyor, gözünü kapar kapamaz üzerine yığılıp boğazını sıkacaklarmış gibi korkudan soğuk terler döküyordu. (AHS: 99)*

*Dostum Raik bir **masal söylüyordu**. İhtiyarın yüzü en nefis bir edebi parça dinliyormuş gibi olağanüstü bir dikkatle çocuğa dönük, gözleri ruhundan gelen bir memnunlukla ışıklı, küçük masalcıyı ürkütmemek için nefes almaya bile çekinerek, beyaz başını torununa doğru eğmiş, dinliyordu.*

— Gözümle gördüm, kulağımla işittim, bir parçası da kuyruğuma düştü demiş; sonra gitmiş, bir ördeğe rast gelmiş, yok galiba hindiye, acaba hangisine, dedeciğim?

— Ben bu masalı bilmiyorum, hindi daha büyük olduğundan ona olmalı! (RA: 152)

*O Türk kadınlarının güzellerini **Bin Bir Gece Masallarındaki** simalar gibi, ay gibi, yuvarlak yüzler… (VK: 88)*

*Bu deniz! Bu renkli dalgalar bu beyaz minareler ve eşsiz gökleriyle İstanbul!.. Bunlar ne kadar **peri masalına** benziyor. (ZO: 232)*

*Onların divaneliği **Binbir Gece masallarını** geçmiş, onlara ait âdeta klişe hâlinde tabirler meydana çıkmıştı. (T: 43)*

2.1.2.1.1 Masallarda Geçen İnsan Dışındaki Varlıklar

*Öteki, o sırtı çıplak esrarlı mahlûk, hiç olmazsa Hadiye'nin duvar ilanlarında gördüğü **masallardaki peri padişahı kızlarına** benzettiği, sinema yıldızlarına benziyor... (T: 237)*

*Bu eşya yığını ona masallarda işittiği **dev ve cadı hayaletlerini** hatırlatıyor, gözünü kapar kapamaz üzerine yığılıp boğazını sıkacaklarmış gibi korkudan soğuk terler döküyordu. (AHS: 99)*

*Boğaziçi'nin o gününde **devleri, umacıları** bile insanileştirecek bir sihir vardı. Recep böyle düşündü. (T: 171)*

*Bu adam eski evlere, bazan da kızların kalbine musallat olan bir **tayfa** benziyor. (SB: 170)*

*Giydir hırkayı, fesi, rüfaî tekkesinde zikrederken vecde gelen bir dervişin **hayaleti** olabilir! (SP: 31-32)*

*Hanife'ye, bu gözleri açık uyuyan adam daima uyandığı vakit **masaldaki bir cin**, her halde doğaüstü korkunç bir yaratık gibi gelirdi. (DA: 157)*

2.1.2.2 Efsane

Şükrü Elçin efsaneyi *Halk Edebiyatına Giriş* adlı eserinde şöyle ifade eder: *"İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen, zamanla inanç, adet, an'ane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masaldır."* (Elçin 1993: 314).

Pertev Naili Boratav ise *"Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır. Hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopuk kendine özgü üslup niteliklerini sanatlık süslemeleri yitirince sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur. (...) Efsaneyi masaldan ayırt etmeye yarayan bir özellik de onun sonun acıklı bitmesi –zorunlu değilse bile– olağandır. Buna karşılık biliyoruz ki masal her zaman sonu tatlıya bağlanan bir anlatı türüdür."* (Boratav 1992: 98-99) der ve efsaneleri şöyle tasnif eder:

1. Yaradılış Efsaneleri.

2. Tarihi Efsaneler.

3. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler.

4. *Dinlik Efsaneler* (Boratav 1992: 100).

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında efsane veya efsane özelliği taşıyan anlatmalar karşımıza çıkmamaktadır. Efsane unsuru anlatıma zenginlik katmak amacıyla metinlerin içinde yer almıştır.

Bunların bir ikisi Poyraz Köyü kahvesine bile gelmişler, ***Köroğlu efsanesini*** *yanında sönük bırakacak parlak sergüzeştleri nakletmişlerdi. (T: 22)*

Buruşuk yüzün, kalın gözlüğün arkasındaki gözlerin öyle kurnaz, öyle bilgiç bir bakışı var ki, insana ***şimal efsanelerinden*** *alınma sevimli bir* ***gulyabani*** *resmini hatırlatıyor. (T: 136)*

2.1.3 Halk Hikâyesi

Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* isimli eserinde halk hikâyelerini *"Zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde "efsane, masal, menkıbe, destan vb." mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir."* şeklinde tarif etmiştir (Elçin 2000: 444).

Şükrü Elçin'in Halk hikâyelerinin kaynaklarını tasnifi ise şu şekildedir:

1) Türk kaynağından gelenler: Dede Korkut hikâyeleri, Köroğlu ve kolları ile ilgili hikâyeler Âşıkların hayatları etrafında teşekkül eden halk hikâyeleri ve bozlaklar bu gruba girmektedir.

2) Arap–İslam kaynağından gelenler: Leyla ile Mecnun, 1001 gece, Ebamüslim, Gazavat-ı Ali, Veysel Karani, Battal Gazi, Danışmentname vs.

3) İran Hint kaynağından gelenler: Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dimne vb" (Elçin 1996: 444 – 445).

Fuat Köprülü halk hikâyelerinin kaynağını üçe ayırmaktadır. Bunlar şöyledir:

1) Eski Türk an'anesinden geçen mevzular. Dede Korkut, Köroğlu gibi.

2) İslam an'anesinden geçen dinî mevzular. Mevlid, Menakıb-ı Seyyid Battal Gazi, Fütühi'ş Şam Fütüh'i Afrikiyye, Hz. Ali Cenkleri, Hz. Hamzanın kahramanlıkları, Eba Müslim Horasani Kıssaları, Hallacı Mansur Şeyh, San'an gibi tanınmış Sufilere ait manzum ve mensur birçok kitaplar.

3) İran an'anesinden geçen ekseriyette dinî olmayan ve bazen de zahiri bir İslami renge boyanmış mevzular (İran yoluyla geçen Hint mevzuları da bu devre girebilir). Kelile ve Dine, Şehname gibi" (Köprülü 1986: 366–371).

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin ise *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* isimli eserinde hikâye terimini üç gurupta değerlendirmiştir.

1- Klasik hikâyeler: Divan Edebiyatı nazım şekillerinden mesnevi tarzı ile yazılmış ve bir vak'aya dayalı olan eserler.

2- Modern hikâyeler: Kişileri, olayları, zaman ve mekânı belli olan tahkiyevî eserler. Bunlar genellikle kısa metinlerdir.

3- Halk hikâyeleri: Nazım-nesir karışık olan ve bazılarının ilk söyleyenlerinin belli olmasıdır (Alptekin 1997: 9).

Türk halk hikâyeleri üzerine yaptığı *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* adlı önemli eserinde Pertev Naili Boratav, halk hikâyesini "destan", "masal", "roman", "halk şiiri", "realist halk hikâyeleri", "meddah hikâyeleri", "halk temaşası" gibi diğer anlatı formları ile karşılaştırarak tanımlamaya çalışır. Boratav'a göre halk hikâyesi "destan"dan sonra ortaya çıkan türdür ve destanın bıraktığı boşluğu doldurmaktadır. "*…yeni ve orijinal bir nev'i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hala taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev'e gidiş vakası karşısında bulunuyoruz. Destanıi anane gittikçe zayıflıyor, çünkü destanın asli karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor."* (Boratav 1988a: 63).

Halide Edib Adıvar babası tarafından Batılı tarzda eğitime tabi tutulurken, bir yandan anneannesinin evinde halk hikâyeleri dinleyerek büyür. Lalasından halk edebiyatını öğrenen Halide Edib, Türk edebiyatının ruhunu da kavrar. Halide Edib Adıvar halk hikâyelerini pek fazla olmasa da yeri geldikçe başarılı bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Romanlarında, özellikle halk hikâyesi kahramanlarının isimleri geçmektedir.

*Leylâ'ya namaz sûrelerini ezberleten, yazı yazdıran bu adam annesine de eski **aşk hikâyeleri** okurdu, ilk hatırladığı "**Leylâ ile Mecnun**" hikâyesiydi. On dan sonra "**Aslı ile Kerem**", "**Ferhat ile Şirin**" gibi bütün lirik destanları okur, bazen bir cümlenin ortasında durur, annesiyle birbirlerinin gözlerine acayip bir şekilde bakarlardı. (SSK: 281)*

*Oda kapısının dışından Haso çocuğun sesini duydular. "**Ferhat ile Şirin**" hikâyesinin cadılar savaşını okuyordu. "Gürzü havale eyledi, meneyledi... Mehmene Banû, çadu..." (ZO: 270-271)*

*(Hasan-Kürt Zeyno) aşkının hikâyesi (**Aslı-Kerem**) kadar heyecan verici ve basit bir tabiat bilgisi kitabının "realist" sayfaları kadar açıktı. (ZO: 272)*

2.1.4 Kalıplaşmış İfadeler

2.1.4.1 Atasözleri

Atasözleri bir toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği tecrübeleri ve bunlara dayanan düşüncelerinden doğan ve benimsenen, kimin tarafından ne zaman söylendiği belli olmayan, ağızdan ağıza dolaşan, yol gösteren, kısa ve özlü sözlerdir.

Ali Püsküllüoğlu, atasözleri için öz bir tanım yapar: "*Ataların, uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt*

olarak veren, kalıplaşmış bir biçimi olan, kamuca benimsenmiş, kısa, özlü sözlerdir" (Püsküllüoğlu 2004: 7).

Doğan Aksan, atasözlerini tanımlarken aynı zamanda bunların karakteristik özelliklerini de ortaya koyar: "*İnsanoğlunun deneyimlerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri dünyanın her dilinde vardır. Çoğunlukla bir cümle biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve kafiye ile söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelen bu sözler çeşitli dillerde benzer özellikler göstermektedir*"(Aksan 2003: 38) .

Atasözleri ve deyimler, konuşma içinde anlam ve önem kazanan yapılardır. Halide Edib Adıvar eserlerinde atasözlerinden deyimler kadar yararlanmaz. Anlatıma canlılık, işlerlik, renk katmak amacıyla yazarın kullandığı atasözleri alfabetik sıraya göre aşağıda verilmiştir.

— *Siz kırmızı konaktaki doktor ailesiyle konuşuyor musunuz?*
— *Sakın hasta olma!..*
— *Hayır teyzeciğim, korkma.* ***Acı patlıcanı kırağı çalmaz.*** *(AHS: 53)*

*Annem bile bazan "****Aç ayı oynamaz****" der durur. (SP: 23)*

Gürleyen'le evlenmeye karar verdiğini, bundan hiçbir kuvvet onu vazgeçiremeyeceğini söyleyince, Emine ***açtı ağzını yumdu gözünü****. (HP: 69)*

*Bizde "****Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al****" derler ve bu söz eskiden beri kızların analarına, çektiğini ima ederdi. (T: 16)*

Fakat bu şimşekler, çocukken donanma geceleri' yakılan (maytap) dediğimiz kibritlerin yanıp sönen cılız şulelerinden ibaretti. ***Her ateş, cürmü kadar yer yakar****. (SP: 104)*

Belki Kaptan'ın bu vaziyetine köyün münevveri, tarih meraklısı Hacı Abdülgaffar Efendi'nin ilk zamanlarda biraz etkisi oldu. Çünkü o, mütemadiyen el yazısı kaim kitaplar okur, halka Tatar'ın Allah'ın gazabı ve ***bastığı yerde ot bitmeyen*** *bir millet olduğunu telkine çalışırdı. (T: 19)*

— *Belki o gün çok yakındır, Rabia.* ***Balık baştan kokar.*** *Tepemizdekilerin kokusu burnumuzun direğini kırıyor. (SB: 245)*

Zencinin her temasile, ***bir dokununca, bin ah dinleten*** *bir fağfur kâse gibi sesler çıkarır. (SP: 50)*

Yalnız tabir değişiyor, han, hamam yerine kapı kulları deniliyor. Bunların hepsi halk için ***"Bir varmış bir yokmuş"*** *kabilinden şeyler. (T: 43)*

— *Zeyno hemen her genç adam için felâket olacak bir kızdı Saffet, sana da geçmiş olsun demeli.*

— *Benimki geçmedi Hasan, fakat ne kadar olsa çıkmadık canda ümit var derler. (KA: 216)*

Ben bu hususta pek bir şey söyliyemem amma sizin hesabınıza, ***demiri tavında dövmek*** *muvafık olur derim... (SP: 303)*

Dut yaprağı sabırla atlas olur... Ah bir Tevfiğe kavuşacağımız gün gelse, amcacığım. (SB: 244)

— *Merhaba Zehra... Seni bu saatte* ***hangi rüzgâr*** *koruya* ***attı****? (T: 99)*

"Bir erkekle yalnız kalmaya korkan küçük hanım onun resmini yapmaya kalkmaz. Bu hareketi ***hem kaçıp hem de davul çalmaya*** *benziyor," diye düşündüm. (SE: 57)*

*Çünkü "**Horoz ölse de gözü süprüntülükte kalır**" darbımeselini bu yalı halkına "Fukara düşse de kızını sefire vermek ister" diye tefsir etmek çok mümkündür. (T: 29)*

*Ben de, "Efendim, köy yalın ayak başı kabak, sarı-kırmızı şemsiye bizim için **kel başa şimşir tarak** gibi olur," dedim. (T: 138)*

*Hayır sahibi bir kadın, merhametli ve atıf etli, **sağ elinin verdiğini sol eli duymaz**: Bu, Selim Paşanın karısı Sabiha hanımın bir cepheden görünüşü. (SB: 17)*

*Kim demiş. **Saman altından su yürütür**, şoförünüz, bahçıvanınızla sizi aldatır, binbir yalan atar. (T: 168)*

Bunu nasıl izah edersiniz, Ali Bey amca?
***"Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar." (**SP: 307)*

*Aç: "**Tok açın halinden anlamaz**" der. Tok: "Açlar hasetçidir" der. (YC: 12)*

*Eğlenmeyin. **Ummadık taş baş yarar**. (SP: 48)*

*Gel Rabia, kızım. **Yolcu yolunda gerek**. Gitmeden biz de şarkımızı söyliyelim. (SB: 45)*

2.1.4.2 Deyimler

"Deyim bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce." (Aksoy 1988: 52)

Doğan Aksan, deyimlerin halkbilim açısından önemine değinirken şu tespitlerde bulunur: "*Deyimler-bir başka ulusla olan kültür ilişkileri sonunda, -*

ondan çevrilme alınma değilse- bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yasam biçimini, cevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları kısacası maddi ve manevi kültürünü yansıtan, o toplumun düşünme biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan dilbilim acısından olduğu kadar, yazın ve halkbilim acısından önemli sözlerdir." (Aksan 1987: 89).

Halide Edib Adıvar, anlatımını güçlü kılmak adına romanlarında deyimlere oldukça sık yer vermiştir. Deyimlere çok fazla yer vermesine rağmen, bunları cümleler arasında eritmeyi başarmıştır. Üstelik deyim kullanırken roman kurgusu ve kişilerini dikkate de almıştır. Eserin konusuna göre deyimlerin kullanım sıklığı değişmektedir. Halide Edib Adıvar'ın romanlarında kullandığı çok sayıdaki deyimden bazılarına alfabetik sırayla aşağıda yer verdik.

Açığa vurmak

*Öte yandan, durmadan gülümseyen ve hislerini **açığa vurmayan** Ferit de, bu hayat arkadaşı hakkında birtakım şeyler düşünüyordu. (HP: 117)*

*Bundan başka da, kızının önceleri aldırmadığı alaycı davranışı, kendisini gülünç bir hale sokan, herkesin yanında düşkünlüklerini **açığa vuran** sözleri, Zeyno'yu tanıdıktan sonra, daha artmıştı. (ZO: 159)*

Açıktan açığa

*Arada sırada **açıktan açığa** itiraz ettiği fikrî faaliyetime acı alaylarla, imalarla, dudak bükmelerle ve bazan pek yerinde tenkitlerle bir an hücum etmekten hali kalmadı. (SE: 79-80)*

Adam etmek

*Çocuğu **adam etmek** istiyorlarsa, her dakika yumruk ve sopanın eksik edilmemesinin gerektiğini anlattı. (ZO: 106)*

Adam yerine koymak

*Arada bir Sungur "Beni herkes takdir ediyor, bir karım **adam yerine koymuyor**," diye fazla düşünmeye başladığı zamanlar Suzan bir cümle ile bir bakışla onun ağzına öyle bir bal çalardı ki, günlerce tatlı tatlı yalanır dururdu. (T: 150)*

Ağır başlı

*Her sabah Ömer ağa, bahçe kovasının üzerinde, elinde büyümüş böyle bir çocuktan böyle yakışıklı, **ağır başlı**, büyük bir adam gibi gelen Kasım Şinasi'ye dolu gözlerle bakarken…(MH: 13)*

Ağzı açık kalmak

*Fakat dikkati çeken güzellik kadar bu püsküllerdi de. İsmail Bey'in **ağzı açık kalmış**, bir tarafından tükürüğü omzuna akmaya başlamıştı. (AHS: 172)*

Ağzı kulaklarına varmak

*Herifin **ağzı kulaklarına varıyor**, karısının beğenildiğini gördükçe kendinden geçiyor. (SP: 58)*

Ağzı köpürmek

*Yolcular bunu bir, köy panayırı sahnesi gibi seyrediyor, gülmekten katılıyor ve onlar güldükçe Kâmil'in kızgınlıktan **ağzı köpürüyordu**. (DA: 26)*

Ağzına bakmak

*Her zaman Rabianın gözleri anasının **ağzına bakıyor**, tüyleri ürperiyor. (SB: 193)*

*Herkes, onun **ağzına bakıyor**; haber dinliyor, o, ün ve kuvvetin verdiği ilk sarhoşlukla kendinden geçmiş, basbayağı bir yarışı, Battal Gazi'nin eski bir savaşı gibi anlatıyordu. (ZO: 98)*

Ağzına geleni söylemek

*Eminenin gözleri küçüldü, iki batıcı iğne ucu, dudakları büzüldü, bir tek dar çizgi oldu ve kâhya kadına, aklına ve **ağzına geleni söyledi**. (SB: 56)*

Ağzını aramak

*Bir defasında Ali Beyi, teyze hanımın **ağzını arayıp** dolabın anahtarını bulmağa yollamış, Ali Bey de, kadınlara karşı cephe alan erkek âlemine girmenin gururile, bu işi başarmağa - beyhude olarak - uğraşmıştı. (SP: 83)*

Ağzının payını vermek

*İki kadın bir oldular, onun **ağzının payını verdiler**. (SB: 209)*

*Taksim gazinosunda efendiye, **ağzının payını öyle verdi** ki, efendi bile hayran oldu. (SP: 187)*

Ağzının suyu akmak

*Çocuk sevinci yine onu kendinden geçirdi, tarağa ve kurdeleye **ağzının suyu akmıştı**. (DA: 59)*

*Artık İsmail Bey'den çok daha genç ve daha az sarhoş erkeklerin de **ağzının suyu akıyor**. (AHS: 172)*

Ağzı sulanmak

*Hatta, eski Hanımefendisi ve onun akrabaları ortadan kaybolmuş olmalarına rağmen, o konakta geçen hayatını anlatırken **ağzı sulanıyordu**. (SSK: 350)*

Ağzı süt kokmak

*Çünkü **ağzı süt kokan** bir masum çocuk rolü takınmıştı. (SP: 130)*

*Halbuki bu kızların bu meselelerde **ağızları daha süt kokuyor**. (SP: 21)*

Ağzı var dili yok

*Gelinle ne alıp veremiyorsun? **Ağzı var, dili yok**; belki oğlanın eline iğne battı. Başına taş düşse zavallı kızdan biliyorsun. (SP: 122)*

Ağzı yanmak

*Hacı İlhami Efendi, Emine - Tevfik macerasından **ağzı yandığı** için, torununu mahalle mektebine göndermedi. (SB: 14)*

Akıl danışmak

*Birçoğu hasta inekleriyle ilgili sorular soruyorlar, **akıl danışıyorlardı**. (DA: 40)*

Akıl erdirememek

*Yatakların üstünde kıyafetleri acayip birer bebeğin bulunmasının hikmetine Ayşe bir türlü **akıl erdiremedi**. (SP: 201)*

Akıl öğretmek

*Fakat bu defa dikkat et, sana mühim bir şey yapacağım. Buna uzun cevap vermen, bana **akıl öğretmen** lâzım. (KA: 128)*

Aklı başına gelmek

*— Senden ricam, bu meseleyi onunla konuşmandır. Biraz **aklı başına gelsin**, sen aç, onu ikna et. (AHS: 126)*

*Başından yaralı ve kolu kırılmış olan zavallı kız yirmi dört saat koma halinde kaldıktan sonra **aklı başına gelmeye** başlamıştır. (AHS: 243)*

Aklı başından gitmek

*Şişman kız nefes nefese koşarken Leylâ'nın hamamda damarlarını kestiğini, Macit Bey'in **aklı başından gittiğini**, onu hemen koşturduğunu anlatmağa çalışıyordu. (SSK: 341)*

Aklı ermek

*Yolda geçenlerin hepsini söylemek tehlikeli olacağına onun da **aklı eriyordu**. (DA: 14)*

Aklı kesmek

*O soytarının kızının böyle çıkacağına kimin **aklı keserdi**. (SB: 27)*

Aklına esmek

— *Merak edecek bir şey yok, **aklına esmiş**, gelmiş olacak. (SB: 200)*

*Misafirlerini - **aklına esince** - sofradan kaldırın yukarıdaki antikaları göstermeğe götürür. (SP: 30)*

Aklından geçirmek

*Ve Sara, hiç soğumayacağını hissettiği bu büyük ateşin pınarı kalbin üzerine sakin ve inanç verici başını dayarken, altında ezen, gümbürdeyen gücün, ısıtıcı, sıcaklığın yakıcı, yıkıcı cehennem olabileceğini **aklından geçirmedi**. (MH: 107)*

*Acaba o meclisin başındaki adama bu akşam Üftade Hanımın sofrasında tesadüf edeceği **aklından geçmiş** midir? (SP: 56)*

Aklını başına almak(toplamak)

*Yola çıktıktan sonra **aklını başına alarak** düşünmeğe başladı. (MH: 92)*

*Hoca, doktor, hiç biri oğlanın **aklını başına toplatamadılar**. (SSK: 335)*

Aklını çelmek

*Macit Beyin saz çalması da ayrıca **aklını çelmişti**. (SSK: 264)*

Alaya vurmak

*Otuz yaşına gelmeden saçları adamakıllı ağarmış, gözlerinin feri sönmüştü. Ben işi **alaya vurmak** istedim. (SE: 103)*

Altından girip üstünden çıkmak

*Asım intizamın bir nümunesiydi. Kimsenin dokunamadığı muntazam kâğıtlarını, kitaplarını ben alt üst eder, odasının **altından girer üstünden çıkardım**. (SE: 97)*

Altüst etmek

*Kasım'ın kafasının **altüst eden** hatıralar birbirini kovalıyor.(KUO: 19)*

Aman vermemek

*Kafasının içinde **aman vermeden**, durmadan yanıp sönüyor ve bu çıldırtıcı ışık her çıkışında içinde birbirine karışan mahşer gibi kımıldayan, birbirini parçalayan sonsuz bir insan kalabalığı gösteriyor! (ZO: 286)*

Anasını ağlatmak

*İstediğine sopa çeker, islediğini sürer, dünyanın **anasını ağlatır**, gene kimse gık diyemez. (SB: 93)*

Arasından su sızmamak

*Ne vakit gitsem Bilâl, hanımefendinin burnunun dibinde. **Aralarından su sızmıyor**. (SB: 165)*

Arka çıkmak

*Fakat Kâmi'nin evin sık ve yakın bir misafiri olduğu zamandan beri Behire ile beraber, hattâ Behire'den çok, Kasım'a gelen Remzi; ister istemez, Kâmi'nin oradaki durumuna Kasım'ın **arka çıktığını**, hattâ Sara'nın elinden gelse genç adamı defedeceğini anlamakta zorluk çekmiyorlardı. (MH: 122)*

Aslı astarı olmamak

*Bundan dolayı arkadaşlarına Mazlûme hakkında **aslı astarı olmayan** dedikodular anlatıyordu. (ZO: 241-242)*

Aşık atmak

*— O anasından okumuş, yazmış doğmuş... O, âlimlerle **aşık atar**. (Gözleri masanın üstündeki saate ilişti.) Aman çene yarıştırırken ne kadar geç kalmışım? (AHS: 52)*

Ateş saçmak

*Bu kısa boylu, esmer delikanlının birer ateş gibi parlıyan kestane renkli gözleri etrafına **ateş saçardı** sanki. (HP: 8)*

Avucunun içine almak

*Amma velâkin belki ağa zekâsı bunları da **avucunun içine almak** yolunu bulacak! (DA: 70)*

Ayağına kapanmak

*Hanife'nin birdenbire korkudan dizleri titremiş, kadının **ayaklarına kapanmış**, yanında alıkoyarsa kadına nasıl canla başla hizmet edeceğini saymış dökmüştü. (DA: 15)*

Ayağını kaydırmak

*Azıcık gayret etse, bütün devlet mekanizmasının Şaşırtmacın **ayağını kaydırmak** için işlediğine inanacak. (SP: 222)*

Ayak uydurmak

*Erkeklerin hemen hepsi kolları kısa gömlekli, yakaları açık, belleri kemerli, bazıları sportif ipince gençler, bazıları şişman, karnı dışarıya fırlamış, enseleri okkalı, gözleri fırlak, yeni zamana **ayak uydurmaya** çalışan yaşları ilerlemiş adamlar. (AHS: 15)*

Ayakta tutmak

*Ve kendince bu kadar içtenlik ve güçle ortaya attığı yenilik politikasını **ayakta tutabilmek** için Oğuz, sürekli ve sonsuz zorluk karşısında kalıyordu. (YT: 88)*

*Babası uyumuyor, Mediha'yı **ayakta tutuyor**, o da babasına bir küçük ana şevkatiyle bakıyordu. (Ç: 16)*

Bağrına basmak

*Bu affedilmez bir günah olurdu. Kadın onu bir dost gibi **bağrına bastıktan** sonra... (SSK: 296)*

*Şahadet haberi geldiği zaman teyzemin ağladığını, beni **bağrına bastığını**, eniştemin biraz kısılan bir sesle, "Nermin artık tamamen bizim çocuğumuz," dediğini hatırlıyorum. (AHS: 19)*

Bam teline basmak

*Firuzan **bam teline basıyor**, acıtıyor, aksi sesler çıkarıyor; Burhan reçineli bir tel üstünde lâtif sesler çıkaran bir yay gibi kalbini sâkin bir kudretle okşıyarak dolaşıyordu. (SP: 257)*

Baş alamamak

*Bahçesinde çiçek ve sebze yetiştireceğim, tavuk besleyeceğim, evimin içinde işten **baş alamayacak** kadar didişeceğim bir yerde. (SE: 175)*

Baş başa vermek

*İki kadın derhal **baş başa vererek** Mary namındaki Amerikalı hatun için evi nasıl hazırlamaları lâzım geleceği hakkında bir plân yaptılar. (AHS: 227)*

Başa çıkmak

*Hacı Murat'la şimdiye kadar ondan başka **başa çıkan** olmuş mu? (DA: 109)*

*Paşa Efendi'yle bu sabah bir türlü **başa çıkamadım**. (T: 58)*

Baş göstermek

*İşte, tam kızın hayatında yukarıda geçen olaylar **baş gösterdiği** zaman bu kadının kızını görmeye gelmesi biraz garipti. (HP: 68)*

Başgöz etmek

*Fakir, vaktiyle kızları on beşinde **baş göz etmek** lüzumuna dair bir tecrübei kalemiyede bulundum, hatta Şafak ceridesinde neşredildiydi. (T: 141)*

Başına kakmak

*Sabahları anasının yeşil çanağına süt koyduğunu görürse: "Zehir zıkkım olsun, haram olsun!" diye çocuğun **başına kakar**, Zeyno'ya ve Perihan Nine'ye: "Kahpeler, hırsızlar, hammiler!.." diye bağırırdı. (ZO: 75)*

Başından büyük işlere girişmek(kalkışmak)

*İki yıl sonra, Mürsel bu küçük çiftliği satın almak istediği zaman, Ağa onu huzurundan kovmuş, böyle **başından büyük işlere kalkışırsa**, Samananbarı'nı ona haram edeceğini söylemişti. (DA: 73)*

Başından savmak

*Ben içeride briç oynayanları seyretmek istiyorum, diye Dorothy'yi **başından savmaya** çalıştı. (HP: 98)*

Başının çaresine bakmak

*— Ömrünün sonuna kadar bir karış çocuğun sırtından geçinecek değilsin ya, **başının çaresine bak**, diye hayli dürüst bir tavırla imamı başından defetti. (SB: 107)*

Baştan çıkarmak

*Ben istiyorum ki, sonbahara kadar bunu gizli tutalım, çünkü bu kibar sosyetede, zenginler arasında, fakir bir kız seni **baştan çıkardı**, aceleye getirdi diye dedikodu olacaktır. (SP: 271)*

Bel bağlamak

*Fakat o, çocukluğundan beri kadere, kazaya nafile **bel bağlamış** değildi. (SB: 156)*

*Gerçi Uzman artık bu cümleyi kullanmıyor amma, Bahire Hanım bana aile arasında bu cümlenin Alman zaferine **bel bağlayanlar** tarafından hâlâ kullanıldığını söylemişti. (SP: 181-182)*

Bereket versin

*Birkaç defa kendisini tutamamış, gayrı ihtiyari bir çığlık salıvermişti. **Bereket versin**, Fatma Hanım'ın uykusu ağırdı. (AHS: 99)*

Beş para etmemek

*"Ben İngiliz Lordları'nı daha başka sanırdım. Eğer ünvanı çekici olmasa **beş para etmezler**." dedi. (HP: 102)*

Bıyık altından gülmek

*Şoför durumu sezmiş, durmadan **bıyık altından gülüyor** ve Martin'in türlü alaylarına neşeyle cevap veriyordu. (HP: 48)*

Bildiğini okumak(yapmak)

*Fakat Güzide aldırmaz, kendi **bildiğini yapar** ve icap ederse somurtarak, icab ederse diliyle Ayşe Hanım'ın hakkından gelir. (AHS: 105)*

Bir ayağı çukurda olmak

*Gene sizi görmeden yazdığım satırlara bakarsanız manevi varlığımın **bir ayağı çukurda**, hatta can çekiştiğini pekâlâ anladığımı görürsünüz. (SE: 80)*

Bir baltaya sap olmak

*Karısı ona senelerce "Sen **bir baltaya sap olamazsın**," dedikten sonra Türkiye'nin birinci derece zenginleri arasına girince karısına: "Baltaya sap değil, baltanın kendisi oldum," demişti. (T: 150)*

Bir dediğini iki etmemek

*Hasan bile **bir dediğimi iki etmiyor**. Çok mesudum, fakat bu çocuğun doğunca anasını bulamaması... (KA: 221)*

Bir taşla iki kuş vurmak

*İşte bayan Güngördü, bu lakırdıyı söylerken **bir taşla iki kuş vuracağına** emindi. (YC: 20)*

*Ve bu teması esnasında Sungur'un muhitinde kızma hem yakışıklı, hem de zengin bir koca bulursa **bir taşla iki kuş** vurmuş olacak. (T: 154)*

Boy göstermek

*Burada biraz **boy gösterdikten** sonra bir yolunu bulup kapağı Parise attı. (SP: 100-101)*

Boynu bükük

*Çok beklediği Haso'yu uzaktan olsun görmek umudu kırılınca **boynu bükük**, yüreği çekitaşı konulmuş ağır bir yük altında ahıra, ineği sağmaya indi. (ZO: 99)*

Boyun eğmek

*Bu çavuşluk hayatında çocuk oldukları için değil, sırf Ramazan'ın gücüne, kuvvetine **boyun eğdikleri** için aynı zulmü, dayağı, işkenceyi çekmiş olan nefer hikâyeleri de çocukta anlatamayacağı bir isyan uyandırmıştı*. (ZO: 113)

*Çocuklar, orada büyüklerin buyruğuna **boyun eğen** bir sınıftı. (ZO: 166)*

Burun buruna gelmek

*George Martin, Güzide Hanımla Yazar'ı selâmladıktan sonra döndü ve Akile Hanımla **burun buruna geldi**. (HP: 32)*

Burnundan solumak

Mesture Hanım bu bacakların hareketi arttıkça, ***burnundan soluyacak*** *kadar öfkesi artıyor, fakat "yapmasın" diyemediği için, sırf başka tarafa bakmakla yetiniyordu. (ZO: 241)*

Burnundan getirmek

Hem de Elif gibi itaatli de değil, kim bilir nasıl Hacı Murat'ın bütün zevklerini ***burnundan getirecekti****. (DA: 53)*

Burnunu sokmak

Mürsel'in işine polis ***burnunu sokarsa*** *kimbilir toplulukları hakkında da belki bir ipucu elde edebilirdi. (DA: 162)*

Burnunun dibinde

— *Bana bak ağabey, demişti, sen bizim köyü ufak tefek gördün de soğan, sarımsak sepeti mi sandın? Aramızda en sünepe, en suratsızı bile aslan gibi gâvura* göğüs gerdi. *Nuh gemisi teknelerle İngiliz donanmasının* ***burnunun dibinde*** *Anadolu'ya silah kaçırdı. (T: 23)*

Burnunun direği sızlamak

Fakat Rabianın içine gariplik çöktü. ***Burnunun direği sızlıyarak*** *Sinekli Bakkalı özledi. (SB: 234)*

Bülbül kesilmek

Özellikle tartışmalarda olacak gönüllü ve ikinci derecede bir yere razı olan Şaban, artık bu konuda ***bülbül kesildi****. (ZO: 89)*

Caka satmak

Rabia bağırmakta devam ederse mahalle onu yalnız vaktini gözetleyip bacak kadar kıza sataşmağa geldi sanacak, halbuki onun maksadı sadece biraz ***caka satmaktı****. (SB: 81)*

Can atmak

*Kısaca, Şişli'de baloları, briçleri, tedansları ile **can atarak** bıraktığı âleme ilkel bir beceri ve zekâ ile kendi durumunu imrenmeye değer göstermeyi başardı. (ZO: 35)*

*Halbuki o fazla canlı, fazla acı yaşıyor, yeni hayatının bulutsuz mutluluğu arasında onun unutmak için **can attığı** eski sahneleri bir şeytan gücü ile alaycı, zalim kalbinin gözleri önünde oynuyordu. (MH: 130)*

Can çekişmek

*Gene sizi görmeden yazdığım satırlara bakarsanız manevi varlığımın bir ayağı çukurda, hatta **can çekiştiğini** pekâlâ anladığımı görürsünüz. (SE: 80)*

Can kulağıyla dinlemek

*Fakat Ferhunde bu lâfları **can kulağıyla dinledi** ve her nedense, Sadi'nin çıplaklıktan hoşlandığı kanaatine vardı. (AHS: 216)*

Can vermek

Ve bunun tesiriyle kız anasının deli olduğunu, yeis içinde can verdiğini de görmüştür. (YC: 80)

*Fakat ikinci karısı da evvelâ Hilmiden daha çelimsiz bir kız doğurdu, iki sene sonra ölü bir kız daha doğururken kendi de loğusa döşeğinde **can verdi**. (SB: 21)*

Canını sıkmak

*Bu, Kasım'ın pek fena **canını sıkmakla** birlikte önlemek de elde değildi. (MH: 49)*

*Gürliyen üzerinde bunun yapacağı etkiyi pek o kadar benimsememişti, ama ne de olsa, böyle bir mutlu haber karşısında annesinin orada bulunması **canını sıkmıştı**. (HP: 67)*

Canla başla

Hanife'nin birdenbire korkudan dizleri titremiş, kadının ayaklarına kapanmış, yanında alıkoyarsa kadına nasıl ***canla başla*** *hizmet edeceğini saymış dökmüştü. (DA: 15)*

Cebinden çıkarmak

Bu umumî olmakla beraber, Şaşırtmacın bütün harp zenginlerini ***cebinden çıkaracağı*** *hakkındaki kanaat, şahsını herkesten fazla tehlikeye atıyordu. (SP: 222)*

Ciğeri beş para etmemek

Bundan sonra da belki her gün, her akşam bu apartımana dönebilmek için böyle ***ciğeri beş para etmez*** *cahillerin ağızlarının kokusuna tahammül edecekti. (SP: 234)*

Çalım satmak

Kükreyerek sıralara doğru giderken terbiyeci de yukarıya bakarak ***çalım satıyordu****. (KUO: 94)*

Çene çalmak

Mustafa bir gün, davarlarını dere boyundan toplarken, orada durmadan ***çene çalan*** *kadınlardan biri: "Bah, bah! Güllü geliyor!" diye haykırınca, kadınların hepsi bir ağızdan: "Gız! Gaç gundur nidiyodun, görünmedin" bağrıştılar. (HP: 9)*

Çene yormak

Serveti altı rakamdan fazla sayı ile gösterilen her adam göze batar, ***çene yorar.***

Çene yarıştırmak

Bir yandan boğazınıza kadar yükselen sular, bir yanda çocukların oyun yeri, kadınların çamaşırhanesi ve bütün köyün, kadın erkek bazan ***çene yarıştırdığı****, bazan da oynaşlık ettiği veya döğüştüğü bir meydandır. (HP: 7)*

Çığlık atmak (koparmak, basmak)

*Amcazademin küçük kızı Sabiha da istasyonda bir **çığlık kopardı**, boynuma sarıldı. (AG: 177)*

*Ata bir tüy gibi binen ve arkadaşlığı Hasan'ın hoşuna giden Mazlûme'nin yanında at koştukça eyere sarılacak; **çığlık basacak** devamlı bir özen ve yardım isteyecek Mesture Hanıma katlanamayacaktı. (ZO: 156)*

Çileden çıkmak

*Ne var ki, kadının cinliği (burada içini çekti) biraz da çapkın mizacı muhallebiciyi **çileden çıkarmış**. (HP: 51)*

*Bu alay anasını **çileden çıkarmış**, kadın ağzım açmış, gözünü yummuş, ne nankörlüğünü; ne taş yürekliliğini bırakmıştı. (SP: 10)*

Damarına basmak

*Râkım kendi kendisine: "Kahbe, Osmanın **damarına basmış** olacak" diyordu. (SB: 260-261)*

Damarı tutmak

*İki gözümün namus **damarı tutmuş**. Bari güleyim. Her kadının takdim edilmek için can attığı böyle büyük bir adamla dansı yarıda bırakıp rezalet çıkarmak için insanın aklı kaçık olmalı... (SP: 63)*

*Kaya'nın bu gece Tatar **damarı tuttu**. Kadın öğretimindeki muhalefetin öcünü çıkarıyor. (YT: 92)*

Dem vurmak

*Ta taşralardan, köylerden, her yerden Oğuz'un dininin güçlülüğünden, büyüklüğünden **dem vuran**, memleketin ve Türk unsurunun gerçek kurtarıcısı diye, matem tutan, çıldıran telgraflar yağıyordu. (YT: 104)*

Demir atmak

*Onlar da Sacide'nin köpeğinden fazla yaltaklanarak Yolpalas'a **demir atmak** yolunu buldular. (YC: 18)*

Derdini dökmek

*Atıfe, köşede bir kameriye altında en sonunda **derdini döktü**. (MH: 14)*

Derisini yüzmek

*Ağam, birçok çile çektik ama bu iş biterse bizlere tilki gibi tuzak kurar, **derimizi yüzersiniz**, değil mi? (AG: 107)*

Dert yanmak

*Onlar konuşarak yukarıya çıkarken, annesi Saffet Hanım da Sabiha Hanım'la kızına **dert yanıyordu**. (SSK: 317)*

Dik dik bakmak

*Sarhoşlar söz atıyor, adama **dik dik bakıyorlar**. (SP: 26)*

Dikiş tutturamamak

*Samet de hiç bir resmî mektepte **dikiş tutturamadı**. (SP: 212)*

Dile düşmek

*Bana bak yavrum, evlenmek ihtimalim yoktur, buna inan, senin **dile düşmeni**, iyi bir adamla evlenmene de engel olmak istemem, o halde birbirini seven iki dayızade gibi güzel güzel dost kalırız. (KA: 97)*

Dile gelmek

*İkisi de beyaz, yeşil zemindeki hareketsiz başlar arasında, mermer bir duvarda kabartma olarak oyulmuş bir heykel grubunun birdenbire canlanmış, **dile gelmiş** iki başı gibi. (T: 128)*

Dile getirmek

*Onunla konuşmaya başladığı andan itibaren, kafasının içini **dile getiremediği** bir his doldurmuştu. (HP: 122)*

Dili dolaşmak

*Fakat Peregrini'nin arkasında, Vehbi dedenin kendini dinlediğinin farkına varır varmaz **dili dolaştı**, dudakları titredi. (SB: 67)*

*Adeta **dili dolaşmaya** başlayan Selim Bey cevap verdi.(Ç: 14)*

Dili döndüğü kadar

*Yolda bana muhtelif çetelerdeki kadınlardan bahsetti. Hatta Bulgar çetelerindeki Bulgar kadınlarının vatanî rolünü bile **dili döndüğü kadar** anlattı. (AG: 119)*

*Hepsi **dili döndüğü kadar** düşüncesini söyledi. (ZO: 217)*

Dili varmamak

*Konağa giderlerken imamın hastalığını söylemeğe bile **dili varmadı**. (SB: 248)*

Dillere destan olmak

*İstiklâl mücadelesinin **dillere destan olduğu** bu günlerde kimse babamın **adını anmıyordu**.(KUO: 64)*

Dil uzatmak

*Hilmi de bir taraftan annesine acayip bir şeyler okuyor, Genç Türklükten bahsediyor, hattâ padişaha **dil uzatıyordu**. (SB: 22)*

Dirsek çürütmek

*Üniversitede dört sene kafa patlatıp **dirsek çürüttükten** sonra, bizim şirketin herhangi hademesi kadar maaşla asistan olup ne yapacak? (SP: 137)*

*Genç erkekler mekteplerde **dirsek çürütüp** Avrupalarda bir harf öğreneceğim diye senelerce kafa patlattıktan sonra memlekete gelip de iş için bir yere başvurdular mı: "Filan bayan tayin edildi," cevabını alıyor. (T: 70)*

Diş geçirememek

*Şişli sosyetesi bayanları da bu azılı kıza **diş geçiremediler**. (YC: 19)*

Diş göstermek

*Bir sürü ipsiz sapsız, meteliksiz ve hasut herifler zenginlere **diş göstermeğe** başlamışlardı. (SP: 222)*

Diz çökmek

*Bir rahle başında, yeşil sarıklı, kâra sakallı bir hoca efendinin karşısında **diz çökerek** oturdular. (SSK: 257)*

Dizleri kesilmek(tutmamak)

*Yalnız öteki sokağa sapar sapmaz kızın **dizleri kesildi**, bir evin kapısındaki mermer basamağa çöktü, omuzları sarsıla sarsıla ağlamağa başladı. (SB: 126)*

Dizlerinin bağı çözülmek

*Değil daktilo, karşılarına genç bir zebani çıksa **dizlerinin bağı çözülür**. (AHS: 34)*

Dört dönmek

*Son senelerde o nadiren kendi katından iner, arkasında devetüyü bir ropdöşambr, ayağında fanila terlik, baş açık, sofada balkonda **dört döner** durur. (T: 49)*

Dört gözle beklemek

*Misafirlerin gitmesini **dört gözle bekledim**. O mektubu o kadar merak ediyordum ki... (AHS: 130)*

Dudak bükmek

*Kalbindeki bekâr Bakanları geçen gün soruşturuyordu. Binbaşı, milletvekili, hatta paşalara bile **dudak büküyor**. (ZO: 201)*

Ekmeğine yağ sürmek

*Biz bu propaganda ile uğraşırken **ekmeğimize yağ sürecek** bir haber ortada çalkanmaya başladı. Yeni Turan kadınlarının bazıları eski Arap Müslüman kadınları gibi "icazet alıp" camide ders vermek istiyorlarmış, veriyorlarmış, mış mış! (YT: 19)*

El koymak

*Annem **el koymadan** biz biraz yüzüne gülelim de, yolda bize iyi baksın… (ZO: 40)*

El uzatmak

*Bana bak, Kâmil, biz bu piçe **el uzatmak** istemedik. (DA: 20)*

Elde etmek

*Hem bunları, hiç arkasından koşmadan, telâş etmeden, üzülmeden, sırf dayanıklılığı, düzenli oluşu ve yeteneği ile **elde etmişti.** (MH: 9)*

Ele avuca sığmamak

*Esasen adının sonunda Bey olması yeterliyken, aynı zamanda saz çalması, hovardalığı, **ele avuca sığmaz** olması da onu pek çok çekiyordu. (SSK: 264)*

Ele geçirmek

*O yosmayı **ele geçirmek** kolay olmayacak. (HP: 10)*

Eli ayağı buz kesmek

*Hanife'nin **eli ayağı buz kesildi**. (DA: 155)*

Eli ayağı tutmak

*Bari bir de haremağası tutsa! Halayık onun nesine? **Eli ayağı tutmuyor** mu?(SB: 257)*

Eli ermek

*Dernek ki, Şaşırtmaç gibi bir milyoner, hissiz ve kalbsiz bir yabaninin bile **eli eremediği**, gücü yetemediği gayelerim bulunabiliyordu. (SP: 116)*

Elinde olmak

*Bu lüzumsuz yalanı **elinde olmadan**, istemeden söylemişti. (ZO: 19)*

Elinden gelmek

— *Nine gibi baklava açmak ancak Hanife'nin **elinden gelir**... (DA: 104)*

Eline almak

*Fakat şimdi Rabianın babasını tamamen **eline aldığına**, hiçbir zaman Emineye bırakmıyacağına emindi. (SB: 70)*

Elini eteğini çekmek

*Yalnız işten değil hayattan da **elini eteğini çekmiş**, umumiyetle sefir eskisi, vükela bakiyesi hulâsa müzeye konulmuş tarihten birer heyuladır. (T: 13)*

Elini kolunu bağlamak

*Acaba **elini kolunu bağlıyan** karısı mıydı? (SP: 205)*

Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak

Çavuş, Kezban'ın güzel yüzüne âşık olduğunu da kıza itiraf etmiş ve Allahın emriyle istemiş, kemerinde çok para varmış ve kız razı olursa onu hangi köyde isterse oturtacak, ***elini soğuk sudan sıcak suya sokturmayacaktı****. (AG: 124)*

Elle tutulur gözle görülür

Daha ***elle tutulur, gözle görülür*** *bir şikayetim yok ama, hep bir fırtınayı haber veren basınçlı bir hava içinde yaşıyoruz. (ZO: 197)*

Endişeye düşmek

Aynı zamanda bu hareketi onun herhangi bir şartı kolaylıkla kabul etmeyeceğini gösterdiği için, biraz da ***endişeye düştü****. (AHS: 183)*

Etekleri zil çalmak

Tıngır, hemen gitmeğe taraftar oldu. ***Etekleri zil çalıyordu****. (SP: 264)*

Fırsat kollamak

Kâmil, Mürsel'den gözünü ayırmıyor, kendi kendine, "Kerata öç almak için ***fırsat kolluyor****" diyordu. (DA: 27)*

Fikir yürütmek

Anlatılan şeylerden onu, bambaşka bir hüviyetle tasavvur etmiş, kızı kendi evlerine uydurmak için nasıl hareket edilmesi lâzım geleceği hakkında epeyce ***fikir yürütmüştü****. (AHS: 210)*

Galebe çalmak

Acaba vücudumda doğan günah dakikalarının kahramanı Hasan Bey mi, yoksa hayatımın ve her günkü arkadaşı Saffet mi bu mücadelede ***galebe çalacaktı****? (KA: 41)*

Gemi azıya almak

— *Senin baban da son günlerde **gemi azıya almış**... Böyle giderse, başına bir belâ gelmesi muhakkak... (DA: 219)*

*Sinirliydi, fakat müstehzi. Hiçbir zaman olmadığı kadar **gemi azıya almış**, heyecanlı ve canlı bir kadın! (AHS: 109)*

Gına gelmek

*İstediğim şeyden bahsederim" diye meydan okumasını, Haşim o kadar aralarındaki inzibata mugayir bulmuştu ki, Safa sofrada herkese **gına gelen** bu münakaşayı açarsa, susturmak için bir plan yapmıştı. (T: 179)*

Göğsü kabarmak

*Hiçbir taraftan ümit ve kuvvet gelmediği bu kara günlerde bu basit insanların ruhlarındaki derunî kudreti ve kabiliyeti düşünüyor, onun iftiharla **göğsü kabarmasını** mazur görüyordum. (AG: 106)*

Göğüs germek

— *Bana bak ağabey, demişti, sen bizim köyü ufak tefek gördün de soğan, sarımsak sepeti mi sandın? Aramızda en sünepe, en suratsızı bile aslan gibi gâvura **göğüs gerdi**. (T: 23)*

*Kaç uzun yıldır anasını ve kendisini dünyanın hıyanetinden korumak için **göğüs geren** bu zavallı çocuk ruhunun çektikleri, artık dinmeliydi. (ZO: 256)*

Gölgede bırakmak

*Şimdi, eski hayatını **gölgede bırakacak** bir mübalâğa ile sağlığını, hayatını, parasını avuç avuç serpip geziyordu. (MH: 80)*

Gönül almak

*Sırf halasının dargın kızının **gönlünü almaya** gelmiş olan Hasan Bey de böyle bir büyük koltuğun arkasında gömülü, henüz kız mı, erkek mi bilmediği bir*

sesle şakalaşmadan o kadar memnundu ki, evden oraya gelmekteki maksadını unutmuş gibiydi. (KA: 11)

*Artık, herkes müstakbel gelin hanım, güzel nişanlı diye Naciye'nin **gönlünü almaya** çalıştı. (HP: 72)*

Gönül vermek

*Gerçi komutana kızının Yüzbaşı Hasan Beye **gönül verdiğini** söylerken kızın gebe olduğunu da iddia etmişti. (ZO: 48)*

Gönlünü etmek(yapmak)

*Pembeye göre, cinler, periler, dirilerle daha sıkı münasebette, her dakika her evin içinde, her işle alâkadardılar. Onların **gönlünü etmek** biraz daha kolaydı. (SB: 156)*

Göz atmak

*Doktorun kendisi bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, duvardaki kitap raflarına arada bir **göz atıyor**, sonra da tepsinin başında oturan Doktor Feridun'un yanına geliyor, konuşuyordu. (SSK: 339)*

Göz boyamak

*Sakın herif-oğlu **göz boyamak** için bu başkâtiplik palâvrasını icat etmiş olmasın! (SP: 220)*

*Belki biraz oynadığı oyunun bu kadar Lâle'nin **gözünü boyamasından** utandığı için, belki de Lâlezar'ı hiç yadırgamadığı için. (T: 165)*

Göz dikmek

*İyi veya kötü, **göz diktiği** gayeye ulaşmak için hiç bir vasıtayı reddetmiyenlerin korkunç iradesini taşıyan kız! (SP: 157)*

Göz doldurmak

*Önceleri, oldukça üstünkörü olan, en büyük dileği, toplumda **göz doldurur** bir yer edinmek derecesinden yukarı çıkmayan Mesture Hanımda yanan düşünceler uyandıran bir duygu, bir erek uyanmıştı. (ZO: 159)*

Göz gezdirmek

*Bir genç yazarın imzasını ve yazısını basılmış görmek zevkini henüz kaybetmediği bir yaşta olduğumdan, memnunlukla bir **göz gezdirdim**. (YT: 53)*

Göz hapsine almak

*Şüphe hâsıl olur olmaz oğlumu ve bütün dostlarını **göz hapsine almaları**, şayet Fransız postahanesine girerlerse çıkar çıkmaz üstlerini aratması lâzımdı. (SB: 114)*

*Fakat Ayşe ne kadar Sadi Arslan'la alâkadar ise, o şişman, eski hizmetçi de onunla o kadar meşgul, âdeta onu **göz hapsine almış** gibiydi. (AHS: 213)*

Göz kulak olmak

*Şaban, çocuğun yemeğini kendi eliyle veriyordu ve geceleri çocuk ahırda yatmaya alışıncaya kadar Şaban geceleri bir defa kalkacak, **göz kulak olacaktı**. (ZO: 81)*

Göz koymak

*Anam "Huriye Abla, babana **göz koydu**; baban da ona" diyor. (DA: 43)*

Göz yummak

*Hanife'nin kaçırılmasına **göz yumacak** değiliz ya! (DA: 97)*

Göz göze gelmek

*Bir aralık, Çakır Mustafa kendisine: «Aman beni kurtar!» der gibi bakan kızla **göz göze geldi**. (HP: 9)*

Göz gözü görmemek

*Siz hele şu kepenklerin ucunu tutunuz da dükkânı kapıyalım. **Göz gözü görmüyor**. (SB: 160)*

Gözdağı vermek

*Birisi, mutlaka korkunç ve kıyıcı olması gereken birisi, çocuğa **gözdağı veriyordu**. (ZO: 228)*

Gözden düşmek

*Ben anlıyorum, bir Anadolu subayı modası çıktı; bizim sivil gençler **gözden düştü**. (ZO: 27)*

Gözden geçirmek

*Karanlık basmadan bu vadiyi Kumandan **gözden geçirmek** istiyor. (AG: 208)*

*Zeyno, Muhsin Bey gittikten sonra her günkü gibi, evin temizliğini **gözden geçirmek** için aşağı kata inmişti. (ZO: 148)*

Göze almak

*Bu akşam içinden Kör İsmail'e bir lira bahşiş bile vermeyi **göze aldı**. (T: 39)*

Göze batmak

*Bu yeni bina hakikat bu kıyıda göz alır ve bazılarına göre **göze batar**. (T:15)*

Göze çarpmak

*Uzun entarisinin içinde narinliği daha fazla **göze çarpan** vücuttan ziyade, hâreli gözler, iki erkeğin de içini karıştırdı. (SP: 173)*

Gözlerini faltaşı gibi açmak

*Emine'nin **gözleri faltaşı gibi açıldı**. (SSK: 252)*

Gözleri kan çanağına dönmek

*Bazen de kapıyı iyice kapadıktan sonra bazılarının **gözlerini kan çanağına döndüren,** dilleri dolaştıran beyaz bir su içiliyordu. (ZO: 115)*

Gözleri parlamak

***Gözleri parladı**. Önüne seriliveren bir ziyafet sofrası karşısında, masaya serilmiş olan nefis yemeklerin hangisini seçebileceğini düşünen, âdeta içten içe ağzını şapırdatan bir mâna yüzünü sardı. (AHS: 58)*

Gözlerinin içi gülmek

*Haso, bizi görünce hemen yanımıza geldi. **Gözlerinin içi gülüyordu**. (ZO: 210)*

Gözü açık gitmek

*— Bu villânın önünde tramvay beklerken hep kendi kendime: "Burası benim olmadan ölürsem **gözüm açıkta gidecek**," diyecek kadar oraya gönlüm saplandı. (SE: 187)*

Gözü dalmak

*Evin etrafında kırmızı şalvarlı, rengi belirsiz uzun yazma örtüsüyle her vakit Kezban'ı görüyorum. Orada ağaçların arkasında **gözü dalar** beklerdi. Ben kimi beklediğini biliyorum. (AG: 89)*

Gözü dönmek

*Gelir gelmez "kapitalist" derken **gözü dönüyor**, kendinin "komünist" olduğunu söylüyordu.(YCS:25)*

*Kendisi hazarı pokerde bin lira kaybeden bu karim, kocası herhangi bir genç bayana beş yüz lira sarfetse kendinden geçecek kadar **gözleri dönerdi**. (SP: 168)*

Gözü ilişmek

*Yan tarafta, büyük binalı terasın altındaki minimini bir kârgir eve **gözü ilişti**. (DA: 150)*

Gözüne girmek

*Özellikle askerliğini yaptıktan sonra, orduda **gözüne girdiği** yüzbaşısıyla ortak olarak Beyoğlu'nda bir tatlıcı dükkânı açmış, baklavası ve diğer tatlılarıyla sayısız müşteri kazanmış ve dükkânına hayli yabancıyı da alıştırmıştı. (HP: 73)*

*Bütün bunlara rağmen Hanife küçük büyük, köyde herkesin işini görür, herkesin **gözüne girmeye** çalışırdı. (DA: 35)*

Gözüne kestirmek

*Kafasının içinde, oğlunu beğenen ailelerden birini **gözüne kestirdi**. Dayanıklı, iradeli, sakin... Çocukları da bağrına basar mutlak... (AHS: 80)*

Gözüne sokmak

*Halam, güya Asım'ı, Mediha'nın **gözüne sokmak** için onu metheder dururdu. (SE: 101)*

Gözünü korkutmak

*En doğrusu Tevfiğin **gözünü korkutmak**, sanatini icradan menetmek!... (SB: 107)*

Gururunu okşamak

*Herhalde kendilerine izafe edilen bu sözde siyasîlik vasfı hepsinin en çok **gururunu okşayan** bir sözdür. (SP: 16)*

Gün görmek

*Hatta kendinden akıllı, tahsilli, **gün görmüş** adamları zaman zaman ah etmesinde bile hilekâr ve kurnaz bir çocuk oyunbazlığı vardı. (T: 150)*

Günahı boynuna

*Kimsenin sırrını bilmek istemiyorum Ben papaz değilim. Herkesin **günahı** kendi **boynuna.** (SP: 130)*

Günahı kadar sevmemek

*Nihadın annesi **günahı kadar sevmediği**, her vesile ile iğnelediği gelinle beraber dönecek oları oğlunu beklemeğe lüzum görmemişti. (SP: 121)*

Gününü göstermek

*O keratadan öç almak, o nazlı sıskaya **gününü göstermek** şimdilik talik edilecek meseleler derecesine düşmüştü. (SP: 222)*

Haddi hesabı olmamak

*Her masajdan sonra, üç saat uyku, hele dans akşamlan yenilen şatoların, şekerlemelerin, içilen şampanyaların **haddi hesabı yok**! (ZO: 23)*

Haddini aşmak

*Fakat her tahammülün bir hududu vardı. Sabiha Hanımın tahammülü çoktan **haddini aşmıştı**. (SB: 25)*

Haddini bildirmek

*Sabiha Hanım, geline **haddini bildirmek** için müessir bir çare düşündü. (SB: 23)*

Hakkından gelmek

*Fakat Güzide aldırmaz, kendi bildiğini yapar ve icap ed erse somurtarak, icab ederse diliyle Ayşe Hanım'ın **hakkından gelir**. (AHS: 105)*

Hakkını vermek

*Önce bunların **hakkını vermek** zorundayım. Yarın gelmek istemezseniz beklemek gerekiyor. (MH: 36)*

Hal hatır sormak

*Hanımlar içten gelerek onu karşılayıp **hal hatır sorduktan** sonra, Seyyare Başaran başta, hemen hepsi bir ağızdan, yahut gözleriyle sordular. (HP: 64)*

Hali vakti yerinde

*Vaktile bu sokakta, hayli **hali vakti yerinde**, hattâ atlı, arabalı bir sınıfın oturduğu, şimdi döşemeleri kararmış, pencerelerinin bazıları gazete kâğıdı veya tahta ile kapatılmış ahşap evlerin büyüklüğünden anlaşılır. (SP: 65)*

*Bizim kadınların **hali vakti yerinde** olanları ekseri iyi giyinir. (SE: 36)*

Haraca kesmek

*Mükerrem onları **haraca kesmiş**, işleterek paralarını alıp sefahate sarfetmişti. (YC: 71)*

Haram etmek

*İki yıl sonra, Mürsel bu küçük çiftliği satın almak istediği zaman, Ağa onu huzurundan kovmuş, böyle başından büyük işlere kalkışırsa, Samananbarı'nı ona **haram edeceğini** söylemişti. (DA: 73)*

Hatır sormak

*Hasan sabah akşam geliyor, odama çıkıyor, **hatırımı soruyordu**. (KA: 97)*

Hatırı sayılır

*Hele aldığı tereyağı makinesi, sayıları artan inek ve koyunların sütünden **hatırı sayılır** gelir sağlıyor. (DA: 69)*

Hatırına gelmek

*Görevini yapan bir hükümetin sizin kanun ismi ile andığınız intikamdan korkmak **hatırına bile gelmez**. (YT: 46)*

*Bir sabah Profesör Remzi gelmiş, Kasım'la ikisi, çiçek bahçesi önündeki Akasya altında çaylarını içerlerken o, bahçesini bırakmış, **hatırına gelen** yeni bir şeyle altın gözleri yanarak toprakların üstüne çökmüş, onları hem güldüren hem de hayrete düşüren bir şey duyurmak istemişti: (MH: 71)*

Hatırını kırmak

Doktor gülerek:

*— Suzan'ın **hatırını kırmak** olmaz. Hademe de bu akşam izinli. (SSK: 293)*

Hesaba katmak

*— Tabiî annemin hastalığını da beni tedavi ederken **hesaba kattınız** değil mi? dedi. (MH: 90)*

Hesap sormak

*Emine ne **hesap sordu**, ne de bir şey istedi. (SP: 214)*

Hiçe saymak

*İnsan kendini saydırmak isterse bunları **hiçe saymalı**, hattâ biraz da küstah olmalı. (SP: 53)*

Hor görmek

*Fakat sabahlan, Behire'nin onu **hor görüşü**, sert imaları ile onuru tekrar başını kaldırıyor, içinden çıkılmaz bir çenber karanlığıyle, kuşku ve başkaldırışla çevresinide ruhu, alçakgönüllülük ve pişmanlık etrafında dönüyordu. (MH: 155)*

İçi geçmek

*Asım, bunları büyük bir hisle okurken Mediha'nın bir defa başını sandalyeye dayayıp **içi geçtiğini** bugünkü gibi hatırlıyorum. (SE: 101)*

İçi içine sığmamak

*Bütün bunlara rağmen Osmanın **içi içine sığmıyordu**. Uzak yerdeki derslerine gitmek için çok zahmet çekiyor ve köprüden tuttuğu arabadan iki sokak geride inip Sinekli Bakkala yaya geliyordu. (SB: 227)*

İçine işlemek

*Washington'dan, en fazla hafızamda yer tutan şeylerden biri, oranın nehir kıyısındaki kiraz ağaçları ve teyzemin hastalanarak İstanbul'a gittiği sene eniştemin gösterdiği hassasiyetti. Bu ayrılık onun **içine işlemişti**. (AHS: 20)*

İçine kurt düşmek

*Bütün bunları Sabiha Hanım gençliğin geçici tezahürleri diye görmekle beraber, gene **içine kurt düşmüştü**. (SB: 22)*

İçini çekmek

*Rabia hafifçe **içini çekti**. Dudağının bir tarafını aşağı çeken çarpık tebessüm hâlâ yerinde fakat yüzünün gergin ifadesi derişiyor. (SB: 153)*

İçini dökmek

*İsmail Bey'in zor kımıldayan gözkapakları kalkmış, çökük gözleri evlerinden fırlamış, boşluğa dalmış, kendi kendisine konuşuyor, **içini döküyordu**. (AHS: 186)*

İçini parçalamak(parça parça etmek)

*İki uzun ay kızın kafasında, bu **içini parça parça eden** mücadele hüküm sürdü. (SB: 193)*

İçi sızlamak

*Kasım, bunu biraz **içi sızlayarak**, anladı. (MH: 69)*

İçi titremek

*O sabah (tacidar dahi olsa) o kadar korkunç gelen bu adam, kendisini beğenir diye **içi titremişti**. (SB: 175)*

İçi yanmak

*Şaban, köylülerin en dengeli, en iyiliğe yatkın, en duygun bir örneği adına bu eksik etek yaratıkla günahsız yavrusunu, koruma dileğiyle her zaman **içi yanıyordu**. (ZO: 79)*

İçine dokunmak

*İstanbullu Zeyno'nun **içine dokunan** bu kadın, aynı zamanda onda derin bir saygı da uyandırdı. (ZO: 227)*

İki eli yanına gelmek

*— O yiğit bir avrat, dedi. **İki elim yanıma gelecek** neyleyim, kahpe değil, emme kahbe gibi erleri birbirine gatıyo. (AG: 127)*

İki gözü iki çeşme

*Mürsel'in uyandırdığı kızgınlık ve düşmanlık, **iki gözü iki çeşme** feryat eden kadına acımaya engel değildi. (DA: 98)*

İple çekmek

*Bugün Mediha ile çocukların gideceği zamanı **iple çektim**. (SE: 69)*

İş inada binmek

***İş** biraz da **inada binmişti**. (SP: 204)*

İşin içinden çıkmak(sıyrılmak)

*Kalbi daha zayıf olur, sizin gibi hanımın ricasını reddedemez... İşi inada bindirip **işin içinden sıyrılamaz...** (SP: 280)*

Kafasını kurcalamak

*O, gözleri, başı bomboş etrafına bakınırken kalbini, **kafasını kurcalayan** karışık hayaller; bu açık göğsünden sarmaşık gibi kıllar fışkıran, boynundaki adaleleri ağaç kütükleri gibi birbirine karışan, siyah perçemleri kavuğunun altından esmer alnına dökülen, tütün, gülyağı kokusuyla odaya yerleşen ilkel Haso'ya*

karşılık; ince, medenî Hasan'ın yüzü ve onunla geçen çeşitli, gizli dakikaların değişik resimleriydi: (ZO: 52)

Kafa patlatmak

*Biz, resim atölyelerinde **kafa patlatırken**, o, moda atölyelerine devam ederdi. (SP: 101)*

Kafa tutmak

*Dün akşam güzel bayan, Şaşırtmaca **kafa tutmuş**. Malûm ya, Şaşırtmaçla aramızdan su sızmaz. (SP: 135)*

Kafa yormak

*Haso çocuktan ayrılmanın acısını o kadar aşırı duydu, zavallı çocuğun, Şeyh (M...)in yanındaki hayatının bilinmez geleceğine o kadar **kafa yordu** ki, kendi evine yaklaştığını, akşam karaltısı arasında çevik bir çocuk gölgesinin kendine yabancı olmayan bir ok hızıyla atıldığını görmedi. (ZO: 103-104)*

Kalp kazanmak

*Çocuk, bu davranışıyle ihtiyar kurdun **kalbini** ve himayesini bütün hayatı için **kazandığını** bilmiyordu. (ZO: 106)*

Kalp kırmak

*Hanife'nin **kalbini kırabilecek** herhangi ima ve dedikoduyu sert bir tutumla durdurmuş ve o anlarda Hanife bu buruşuk yüze, bu ışıksız çökük gözlere âdeta sevgiyle bakmıştı. (DA: 49)*

Kan dökmek

*— Kâmil'in Ağa'nın kızının namusunu kurtarmak için **kan döktüğünü** sakın unutma, ha! diyordu. (DA: 26)*

Kana susamak

*Halkın **kana susamış** gözlerine eski Roma arenalarında masum hıristiyanları attıkları gibi... (SP: 38)*

Kanaat getirmek

*Saffet'i özledim, onun fikir unsuru fazla olan konuşmasını düşündüm ve zannettiğimden çok fazla sevdiğime **kanaat getirdim**. (KA: 9)*

Kanat germek

*Zeyno'nun sütkardeşi Ali Bey, İstanbul'da büyük bir okulda idi. O olsa, belki sütkardeşine **kanat gererdi**. (ZO: 48)*

Kanına girmek

*Kadın, birden patlayıverdi: "Oğlumun **kanına girecek** olan bir herifle sevişmiş olan bir kadına nasıl el veririm" derken, Naciye hüngür hüngür ağlamaya başladı. (HP: 81)*

Kapana düşmek (girmek, kısılmak, tutulmak, yakalanmak)

*Doğruyu söylediğim için... Bir defa Ali Bey hocanıza bakin... **Kapana kısılmış**... (SP: 302)*

*Oğlan, Hanife'nin yanaklarını okşayarak, **kapana tutulmuş** tavşan yavrusu gibi titreyen vücudunu yatıştırmaya çalıştı: (DA: 38)*

Karar vermek

*Birdenbire bu rahatsızlığın, bu esrarın anahtarını bulmak için bir **karar verdikten** sonra, artık onu dimağının bir tarafına bıraktı. (MH: 40)*

Karnı zil çalmak

*Hayli yorgundu, ve öğle yemeği sade bir poğaça ile geçtiğinden **karnı zil çalıyordu**. (SP: 200)*

Karşı karşıya gelmek

*Ve ruhu kesin ve son vuruşla **karşı karşıya gelince**, dünyada korkacak, çekinecek birşeyi kalmıyor, acının verdiği çılgın bir cesaretle karanlık içinde yürüyüp gidiyordu. (MH: 181)*

Karşı koymak

*Gerçi Ayşe Kadın'ın **karşı koymalan** hiç de öteki kadınların bu yoldaki **karşı koymalarından** değişik değildi; yalnız, ötekiler, ne kadar yaygarayle direnseler, yine bir saatte Kasım'ın dediğini kabul ederlerdi. (MH: 45)*

Kaşlarını çatmak

*O gün ne Hasan Bey, ne de Saffet geldi ve Zeyno kendi kendine akşama kadar Haso çocuğu ve annesinin Hasan Bey konusundaki sorusunu ve heyecanını düşündü. **Kaşlarını çatıyor**, başının içinde burguya benzer bir soru beynini oyuyordu. (ZO: 230)*

Kazık kakmak (çakmak)

*Yalnız kendileri değil, karı ve kızanları da, kanundan istifade ederek, zavallı zenginlerin apartmanlarına kazık kakıp oturan kiracıların **başlarına dünyayı dar etmek** için bir sürü orijinal usuller bulmağa başladılar: (SP: 92)*

Kemiklerini kırmak

*Yalnız, çok sevimli bulduğu yavrucağa bu kadar eziyet eden bir babanın o da Muhsin Bey gibi, **kemiklerini kırmak** istiyordu. (ZO: 180)*

Kendinden geçmek

*Maroken şezlong üstünde, üzerine yığılan örtüler altında, eter kokulan içinde, telâşsız, çığlığını saklayan, Kasım'ın kesin fakat şefkatli ilgisi ile gözlerini uzun ve acılı gecelerin yorgunluğuna kapayarak **kendinden geçiverdi**. (MH. s.25)*

Kendini kaybetmek

*"Aman dikkat edin. Abdullah Bey kitaplar arasında **kendini kaybeder**." (HP: 74)*

Kılı kırk yarmak

*Benim gibi yıpranmış, **kılı kırk yaran** ve biraz da hasta şekilde münevver olanları bile derhal elektrikliyor. (SE: 120)*

Kıyameti koparmak

*Zeyno, çocuğun beşiğini hasırın üzerine bırakıp gittiği zamanlar çok uyuyor; yahut kendi kendine mırıldanırsa Perihan Nine sesini çıkarmıyor, fakat ağlarsa **kıyameti koparıyordu**. (ZO: 56)*

Kol kanat germek

*Ne derlerse desinler, besleme filân amma herhalde kocasının önüne **kol kanat germiş** bir siper. (SP: 231)*

Kolu kanadı kırılmak

*Köye girerlerken göllerde yeşil kurbağalar ötüyor, **kolu kanadı kırılan** kimsesiz Zeyno gül ağasını, Haso çocuğu çağırıyordu. (ZO: 94)*

Kök salmak

*Öfke, şiddet, rikkat ve zaaf gibi birbirinden bambaşka özellikler bu gencin ruhunda **kök salmıştı**. (HP: 8)*

Kulak asmamak

*Macit, kalfaya **kulak asmadan**, şemsiye elinde dışarı fırladı. (SSK: 273)*

*Kezban bunlara **kulak asmamış**, hep Kumandan kovarsa köye dönemeyeceğini, rezil olacağını, kendini çaya atıp boğacağını söylüyormuş. (AG: 124)*

Kulak kabartmak

Evet. Yatak odama misafir geldiği zaman, yine o baş koltuğa oturur konuşulanlara ***kulak kabartır****. (HP: 44)*

Kulak kesilmek

Lakırdı Tatarcık'a intikal edince halk ***kulak kesildi****. (T: 44)*

Kulak misafiri olmak

Fakat gene vapurda ***kulak misafiri olurken*** *bu "genç Sertman" alacağı kızın da esasen İstanbullu, yani Ayşenin muhitinin mahsulü olduklarını işitmişti.(SP: 13)*

Kulak vermek

Sokaktan geçenler pencerenin önünde durup içeriye ***kulak veriyorlar****. (SSK: 338)*

Kulağına çalınmak

Uzaktan, mektepten dönen çocukların ayak sesleri ***kulağına çalınmıştı****. (SSK: 273)*

Kulak (kulağını) tırmalamak

Bu kapalı köşenin hangi açık kalan tarafından, dünyanın arapsaçına, tımarhane sahnelerine benziyen karmakarışık safları, ***kulak tırmalıyan*** *deli çığlıkları sızmıştı? (SP: 69)*

Kumpas kurmak

Esasen yıllardan beri onu yavaş yavaş günlük hayatlarının haricine atıyorlar, kimse ona bir şey danışmıyor, bilhassa misafir geldiği zaman onu çıkarmamak için ***kumpas kuruyorlar****. (T: 191)*

Kurum satmak

Sanki İngiliz kralının kızıymış gibi bana ***kurum satıyor****. (SP: 126)*

Kuyruğunu kısmak

*Yüreği bütün anlamıyle ağzına gelen Mürsel **kuyruğunu kısıp** kaçmak istedi. (DA: 94-95)*

Küçük düşürmek

*Hem Sacide'yi **küçük düşürmek**, hem de Bay Elgun gibi kibar bir delikenlıya, kendine tercih ettiği kadının menşeini ve bayağılığını hatırlatacaktı. (YC: 20)*

Küçük görmek

*Bu, belki de Avrupaîleşmişleri **küçük görmesinden**, onlarla daima alay etmesinden ileri geliyordu. (AHS: 38)*

Külah kapmak

*Tevfiğin Dahiliye Nazırı Zati Beyden himaye görmesi, Zatinin siyasî rakibi olan Selim Paşanın gözüne girmek, kendisine acındırmak, mümkün olursa bu rekabeti hafifçe körükleyip, Padişahtan bir **külah kapmak** için imama büyük bir fırsat veriyordu. (SB: 57)*

Küplere binmek

*Bizi gören ahbabı gelmiş, anlatmış. Hanım **küplere biniyor**. (AHS: 177)*

Lafa karışmak

*Haydi, kur'a çekelim, dedi. Münir **lafa karıştı**.(Ç: 54)*

Lafa tutmak

*Mutfakta Emine Kadın onu **lafa tutmuş**, kahveler gecikmiş ve Demirbaş, mutfak kapısına kadar gelerek:*

— Hani kahveler? diye seslenmişti. (DA: 202)

Lafı değiştirmek

*Öyle bir muhallebici dükkanı olduğunu söyledikten sonra **lafı değiştirdim**. (KUO: 37)*

Mekik dokumak

*George, kadınlarla erkekler köşesi arasında **mekik dokuyordu**. (HP: 47)*

Meydan okumak

*Maddî veya manevî her nevi yumruğa **meydan okuyan**, biraz ileriye doğru çıkık salâbetli çenesi, bu sevimli ve yakış1klı erkeğin, dövüşen ve dövüştüren, çetin bir kumandan olduğunu hatırlatırdı. (SP: 85)*

Meydana çıkarmak

*En acısı, Kasımın kendisini ilgilendirmek, zaten kalbinde uyanan yeni isteği **meydana çıkarmak** için harcadığı çaba idi. (MH: 133)*

Meydana dökmek

*İşte, bu sual muhallebiciyi bütün hayatını **meydana dökmeye** sürükledi. (HP: 51)*

Meydana vurmak

*Ahmet'in annesi, **meydana vurmamakla** beraber, oğlunun o hizmetçi kızı bırakıp, o Amerikalı milyoner kızıyla evlenmesini için için istiyor gibi. (HP: 111)*

Meydanı boş bulmak

Münire güldü:

*— Buradaki hasta, Doktor'a çok yüz vermiyor. Belki de Kadıköylü Ferdane yakasını bırakmıyor. Ben buraya gelince **meydanı boş buldular**. (SE: 33)*

Muradına ermek

*Mektup elden geldiği için bermutat Tevfik açık yazıyordu. Hilminin Beyruttan kaçışını tarif ederken: "Nihayet zavallı Hilmi Bey **muradına erdi**" diyordu. (SB: 259)*

Musallat olmak

*Bu adam eski evlere, bazan da kızların kalbine **musallat olan** bir tayfa benziyor. (SB: 170)*

Müjde vermek

*O gün Gürliyen bunları muhallebici Mehmet Efendi'ye anlattıktan sonra, Naciye'ye de **müjde vermeye** gelmişti. (HP: 67)*

Nefesi kesilmek

*Mihrî, **nefesi kesilerek**, yanakları kızararak Necibe'nin evinden geldikleri zaman kulağıma "dayıcığım, Necibe'yi alır mısın?" derdi. (RA: 131)*

Ne pahasına olursa olsun

*Herhalde, mektepte birinciliği kazandıran hikâyesini **her ne pahasına olursa olsun** bu adama göstermiyecekti. (SP: 48)*

Ocağına incir dikmek

*Şimdi bir kör kocakarı ile bir tembel ve kısır karı besliyor, **ocağına incir dikiliyor**, fukara ve kepaze oluyordu. (ZO: 99)*

Omuz vermek

*Alı, bu ezilenlerin bir kelime söylemeden kalpten kalbe giden birlikleri, dişlerini sıkıp, içten içe birbirlerine **omuz vermeleri**, sessiz anlayışları, içten pazarlıkları! (SP: 234)*

Ödü kopmak

*Çünkü uçaktan **ödüm kopuyor**. (HP: 34)*

Ödü patlamak

*Onun Rabiadan **ödü patlar**. Kız istese, o, almağa korkar. (SB: 144)*

Önüne geçmek

*Fakat o, annesinin gelmesini, geceyle ilgili düşüncelerini söylemesinin **önüne geçmek** için yatak odasını kilitlerken hiç böyle düşünmüyordu. (ZO: 259)*

Pabuç bırakmamak

*Evvelâ Ayşenin iradeli genç yüzü, sonra Firuzan Tıngırır, şeytan manevralarına **pabuç bırakmıyan** mütecessis çarpık burnu ile burgu gözleri Ali Beyin rüyet sahasını uçurumdan uzaklaştırdı. (SP: 302)*

Parmağı olmak

*Zeyno'yu Ramazan'a vermekte bu zeki, kurnaz ihtiyarın ne kerte **parmağı olduğunu** bilmiyordu. (ZO: 81)*

Pençesine düşmek

*Dora'nın yanından ayrılınca eski işkencelerin nasıl tekrar **pençesine düşüyordu**. (KA: 209)*

Peşine düşmek

*Annem mutfakta İkbal Hanım'a yardım ederken, o odaya gitti, ben de hemen **peşine düştüm.**(KUO: 57)*

Peşine takılmak

*Fakat daha evvel yukarısı misafirle dolu olduğu için Nümune de onlara kahve götürenlerin **peşine takılıyor**, fincanları alıyordu. (SSK: 259)*

Peşkeş çekmek

*Kendi sevgili oyuncağını elile komşunun çocuğuna **peşkeş çeken** bir arsız çocuk gibi içinden isyan etti. (SP: 314)*

Pusuya düşmek

*Bu, Sakarya Savaşı'nda geçen acıklı bir serüven: Beylikköprü'nün çamur yığınları arasında genç arkadaşı Teğmen Rahmi ile bir **pusuya düşmüşler**, iki kişi sanki tırnaklarıyle yeri kazarak iki küçük taşın arkasına siper yapmışlardı. (ZO: 284)*

Rahmet oku(t)mak

*Değneğini kaka kaka, ölülerin ruhuna, belki içinden lânet, fakat ağzı ile bağıra bağıra **rahmet okuyarak** geçen topal dilencinin sesi birdenbire kesilmişti. (SP: 285)*

*Demek, danslar, balolar, kokteyl-partileri, daha bilmem ne gibi modern şeyler yapılan bu muhteşem apartımanda, Cerrahpaşanın arka sokaklarında, izbelerde, oturanlara **rahmet okutacak** adî sahneler olabiliyordu? (SP: 253)*

Rengi atmak

*Ali Beyin hafifçe **rengi attı.** (SP: 135)*

Renk vermemek

*Fakat Hacı İlhami efendiyle kızını en çok çekemiyenler bile, onların vakur bir vaziyet aldıklarını, her ne olursa olsun, ele güne **renk vermediklerini** itirafa mecbur oldular. (SB: 70)*

Rol oynamak

*Zamanımızın en mühim adamları hep orada olacak. Nermin Hanım da gitse ne iyi olurdu. Kongrelerde sosyal cepheler her halde mühim **rol oynarlar**. (AHS: 46-47)*

Ruhunu teslim etmek

*Şaban'a öyle geliyordu ki, Zeyno köhnemiş, hırızması çıkmış hayvanlar gibi bir gün duracak, canı gitmiş olan gözleri gibi vücudunun da hayatı sönecek, toprakların üstüne düşüp **ruhunu teslim edecekti**. (ZO: 88-89)*

Saçını başını yolmak

*Her ölü arkasından, hatta, günler geçtikten sonra bile **saçını başını yolmak**, merhumun faziletlerini sayıp döküp feryat etmek her kadının vazifesi olduğunu bu Lâlezar bir türlü anlayamamıştı. (T: 26)*

Sağlam ayakkabı değil

*— Seninle gelen yolcular **sağlam ayakkabı değilmiş**, babam onları tanıdı. (DA: 42)*

Sinirine dokunmak

*Annesinin sınıfındaki kadınların belirli bir özenle, mübalâğa ile asrîleşmeye çalışmalarındaki yapmacılık onun **sinirine ne kadar dokunuyorsa**, Zeyno'nun yaradılıştan ve tabiî halini de o kadar genç zevkine uygun buluyor, Zeyno'nun, akıllı yüzünü, güzel ve zeki gözlerini kendisine yakın duyuyordu. (ZO: 29)*

Sözünü kesmek

*Halim Kalem, onların **sözünü keserek**, elindeki zarfı doktora uzattı: (HP: 111)*

Surat asmak

*Mehmet Efendi biraz **suratını astı** ama, bir şey söylemedi. (HP: 51)*

Süt dökmüş kedi gibi

*Lâle Safi-Türk masa başında ayakta çayını içerken, kocası **süt dökmüş kedi gibi** arkasında sinmiş bekliyordu. (SP: 243)*

Tabanları kaldırmak

*Nankör ve vefasız oğlan **tabanları kaldırıp** uzaklaştı. (AHS: 207)*

Taş çıkartmak

*Bazı tüccarların alışverişte sahteciliklerini babasına ulaştıran Macit, acaba nasıl oluyor da hile bakımından hepsine **taş çıkartan** babasının bu yanını keşfedemiyor? (DA: 61)*

*Bu hanımlar, İstanbul'un arka sokaklarında biraz dolaşsalar, Beyoğlu'ndakilere **taş çıkaracak** açık tuvaletlere, saç, kılık şekillerine rastlarlar. (HP: 36)*

Ter dökmek

*Ancak bunun beğenilip beğenilmemesi sayesinde milyonerin hakikî portresini vapacaktım. Yaparken **ter döktüm**. (SP: 112)*

Toprağa vermek

*Hayatının en sıkı bağlı olduğu aziz varlığı **toprağa vermek** bir türlü aklına sığmıyordu.(KUO: 22)*

Turnayı gözünden vurmak

*Belki kızın boyasından, süsünden, belki de bürosuna gelen arkadaşların kıza yanık yanık bakıp "Senin daktilo yaman be Balta... **Turnayı gözünden vurmuşsun**, vay çapkın vay," demelerinden ve en ziyade daktilolar hakkında deveran eden umumi kanaatten cesaret alarak bir gün kız çalışırken ensesinden öpüvermişti. (T: 41)*

Tutarağı tutmak

*Asansör, kiracı gelince, **tutarağı tutan** -iyi saatte olsun- aksi bir peri olur, yerinden kımıldanmaz, ev sahipleri gelir gelmez, şerbet dökülmek veya horoz kurban edilmek suretile gönlü hoş edilmiş bir cin gibi, yalnız üst kata değil, hattâ göklere çıkabilecek bir kudrete sahip olur. (SP: 93)*

Tüyleri ürpermek

*Kabil olduğu kadar hastaya yaklaşıyorum. Oğuz'dan o kadar yüksek ve ruhsal bir şey uçuyor ki **tüylerim ürperiyor**, gözlerimden yaşlar akmak üzere. (YT: 108)*

Uykusu kaçmak

*Nihayet gözleri dalgın, yanakları kırmızı humma içinde düşünmeye başladığı zaman çadırıma dönmüştüm. Fakat **uykum kaçmıştı**. (AG: 122)*

Ümit kesmek

*Karı Ağa'nın oğlundan **ümit kesince** ne etsin? Her karıya bir erkek gerek. (DA: 72)*

Üstüne düşmek

*Her halde Asım onun **üstüne düştükçe** o sıkılır, kaçacak yer arardı. (SE: 101)*

Vız gelmek

*Büyük şiirmiş, büyük nesirmiş, bunlar bana **vız gelir**... (T: 206)*

Yakasına yapışmak

*Bereket versin, Süleyman Bolluk, Behirenin Malikeyi doğurduğu vakit düştüğü zaafı sebepli sebepsiz ağlamasını, kocasının **yakasına yapışıp** yanından ayırmak istemediği günleri hatırladı. (SP: 301)*

Yakasını bırakmamak

*Fakat o zavallı, aşağılanan gölge, kolaylıkla Hasan'ın **yakasını bırakmıyordu**. (ZO: 176)*

Yakasını kurtarmak

*Gerçi, dünyadaki kadar ahrette de cürüm ve günahların hesabını vermekten **yakasını kurtaracak** kadar zekâ ye kurnazlığı yok değildi. (DA: 77)*

Yakayı ele vermek

*Ben sizi İnebolu'da selâmetledikten sonra, **yakayı ele vermeden** İstanbul'a varsanız da, Hacı Murat, kızının kaçırılmasından ötürü kesenkes dava açacaktır. (DA: 118-119)*

Yalpa vurmak

*Başı daima öne doğru eğili, vücudu iki yana **yalpa vura** vura ilerlerdi. (T: 18)*

Yan bakmak

*Her halde arada bir sözün sırasını getirip, "Kimse bana sözlü veya evli kıza **yan baktı** diyemez", cümlesini tekrar edip dururken, kendi kendisine "Aharın malı helâl, avratı haram" diye bir de vecize uydurmuştu. (DA: 72)*

Yanıp tutuşmak

*Ayşe Balkar, hocası Ali Beyden işte bu iki binler hakkında malûmat toplarken, aralarına girip kendi hesabına tetkikler yapmak için **yanıp tutuşuyordu**. (SP: 18)*

Yerinden Fırlamak

*Bütün bu gürültü esnasında Rıfkı **yerinden fırlamış** dadıya koşmuş, hararetle onun elini sıkıyor. (YC: 38)*

Yere geçmek

*Utancından **yere geçecek**... Kadın ne diyecek, ne soracak? (DA: 139)*

Yere vurmak

*Bütün bu doğruluğa karşın, çevresini saran, para için her hileye başvuran tüccarların oyununu keşfi, dalaverelerini **yere vurmayı** başarıyor ve bu doğruluğa karşın, yine de hayatta başarı sağlıyor. (DA: 61)*

Yol göstermek

*Sizden asıl ricam bana bir **yol göstermeniz**, bana Serin'e ne suretle tesir edebileceğimi anlatmanızdır. (AHS: 233)*

Yola düzülmek

*Pembe çıkınları, bohçaları hazırlayınca **yola düzüldüler**. (SB: 245)*

Yola getirmek

*Mazlûme şakrak, oynak kız rolünde kendisine içten tutkun görünen Ali Nuri Beyin kalbiyle kıyıcı, fakat çekici bir hafiflikle oynarken Saffet, daha içten ve şefkatli görünüyor, yalamaz ve sevgili bir çocuğu sertlikten çok, seven bir davranışla **yola getirmek** isteyen bir büyük kardeşe benziyordu. (ZO: 223)*

Yukarıdan bakmak

*Bir kısmıysa daha sade, bu çevreye biraz **yukarıdan bakan** bir halleri var. (HP: 25)*

Yüreği ağzına gelmek

*Onun seyyar hastahane olduğunu söyledikleri zaman **yüreğim ağzıma geldi**. (AG: 157)*

Yüreğine inmek

*Annem o kırık tekne ile sonbaharda denize çıkacağımı duyarsa **yüreğine iner**. (SB: 135)*

Yüreğini hoplatmak

*Oğlu Mustafa'nın da, ateşten iki kestane gibi ışıldıyan gözleri kızın **yüreğini hoplatmıştı**. (HP: 10)*

Yüz bulmak

*Öyle olsa o kadar zulmün, yumruğun etkisiyle arka kemiği eğilir; başı yerlerde sürünür; aşağılık, korkak ve yaltak, belki de **yüz bulunca** arsız olurdu. (ZO: 171)*

Yüz çevirmek

*Belki Hasan bile artık ondan **yüz çevirecek**. (DA: 122)*

Yüz vermemek

*O aralık Sevda sokağı türküsü de çıkınca Leylâ Nümune'ye pek **yüz vermez** oldu. (SSK: 347)*

Zahmet çekmek

*Eminenin bu hayata intibak etmekte **zahmet çekeceğini** sanıyordu, fakat yanılmıştı. (SP: 215)*

Zıvanadan çıkmak

*Hele yatak çarşaflarını cigara külüne bulayıp yutakta cigara içişi, Emineyi **zıvanadan çıkarıyordu**. (SB: 9)*

Zihnini kurcalamak

*Her sabah, o kadar dayak yedikten sonra ağlamayan bu çocuk, adamın **zihnini kurcalıyor**. (ZO: 46)*

2.1.4.3 Dualar (Alkışlar)

"Alkış (dua) ve kargışlar (beddua) konuşmayı renklendiren kısa kalıp sözlerdir. Bunlar konuşmayı süsleyen, duyguları belirten, anlatımı güçlendiren dil öğeleridir. Bazıları imge, düşünce ve çağrışım zenginliğiyle yüklüdürler. Alkış, kişinin iyiliğini; kargış, kişinin kötülüğünü isteyen söz kalıplarıdır" (Artun 2001:121).

"Dua; hayatımızın anlamı, bizi Yaratan'a yaklaştıran, zor günlerimizde ellerimizi açıp yardım dilediğimiz, mutlu, güzel günlerimizde şükürler ettiğimiz bir hitap, bir sesleniştir. Yaratılış gereği onun gücünü, her şeyin sahibi olduğunu biliriz ve konuşmalarımızda her an onun adını telaffuz ederek manevi atmosfere bürünmek isteriz. Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddî refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap bir sesleniştir" (Elçin 2000: 662).

Halkın duygu ve düşüncelerinin yoğun bir biçimde anlatıldığı Türk sözlü kültür geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan dualar (alkışlar) ve beddualar (kargışlar), konuşmayı süsleyip duyguları belirterek anlatımı güçlendirir. Halide Edip Adıvar'ın eserlerinde de toplumumuzun insanlar ve olaylar hakkındaki iyi veya kötü yöndeki duygu ve düşüncelerini yansıtan bu sözlü kültür ürünlerine rastlanılmaktadır.

*Haydi, **Allah selâmet versin**, Tevfik bir sıkıntın olursa bana gel. (SB: 111)*

*— Evet, evet, oğul. Hadi **Allah selâmet versin**. Bir harp başlayacak diyorlar. **İnşallah** çabuk biter, sen de milletin yüzünü ak eder, yuvamıza dönersin. (HP: 13)*

*Bu sabah buradan geçerken bir imamın iki kişiyle köşke girdiğini gördüm, **inşallah** hayırlıdır. (Ç: 46)*

***Hay Allah razı olsun,** Hanımefendi. **İnşaallah** Gürliyen'in annesi de böyle düşünür. (HP: 60)*

*— **Allah'a şükür**, artık Çaresaz'ımızı kimse elimizden alamaz, dedi. (Ç: 45)*

— ***Allah sana çok ömürler versin***, *kusura bakma, başın sağ olsun, demeği unuttum. (SB: 194)*

Eğer iyi yediremiyorsa, geceleri biraz daha oturacak, fazla dikiş dikecek, bahçeye tavuk alacaktı; ***Tanrı ömür versin*** *doktor bey yumurta gönderiyordu. (MH: 45)*

— ***Aman Allah saklasın****! Ölürüm de nikâhında olmadığım adama teslim olmam... (DA: 102-103)*

Allah göstermesin*, öyle bir vaziyete düşerseniz sahiden sizi doyurmasını bilirim. (Ç: 30)*

Anneciğim, Çaresaz'ı buraya bağlayan nikahtan fazla sensin, Allah ***seni başımızdan eksik etmesin.*** *(Ç: 45)*

Allah şerlerinden esirgesin*, hepsi birer Fatale kadın bozması veya yosması! (SP: 111)*

— ***Allah esirgeye, Allah esirgeye****! diyerek ve Mürsel' den çocuk yapmaktansa, ölümü seçeceğini anlatırken, Emine Kadın, elinde başka bir mektupla girdi, Hanife'ye uzattı. (DA: 212-213)*

Allah esirgesin*, zavallı kız, Hasan'ın bir daha bir kadını öldürmesine meydan vermemeli!.. (ZO: 129)*

— ***Aman Allah, düşman başına vermesin*** *Burhan. (SP: 275)*

— ***Allah bağışlasın****, torunun hem zeki, hem istidatlı. (SB: 34)*

Kedisini içeri alırken, Peregrini'nin gözleri aralanan kapının ötesinde karanlığı korkunç siyah bir dalga gibi gördü.

— ***Allah denizdekilere imdat etsin****! (SB: 153)*

Kanarya kendi kendine: "Bunların arasında birşey oluyor. ***Allah sonunu hayretsin****" diyor. (SB: 189)*

— *Çok yalnız kaldım, Rabia Hanım.*

— ***Allah sabırlar versin****.*

Bunu kâfi derecede ciddî bir sesle söyledi. (SB: 195)

*Fakat ona rağmen yakasına tükürüyor: "****Allah yazdıysa bozsun. Allah düşmanımı senin şerrinden hıfzetsin****!" diyordu. (SB: 203)*

— *Kız, din değiştirmeğe değer.* ***Allah mes'ut etsin****, dedi, sonra tecessüsle sordu: (SB: 204)*

*Kapıyı açınca: "****Allah dirlik düzenlik versin****" diyerek güveyin arkasını sıvadı. (SB: 213)*

— *Güçlülük, kadını sarhoş eden, gözlerini bağlayan bir şey, Zeynocuğum. Kadın, bir kez güçlenmenin yolunu bulur ve ondan tat alırsa, erkeklere* ***Allah yardım etsin****! (ZO: 209)*

— *Sen galiba rüyanda cıbıl gızlar gördün?* ***Allah hayra tebdil etsin****. (AHS: 151)*

— *Sen onu içerden çağır. Hemen bohçasını toplasın, al götür.* ***Allah hayırlı kapı versin****. (AHS: 206)*

Nihayet garip bir sesle, "Dişi Deccallerin hepsi güzel olmaz," dedi. "Bazan pek sakilleri de vardır. ***Allah evli erkekleri şerlerinden korusun****." (AHS: 198)*

*Çünkü hepsi, öldükten sonra gözü süprüntülükte kalan darbımesel horozuna benzer. **Allah kimseyi gördüğünden yâd etmesin**. (T: 12)*

Sonra gene alaycı:

*— İktidardaki Yeni Osmanlılar'ın büyük «şahsiyeti» Hamdi Paşa'nın yeğeni ile kavga? **Tanrı saklasın!** Bu belki bana mevkiimi bile kaybettirir. (YT: 21)*

***Allah rahmet eyleye**, ölmüş. Fakat kızı söylediğini yapıyormuş. (YT: 114)*

Adetâ ona, Tevfik ölecekmiş de onun yerine imam ölüvermiş gibi geldi.

*— **Rabbim gani gani rahmet etsin**. (SB: 249)*

*— Tebrik ederim. Rabia. Sinekli Bakkala yeni bir komşu getiriyormuşsun... **Allah mübarek etsin**. (SB: 204)*

*Ben bazan uyumadan evvel, başına elimi koyduğum zaman, yavaşça çeker, elimi öper: "**Allah rahatlık versin**" der, arkasını dönerdi. (AHS: 42)*

***Allah yardımcıları olsun**, dedi. (VK: 51)*

— Fakat benden artık her gazete söz ediyor. Esvaplarımı taklit etmesinler diye hep Paris'ten getirtiyorum.

*— **Allah daha âlâ etsin**, Hanımefendim! (ZO: 301)*

*Hayli lakayt ve resmî bir tavırla: "**Maşallah** renginiz bu gün ne iyi!" dedikten sonra, avizenin altında durdu, kendi düşüncesi neyse ona daldı. (SB: 21)*

*Hangi harada beslenmiş yetişmiş!... **Aman da maşallah**... (SP: 32)*

*Bizim dayızadeler çok şımarıktır. **Allah kolaylık versin**. (SP: 195)*

Fakat senin hayatındaki bu yeni cazip albayı beğendim. Ama dikkat et, o da Hasan gibiyse, ***Allah sana yardım etsin****. (KA: 183)*

Ben ***inşaallah*** *bir aydan fazla kalmam. (AHS: 32)*

Eğer bütün bu vak'alarda Sabiha Hanım soğuk kanlılığını ve iradesini göstermezse ***maazallah*** *bir felâket olacaktı. (SB: 56)*

Ah, Ayşenin her işini âsan eden Allahım, bir de ona helâl süt emmiş bir koca ihsan et" *diye* ***dua etti.*** *(SP: 256)*

İşte Hanife'nin -muhakeme ile değil- içgüdüyle elde ettiği savunması... Şimdi Ziba Kadın'ın her gece yatağının başında ona tekrar ettirdiği ***duayı okuyor:***

Yattım sağıma, döndüm soluma, sığındım Sübhan'ıma hep melekler şahit olsun dinime, imanıma; kalkarsam elhamdülillah, kalkamazsam elhükmülillah*! (DA: 110)*

Öyle derin derin ağladı ki karşıdaki evliyaların, ölülerin hepsinin gazabını İngilizlerin üzerine tahrik için sabaha kadar, namaz kıldı. Elinde tespih:

— ***Allahım, sen küffarı hâk sar eyle****, diye dua ediyordu. (AG: 74)*

— *Ben burada oturup bir nargile çekmek taraftarıyım, Haşim.*

— ***Hay ceddine rahmet****, bey oğlum. Mıstık... Öhö öhö öhö... (T: 136)*

Allah taksiratını affetsin*. (YC: 64)*

Allah akıllar versin *Handan! (Ha: 52)*

*O kadar ki, aynı zamanda balığa çıkan Kör İsmail, "****Sübhanallah*** *! Tatar Osman galiba hortlamış," derdi. (T: 27)*

2.1.4.4 Beddualar (Kargışlar)

"Beddua, duanın aksi ve zıddı olan lâ'net, inkisar, belâ ve gazap ifâde eden menfi sözlerdir. Farsça "bed" ve Arapça "dua" kelimelerinin birleşmesinde yapılan bu tabir 'kargış' ve 'ilenç' kelimeleriyle de karşılanmaktadır" (Elçin 2000: 662,663).

Çalışmamızda geçen beddualar bazen kızgınlıktan kaynaklanan, bazen zulümden dolayı çaresizce başvurulan kalıplaşmış ifadelerdir. "Allah cezanızı versin, zehir zıkkım olsun, kör olası…" gibi halk dilinde pek tanıdık olan sözler, romanlarda karşımıza çıkmaktadır.

Bencil ben değil, sen! Artık sevin akşamı başıma sıçrattın, saat da geçiyor, ***Allah belanı versin*** *kadın! (Ha: 85)*

Hele şu orta yerde zıplayan, hoplayan kopuklara bir bakın! ***Tüh, Allah cezalarını versin****. (AHS: 111)*

Allah cezanı versin *senin Refik. Çünkü bu sizin garip aşkınız beni bile o kadar meşgul etti ki, kendi eski, küçük, zararsız aşklarımı bile tatsız sade bulmaya başladım. (Ha: 152)*

— *Peki ama yine köylüler ona kahpe diyorlardı.*
— ***Dilleri tutulsun****.(YC: 53)*

Şayet, bu aralık sokaktan mantar ökçeli, eli çantalı bir bayan geçerse, o vakit analar pencereden başını çıkarır: ***"Gözü körolası,*** *sana daha dün takunya aldım, Çingene gibi yalınayak gezmeği sana gösteririm" diye zahiren çocuklarını tehdit, fakat hakikat halde, geçen çalımlı bayana çocuklarının ayaklarına giyeceği olduğunu anlatmak isterler. (SP: 66)*

— ***Elin kırıla, gözün kör ola, arkan teneşire gele**!.. diye elinde olmadan beddua etti. (ZO: 69)*

— *Kızımın geleceğine kıydılar!.. **Sebep olanların gözü kör olsun**! (ZO: 269)*

— *Allah o kahpe karının **gözünü kör etsin**. (SSK: 263)*

— ***Gözün kör ola Haso, elin kırıla Haso!***

Muhsin Bey karargâhında, yattığı arka odadan türkü sesleriyle Kürtçe ve Türkçe Haso adında yaramaz bir çocuğa durmadan inkisar edildiğini işitiyordu. (ZO: 43)

— *Onun duası sanki dua mı? Varsın ölsün, semtine bile uğramam. **Şom ağzını toprak kapasın, inşallah**! (SB: 230)*

— *Hilmiye **lânet okuyorsun**, değil mi, Rabiacığım?*

— ***Vallahi, billâhi, kör olayım** okumuyorum. (SB: 241)*

*Sabahları anasının yeşil çanağına süt koyduğunu görürse: "**Zehir zıkkım olsun, haram olsun**!" diye çocuğun başına kakar, Zeyno'ya ve Perihan Nine'ye: "Kahpeler, hırsızlar, hammiler!.." diye bağırırdı. (ZO: 75)*

Birdenbire bir kahkaha ve Ramazan'ın kuvvetli ve çevik kolundan fırlayan ip bir fişek gibi atılırken çıkan kamçı sesi ve gözleri dumanlı, dişleri kilitli Zeyno'nun Ramazan'ın boğazına atılışı!

— ***Boyun devrile** Ramazan! (ZO: 76)*

*Nihayet herkes birer birer içinden "**Allah müstahakını versin**," diyerek ayrılır gider. (T: 18)*

*Loş, üstü çardaklı mahallelerde, mor salkım sarılı çeşme başlarında her siyah çarşaflı kadına beni azarlayıncaya kadar bakıyordum: "İlahi **gözün çıksın**! Gâvur hafiyesi misin, nesin?" (AG: 76)*

*Deniz son beyaz nazlı köpüğü ile kıvrılıp giderken son defa olarak iki siyah kadın gözü düşündüm. Bunlar donuk, bunlar ihtiyar, bunlar yaşlı idi ve bana **beddua ediyorlardı**.*

*— **Dilerim Allahtan, için yanmaktan kurtulmasın, dilerim Allahtan, ömrün açlıktan, hasretten başka bir şey görmesin**! (AG: 78)*

*Evde anası da Hanife 'yle hemen hiç konuşmaz, çocuk yanına yaklaşıp boynuna sarılmak istese, şiddetle iter, hain hain yüzüne bakar bazen de "**Canın çıka!"** diye mırıldanırdı. (DA: 35)*

*Beş vakit namazında, sabık damadına **beddua eden**, şeytan, cehennem, zebaniden başka lâf konuşmasını bilmiyen bir mahalle imamı. (SB: 46)*

*— Bir daha gelmeyeceğim **lanet olsun**! (Ha: 93)*

*Fakat harp, ayni zamanda toprakla gök arasında, ölüm yarasının sızısile başbaşa kalıp inliyen yüz binlerce insan ruhuna şeytana **lânet ettirmiştir**. (SP: 74)*

*... "**şerrine lanet**" yahut "Başımız gözümüz Allah'a emanet" der geçerlerdi. (YC: 22)*

2.1.4.5 Yeminler

Yemin, karşısındaki kişiyi inandırmak için Tanrı'yı ve kutsal değerleri şahit göstererek yapılan bir çeşit kalıplaşmış sözdür. Yeminler halk arasında kasem, and, şart vb. gibi isimlerle de adlandırılmıştır. Halide Edib Adıvar'ın romanlarında yeminleri görmekteyiz.

*Hem beni dinle, Selçuk, **sana şerefim adına yemin ederim ki**, aramızda karı kocanın maddi teması olmamıştır. (Ç: 40)*

*Fakat **yemin ederim** ki, böyle bir şey yapamazsınız. (VK: 111)*

*Demek, "hiçbir şeyden korkmayacağım, **vallahi billahi**!" yi dudakları tekrar ederken ruhunda ne kadar korkunç şeyler olduğunu takdir edememişti. (VK: 146)*

*Her halde sana **namusum üzerine yemin ediyorum ki**, senden daha cesur, senden daha kahraman bir tek asker tanımıyorum. (VK: 148)*

*Birbirimizden hiç bir sır saklamayacağız, **vallahi billahi... Sen de yemin et**. (DA: 40)*

— *Yalanım varsa **anam avradım olsun. Vallahi, billahi**... (DA: 120)*

— *Şaka ettim, Mürsel! Bana kötü bakma Vallahi billahi... **Anam avradım olsun**, senin kahpende gözüm varsa!... (DA: 109)*

*Ne Hasan sana hıyanet edebilir, ne ben seni incitebilirim. **Yemin ediyorum, babamın başına yemin ediyorum**! (KA: 103)*

*Çocuğun babası ben olduğumu, kendisinin o malûm akşama kadar hiçbir erkekle münasebette bulunmamış olduğunu söyledi ve **Kuran'a el bastı**. (AHS: 133)*

— *Aferin, Ayşe. Böyle mektuplar geldikçe kimseye gösterme. Sakla, bana ver e mi?*

— ***Vallahi, billahi** gözüm gibi saklarım. (AHS: 205)*

Seni Eskişehir'e göndereceğim. Fakat bana ***namusun üzerine bir yemin vereceksin****. (AG: 138)*

2.1.4.6 Selamlaşma ve Vedalaşma

Selamlaşma, milletlerin kültürlerinde önemli yer tutan bir davranıştır. Kültürümüzde de selamlaşmaya ayrı bir önem verilmektedir. Selam vermek ve almak hem geleneklerimizin hem de dinimizin insanlara yüklediği bir toplumsal davranış tarzıdır. Selamlaşma, toplumumuzda kültürün çeşitliliğine göre farklı tarzlarda kendini göstermektedir. Sözle olduğu gibi hareketlerle de selamlaşma yapılmaktadır.

Kültürümüzdeki bir diğer önemli davranış kuralı olan vedalaşma da selamlaşmaya benzer nitelikler taşımakta olup insanların birbirlerinden ayrılırken yaptıkları iyi niyet davranışlarıdır.

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde de çeşitli selamlaşma ve vedalaşma tarzları dönemin özelliklerini de yansıtacak şekilde kullanılmıştır.

Kasım Şinasi daha beyazlanmış, daha ihtiyarlamış babasıyle dün ayrılmış gibi birbirini anlayan, sade ***selâmlarıyle selâmlaştılar****. İkisi de Kasım'ın annesinin - Kasım henüz bıyıkları çıkan genç bir öğrenci elbisesiyle trene binerken bakan siyah gözlerindeki yaşla düşündüler. (MH: 13)*

Selâm vermek *için birşey söylerse dudaklarından çıkmayacakmış gibi,* ***askerce bir selâm vererek*** *oda kapısına doğru ilerledi. (MH: 39)*

Ahmet ağa gecelik takkesi altında kırlaşmış başının, buruşmuş yüzünün en terbiyeli bir eğilişiyle, yaralı bacağına rağmen ***doğrularak selâm verdi****. (MH: 41)*

Sonra Kasım ile Behire Süruri'nin atılgan, Saranın ***ince bakışlarla ayakta selâmladıkları*** *taşlıktan****,*** *Atife'yi alarak gittiler. (MH: 65)*

*Kasım da başıyle sessizce **selâm verdikten** sonra, Süruri'nin, yanma geldikçe pek fena alkol koktuğunu düşünüyordu. (MH: 75)*

*Büyük bir sinirlilikle Kasım'ın **elini sıktı**. (MH: 84)*

*Güzide Hanım yazara: "**Safa geldiniz**. Hanımefendi niçin gelmedi?" diye sordu.(HP: 27)*

*Martinle Ahmet Gürliyen oradakileri **başlarıyla selâmladıktan** sonra çıktılar. (HP: 40)*

***El sıkışarak**, oradan sevinç içinde ayrıldılar. (HP: 42)*

*Hülya bu araba göya Yıldıza varır varmaz, padişah kendi elile arabanın kapısını açar, "**Safa geldin**, Mehmet Ali Paşa", derdi... (SP: 87-88)*

*Çocuğun gözleri nihayet Dedenin gözlerini bulunca, iki zayıf el harmaniden çıktı, göğsünün üstünde çapvazvarî kavuştu ve Rabiayı büyük bir insanmış gibi **mevlevî selâmı ile eğilerek selâmladı**... (SB: 39)*

*Bir Hintli dinleyici, gerek Mahatma Gandi, gerek Mevlâna'nın adları geçerken, **elini göğsüne koyarak, eğilip onlara bir ruh selâmı verdi**. (HP: 112)*

— ***Sefa geldiniz,** efendim*

— ***Sefa bulduk**, Rabia.*

Vehbi Efendi pencerenin önünde oturuyor, bahçeye bakıyordu. (SB: 200)

— *İşte Ankara'dan gelen misafirlerimiz, Âkile Hanım.*

— ***Safa geldiler, hoş geldiler**. (AHS: 45)*

O aralık bahçe kapısı açıldı, başında tablasıyla balıkçı İsmail içeri girdi.

— ***Merhaba** İsmail!*

— *Merhaba paşam. (T: 37)*

— ***Selâmünaleyküm*** *bey oğlumuz... Gır, gır, gır, glık, glık, glık, glık... (T: 136)*

Allaha ısmarladık *anne, biraz hava alacağım, yemeğe dönerim. (SP: 270)*

— *Memnun oldum,* ***güle güle...***

— ***Allaha ısmarladık****. İnşaallah gene görüşürüz. Ben bu bahçeyi çok sevdim. (AHS: 70)*

2.1.4.7 Argo Sözler

Dil canlı bir varlıktır ve kendi akışı içinde anlam yoğunluğunu bazı kalıplaşmış sözlere bırakır. Küfür ve argolar da kalıplaşmış sözlerden sayılmaktadır. Küfür ve argo sözler olumsuz davranışlar karşısında insanların duydukları öfkelerin kelimelerle dile getirilmesidir. Küfürler ve argo sözler uzun uzun anlatılamayacak kızgınlıkları birkaç kelime ile anlatırlar. Bu tür sözler, içinde bulunulan sosyal yapıya ve kişinin ahlaki düzeyine göre değişik şekillerde kendini gösterir. Halide Edib Adıvar küfür ve argo sözleri çok yoğun olarak kullanmadığı için tasvir bölümlerinde bunlara rastlanmaz. Ancak diyalog bölümlerinde kahraman, yeri geldiğinde argoya başvurur.

Peki ama yine köylüler ona ***kahpe*** *diyorlardı.(YC: 53)*

"Desene, sen herkese afyon yutturuyormuşsun ha!"

"Yalnız afyon yuttursam şükret... Bu ***keratalara, bu pezevenklere****..." (SP: 216)*

*Geçtiği yerlerde bıraktığı **piçlerin** sayısını bizim köyün hesap hocası bile toplayamaz. (DA: 19)*

*— Ben kızımı koruyabilirim. Herhangi **deyyus** onu kaçırmağa kalkışırsa**,** ciğerlerini söker kasap dükkânına asarım. (DA: 91)*

*— **Ölüsü kandilli pezevenk**... Elime diri geçse, on beş seneyi göze aldım... Hak tu... Gebermişse, kefeninin yakasına...*

— Ağzım topla ulan, neredesin? (SB: 198)

*Hele bir **kırtipil** gazetecinin içten gören gözleri olması sizi sinirlendiriyor. (SP: 261)*

*Hanife, **şaşkaloz** Mürsel'in acaba neden aralarında olmadığını düşünürken, Hasan, ellerini ağzına götürerek:*

— Heyy! diye seslendi. (DA: 41)

*— Dilini tut, ayı**, avanak**! Bu karı, mahkemenin içinde de, dışında da aleyhimde laf edemez. (DA: 119)*

Ağaçların arasından biraz kısık ve çok gazaplı2 bir kadın sesi haykırdı:

*— Ciğerine bit düşesi **zilli** (kahpe) kine askerlerle ne ediyon, ha! (AG: 118)*

*— Doğru. Bizim Kahya Ağa'nın karısı. Karı hasedinden **geberiyor**.(YC: 22)*

*İlâcın ve yumurtaların nerden geldiğini bilen **kocakarı,** kısık dudaklarıyle dua ederken, kız birdenbire: (MH: 43)*

Ayşe, kendi kendine babasının kıyafeti ve düşüklüğü gözünün önüne gelince daima isyan ediyor, onu, gençlerin meymenetsiz, beceriksiz ***moruk*** *dedikleri sınıfa sokmaktan kendini alamıyordu. (SP: 6)*

Halimdeki düşüklüğe dikkat etmiş olacak ki, yarı dostluk olsun diye, yarı da çalım satmak için (Bizim portföy ***papel*** *dolu. Böyle bir takım daha satarsam seni yılbaşında Taksim gazinosuna davet ediyorum) dedi. (SP: 100)*

İnsan karının ***geberdiğine*** *yanmaz, oğlan hapisane köşelerinde sürünebilir... (SP: 121)*

O, öyle domuzuna içinden pazarlıklıdır ki, yanında bizim köyün imamı haltetmiş... biz ikimiz bir olursak değil paranızı, şu koca sarayınızı bile pokerde ***iç ederiz****. (SP: 188)*

Boş olduğunuz bir gece sizi saz konserlerinden birine götüremez miyim? Hattâ sinemaya da... Malûm ya bize ***lüp****ten bilet verirler. (SP: 227)*

Ayşe içinden: "Üçüncüsü acaba bizim ***moruk*** *patron mu?" diye gülerken gözüne, henüz gelmiş olan, fakat herkesi itip ilerliyen Şerminle Nermin ilişti. (SP: 238)*

Bunların arasından kafasının içine en derin şekilde yerleşen etki "din" denilen şeyin artık medenî ve büyük uluslarda olmadığı ve dindarların ancak alayla karşılanabilecek birer ***enayi*** *grubu olmasıydı. (DA: 77)*

Damarlarına basmak olmaz ama, galiba onlar da nikâhlı sandıklan karıya el uzatmayacak ***enayilerden****... (DA: 147)*

Hem de senin gibi ***kırtipil*** *bir meddah değil, büyük bir şâirdi. (SB: 110)*

Pembe, piyanistin arkasından dilini çıkardı:

— ***Deli gâvur***. *Boğaz olunca insan doktor çağırır mıymış? (SB: 154)*

Ramazan, Perihan Nine'ye bir subaya, kahpelikten söz ederken Haso çocuğu yedi aylık doğurdu diye kendisine yutturmak istemesinden şikâyet eder, kocakarı sustukça, Zeyno ağladıkça o, sesini yükseltir: "Nerede o ***keratanın*** *piçi! O Çıfıt köpek, domuz yavrusu?!.." diye bağırarak tahtaperdenin arkasına saklanan Haso çocuğu arardı. (ZO: 75)*

2.1.4.8 Hitaplar

Hitaplar, günlük konuşmalar içinde en fazla kullanılan unsurlardır. Hitaplar zamana, mekâna, kültüre ve kişisel özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Hitaplar söyleyişe farklı bir tarz katarak vurgu görevi de yapmaktadır.

Halide Edib Adıvar dönemin niteliklerine ve romanındaki kişilerin sosyal yapı içerisindeki konumlarına uygun hitap ve çağırmaları kullanmış bu da romanlarına ayrı bir incelik katmıştır.

— ***Ayol*** *Leylâ, senin hayatına verdiğin anî ve önemli yönü hepimiz Suzan'dan öğrendik. (SSK: 314)*

Madam:

— ***Koriçakim****, diye sarılıp yanaklarından öptükten sonra, Mediha'dan ayrıldılar. (Ç: 74)*

— *Yanımdan almayın onu.* ***Meleğim****, gel alevlerde beraber yanalım, diye mırıldanıyor, sonra dalıyordu. (Ç: 35)*

— *Aman* ***Küçükhanım*** *karşıdakilere bir uğra,* ***Küçükbey*** *yatıyor,* ***Büyükhanım*** *aklını kaybetmiş gibi hep seni sayıklıyor. (Ç: 33)*

— *Vay **cicim**, **tosunum**, şekerim... (YC: 39)*

*Diyebilirim ki, **azizim** Kasım, bunların ayakkabılarından boyun bağlarına kadar bir özellikleri vardır. (MH: 30)*

— *Fatih'te Arabacı mahallesinde **efendim,** dedi; sonra hemen: çok uzaktır **efendim,** sözünü ekledi. (MH: 37)*

*İki defa telgraf çektiğim halde gelmemene şaştım **hocam!** (MH: 28)*

— *Evli misin, **hemşerim**? diye soruyor ve bu soruştan sonra, o erden daima acı bir karşılık, bir çığlık, bir ilenme bekliyordu. (MH: 164)*

Üniversiteli dedi ki:

— *Yaşına başına bakmadan öldüreni öldürmeli. Siz ne düşünüyorsunuz **Mösyö?** (Bunu, ayakta şoförün elinden fotoğraf makinesini alan Amerikalı'ya sordu). (HP: 20)*

***Kuzum**, odanıza çekilin de orada ısının, ben şaşırıyorum, kendim para kazandığım, gün odama bir soba, kurar sıcakta çalışırım, diye çıkışmıştı. (SP: 10)*

***Majeste** Para'yı on R ile telâffuz etmişler, ondan sonra bu cemiyetlerde kırk yıllık para parrrrrrrrrra oluvermiş. (SP: 17-18)*

*Babası öldüğü gün evde tek metanet gösteren insan annesi olmuştu, çünkü yalnız hizmetçiler değil, teyzesi, bilhassa teyzesi, "**Ah paşam, paşam, benim arslan paşam**, beni yaktın!" diye bağıra bağıra kendinden geçmiş, ona eter koklatan, onu yatak odasına götüren gene annesi olmuştu. (SP: 86)*

***(Sinyorite** Rozina) diye ilân edilen bu sözde -İspanyol güzeli bu aksam pek gözde. (SP: 102)*

Sirke gibi keskin gözleri var. ***Yumurcak*** *hoşuma gitti... (SP: 166)*

Hilmi sordu:

— *Bu sesi terbiye etmek istemez misiniz,* ***cher*** *Maître? (SB: 43)*

— ***Monşer****, sen de ne söylersem alay edersin. (SB: 44)*

— *Ne istiyorsunuz,* ***sinyor****? (SB: 60)*

— *Gideyim, haber vereyim,* ***beyim****. Uyuyor.*

— *Vay babasının canına... Herif bakkal mı, paşa mı? (SB: 104)*

Yabancı biraz geriledi, cüceye döndü:

— *Bu* ***hanım abla****, Zâti Beyin kim olduğunu sahiden biliyor mu?*

— *Ne bilsin,* ***birader****... Babasının hastalığı çocuğu şaşırdı, kusura bakma. (SB: 104)*

— *Oğlumun kız kardeşinin kızı Behire Hanım,* ***efem****... diye pencerenin önündeki koltuktan yavaş yavaş kalkan, daha henüz genç sayılacak bir kadını Rabiaya takdim etti. (SB: 167)*

— *Beni getirdiğinize teşekkür ederim,* ***prenses****. (SB: 173)*

— *Beni soymak için neden yataktan kalkıyorsun,* ***a çocuk****? Ben soyunamaz mıyım? (SB: 219)*

— *İstersen öyle olsun,* ***efendi baba****. (Artık senli benli olmağa başlıyacak kadar ihtiyarı orijinal buluyordu.) (SB: 226)*

— *Bu nasıl bahar şarkısı* ***dostum****? Cenaze marşı gibi bir şey... Beni dinle, bu "Venedik" te gondollarda söylenen şarkı. (SB: 87)*

*Bir sinema yıldızı nazı ve şuhluğu ile ve tamamıyle onun sesiyle, "Siz niçin oynamıyorsunuz, **cicim**?" diyordu. (ZO: 145)*

— ***A kızım**, bakalım ben senin herkesle at gezintisi yapmana izin verecek miyim? (ZO: 184)*

— ***A yavrum** dün gece geç yattık, sahi sen daha geç yattın, nişan kararlaştırıldı değil mi Azize'ciğim? (KA: 34)*

***Canım** Zeyno'cuğum. Bu sabah Viyana'ya geldik. Sana geçen bu dört günü anlatmak için çıldırıyorum. (KA: 124)*

*Eski İstanbul'un âdetini bilmez misin, a **birader**? (AHS: 17)*

— *Hadi, yatır beni **sevgilim**. Her geceki gibi boynuma sarıl. Göğsünü göğsüme daya! (AHS: 125)*

Tekrar odalarının kapısı açıldı. Bu defa Güzide'nin sesi:

— ***Beyefendi, Beyefendiciğim**, kiracılar "Ne oldu?" diye kapıyı vurdular. (AHS: 125)*

*Mukaddes Hamım kendi eliyle onun kahvaltısını getirir, yatağının başında durur, teması çok hoş olan eliyle oğlunun başını okşayarak, "Benim tek yaşar **Arslanım**," diye mırıldanırdı. (AHS: 149)*

*Hele son zamanlarda torunları da dahil olduğu halde kimine "**Kontes**", kimine "**Markiz**" diye hitap eder, en çok hoşlandıklarına "Markiz dö Şartr" ile "Kontes diyödone" ismi verir. (T: 51)*

— *Merhaba **beyoğlum**... Bu vapurdan çıkacaklar değil mi?*

— *Merhaba **beyamca**... Evet, bu vapurla gelecekler. (T: 67)*

*Terasta kahvemi içer, **Matmazel** Kalinko'nun, **Madam** Örpidi'nin flörtlerine bakar, sonra fenab bir rüya anısı gibi kulaklarımı tırmalayan "kiki, koko"nun nağmelerinden kaçmak için çamlığa yürür, bir ağaç altında, açık havadan biraz sarhoş, yatma zamanını beklerdim. (RA: 137)*

— *Bunların hepsini Zeyno **bacıya** bir deyiver, diyordu. (ZO: 82)*

— *Gözleriniz kör ola, **uşaklar**! Ne zaman geldunuz?*
— *Şimdi gelduk... (DA: 144)*

— ***Hocaefendi'yle** senin aranda ne fark var, **Bilâl?** (DA: 202)*

*Hanımefendi şimdi saraydan gelecek, **Kadınefendimiz** çağırtmış, araba yollamış, aceleyle gitti. (SSK: 250)*

— *Sabit **beyağbey** de geldi. Hep dükkâna uğrar, ödünç para vermeyi teklif eder. (SB: 143)*

2.1.4.9 Lakaplar

İnsanların yaşayışlarından, bir takım hareketlerinden, fiziksel özelliklerinden veyahut da herhangi bir nedenden dolayı verilen ve isimlerinin yanlarına eklenen tanıtıcı sözlerdir. Lakap takılması Türk kültüründe yaygın bir gelenek olup günümüzde de sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Halide Edib Adıvar eserlerinde lakapları sık sık kullanarak anlatımına zenginlik katmış ve roman kahramanlarının okuyucunun gözünde daha da canlanmasına katkı sağlamıştır.

*Şükriye Hanım, **Çamaşırcı, Dikişçi Şükriye** oldu. (YC: 19)*

*Mahkemede kendine **Kaz Akkız** ismini veren Bay Murat Sallabaş'ın oğlu Bülent'in dadısı, Nadire, Şoför Mükerrem'i öldürmüş... (YC: 9)*

***Çorbacı** bir kere kasabaya gelsin, biz onun elini ayağını bağlar, teslim ederiz. (VK: 54)*

*Fakat oralarda, belki ekmeği getirenin hâkim olduğunu düşünen bir anlayışla, küçük evi **Arabacı Ahmed'in** değil **çamaşırcı Ayşe Hanım'ın** diye, biliyorlardı. (MH:40)*

*Kaşları öfkelenince kirpi gibi dikilirdi. Bu yüzden ona **Çatık Mustafa** derlerdi. (HP: 8)*

***Roman kralı** adını verdikleri Halim Kalem adlı yazarın yanında Ahmet Deniz adlı bir gazeteciden başka incelemelerde bulunmak üzere sık sık Türkiye'ye gelen tanınmış bir Amerikalı Profesör de bulunuyordu. (HP: 18)*

*Şalvarı mavi, entarisi allıdır. Adı Güllü'dür. Ama, ona **allı gız** derler. (HP: 11)*

*Bunu köyde bir gadm söyler. Te şu tepede oturur. Ona biz **Dilli Kaval** derük**. Dişi Kaval** da derük.(HP: 19)*

*Esasen hiç biri bana pek bakmıyor ya, onların gözü hep bizim **Miçi** (yani Madde), **Mili** (yani Meliha) gibi kibar sosyetenin dil bilir sarı saçlı kızlarında... (SP: 12)*

*O, Say-Özer değil, **salyangozdur**, Ali Bey. Bütün Galatasarayı onu öyle bilir ve Galatasaray epeyce anlayışlı kafalar yetiştirir.(SP: 46)*

*Kendini yakından tanıyanlar ve hareketlerini dedikodu konusu yapan muhitler ona **(aygır)** lâkabını da çok yakıştırırlar. (SP: 95)*

Bütün bu müessesatm kuruluşu ve içeriye dışarıya beyaz zehir dağıtımı işlerini el altından idare edenin, ***sabık komiser*** *lâkabı ile anılan Sertmanın babası olduğu da söylendi. (SP: 216)*

Şimdi "Glorya" ya uğrayarak, ***Sürmeli Zehraya, Ahu Saimeye*** *birer kutu çikolata yaptırdıkta» sonra haydi bakalım Çıkmaza.. (SP: 223)*

Kafile, iki yolcu, vaktiyle bir kavgada gözünü kaybetmiş olduğundan ***Tekgöz*** *diye anılan Kâmil, yamağı Mürsel, Hanife ve beş katırdan ibaretti. (DA: 13)*

Kara şeytan dedikleri Hacı Murat'la *bundan ötürü arazi davalarında gülünç denilecek paraya karşılık sulh olmayı daha kârlı buluyorlar. (DA: 71)*

Adı Tank, fakat Alpiköyü onu ***Hamsi Tarık*** *diye çağırırdı. (DA: 129)*

Bu adam, Çarşıkapı'da ***manav güzeli Yusuf*** *diye tanınan bir gençti. (DA: 162)*

Ayşe'nin arkadaşlarının bazen ***"Balkan Efesi",*** *bazen de* ***"Eski İttihatçı" dedikleri*** *bu portre, gerçekten dikkate değer bir canlılık gösteriyordu. (DA: 215-216)*

Bilirsin ya, -kalbim cıvık denecek kadar yumuşaktır- Fatma'nın ***"petrol arayıcısı"*** *lakabını taktığı bu yakışıklı gençle meşgul oldum. (DA: 233-234)*

Kız arkadaşları onu sevmezlerdi. Ona Fildurağı'ndan geldiği için ***Filin Kızı*** *derlerdi. (SSK: 245)*

*İşte bundan sonra Sevda Sokağı, bu iki genç kadına iki türlü lakap taktı. Erkekler onlardan "****Sarı Leylâ, Kara Leylâ****" diye bahsediyorlar; kadınlar da "****Şişko Leylâ, Sıska Leylâ****" diyorlardı. (SSK: 333)*

*Her sabah saat sekizde evden çıkıyor, Şişli'de "**Buğday Kralı**" diye anılan bir yeni zenginin evine gidiyordu. (SSK: 345-346)*

*Kız ona yedi yaşında iken, mahallede haylazlığiyle meşhur, zenne rolüne çıkan **"Kız Tevfik"** lâkaplı bir delikanlıya kaçtı... (SB: 7)*

*İtiraf ettiremedik. Hem de bizim **"Göz patlatan" Muzafferi** işe memur ettik. (SB: 118)*

*Olgun ve renkli güzelliğiyle subaylar arasında o zaman **"Kürt Şeftalisi"** adını alan bu genç kız, karargâhtan cinayetle sonuçlanması beklenen acı bir olay sebebiyle çıkarılmıştı. (ZO: 46)*

*Gerçi Fatin, bu kendinden bir baş uzun, selvi boylu, etrafına ve kendisine tamamen hâkim Âkile Hanım'a bütün kalbiyle tutulmuştu, fakat bazan **Cüce**, bazen **Kara Gülsüm** lâkabı verilen amele kadındaki ölçüsüz dişilik onu da zaman zaman baştan çıkarmıştı. (AHS: 76)*

*Köyde herkes onu **Tatarcık** diye anardı. (T: 11)*

*Köyün Feridun Paşa Korusu'na bitişik yamaçtaki küçük mezarlığında onun taşında "Osman Kaptan" yazılıdır. Fakat köy bu adama sağlığında -tabiî yüzüne değil- **Tatar Osman** lakabını vermişti. (T: 17)*

*Kayınbabasının nesli, tabiî olarak onu hiç sevmemiş, ona arkasından "**Farmason, zındık, frenk bozması**" diye lakap takmış durmuşlardı. (T: 55)*

*Abdülgaffar Efendi'nin peşinden rıhtımın o imtiyazlı kısmına giden, köyün **"Gece safası"** lakabını verdiği serseri makulesinden genç Şahap da bunlara hasta ve murdar muhayyilesinden bambaşka vasıflar izafe etmişti…(T: 226)*

*Müstehcen mevzulara sapmazsa bazan çok hoş konuşurdu. Bu ihtiyara mahalleli, **"Hırka-i Şerif"** dermiş. Sebebini bilmiyorum ama belki sokağa bazan pamuklu bir hırka ile çıkmasından, belki de eski günlerin bakiyesi olduğundan dolayı idi. (AHS: 117)*

*Birinci derecede marangoz olduğunu ispat eden bu geniş ve denize doğru çıkan balkona baktıkça balıkçı **Kör İsmail** tek gözünü kırpar: "Herif karada bile kaptan köprüsü yapıp üstüne kurulmadan içi rahat etmiyor," derdi. (T: 22)*

*— Karşıki konakta bir Akile Hanım var. Tam eski biçim. Bütün mahalle ona **Muhtar Hanım** der. (AHS: 41)*

*Evet, beni bu **kara hatun** iyi oyalıyor. Durmadan sürekli türkü çağırıyor. (HP: 43)*

*Komşu teyzelerin **"karabiber"** tabiriyle gönlünü almak istemeleri çocukta acı bir tesir yapmış, çirkinliğini, sevimsizliğini -bilhassa sarışın ve göz alan Hadiye'nin yanında- içinde bir kurtyeniği gibi* hissederdi. *(T: 234)*

Katırcı Kâmil:

— Dilini yutacaksın ulan... diye homurdandı, fakat yolcular katırlarından, atladılar, gerindiler, uyuşan bacaklarını ovmağa başladılar. (DA: 13)

*Hem **Hacı Murat'ın** kızını teslim edeceğiz. (DA: 14)*

*On iki yaşında öldü. **Balıkçı Ahmet'ten** olan kızım... (DA: 140)*

*Meselâ bizim **Kızıl Sultanın** hareketlerinin hepsini Allah istiyerek yaptırıyor diye ahaliye bir itikat gelse... (SB: 46-47)*

2.1.4.10 Formel Sayılar

"Halk inanışında kimi sayılara özel bir anlam verildiği, onların sık sık kullanılmasından, tam ve gerçek rakam yerine, bildirilmek istenen miktarın böyle bir sayı ile gösterilmesinden de anlaşılır. 1, 3, 5, 7, 9, 12 gibi ilk sayılarla, 40, 70, 72, 99, 300, 360, 366, 1001, 18000 gibi daha yüksek sayılardan her biri kutluluk, hayırlılık, uğurluluk anlamı taşırlar. Onların bu anlamları nasıl, nereden aldıkları sorusu çeşitli incelemelere konu olmuştur. Bunlar Türk geleneğine özgü sayılar değildir; onlara özel bir değer tanıma, ta en eski uygarlıklardan bu yana, birçok kavimlerin ortak geleneklerine girmiştir. Bir bölüğü eski Mısır geleneklerine, bir bölüğü Sümerlilerden başlayarak Mezopotamya'da gelişmiş yıldızlar ve gökyüzü bilgilerinin verilerine dayanır; gezegenlerin, burçların sayıları, yılın aylara, haftalara, günlere bölünmesi gibi. Bazıları da Yunan filozofu Pythagoras'ın sayılarla insanın türlü halleri, bedenlik ve ruhluk yaşamı arasında ilişkiler kurma düşüncesine çıkar. Bunların içinde Türklerin, İslam öncesi çağlarında kendi günlük yaşam denemelerinin yahut da dinlerindeki işlemlerin sonucu olan değerlendirmelerin anlatımını taşıyanlar da olabilir" (Boratav 2003: 117-118).

Türk kültüründe sayılar çok önemlidir. Bunların çoğu dinî inanmalardan kaynaklanmaktadır. Sayıların kültürümüzdeki işlevi hem İslamiyet öncesi sosyal hayatımıza hem de İslam dinine dayanmaktadır. Toplumların hayatında yer tutan, düşünceleri, masal ve efsanelerini dolduran, dil ve kültürün ayrılmaz parçası olan sayılar Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde de kullanılmıştır.

*Aliye'de **üç** gündür durmadan devam eden korkunç heyecan, onu yavaş yavaş donduruyor, kendinden geçiriyor…(VK: 162)*

*Haftada **üç** gün fukaraya bakacağını ilân ve ilânı İstanbul'un fukara mahallelerine, kahvelerine dağıtarak İsrarlı ve nüfuzlu bir biçimde yaptığından, o **üç** gün pek çok fukara halk, hatta onlar arasına fukara olmayanlar da karışarak, geldiler. (MH: 33)*

Üçüncü *gün, gemi toprak üstündeymiş gibi sarsıntısız gidiyordu. (HP: 97)*

O gün, köye renk renk şalvarlı, koca koca kavuklu ve parıl parıl saçaklı takımlı atlar üzerinde ***üç*** *Kürt süvari gelmişti. (ZO: 100)*

Paşa Baba'nın ***üç*** *kızı da askerle evlenmişti. (T: 49)*

Tam ***yedi*** *yıl önce Huriye'nin anası ölmüş, Hacı Murat'ın evine bir çeşit evlâtlık gibi gelmişti. (DA: 54)*

Yedi *koyun kesilecek, siniler dolusu baklava, börek açılacak... (DA: 101-102)*

Macit ***yedinci*** *kat cennete çıkmış gibi sevincinden sarhoş ve dünyaya meydan okumaya hazırdı. (SSK: 305)*

— *İki gözüm, Pembe teyze artık hem yemek, hem de* ***yedi*** *odalı evi temizliyemez. (SB: 270)*

Kâmil'in, Mürsel'in ***yedi göbek*** *ecdadına savurduğu küfürler oğlanı pek etkilememekle beraber yiyeceği dayağın korkunç olacağı muhakkaktı. (DA: 25)*

Aynı loş köşede beyaz geceliği, arkasına salıverdiği iki örgü saçıyle salıncaklı bir sandalyede Safiye dadı oturmuş, biraz kalın, fakat bile bile alçalttığı ve tatlılaştırdığı bir sesle ninni söylüyordu:

Hu hu dervişler,
Hak yoluna durmuşlar,
Kırk *fırın ekmek yemişler,*
Daha var mı demişler! (ZO: 11)

*Sana ben bir gün gençlerin de ne kadar çirkin ve çürük olduklarını belirten aynı düzgünlükte bir nutuk atarsam, dünyanın fenalığına ağlamak değil, hiç susmadan **kırk gün kırk gece** dövünürsün! (ZO: 205-206)*

***Kırk** yıllık tecrübe ona, ne zaman dırıltı, ne zaman susmak gerekeceğini öğretmişti. (SP: 124)*

*Herhalde elli yaşındaki Şeyh ile **dokuz** yaşındaki, dinin ne olduğunu bilmeyen çocuk arasında karşılıklı bir yaklaşma doğdu. (ZO: 111)*

*Her birini büyük hücumda aldığı **dokuz** yaralı vücudunun içindeki kalbinin bir tarafında çürük ve kof bir nokta bulmuştu. (ZO: 178)*

*Eğer Kasım'ın hayatı gözünün önünde olmasa, Sara bütün erkeklerin böyle birinci derecede aşk, ikinci derecede aşk, eğlence, heves vesaire **bin** türlü isimler altında **bin** kadının felâketini hazırladıklarına inanacaktı. (MH: 138)*

*Herhalde genç kâtip, bu dostun kendi olmadığına, güzel yüzlü, güzel gözlü karısının varlığından patronun haberdar olmadığına **bin** defa şükretti. (SP: 99)*

*Ondan söz, ederken: "Satı Nine **bin** yaşında" derlerdi. (DA: 30)*

*İstanbulun ılık ve tatlı havasında **binbir** minare mahyalarını sallandıracaktı. (SB: 54)*

*Bunların **bin** defa fevkinde, bunların heyecanını oyuncak yapan aşkın pahasını istiyordu,(VK: 147)*

2.2 Tekke Edebiyatı

"Tekke tasavvuf edebiyatı, bir yandan Türklerin İslam öncesi milli kültür ve edebiyatından, diğer yandan İslam dini ve tasavvuf düşüncesinden beslenmiştir. Ortaya konulan ürünler, temel ideolojileri bakımından İslam dini ve İslam dini bünyesinde gelişen tasavvuf yorumunu aktarırken; dil, vezin, nazım şekilleri gibi dış özellikleri gibi dış özellikler bakımından da İslam öncesi milli edebiyat geleneğini yansıtmaktadırlar" (Güzel 1992: 235).

Tekke edebiyatı geleneksel Türk halk edebiyatının önemli dallarından birisidir. Tekke edebiyatı şairleri günlük hayatlarını gelenekleri içerisinde sürdüren coşkulu ve güçlü halk şairleridirler. Bu şairler eserlerine dinî motifler katarak Allah ve insan sevgisini, coşkuyu ve birlik beraberliği ön planda tutmuşlardır. Bu edebiyata mensup olanların asıl amacı sanat yapmak değil, dinî ve tasavvufi düşünceyi yaymaktır. Şairler, mensup olduğu tarikatın esaslarını yaymakta şiiri bir araç olarak kullanırlar.

Bu edebiyatın konusu Allah aşkı ve Vahdet-i Vücut düşüncesidir. Tekke edebiyatı şairlerinin çoğu tarikatlardan yetişmiş şeyh ve dervişlerdir. Hoşgörüyü ve ilahî aşkı, sevgiyi benimsemişlerdir. Tekke edebiyatı şairleri cehennemden korkutmayı değil, aşk yolu ile Allah'ı sevdirerek, insanları ona yaklaştırma yolunu seçmişlerdir.

Halide Edib Adıvar'ın Mevlevi bir anneanneye sahip olması, ondan aldığı dinî terbiye, dinlediği ilahiler onun tekke edebiyatına dair yaşantı kazanmasını sağlamıştır. Romanlarında özellikle Yunus Emre ve Mevlana'dan söz edilmektedir.

*Ve o köşede **Mevlânanın mesnevisine** bir gün bir **nazire** yazabilmek için yaşıyan bir emel vardı. (SB: 112)*

*İki çocuk aynı rahle önünde diz çökmüşler, aynı kalfa peşinde mektebe gitmişler ve başlanma alaylarında "**Şol cennetin ırmakları" ilâhisini** bir ağızdan söylemişlerdi. (SB: 7)*

2.3 Âşık Edebiyatı

Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan Âşık Tarzı Şiir Geleneği, yüzyıllardır belli kalıplar içerisinde icra edilerek kuşaktan kuşağa aktarılıp günümüze kadar gelmiştir. Âşık Tarzı Şiir, bağlı bulunduğu kültürün değerlerini yansıtır. Gelenekler, görenekler, din, günlük yaşamda meydana gelen olaylar, Âşık Tarzı Şiiri besleyen kaynaklardandır. Köklü bir gelenek içerisinde bu kültürü en ince ayrıntısına kadar öğrenen âşıklar, ustalık mertebesine erişince ayrılıkları, mutlulukları, sevinçleri, acıları, beğenileri, kişisel veya toplumsal yanlışlıkları vs. sazlarının tellerine dökerler.

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında âşık edebiyatına ait ürünleri yeterince örneklendirilmemiştir. Belirleyebildiğimiz örnekler aşağıda verilmiştir.

Hepsi yerde, hepsinde Anadolu'nun hesaba sığmayan ihtiyatı, ağırbaşlılığı seziliyordu. Bunun nedeni, Yusuf' un pencereden gelen sesiydi.

Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır;
Ok gıcırtısından, kalkan sesinden
Dağlar sada verip seslenmelidir.

Köroğlu düşer mi yine şanından
Ayırır çoğunu er meydanından
Kır at köpüğünden, düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır. *(DA: 183)*

Besteyi yine masal üslubuyla söylemeye başlamadan, mevzuyu ilan ediyor:
Âşık Kerem'in sineği.
Kerem der ki, bir sineğe duş oldum
Yakın bildim şu sineğin işini,
Tuttum kılıç ile kestim kellesin,

Yedi dağ üstüne serdim leşini...

Ting, ting, ting...

İçeriden Zehra, Saide'ye:

— *Lâle nerede? Kayboldu, diyor.*

Saide:

— *Kaybolan yalnız o değil, diyor.*

— *Uzaktan bir saz sesi geliyor, fakat bizimkilerin münakaşasından bir şey işitilmiyor ki...*

Sineği tutup meydana attılar,

Beş yüz kese akçe yağın sattılar,

Kemiklerinden bir köprü çattılar,

Hesap ettik iki bindir yaşını...

Ting, ting, ting... *(T: 201-202)*

2.4 Divan Edebiyatı

Rabia tefi, Dede "Ney" i aldı. Kız hafız dünya kaygusunu, dünya hırsını, hırka ve abaya değişen, dedelerin en ulusu **Galip Dedenin** *bir şarkısını söyledi:*

"Yine zevrakı derunum

Kırılup kenâre düştü."

Diye başladı. Sonra Dedenin bütün felsefesini hulâsa eden son satırları, hepsinin içini karıştıran bir hüzünle bitirdi:

*"**Kimi terki namü şane***

***Kimi itibare düştü."** (SB:45-46)*

En fazla ***Galip Dede'nin Hüsn ü Aşk'ına*** *saplanmış, içindeki doğaüstü manzara ve karakteri Coleridge'in Eski Denizci'siyle karşılaştırır, gençler bunun üzerinde heyecanlanır dururlardı. (DA: 209)*

Selim Paşa, sakalını karıştırarak o sesin, ***Dedenin semaîlerini*** *ne güzel okuyacağını tahlil ederken, kendi kendine mırıldandı:*

— *Eski besteleri söylemek için yaratılmış bir ses. (SB:28)*

Asmanın gölgesindeki genç hayal Dedeye, ***Vâsıfın:***

*"**On beş yaşında kendime bir oynaş arayım**" mısraını tekrar ettirdi. (SB: 88)*

Bu ağır ve derin bir fikre istinat eden **Fuzulinin** *gazelini, o akşam evde olan mabeyincinin ricasiyle söylemişti.*

Nice yıllardır ser-i kûyi melâmet bekleriz.
Leşkeri sultan-ı irfanız velâyet bekleriz.

Diye başladı.

Cifei dünya değil herkes gibi matlubumuz,
Bir bölük ankalarız Kaf-ı kanaat bekleriz.

Yerine gelince halk coştu.

Kâriban-ı rah-ı tecridiz hatar hafvin çekip
Gâh mecnun, gâh ben, devr içre nevbet bekleriz.
Sanmanızkim giceler beyhudedir feryadımız:
Milk-i içre hisar-ı istikamet bekleriz.

Mısralarına gelince, ah of, yaşa sesleri Boğazı öttürdü. (SB: 237)

2.5 Seyirlik Oyunlar

Seyirlik halk oyunları adı altında gösterilen meddahlık, kukla, karagöz, orta oyunu, tuluat söz ya da metinden ziyada gösteriyi ön plana çıkaran türlerdir. Taklit bu oyunların en önemli öğelerindendir. Bu oyunların önceden hazırlanıp yazılan,

ezberlenen metinleri yoktur. Seyirlik oyunlar toplumun kültür seviyesine ve dönemim şartlarına sıkı sıkıya bağlıdır. İnanışlar, törenler, eğlence ve oyunlarla olan ilişkileri bakımından halk bilimi incelemeleri içinde yer almaktadır.

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde özellikle Sinekli Bakkal'da Karagöze rastlanmaktadır. Sinekli Bakkal adeta bir Karagöz faslı gibidir. Eserin şahıs kadrosu ile ortaoyunundaki tipler arasında pek çok benzerlik vardır. Yazar, geleneksel sanatlarımızdan modern eserlerde nasıl faydalanılması gerektiğini bu eserde uygulayarak göstermiştir.

Baba dediği adam da gelmediği için annesi onun saçlarını tarayıp üstünü başını giydirerek o civardaki ***karagöz, kukla gibi oyunlar*** *verilen bir bahçeye götürecekti. (SSK: 281)*

Kız ona yedi yaşında iken, mahallede haylazlığiyle meşhur, ***zenne*** *rolüne çıkan "Kız Tevfik" lâkaplı bir delikanlıya kaçtı... (SB: 7)*

San'atkârlık şöhreti, pek erken, dayısının bahçesinde Ramazan geceleri ***Karagöz*** *oynatırken başladı. (SB: 7)*

Tevfik, ***perde kurup, şem'a yakıp "zilli hayal" göstermekle*** *başladığı gecenin haftasında, çocuk seyircilerin arasında bir sürü yaşlı başlı adam peyda oldu. (SB: 8)*

"Bu oğlan acaba neden ***Karagözdeki Tuzsuz Bekir*** *gibi konuşmaktan hazzediyor, dünyanın anasını ağlatmak istiyor" diye hayıflanıyordu. (SB: 94)*

Tevfik Kabasakal kıraathanesinde meddahlık ederken yepyeni bir ***"Mirasyedi" hikâyesi*** *söylüyormuş. (SB: 107)*

Karagözle *alâkadar görünen* ***ortaoyununa*** *bayılan İstanbul Şehir Tiyatrosunda Shakespeâre'in -hem de Hamlet gibi ciddî - bir piyesine fabrika amelelerini gönderen İstanbul! (SP: 260)*

Babası tepsiyi elinden kaptı, avazı çıktığı kadar bağırarak:

*"**Ben sana demedim mi sevme dokuz yar**." diye hem söylüyor, hem de en şamatalı usuliyle tepsi çalıyordu. (SB: 55)*

*— Sakın üstadı taklit edeceğim diye, bizim halka Şeytandan bahsetmeğe kalkma; seni **Zuhuri koluna** çıkmış zannederler. (SB:44)*

2.6 Müzik Hususiyetleri

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında özellikle Türk Sanat Müziğine ait eserler yer almaktadır.

Biri son zamanlarda radyonun çok çaldığı bir şarkıyı söylüyordu.

"Sazlar çalınır Çamlıca'nın bahçelerinde.
Bülbül sesi var şarkıların nağmelerinde
Bir taze bahar şenliği var. *(Ç: 47)*

*Bu sazlarla birlikte okunan bir şarkı onu daima ağlatırdı. "**Nihânsın dideden ey mest-i nâzım**" diye başlayan şarkının son beyti, "**Bana insan değil ağlar melekler**" onu bir gün bir çocuk gibi hıçkırtarak ağlatmıştı. (Ç: 13)*

*Macit: "**Sen bu yerden gideli, seni söyler bana dağlar!**"... diye başladığı şarkıyı hemen "Sen bu yerden gideli, seni söyler bana damlar" diye değiştirip tekrarlıyor, fakat aynı zamanda gözleri sokağı yukarı aşağı süzüyor," sonra odasına çekiliyordu. (SSK: 275)*

*Macit cevap vermeden: "**A benim ruhu revanim seven ölsün mü seni?**" şarkısını tutturdu. Leylâ esnedi. O: "**Hâleti nez'imde anlarsın sevdiğim üzme beni**" diye tekrar başlayınca Leylâ soyunmaya koyuldu. (SSK: 322)*

Bir gün paşa gözünü kırparak:

*— Musiki muallimine söyle, sana "**Ey zevki zerrin**" şarkısını talim etsin! dedi. (SB:36)*

Kanarya, bir yer minderinde ud çalıyor, Rabianın bir zaman unutmadığı bir şarkıyı dolgun ve müteessir bir sesle söylüyordu:

***Gönül senden kimlere etsem şikâyet** (SB:36-37)*

*Sonra, Rabia iki elin usulle vurduğunu, Dedenin: "**Esti nesimi nev bahar**" şarkısını söylediğini işitti.*

*— Bu nasıl bahar şarkısı dostum? **Cenaze marşı** gibi bir şey... Beni dinle, bu "Venedik" te gondollarda söylenen şarkı. (SB: 87)*

*Kendi kendime, radyoda ekseri söylenen, **"Bir hadise var can ile canan arasında" şarkısını** tekrar ediyordum. (AHS: 54)*

*"**Beyoğlu'nda gezersin, gözlerini süzersin**" diye mırıldanmaya başladı.(Ç: 68)*

*Bu defa Macit yüksek sesle: "**Hayatı gel içelim, gel içelim, buseden kadehlerle**!" diye dükkânı inletti. (SSK: 272)*

Gözleri hafif bir ışık yanan ikinci kattaki odaya dalmış, tefini yavaş yavaş çalarak yanık yanık, fakat alçak sesle:

Rengi ruhsarına gülgün dediler

***Sana Leylâ, bana Mecnun dediler**. (SSK: 275-276)*

Macit devam etti:

*"**Göz göz oldu ciğerim gözlerinin derdinden**." (SSK: 278)*

*Macit soyunup geldiği zaman "**Vuslatından gayrı el çektim yeter ey bî vefa**" diye mırıldandıktan sonra uzandı. (SSK: 322)*

Samim Akyürek, sedirde yanında oturan Nermin'e eğildi:

*— **Dök zülfünü meydâne gel**, diye mırıldandıktan sonra, onu kollarının arasına çekti. (AHS: 113)*

***"Oynarken ey meh, attın perende!"** nakaratını tekrar etti. (SP: 147)*

Bu defa, udî udunu bırakmış, ayağa kalkmış, arkadaşının kemençede çaldığı havayı, kadife kadar yumuşak ve derin bir sesle okuyor, nakaratım tekrar ederken Burhana nemli gözlerle bakıyordu:

***Beni giryan eden hükm-i zamandır!** (SP: 149-150)*

*Öte taraftan, Üftade Hanım galiba kaybediyordu ki, çatlak sesle: "**Üftadene göster yüzünü, ayda bir olsun**!" şarkısile aksi talihine yalvarıyordu. (SP: 176)*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HALİDE EDİB ADIVAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

3.1 Dil-Anlatım

Halk edebiyatı ürünlerini değerlendireceğimiz yönlerden biri de dil ve anlatım yönüdür. Dil ve anlatım başlığını irdeleyecek olursak bu başlık altında "Halk etimolojisi", "Ad verme", "Ağızlar", "Bedeni hareketler dışında anlatım ve haberleşme" ile "Değişik konuşmalar ve çağırmalar" şeklinde alt başlıklar karşımıza çıkmaktadır. Halide Edib Adıvar'ın romanlarında kullanılan dil ve anlatım ile ilgili unsurlardan ağız özellikleri daha yoğun olarak kullanıldığı için biz çalışmamızda sadece bu unsura yer verdik.

3.1.1 Ağız

Ağız, bir bölgeye, bir yöreye mahsus ifade şekilleridir. Farklı halk ağızlarının kullanılması ülke içindeki kültür çeşitliliğinin bir göstergesidir. Ağız farklılıkları sadece anlatımla kalmayıp diğer sözlü halk kültürü unsurlarına da yansımaktadır.

Halide Edib Adıvar, romanlarında kahramanlarını yöre ağzıyla konuşturmuş, böylelikle anlatımına zenginlik kazandırmıştır. Özellikle milli mücadelenin geçtiği yörelerdeki halkın ağız özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Bu da yazarımızın hayattan, halktan ne kadar beslendiğinin güzel bir örneğidir.

Tasvir gibi bir gız, bizim irahmetli Emine'yi andım, demişti. O irz (ırz) düşmanı papaz zıfatlı (sıfatlı) Müdür gıza hemen gaz attı. Gız öyle aslan yürekli ki… (VK: 6)

Ben bizim evde bir danışam, belki bizim eve alırız. (VK :6)

Çelebiye de ki; ben düccar(tüccar)bir adamım.

Onun için bizim hükümatın (hükümetin) zadık(sadık)bir adamıyım. Asker değilim ki Çelebi'nin ordusuna garşı(karşı) çıkayım. (VK: 92)

Mustafa bir gün, davarlarını dere boyundan toplarken, orada durmadan çene çalan kadınlardan biri: "Bah, bah! Güllü geliyor!" diye haykırınca, kadınların hepsi bir ağızdân: "Gız! Gaç gundur nidiyodun, görünmedin" diye bağrıştılar. (HP: 9)

Kız, kendisini saran kalabalıktan yakasını kurtarmak için: "Giz, bırah elimi. Çamaşırımı yumak için geliyom. Yol virin!" diye bağırıyordu. (HP: 9)

Bu adam karısını doktora götürdüğü vakit ellilik banknotla dolu portföyünü açar, ve istedügünü al tohtor bey, der. (SP: 28)

— Alpiköyü'ne ne kadar kaldı?

— Yirmi dakika... Karanlukta mı indün? Nasıl o dik yoldan indun? (DA: 131)

Her akşam, bahçe kapısından girerken:

— Soyha Haso nidiyo? Sizlere bir şey iktiza mı, Perihan Nine? diye sorar, beşikten kendisine gülen çocuğu okşar, oturur ve akşam sohbeti başlardı. (ZO: 57)

— Küheylân'ın ahan bir anasını ağlat ki görem soyha!..

— Şaban amice, Herem iskelesini söyle...

— Efendime söyliyem... Ne dirdim soyha? Haa, dağlar gibi coşan denizle ben (şevkle) bir kayıkta İstanbul'un kibarlarını her gün taşıyam, sen de nettübe (mektebe) giden ha! Ahşam bastı mı seni kayığa alam, bir kayık çekmek öğredem ki...

— Minareler görünür mü Şaban amice?

— Nasıl görünmir, hele batı vakti hepsi gıpgızıl olir... Efendime söyliyem, hem de ahşamları balık öyle bir çok olir ki...

— Anam balık pişirmek bilmez Şaban amice!

— Ona da öğredek soyha! (ZO: 94)

Uzaktan, "Yoğurt, goyun südüynen," diye uzanan gamlı bir Anadolu nağmesi işitiliyordu. (AHS: 146)

Bir ay evvel İhsân'ın âmir sesiyle eriyen, boynu bükük köye dönen çocuk tekrar İhsan'ın sesini işitmiş ve bu çağıran ses içindeki kadını uyandırmış gibi bana baktı.

— Kumandan Bey, gayrik beni isteyo değil mi? Dün Elek Köyü'ne vadımdı, bir garı bana arvatların da asker olduğunu dedi. (AG: 117)

3.2 Geçiş Dönemleri

3.2.1 Doğum

"Doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Doğum, toplumda ana babaya duyulan saygıyı arttırır. Gelen her çocuk sadece ana babasını değil, aynı zamanda, akrabaları, komşuları, soyu sopu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabanın sayısını arttırmaktadır. Özellikle küçük topluluklarda aileler nüfuslarının çokluğuyla kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. "Çocuk ocağı tüttürür." Sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını bize açıkça göstermektedir" (Santur 2000: 1).

Doğum hayatın en önemli olaylarından biri olup, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Türk hayatında çocuğa çok değer verildiği için doğum da önemli bir hadise olarak görülmektedir.

Doğumu; doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olmak üzere üç kısımda incelersek Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde doğum öncesine dair aşerme, çocuğun düşmesi ve gebelik gibi unsurlar karşımıza çıkmaktadır. Romanlarda doğum anı ile ilgili geleneklere ise rastlayamadık. Doğum yaklaşınca, sancılar başlayınca doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamak için yapılan her hangi bir uygulama karşımıza çıkmamaktadır. Doğum sonrası unsurlara baktığımızda sadece lohusalık unsuru bulunmakta, lohusalık ile ilgili ayrıntılı anlatımlar bulunmamaktadır.

*Kendisi yeşil başörtülü bir **gebe** hatuncağız idi. (KUO: 49)*

*Konakta besleme olarak büyüyen annesi, köyüne bir yaz günü izinle gitmiş, döndükten sonra **gebelik alameti** göstermiş, efendileri kızın bu ayıbını örtmek için, kendinden çok yaşlı olan kâhyaya nikâh etmişler. (KUO: 52)*

*Şurada burada kendisinden **gebe kaldıklarını** söyleyenlere de pek inanmamıştı. (DA: 52)*

Bir aksam sofrada Rabiaya bakarak yakasını silkti. Sonra Osmana dönerek dedi ki:

*— Sen **(aş ermek)** diye bir lâkırdı vardır, mânasını bilir misin, Osman? (SB: 267)*

*Kızın **gebe** olduğunu, fakat sakladığını anlatıyordu...(ZO: 178)*

*Bereket versin, çocuk dört aylıkken **düştü**, bir daha da çocuğumuz olmadı. (AHS: 26)*

*Orada, bir yandan cahil ebeler elinde sakatlanan kadınların çocuklarını rahatça **doğurabilmeleri** için bir yuva bulacak, aynı zamanda gözü önünden geçen,*

çarpık kemikli, şiş karınlı, sıska, her zaman cılızlığa mahkûm çocuklara kaynatılmış süt verecek, anaları uyaracaktı. (MH: 78)

*Bir **çocuk doğursa** emin olacaktı. Fakat zavallı Hayri gibi değil, Atıfe gibi bir çocuk! (MH: 43)*

*...Kasım, önce bu acıdığı küstah ve ilgisiz durumundan bir çekicilik, bir otorite saçan bu genç, bu kötü talilinin karısının korunması, sırf **lohusalığından** olduğunu, yoksa kendi için bu kadar korktuğu zehirli felâketten onu korumak için ne yeteri kadar önem ne de yeteri kadar fedakârlık etmeyeceğini sezince, içinde bir şey parçalandı. (MH: 39)*

*Ya orada bir felâket olduysa, Atıfe hasta ise veyahut bir buçuk ay önceki **lohusa kadın**, kimsesiz bedbaht Sara'ya da felâket zehri verildiyse. (MH: 47)*

*Camlan temiz, parlayan büyük tül perdeli bir pencerenin iki yanında penbe ipek ajur yastık ve yorganların dantelli beyazlığının, penbeliğin, tavandaki penbe asma lambadan süzülmüş ışık ile **gelin yahut bir lohusa odası** gibi görünüşü vardı. (MH: 52)*

*Fakat ikinci karısı da evvelâ Hilmiden daha çelimsiz bir kız doğurdu, iki sene sonra ölü bir kız daha doğururken kendi de **loğusa döşeğinde** can verdi. (SB: 21)*

*Fatma Hanım daha **lohusa döşeğinde** iken bu acayip yüzlü mahlûku okşamak ister, fakat her defasında Fatma Hanım, "Pis ellerinle yavruma dokunma, hadi, defol bu odadan," diye onu kovardı. (AHS: 99)*

3.2.2 Evlenme

"Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, adet, gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur" (Başçetinçelik 2009: 149).

Doğumdan sonra gelen dönüm noktası evlenmedir. Bir milletin çekirdeğini aile oluşturmaktadır. Her yönden güçlü bir milletin ortaya çıkması sağlam evliliklere bağlıdır. Halkımız bu nedenle evliliğe çok büyük bir önem vermektedir. Halide Edib Adıvar da evliliğe önem vermiştir. Kendi evlilik tecrübelerinden de bazı unsurları eserlerine yansıtmıştır.

Evlenme ile ilgili unsurları evlenme öncesi, evlenme anı ve evlenme sonrası diye bölümlere ayırdığımızda Halide Edib Adıvar'ın romanlarında evlenme öncesi unsurlar olarak kız isteme, evlenme teklifi etme, çeyiz, söz ve nişan karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu unsurlarla ilgili ayrıntıya girilmek yerine sadece kelime olarak yer verilmiştir. Evlenme anı ile ilgili nikâh, kına, yüzgörümlüğü ve düğün unsurları karşımıza çıkmaktadır. Evlenme sonrasında ise sadece balayı ve boşanma öğeleri bulunmaktadır. Tüm bu unsurlar, kuralları ve uygulanış biçimlerine değinilmeden anlatımı zenginleştirmek amacıyla kullanılmışlardır.

*Benim oğlan Abidin, **Allah'ın emriyle istedi**, garı varmadı. (YC: 65)*

*Hatta onlara, kadınların da erkekler gibi, **evlenme teklifi** en tabiî bir şeymiş gibi saygılı cevaplar vererek, kendisine ilgilerine teşekkürle beraber **evlenmek** isteğinde olmadığını yazdı. (MH: 34)*

*Apartımanı babandan miras mı, yoksa **çeyiz** mi getirdin! (SP: 253)*

Hacı Murat, kendine sadık köylüleri toplayıp, Mürsel'i tuzağa düşürmek, kafasını patlatmak için plan yaparken, Satı Nine de Hanife'yi odasına çağırıyor, önüne, ***çeyizine eklenecek işlemeli havlular, çevreler ve çarşaflar yayıyordu****. (DA: 97-98)*

Evet, Çelibi'nin emniyet ettiği Fettah Efendi ve Kantarcılar'ın Hüseyin Efendi razı oldu, ***nişanlandık****. (VK: 93)*

İşte üç yıl önce behren bu durum bu hususta bir şey söylenmemiş olmakla beraber bütün köyde Huriye'nin Macit'e ***sözlü*** *olduğu kanısını uyandırmıştı. (DA: 54)*

Bir hafta sonra ***nikahımız kıyılacak****. (KUO: 121)*

Hem, polis efendi, kocası dediği herifle münasebetleri bir ***imam nikâhından*** *ibaretmiş. (HP: 91)*

Bunlar ***imam nikâhlı*** *olduklarını söylüyorlar ve sadece* ***belediye nikâhlı*** *olanlara nikâhsız diye yukarıdan bakıyorlar. (DA: 29)*

Seninle bir ***imam nikahı*** *yapmamızı teklife geldim. Bigün evlenirsem yani beni* ***resmi nikahla*** *koca edinmek isteyen olursa... (Ç: 43)*

Sonunda ***kına gecesi*** *geldi çattı. (DA: 101)*

İstanbul'a hareket etmeden on gün evvel, sefarette bir ***nişan*** *merasimi yapıldı.* ***Nikâhımız*** *ve* ***düğünümüz*** *Ankara'da olacaktı. (AHS: 25)*

> *— Mahcup mu? Asla... Bir kahkaha salıverdi. Her neyse. Biz hal hatır sormaya başlamadan, sanki nişan takmaya gelmişiz gibi, anası, babası pazarlığa giriştiler. Takılacak* ***nişan, yüzgörümlüğü****, ayrı ev, ev eşyası filân*

hep konuşulmaya başladı. Baktım oğlum razı... Ne ise, iki gün sonra nişan yüzükleri takıldı. (AHS: 67)

— Haydi, ne takacaksan tak, yoksa sana eteğimin ucunu göstermem, diyordu. ***Yüzgörümlüğünün*** *gece takılması lâzım geldiğini anlatmaya çalıştık. (AHS: 67)*

*Kocalar "**yüz görümlük, ağırlık, mihri müeccel ve saire**" gibi eski evlenmenin iktisadi tarafını tamamen unutmamış unsurlardan seçilir ve bütün bu tabirler yeni hayata göre isim alır... (T: 153)*

Masanın üstünde uzunca güzel bir gümüş çerçevede aynı tüller içinde bir kadın resmi elinde bir ***düğün yüzüğünü****, gülümseyerek uzatıyordu. (Ha: 18)*

Sonunda gösterişsiz bir ***düğün ve zifaf****. (Ha: 17)*

Evet, iki evlinin, bir nevi ***balayı*** *olmasa bile,* ***bal günü*** *olması gereken bir anda birbirlerine ve dünyaya karşı hiçbir değişiklik gösterdiği yoktu. (Ç: 47)*

Onun sessizliğini herkes ***balayına*** *çıkan bir gelinin mahçupluğuna bağlıyordu. (SSK: 307)*

O zaman bizim Çaresaz'ı ***boşamak*** *lazım. (Ç: 43)*

3.2.3 Ölüm

Şüphesiz ki ölüm hayatın en acı gerçeğidir. Kur'an-ı Kerim'de üç kez geçen: "*Her nefis ölümü tadacaktır*." ayeti[1], tüm canlılar için ölümün kaçınılmazlığını belirtir. Ölüm insan yaşamının sona ermesidir. Toplumlarda doğum ve evlenme gibi ölüm de bir geçiş aşamasıdır ve doğum ve evlenmede olduğu gibi

[1] Âli İmran, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebut, 29/57

ölüm ile ilgili de pek çok gelenek ve inanmalar oluşmuştur. Fakat Halide Edib Adıvar'ın incelediğimiz eserlerinde ölümle ilgili gelenek ve işlemlere yer verilmemiştir.

*Annesi **öldükten** sonra babasının izini Kafkaslar'da kaybetti… (VK: 2)*

*Ertesi gün **cenazesini kaldırdık**. (KUO: 119)*

***Cenaze** hazırlıkları Kasım'ın gücü ile gürültüsüz geçiyordu. Sakin gezintiler, dikkatle açılıp kapanan kapılar, yavaş fısıltılar bittikten sonra, Kasım-ayaklarının ucuna basarak Behire'nin yanına geldi.(MH: 26)*

*Ayşe Kadının kocası arabacı Ahmet **ölmüş**, onu kaldıracaklardı. Sabah erken **cenazeyi** kaldırtacak, Ayşe kadın Mehmed'i giydirmeden Fatih'e gidip felâketi haber verecekti. (MH: 61)*

*Peregrini'nin annesi **ölmüş**... Evvelsi gün telgraf aldı. (SB: 189)*

*"Hah hah hah! Sen bunun ne demek olduğunu ancak **musalla taşında** anlayacaksın, Naciye", diye başladıktan sonra, hizmetçi veya her hangi bir işçi sınıf ile bu profesörler ve memurlar ve karıları arasındaki uçurumu öyle büyüterek, öyle ressam ve romancıvari bir dille anlattı ki, kız şaşırdı kaldı. (HP: 69)*

*Fakat Safa küçük, çarpık çurpuk vücudu, koca kafası, medresede ders okutur gibi tecvit üzerine konuşan, minarede **sala verir** gibi etrafta çınlayan sesiyle konağın imamı Şadan Molla'yı hatırlatıyor; (T: 213)*

3.2.4 Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler

3.2.4.1 Saygı

Saygı, geleneklere göre farklılıklar gösteren bir toplumsal davranış tarzı olup kültürümüzde önemli bir yer tutmaktadır. Kişiler, toplumdaki konumlarına göre bu davranış kuralını sergilerler. Bu tür davranışlar toplum hayatının belli bir düzen içinde yürümesi için önemlidir ve sosyal yaptırımlarla da korunmaktadır. Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde saygı konusunda karşımıza daha çok el öpme unsuru çıkmaktadır.

Bunların arasında, soluk basma entarisinin üstünde kalın baş örtüsü, iyilik görmüş, gururlu yüzüyle Ayşe Hanım hemen doktoru ***eteklemeğe*** *koştu. (MH: 40)*

Ayşe Kadın bu sefer ***eteğini öpmedi****. (MH: 46)*

Mehmet Sultaniye gideli, her Pazar sabahı annesi ile gelip Kasım'ın ***elini öpüyordu****. (MH: 81)*

Babasının ve ninenin ***elini üç defa öpüp başına koydu****. (HP: 12)*

Vaktile ***eteğini öptüğü*** *adamların birçoğu şimdi sürünüyor. (SP: 36)*

Dar koridorun nihayetindeki kapıyı açarken genç adam ***ceketini ilikledi****, yavaşça vurdu ve içeriyi dinledi. (SP: 165)*

Kız, bu ***eli huşû ile öpüp başına koyduktan sonra, arkasını Hacı Murat'a çevirmeden, geri geri kapıya çekiliyor****. (DA: 44)*

Dilâver Ağa başta, hepsi birden ***yerlere kadar eğildiler, etek öptüler****. (SSK: 250)*

Kız - belki her uzatılan eli öpmeğe alışık olmasından, belki el sıkmak âdetini bilmemesinden, belki de Peregrininin pürüzsüz türkçesinden onu müslüman sanmasından - san'atkârın ***elini öptü ve başına koydu****. (SB: 41)*

Hele, Mukaddes Hanım'ın ***eteğini öpmesi, ellerini göğsünün üstüne koyup geri çekilmesi, önüne bakması, susması,*** *Mukaddes Hanım'ı biraz şaşırttı. (AHS: 210)*

3.3 Halk Bilgisi

Halk bilgisi, halkın yaşantısından doğan, herhangi bir yazılı belgeye dayanmayan, nesiller arasında aktarılarak günümüze kadar gelebilen, tecrübelerle edinilmiş bilgi ve birikimlerdir. Halk bilgisi, günlük ihtiyaçlardan doğmuş ve genellikle deneme yanılma usulüyle bilgi ve birikimlerin birleşmesinden oluşmuştur. Halk bilgisi insanların hayatını kolaylaştırmak için gündelik hayatta başvurulan önemli bir kaynaktır.

Bu bölümde Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde geçen halk botaniği, halk taşıtları ve taşıma teknikleri, halk zoolojisi ve halk hekimliği incelenmiştir.

3.3.1 Halk Botaniği

Halide Edib Adıvar maddi kültür unsurlarından ağaç, çiçek, bitki isimlerini bazen anlatıma ivmeler kazandırmak bazen de dekoratif zenginlik katmak amacıyla kullanmıştır. Halide Edib çocukluk hatıralarının bulunduğu anneannesinin evini daima temizliği, beyazlığı ve mor salkımlarıyla hatırlamaktadır. Bu nedenle mor salkımlar yazarın sık kullandığı bitkiler arasındadır. Yazarın eserlerinde yer verdiği diğer bitki türleri aşağıda verilmektedir.

***Kırmızı kestane çiçekleri, beyaz ve mor salkımlar**, kameriyeleri örten **yasemin ve hanımelleri**, duvarlara tırmanan yeşil gölgeler, yol kenarlarında açan alev renginde **güller**, dökülmüş, çıplak bahçede ölü çiçekler ve otların kızgın havanın vuruşuna belli belirsiz, zengin kokuları karışmıştı. (KA: 224)*

*Önündeki beyaz muşamba örtülü masanın üstünde, yeşil bir testi içinde bahçeden henüz koparılmış **kırmızı güller** vardı. (DA: 138)*

*Allah'ım, Selim Paşa'nın bahçesindeki **gül ağaçları** arasındaki sahne nasıl kendi kendini tekrar ediyor! (DA: 221)*

*Ne çok **susamlar** var; sen bu çiçekleri seversin, değil mi Neriman? (Ha: 28)*

*Yalnız böğütlenlerin yolu kucaklarcasına eğildiği, sık yaprakların üzerinden semaya yapışan **incir ağaçlarının** kuru zirvelerinden gümüşi ışınlar kırık taşların üzerinde ince parlak izler uzatıyordu. (H: 114)*

*Cevizin ötesinde sık sık **incir**, **badem**, **elma**, **ayva ağaçları** var. Duvarın öteki dibinde **patlıcan**, **domates**, **soğan**, **salata** tarlası... Dede yüzünü eve çevirdi. Mutfağın ve çardağın üstündeki **asma yapraklarına** bürünmüş pencere batı güneşile kana boyanmış gibi. Çardağın yanlarına, mutfağın kapısına sarılan **hanımelleri** ve **yasemin**, akşamın ağır havasında bayıltıcı bir koku neşrediyorlar. Etrafta soldaki **akasyaların** dallarında öten güvercinlerden başka ses yok. (SB: 60)*

*Mesina suları sarı yaldızlarla parıldayarak akarken kestaneler dallarının ucundaki gümüşi ışık ile titrerken bütün vadi **portakallarının, kekiklerinin** aşkını koku şeklinde döküp insanlara yollarken Handan sandalyesini yanıma çekiyor, başımı dizine koyuyor, uzaklara dalıyor. (Ha: 149)*

*Kadınların **fulya tarlası** gibi çiçekli şapkalarından, yapma benlerinden ve acayip kıyafetlerinden ziyade telaffuzları ahaliyi güldürdü. (YC: 72)*

*İki tarafı **salkımsöğütlerle** örtülüydü. (SSK: 241)*

*Şimdi (K...) köyünün önündeki gübreli alandalar. **Söğütlerin** arasındaki beyaz dere ve kıyısındaki tek siyah **kavak**, biraz ötedeki köy kahvesinin penceresinden vuran kirli ışıkla rüya dünyasına benziyor. (ZO: 279)*

*Köşke iki tarafı **atkestanesi ağaçlarının, eski çınarların** gölgesi altında uzanan bir yoldan girdik. (KA: 168)*

*Bu büyük akasya ağacıyla yandaki **çınarın** dalları suya akseder ve köylüler, çok zaman gelip buraya otururlardı. (HP: 9)*

***Akasyanın** altında açık başına dökülen çiğlerin serinliği ile sabahı koklarken, küçük bir el, yarı korkaklık, yarı sevinçle, kolunu yakalamıştı. (MH: 13)*

***Hanımelleri**, **yasemin** ve **akasya** kokuları, fıskiyenin şırıltısı... Bunlar çocuğun yüreğine tatlı bir çarpıntı verdi. (SB: 18)*

*Fakat eve girdiği gün gözü, gönlü açıldı. Şimdi renkli, ferah bir bahçe olan avlu, evin eski kûhî cephesini tamamen değiştirmişti... Duvarların dibinde **mor sisamlar, safran renkli kına çiçekleri, kırmızı sardonyalar**... Mutfağın duvarının dibinde, istikbalde güzel kokular, zarif çiçekler vâdeden **yasemin** ve **hanımeli fidanları**... (SB: 280)*

*Fakat bahçe çok güzeldir. Yaşları yüzü geçen **salkım, çam, meşeler** arasında binanın üslubuna uygun yeni bir bahçe meydana çıkmıştır. **Mor menekşe** kümeleri, **sarı papatyalar, kırmızı sardunyalar**, hulâsa, her renk çiçek vardır. (T: 15)*

*Önünde yemyeşil bir çardak vardı. **Asmalardan** üzüm salkımları sarkıyordu. (SSK: 251)*

Kırmızı boyalı küçük kapıyı çalınca, içerden ip çekildi. El kadar toprak avluda kırık, çarpık merdivenlere bir tahta uzanmış, öbür bir tahta da tek başına ***dut ağacının*** *altına, hasır yayılmış küçük bahçenin kapısına kadar uzanmıştı. (MH: 40)*

Saksılarda al, beyaz, mor ***sardunya***, ***küpe çiçeği***, ***karanfil****. Gaz sandıkları da öbek öbek* ***yeşil fesleğen*** *ile dolu. Tâ köşede bir* ***mor salkım*** *çardağı altında civarın en işlek çeşmesi var. (SB: 5)*

Sen bugün karşıdaki boş daireyi temizleteceksin, anladın mı? Sonra odayı ***gül, karanfil, zambakla*** *baştanbaşa donatacaksın... (SP: 98)*

Tahtaperdelerin bir köşesinde alev gibi çiçek açan bir ***nar ağacı****, öteki köşesinde kırmızı çatma entarisinin etekleri belinde, başında kalın bir yazma sarılı Zeyno, çamaşır teknesinin önünde, her zaman duman çıkan suların içinde sıvalı kolları, vücudunun yukarı kısmı olanca kuvvetiyle kımıldayarak çamaşır yıkardı. (ZO: 59)*

Evinde antika hançerler, kitap ciltleri ve eski İngiliz saatleri kolleksiyonu yapardı. Bundan başka da yalısının bahçesinde nadide güller yetiştirir, bazan da ***sandal ağacından*** *arka kaşağıları oyardı. (SB: 112)*

Biraz sonra canlı bir beyaz bulut gibi çimenlerin zümrüt dalgaları arasında, kızıl ***gelinciklerle*** *oynayacaklar... (DA: 78)*

Birer gelin gibi donanan ***badem, erik ağaçları*** *çiçeklerini kapısı açık duran mutfağa uçuruyorlar, Dede ile Peregrini'nin lâkırdıları, gülüşleri işitiliyordu. (SB: 87)*

Muhsin Beyin bahçesi. Çiçek açan ***armut ve badem ağaçları****, pembe ve beyaz renklerle örtülü. (ZO: 298)*

*Edebiyat sınıfına ödev hazırlayan bir kız öğrenci gibi, sanki bahara dair şairane özlemlere kapılmış, Diyarbakır'da **şeftali ağaçları** çiçek açtı mı? **Erik ağaçları** beyaz birer alev gibi parlayan tomurcuklarına büründü mü? (ZO: 6)*

*Washington'dan, en fazla hafızamda yer tutan şeylerden biri, oranın nehir kıyısındaki **kiraz ağaçları** ve teyzemin hastalanarak İstanbul'a gittiği sene eniştemin gösterdiği hassasiyetti. (AHS: 20)*

*Antikalardan ziyade bahçedeki renk renk çiçeğe, bilhassa **lale** tarlasının rüzgârda dalgalanmasına gözlerim yapıştı, kaldı. (AHS: 42)*

*Azıcık da **günlükle** karışık bur küf kokuyordu. (Ha: 29)*

*Dudaklarından ilk dökülen perdelerle beyaz başörtülü cemaat, **papatya** tarlaları gibi dalgalandı. (SB: 171)*

*Onun tunç gibi yanmış boynunun yarısı ve göğsü, bir çocuk kadar beyaz ve nazikti; kestane rengi saçları ipek gibi yumuşaktı, elini ve değdirildiği zaman kokusu taze yeni açmış **yonca** tarlalarını hatırlardı. (ZO: 52)*

*Etrafındaki yeşil boyalı tahta parmaklığa **kırmızı güller** sarılmış. Ve **sarmaşıklar**, **serviler**, **taş yosunları** arasında bu kızıl güller birer alev gibiydiler. (SB: 221)*

*Bu akşamlarda, Ramazan'ın uyuduğunu kestirdiği zaman evlerine dönerken ayaklarını sürüyor; ırmak kenarına yapayalnız gidiyor; **kavağın** altında oturuyor; kurşuni çöle özlemle bakıyordu. (ZO: 74)*

*Arkasından yeşil bir bahçe sahnesi belirdi. Ortasında büyücek bir öbek toprağın üstünde renk renk açmış çiçekler, duvarlarını sarıp yükselen **sarmaşıklar**, aralarında **kırmızı**, **sarı güller**, **morsalkımlar** ve **hanımelleri** saklı. Arka duvarın tam*

*köşesinde alevden çiçekleriyle muazzam bir **nar ağacı** gözünüzü, gönlünüzü ısıtıyor... (AHS: 50)*

*Acaba bu yerler Bolu'nun Abant'a rastlayan sıradağları mı, yoksa **alaçam** kaplı ünlü ormanları mı? (DA: 116)*

*Ne yüksek **çamlar**, ne kadar çeşitli **yemiş ağaçları** vardı! (SSK: 251)*

*Mediha'nın tuttuğu bir bahçıvan bilhassa onun odalarının pencereleri altında **çiçekler** büyütmüş. İki **fıstık ağacının** gölgesi altında rengarenk bir çiçek tarlası meydana getirmişti. (Ç: 41)*

***Fındık, fıstık, kuru üzüm, söğüt dalını** çok güzel sesler çıkaran bir düdüğe çeviren çakı, Diyarbakır'dan ilk gelen kırmızı mendil, hep o cepten çıkmıştı. (ZO: 60)*

*Üstü, yarısı bura batılarında göğü boyayan ateşli mor ve alev renginde çiçek açan acayip bir sarmaşıkla örtülü. Öbür tarafı bir yığın **kaktüs**... (RA: 187)*

*Üstü, baharlarda **beyaz salkımlar, mor at kestaneleri, açık pembe gülibrişimleri**, alev gibi yanan **erguvanlar** ve **zakkum çiçekleriyle** işlenir. (T: 47)*

*Odanın arka tarafında adanın morlu, sisli güzel dağcıkları ve bütün çevrede **portakal ve limon çiçekleri** bahçesi. Evin önünde açık meydanımsı bir yerde üç tane büyük **kestane ağacı** var. (Ha: 146)*

*Yarığın ağzından çıkan bir memba suyu çimento bir küçük havuzda toplanıyor ve oradan **böğürtlenler** ve çalılar kaplı dar dereye akıyordu. (T: 84)*

*Harpte **buğday** para ediyordu. Ben Abidingillerin kazlarını güderdim, onlar bize **buğday** verirdi.(YC: 53)*

*Bu saçları **esrarengiz gece çiçekleri** gibi kokan kızın güzelliğiyle o kadar bihuş oluyor ve takati kesiliyordu… (VK: 138)*

*Yine **iğde ağacından** çıkacak olan Tosun'u ay çıkmadan kaçırmak lazımdı. (VK: 141)*

*Kapıdan çıkarken sarı yüzünde yeni bir sevinçle altın saçlı küçük kızın peşinden ayrılmayan Mehmet, onlar caddeye çıktıktan sonra, birdenbire hatırlayarak geriye koşuyor, bahçelerinin tek **şebboyunu** koparark Atıfe'ye vermek için çıplak ayaklariyle, dili dışarıya çıkıncaya kadar koşuyordu. (MH: 67)*

*Teni, herhangi **dağ çiçeği** gibi kokuyor, gözleri menekşeye benziyor, dudaklarının teması henüz yumurtadan çıkmış kuş yavrusunun tüyü kadar yumuşak diye, Ali Bey bir afyon kaçakçısının aletine, insanları maddî, manevî şifa kabul etmez bir zehirle zehirliyen bir habise kol kanat geriyor... (SP: 289)*

Huriye odadan çıkınca, Hanife sedire tırmandı, gözleri halının üstüne serpilmiş gibi duran mavi sümbüllere, kızıl lâlelere daldı…(DA: 32)

*O gün, o iki mezarın başındaki cüce, bîçare iki fidan bugün artık yeşil, yüksek ikiz **selviler** halini almıştı. (SP: 87)*

*Otomobille Anadolu'nun sert beyabanlarından geçerken, tozlu, keşif incir bahçelerinin köşklerinde eğlenirken bu gözleri, bu gözlerin güzelliğini kudretini tamamlayan **mor çiçeği** goncası gibi kızıl açılan yumuşak dudakları düşünüyordu. (VK: 100)*

*Önlerinde, sahilin zarif çıkıntılarım örten **zeytin ağaçları** arasında gümüşî bir parıltı halinde yer yer deniz görünüyor ve tek yaprak kımıldamıyordu. (DA: 13)*

*Otomobiline de aldığına eminim, geçen gün otomobilin içi öyle bir **lavanta** kokuyordu...(SP: 54)*

*Dört yıl önce o taşlı, o kuru topraklar şimdi en fazla **arpa, buğday** ürünü yeriyor. (DA: 72)*

*Birisi uzak rüzgârların bahar günlerinde getirdiği **kır çiçekleri** kokusunu hatırlatan çocuk nefesi, öteki Tanrısal bir masumiyetle uyuyan çocuk yüzünün sevimli gülüşüydü. (ZO: 12)*

*Boy uzun, omuzlar; geniş, kalçalar bir erkek çocuk gibi dar, ten ipek gibi yumuşak ve beyaz, gözler iki büyük **mavi mine çiçeği gibi**... (SB: 24)*

***Ekinlerle** ilgili Selman Ağa'nın açtığı laf karşılıksız kaldı, fakat Hanife'nin evlenmesi söz konusu olunca doğruldu. (DA: 90)*

*Saniye, şu **elma ağacına** işaret etmişti. Mustafa orada olacak. (DA: 105)*

*Dora nar çiçeği renginde **krizantemler** işlenmiş bir pijama içinde esmer, narin başıyle bir kaplan yavrusu gibi yumuşak, çevik dolaşıyor, gülüyor, söylüyordu. (KA: 206)*

*Haşmet isminde bir çavuşumuz vardı. Kıştı. Ortalık donmuştu. Muhasara bizi at sidiği içmeye, **mısır koçanı** kemirmeye mecbur etmişti. (T: 51)*

*Odanın cephe pencereleri nefti yeşil sarmaşıklı, **taflanlı** sırta açıldığı için odaya kadife gibi yumuşak bir loşluk yayılmıştı. (T: 172)*

*Şimdi tekaüttü. İhsaniye'de küçük ahşap evinin bahçesinde **soğan, salata** suluyordu. (T: 223)*

*Ertesi gün Hanife'nin o **kamelya** gibi dümdüz gerdanındaki diş yaralarına tütün basmak için Mürsel'den izin istedi. (DA: 112)*

3.3.2 Halk Taşıtları, Taşıma Teknikleri

Halk taşıtları halkın gündelik hayatta kullandığı taşıma araçlarıdır. Bu araçlar binlerce yıllık bir birikimin ürünüdür. Zamana, mekâna göre sürekli gelişim ve değişim halindedir. Halide Edib Adıvar romanlarının geçtiği döneme uygun taşıma vasıtalarını, eserlerinin değişik bölümlerinde kullanmıştır.

*Kapıdaki tek atlı **paraşola** Mediha ile Hakim bindiler, Selçuk da karşılarına oturdu. (Ç: 46)*

*Gözleri, mavi suları yaran, deniz köküne doğru adeta güdümlü mermi süratiyle gelen küçük bir **beyaz römorköre** dalmıştı. (KUO: 16)*

Türkçe ders verdiği evlerden birinde Salime Hanım'a tesadüfünü anlattı:

*— Moda'da tüccarların evinde, dedi. Salime Hanım bir **İngiliz römorkörüyle** gelmez mi? Ev alt üst oldu. (AG: 63)*

***Kağnıları** çekenler arasında dal gibi bir çocuk vardı ki, uzaktan nazarı dikkati celbetti. (AG: 119)*

*Planımız da şu oldu: Köylülerden bir **öküz arabası** satın alınacak ve esvap tedarik edilecek; Seyfi ve ben iki köylü, Ayşe de arkasında siyah yeldirme, öküzleri sürecek, Adapazarı'na geçecektik. (AG: 77)*

***Tramvayların** yanlarında çoluk çocuk üzüm salkımları gibi asılı, **motosikletler** yıldırım gibi geçiyor. (DA: 171)*

*Halim'in peşinden oraya doğru tırmandılar, kapısında, tulum giyinmiş birkaç işçi bir **kamyona** kereste yükletiyordu. (DA: 150)*

*Kendisi sokaklarda herkes gibi **otobüse** biner, sokakta herkesle şakalaşırlardı. (KUO: 108)*

*Sen ertesi günü, beyin ameliyatında bulunmak için Viyana'ya gittin ve ben seni sabah **trenine** götürdüm. (KA: 38)*

*Üçüncü, gün, **gemi** toprak üstündeymiş gibi sarsıntısız gidiyordu. (HP: 97)*

*Ben seni ancak Şişli'ye kadar götürebilirim. Ondan sonra **dolmuşa** binersin, diye ihtarda bulundu. (HP: 87)*

*Saffet ve Hasan az ötede ayakta, biraz somurtkan, biraz zoraki bir sabır **şimendiferin** hareket düdüğünü bekliyorlardı. (ZO: 39)*

*Şoför onu **araba vapuruyla** karşıya geçirdikten sonra, Beyefendi ile Hanımefendi'nin emri üzerine, Şişli'ye götüreceğini, orada yemek yedikten sonra, istediği zaman İstanbul'a döndüreceğini söyledi. (AHS: 201)*

*Ben pek seyrek olarak **uçağa** binerim. **Vapuru** hiçbir şeye değişmem. (HP: 35)*

***Otomobilde** Azize önde oturan Saffet'le durmadan şaka ediyor, gülüyordu. (KA: 29)*

*Ve **bisiklete** yaman biner. Ne zaman talim etmiş? Bunu gerçi kimse kestiremiyor… (T: 33)*

*Son vazifesi Karadeniz'e odun ve çimento taşıyan bir **taka** ile Anadolu mücadelesine cephane ve silah kaçırmak oldu. (T: 21)*

*Üsküdar'da **fayton** bulamadık. **Çekçek arabasına** bindik. (SE: 25)*

*Kasabaya bir köylü **saman arabasının** samanları arasında girmişti. (VK: 140)*

*Tahtadan gönülsüz bir iskele, yine tek tahta minareli bir cami, hâlâ tek tük eski uzun **kayıklar** bulunan bir kayıkhane, arkası toprak bir set üzerinde akşamları kızıl gökler gibi ışıldayan pencereleriyle eski evler! (ZO: 233)*

*— Hasan'la yarın Göksu'ya kadar **sandalla** gideceğiz. Parlak bir gün olacak, takımları götürüp çay içeceğiz. (KA: 13)*

*Ali Bey kendini bildiği gündenberi, merdivenden aşağı bakınca küçük **kupa arabasının** tepesini görürdü. (SP: 87)*

*Tarlada insan yoktu. Yalnız tozlu yoldan bir **yük arabası** geliyordu. (ZO: 91)*

*Hulâsa, ne kendisi rahat eden ne de halka huzur veren bu acayip adam oradan da, hatta kendisini kovmak fırsatını **yat** sahibine vermeden pılısını pırtısını topladı, çıktı gitti. (T: 21)*

*Macit'in aldığı bir **yelkenli mavna** İstanbul'a ve kıyı kasabalara, köylere ürünleri ulaştırıyor. (DA: 69)*

*Yalnız, bu akşamlarda; rakıyı fazla kaçırdıkça hem dili, hem de ayakları dolaştığı için, Halim'in sırtına binercesine üstüne abanır, sallana sallana Tophane'ye kadar yürüyemezse, paraya kıyar, bir **taksiye** binerdi. (DA: 178)*

*Galata tarafında aşçıbaşı **atlı bir araba** tuttu. Nişantaşı'na doğru yol aldılar. (SSK: 249)*

*Anlaşılan yaya kaldırımından öbür tarafa geçerken bir **at arabasının** altında kalmıştı. (SSK: 301)*

— Bu nasıl bahar şarkısı dostum? Cenaze marşı gibi bir şey... Beni dinle, bu "Venedik"te ***gondollarda*** *söylenen şarkı. (SB: 87)*

Sabahları bahçede geziyoruz, onun iki hırçın hayvanlı zarif bir ***"brik"i*** *var, bazı ona biniyoruz, o kullanıyor, uzaklara gidiyoruz. (KA: 162)*

Paşa Baba askerliğin zehirli gaza, ***tayyareye****, kimyahaneye ve makineye değil, sağlam yüreğe, sağlam kafaya, iyi kumandaya ve ölüme "Niçin, neden?" diye sormadan yürüyen nefere tabi olduğu zamanın en babacan kumandanlarından biriydi. (T: 49)*

Kör İsmail iki yarı çıplak gence ayakta bir şeyler anlatıyor, çocuklar kahvenin önünde yarı denize çekilmiş bir ***salapuryaya*** *bir şeyler taşıyor, kahvenin önünde bir masa etrafında beş genç mayolarıyla oturmuş kahvaltı ediyorlar. (T: 161)*

Çıktık açık alınla...

On beş yirmi çocuk sesinin denizi çınlattığı bu nakaratla beraber, bir ***çatananın*** *fış fış suları yarışı ve makinesinin mütemadi hareketi de işitiliyordu. (T: 231)*

İbrahim mütemadiyen beni gösteriyor, fakat onun gözleri ***lokomotifte****. (SE: 127)*

3.3.3 Halk Zoolojisi

İnsanlığın başlangıcından günümüze kadar insanlar hayvanlarla hep iç içe olmuş ve sürekli olarak hayvanlardan yararlanmışlardır. Geleneksel kesimde ekonominin kaynağının tarım ve hayvancılığa dayanması, geçimini hayvandan sağlayan halkın evindeki hayvana çok değer vermesini de beraberinde getirmiştir.

Bu durum hayvanlarla ilgili değişik halk bilgisi unsurlarının doğmasına neden olmuştur.

Halide Edib Adıvar eserlerinde insan hayatını kolaylaştıran, geçim kaynağı olan hayvanların yanında anlatımına akıcılık kazandırmak için diğer pek çok hayvana da yer vermiştir.

*Çünküm **davar, keçi, camusla**r bilem ardından giderdi. (YC: 65)*

***Davarlarını** otlatmaya götürdüğü zaman, dereye bakan kahvenin önündeki akasya ağacının altına oturur, ağacın geniş gölgesinde, saatlerce okumaya dalardı. (HP: 9)*

*Siyah, kıvırcık tüylü bir **Ankara keçisi**, daha doğrusu bir **oğlakçık**. Kızının tek oyun arkadaşı olan bu hayvancık komşular arasında bir şaka, bir alay vesilesi oldu. (T: 22)*

***Tavuk**, **kaz**, **ördekten** en vahşî **güvercinlere** kadar fakat hiç bir **serçenin** elimden yem yediğini o günlerde hatırlamıyorum. (SP: 297)*

*Bütün bunlar ailesini, aralarında bir **sülün** görmüş **tavuk horoz** alayı gibi şaşırtıyor, mahalleli ona bir nev'i çocuk dâhi gibi bakıyor. (T: 92)*

*Bu, Hacı Murat'ın her gün bindiği sevimli genç hayvan, ayaklarıyle yeri kazıyor, kuyruğunu sağa sola çarpıyor, kişniyor, bir gözüyle de Hanife'ye bakıyor, duvarda bir **horoz** ötüyor, evin arkasında bir **eşek** anırıyordu. (DA: 39)*

*Erkeklerin **horozlar** ya da **boğalar** kadar hâkim olduğu çevrede annesiyle birlikte, Haso'nun alınyazısını yönetmelerine isyan, Zeyno'nun hatırına gelmemişti. (ZO: 52)*

Ve kadın masadan ayrılırken Firuzan içinden; "bir ***köpek yavrusunun çoban köpeğinin*** *peşinden, kuyruğunu kısıp gidişini hatırlatıyor" derken gözleri de bu garip çifti dikkatle takip ediyordu. (SP: 60-61)*

Anasının, ***Ankara kedisinin*** *başına kaynar su dökerek öldürmüş, babasının* ***köpeğinin*** *bacağını taşla topal etmiş, kümesteki* ***tavukları*** *- kimse görmediği zaman - yakalayıp* ***sansar*** *gibi boğmaktan büyük bir haz duymuştu. (SP: 211-212)*

Oğlana, vücudunu ***sıçanlar*** *kemiriyor,* ***yaban kedileri*** *tırmalıyor, uzun, korkunç* ***yılanlar*** *vücudunu sarıyor gibi geliyordu. (DA: 26)*

Hanife'nin bir ***fare yavrusu*** *gibi ısırması, kedi gibi tırmalaması onu altüst eden, içinde kazınması elde olmayan izler bıraktı. (DA: 75)*

Bir gün yoktu ki (K...) köyü, Haso çocuğu, Ramazan'dan kurtulmak için ağaçlara tırmanırken, ***kedi*** *gibi Ramazan'ın bacaklarının arasından, ellerinden kayarken, tarlalara, ot yığınları arkasına kaçarken görmesin, Haso,* ***balık*** *gibi kayan,* ***sincap*** *gibi koşan,* ***maymun*** *gibi tırmanan ve bütün vücuduyle düşünen bir yaratık olmuştu. (ZO: 71)*

Hele aldığı tereyağı makinesi, sayıları artan ***inek ve koyunların*** *sütünden hatırı sayılır gelir sağlıyor. (DA: 69)*

Fakat kendini en güvende sandığı anda, onu köyün pazarında satılan ***sığırlar ve inekler*** *gibi Şaban amcanın yanından ayırmışlar; Şeyh (M...)in emrine vermişlerdi. (ZO: 172)*

Garip olarak ***kısrağa*** *ve* ***kısrağın tayına****, çok sokulur, soysuzluklara, tekmelere karşılık vermezdi. (ZO: 86-87)*

Tavus yavrusu *gibi kollarını sallaya sallaya dolaşıyor. (SB: 121)*

*Hayvanlar bahçelerin **cennet kuşunu ya da tavusunu** görse, Haso çocuk, ancak bu kadar şaşkınlığa düşerdi. (ZO: 213)*

*Hasan'ı **kuzular**, **danalar** ve **taylar** arasında görmek insana âdeta tabiî olmayan bir etki yapıyordu. **İnekler**, hatta **koca öküzler** ve **mandalar** bile ardısıra gidiyor, burunlarını koluna sürtüyorlardı. (DA: 69)*

*Eğer iyi yediremiyorsa, geceleri biraz daha oturacak, fazla dikiş dikecek, bahçeye **tavuk** alacaktı; Tanrı ömür versin doktor bey yumurta gönderiyordu. (MH: 45)*

*Birkaç **serçe ve güvercin** imamın ayaklarının altında sıçrıyorlardı. (SB: 224)*

*Bu kuş sürüleri bazen zümrüt ve lâl renginde yanardöner bir bulut gibiydiler ve bunlar Anadolu'nun **alakargalarıydı**. (DA: 116)*

*Bizim mahallede sabahları **sütçü beygiri** bazan sahibinin elinden kurtulur da Cerrahpaşa yokuşundan aşağı tiki-tak, tiki-tak diye bir koşu tutturur, bizim masa şimdi ayni sesleri çıkarıyordu. (SP: 183)*

*Bir cins **yarış atı**, adi **yük beygirlerini** ne kadar gölgede bırakırsa o da oradaki fraklı, monokllu, çeneli ve karınlı erkekleri o kadar gölgede bırakmıştı. (YC S:34)*

*Biraz sonra yolcular, başlarını heybelerine koymuşlar, horluyorlar, Kâmil sigarasını içiyor, uzaktan bir **baykuş** sesi geliyordu. (DA: 21)*

*Ona, çocukken bindiği ve anasından, babasından daha pek çok sevdiği eski bir **tayı** hatırlattı. (SB: 120)*

*Sabah erken, bulutsuz gökte **martı** sürüleri denize doğru uçuyor, parıl parıl yanan beyaz kanatları kaybolur olmaz, gezici siyah noktalar gibi belirip, ince ve zarif uçuşlarıyle meydana çıkan **kırlangıçlar** geçiyor. Onları kışlaklarından dönen **leylekler** izliyor. (DA: 78)*

*Fakat bu ağız ve surat bana Pariste, hayvanat bahçelerinde çok alâka ile seyrettiğim **su aygırlarını** hatırlattı. (SP: 108-109)*

*Hele hareket halindeki suyun içinde yüzen o **kırmızı balıklar...** (SSK: 251)*

> *— Şimal denizinde büyük balıklar vardır. Bunları tutarlar, diri diri nakletmek için deniz suyu dolu büyük fıçılara koyarlar. Uzun müddet büyük fıçılar içinde kalan balıklara bir nevi sıkıntı, tazeliğini, lezzetini kaybettiren ölüme yakın bir gevşeklikle pörsüten bir hal gelir. Bu vaziyetten kurtarmak için fıçılarda **kedi balığı** denilen küçük balıklar bulundururlar, bu küçük balıklar o kadar mütemadiyen büyük balıkları tazip ederler ki büyük balıklar da daimî tahrik altında taze ve canlı kalırlar. (KA: 144)*

*Ve Recep bu dakika Kör İsmail'i yakalamış, işportasındaki **barbunyaların** hepsini satın almış, balıkçıyı önüne katmış, korunun yolunu tutmuştu. (T: 125)*

*İçlerinden biri tam bizim mahallenin, tablâ başında sabahları geçen balıkçısının sesi ve şivesile: "Vav maşallah **uskumru çirozu**!" diye bağırdı. (SP: 26)*

*Koruda **bülbüller** öterken, dallarda bahar çiçekleri renkli beyaz alevler gibi güneşle yanarken o, hep ciddî bahisler açmağa uğraşıyordu. (SB: 93)*

*Bir tarafını **arı** sokan çocuk nasıl acıdan sıçrarsa, kocasını fazla kıskanan kadın da heyecanından âdeta çapkınlaşıyor. (AHS: 109-110)*

— *Müsaade ederseniz gidip hayvanlarımı yerleştireyim, tüfeğimi temizleyeyim, hava çok müsait, yarın sabah size bir sürü* ***bıldırcın*** *vuracağım. (KA: 48)*

Zeyno, biraz önce ince, yosun renkli bir kurdele gibi gördüğü suların şimdi hendekte yeşil bir ayna gibi yattığını görüyor. Yakınlarda tek bir ***kurbağa*** *ötüyor. (ZO: 282)*

Siyah gözleri daha şaşı, içleri daha boş, ellerini kaldırmış, parmaklarının arasından kayan sabun köpüklerine, köpüklerin, ***at sineklerinin*** *kanatlarındaki parlak ve göze çarpan mavi ışığıyla parlayan renklere bakıyordu. (ZO: 227-228)*

Hasan Bey kaybederse, Muhsin Bey, karısına, bir zümrüt yüzük alacak; Haso çocuk kaybederse Zeyno, kocasına bir ***Arap atı*** hediye edecekti. *(ZO: 170)*

Bal rengi gözlerini anasının yüzüne mıhlanan bakışları, yalnız çalışan kadını mıknatıs gibi çekiyor ve ***buzağıyı*** *çağıran inek tabiîliğiyle kadın haykırıyor:*

— *Haso, Haso!.. (ZO: 100)*

Yine ışık kapının solundaki tek pencereden Zeyno'nun yüzüne, kımıldayan sıvalı kollarına düşüyor, yine ahırın karanlığı ortasında akıcı altından bir sütun gibi durmadan akıyor ve içinde küçük ***siyah sinekler*** *uçuşuyordu. (ZO: 100)*

Şaşırtmaç âdeta elinde kamçı, üstüne atılıp parçalamak için fırsat bekliyen bir ***kaplan*** *sürüsü arasında yaşıyor gibiydi. (SP: 217)*

Tehlikenin derecesini ***tilki yavrusu*** *gibi içgüdüsüyle sezen Haso çocuk, kaçınca her akşamki av başlıyordu. (ZO: 72)*

Geceleri bu yerin en tehlikeli hayvanları olan ***ayı*** *ve* ***kurttan****, hatta* ***çakallardan*** *korunmak için ateş yaktılar. (DA: 117)*

*Beyaz köpüklü, atlas ışıklı, mavi sularda, birbirinin sırtından atlıyarak, yuvarlanarak, oynıyarak bir alay **yunus balığı** geçti. (SB: 140)*

*Hünkâr dairesine giden kapının üstünde bir **papağan** kafesi asılıdır. (SB: 174)*

*Osman rahlenin altında, pul şişede tembel tembel dolaşan üç **sülüğe** baktı, gayri ihtiyarî güldü. (SB: 247)*

*Avlanması en zor, en çok kaçan **geyikler** tevekkeli avcının en fazla peşinden koştuğu av değil mi? (DA: 52)*

Katırcı Kâmil:

*— Dilini yutacaksın ulan... diye homurdandı, fakat yolcular **katırlarından**, atladılar, gerindiler, uyuşan bacaklarını ovmağa başladılar. (DA: 13)*

***Tavşanlara** çok acır, tavşan vuramaz... (DA: 121)*

*Yanında bir tek canlı yaratık görebilse... bir **fare**, bir **akrep**, hatta bir **yılan** görse, sarılacak, koynuna sokacaktı. (DA: 160)*

*Şimdi oturduğu yerde gözleri sokağa dalmış, kapının önünü kara bulut gibi almış, mütemadiyen vızıldayan **karasinekleri** dinliyordu. (SB: 62)*

*Fakat birdenbire kapıya çıkan, elindeki kocaman "sineklik" ile yemişlerden **sinek** kovan bakkal kızdan ürktü, geri çekildi. (SB: 76)*

***Kurbağa, sümüklüböcek, domuz** yemek teklif edilince nasıl bazı adamların midesi dönerse —hattâ en büyük lokantalarda ve altın tabaklarda— hafiyelik teklif edilince de midesi bulanan adamlar vardır. (SB: 109)*

Dumanlar içinde kaybolan gözleri, o mütevazı, dokuma örtülü, penceresi fesleğen saksılı, ***kanarya*** *kafesli odaya bakıyor. (SP: 148)*

Bana bir ***arslan*** *kafesine girer girmez arslanı* ***kediye*** *döndüren kızların hissi geldi ve bu iyi bir his. (Ha: 61)*

Kaşları öfkelenince ***kirpi*** *gibi dikilirdi. (HP: 8)*

Pırıl pırıl pırıldıyan koca yüzü, ***hamam böceklerini*** *hatırlatan boyalı koyu renk tırnakları, hulâsa, henüz terzi. Manikür ve kuvafür kokan iri vücudunun içi ve dışı "iki binler" veya yeni milyoner eşlerinin klâsik örneğine tamamen mutabıktı. (SP: 20)*

Onu, kocasının tazyiki sayesinde dans yerine sürüklerken, gagasında, bir ***kuğu*** *ile yuvasına yükselen bir* ***kartalın*** *vahşî gururunu hissetmişti. (SP: 217)*

Anasının koynunda da hep payına düşen dar yerdi, bir türlü rahat edemez, anasını darıltmamak için ***tesbihböceği*** *gibi büzülürdü. (DA: 33)*

— *Çok şükür* ***bit, sirke*** *yok gibi. Bu saça iyi bakmalı. Benim kısrağımın kuyruğundan da uzun. (DA: 45)*

Evet, karşısında insan gücünü aşan bir ***goril****…(DA: 95)*

Mürsel'in yüzünde tüyleri ürpertecek, ***sırtlan gibi*** *bir sırıtma, kısılan dişleri arasından en kaba küfürler boşanıyor... (DA: 107)*

Fakat aynı zamanda bunları -şimdi ***solucanlara*** *yem olan- kızına rüyada yapıyormuş gibi kadının gözleri sulanmış, yüzünü garip bir acıma almıştı. (DA: 142)*

Ben senin ***danan****, senin* ***sıpan*** *olmaya razıyım... (DA: 142)*

***Deve**, neyse ama **fil** ismi bu yerde nasıl meydana çıkmıştı? (SSK: 241)*

*Bir gün dere kenarında **piliçlerin** arasında oynarken, oradan at üstünde, kıyafeti, köyle İstanbul'u birbirine karıştıran orta yaşlı bir adam geçti. (SSK: 246)*

*Eğer insanlar sade zâhirî bir devletin birer küçük parçasından ibaret olsalar dünya bir nevi **karınca**, **arı** cemaatine döner. (SB: 47)*

*— Ben sana bir **maymun** alsam da, sen sokaklarda oynatsan nasıl olur! (SB: 55)*

*Kozadan **kelebeğe** doğru büyüyen bir mahlûkun aldığı değişik şekiller gibi o ses de günden güne, seneden seneye değişmiş, derinleşmiş, insan yüreğini altüst eden bir güzellik, bir mâna almıştı. (SB: 144)*

*— Binlerce binlerce kolu olan bir **ahtapota** benzer. Gözsüz, kulaksız, şekilsiz, yaş ve korkunç bir ahtapot. Kolları her insanın yüreğinde sarılı. (SB: 231)*

*Rabia artık dinlemiyordu. Onu elinden yakalamış, **örümcekli** karanlık ocağın kemerinin altındaki kuyuya götürüyordu. (SB: 262)*

*— Gözlerini niye öyle sıkıyorsun, Rabia? Çölde fırtınadan kaçmak için başını kuma sokan **devekuşuna** benziyorsun. (SB: 272)*

*Haso çocuğun, atını bir **şahin** gibi, bir **tazı** gibi, bir gölge gibi koşturduğunu herkes kabul etti. (ZO: 89)*

*Haso çocuk, bu üç süvarinin Diyarbakır'ın kubbelerine değil, kendisinin biniciliğine baktığını, el kadar küçük, **sansar yavrusu** kadar korkak görünen bu Kürt çocuğunun şaşılacak süvariliğini ulusal bir gururla seyrettiklerini bilmiyordu. (ZO: 109)*

*İkisi de iki **ateşböceği** gibi karanlıkta yerlerini değiştiren, yuvarlak kırmızı ışıklardan sigaralarının ateşlerinden yüzlerini özenle saklıyorlar. (ZO: 278)*

*Gülbeyaz, Sami Hoca'nın karısı Fatma Hanım'a da anne derdi. Fakat bir **kanarya yavrusunun** iki **kargadan** doğduğuna inanmak nasıl müşkülse, bu altın saçlı, mavi gözlü yavrunun da bu iki kuru ve esmer mahlûktan doğduğuna inanamazdınız. (AHS: 96)*

*Arkalarında **güve** yemiş birer kürk, içlerinde gecelik entarisi, başlarında takke, çıplak ayaklarında mercan terlik bir köşeye büzülür, divan şairlerini okur ve hava iyi olduğu günler de aşağı pencerelerde oturur, balık tutarlar. (T: 14)*

*Gerdan, **gergedan** boynu gibi kısa ve kat kat. Şiş yanakların içine gömülen gözlerde "Bu akşam ne yiyeceğiz?" diye soran bir ışık yanar. Karnı, bir **yaban domuzu** kızartmasını içine kolaylıkla sığdıracak kadar kocamandır. (T: 36)*

*İhtiyar, bir **kaplumbağa** gibi buruşuk ince boynunu uzatıyor, muşmula yüzündeki gözleri bir ayak sesi bekliyor gibi canlanıyor, intizarla parlıyor. (T: 58)*

***Fok balığı** gibi sert saçları havada, kafası suyun yüzünde, sağa sola sallan arak yürüyüşünü taklit ederler... (T: 67)*

*İçinden: "**Cırcır böceği** gibi ötüyor, gençlerin hepsine tahakküm etmek istiyor... Oh biraz içi karışsın, kıskansın," diyor. (T: 116)*

*Sular karardı, güneş batmıştı. Batı ile havaya çöken ağırlık **kurbağaları, ağustos böceklerini** susturmuştu. (T: 190)*

— *Şehir geceleri beyaz-siyah suluboya bir tablo gibidir... Kokusu, **tahtakurusu, biti** ve sefaleti olmasa hiç de fena değil... (T: 198)*

Afacan Refet, Fıtnat'a bakarak herkesin işiteceği bir fısıltıyla: "Kabaramazsın kel Fatma!" diyordu. Çünkü onun tavrını, tuvaletini nedense her gün tazip ettiği bahçelerindeki ***baba hindiye*** *benzetmişti. (T: 240)*

Mediha gene başladı:

— Doğrusu fena fikir değil. Ben bütün ailenin resmini yaptırmak isterdim, ben ortada, siz...

— ***Civcivleri*** *ortasında bir kuluçka gibi... Bir bu eksikti. (SE: 47)*

3.3.4 Halk Hekimliği

"İnsanın varoluşuyla yaşıt olan halk hekimliği ve geleneksel uygulamalar, günümüzde "kültür mührümüzün izlerini taşıyan" yaşayan tarih olarak değerlendirilmektedir. İnsanoğlu hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmıştır. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır" (Polat 1995: 1).

Pertev Naili Boratav'a göre; "*Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntemlerin tümüne "halk hekimliği" diyoruz. Bu acıdan hastalık deyimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutunda nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir"*(Boratav 2003: 155).

Halk hekimliği, diğer halk bilimi unsurlarında olduğu gibi halkın günlük yaşamından doğan ve tıpla ilgili olan halkın deneme yanılma yöntemi ile keşfettiği iyileştirici teknik ve tedavilerden doğmaktadır. Halide Edib Adıvar eserlerinde daha

çok insanın doğayla ilişkileri sırasında sağaltıcı nitelik taşıyan bitkilerden yararlanma şekillerine kısaca değinmiştir.

*Fukara hâlâ hafif hastalıklarını **ıhlamur, hatmi, papatya gibi tabiî ilaçlarla ve ağır hastalıklarını boynuz, şişe, sülük, hardal yakısı gibi yöntemlerle tedavi eder**. (T: 16)*

*Orada, bir yandan cahil ebeler elinde sakatlanan kadınların çocuklarını rahatça doğurabilmeleri için bir yuva bulacak, aynı zamanda gözü önünden geçen, çarpık kemikli, şiş karınlı, sıska, her zaman cılızlığa mahkûm çocuklara **kaynatılmış süt** verecek, analarını uyaracaktı. (MH: 78)*

*Handan Hanım'ı **hava değişimine götürdüler**. (Ha: 144)*

*İkinci sınıf gerçek hastalar, ukalâlar, nasihat ve **ev ilâcı** alırlar. Zengin iseler o sınıf doktorlar pek tedaviye alışık değildirler, hastalıklarını anlatamazlar. (MH: 30)*

*Ertesi gün Hanife'nin o kamelya gibi dümdüz gardanındaki diş yaralarına **tütün basmak** için Mürsel'den izin istedi. (DA: 112)*

— *Kanarya bana lâzım, hem misafirleri ağırlayacak, hem de sonra **dizimi ovduracağım**. (SB: 25)*

— *Rabianın **boğazına zeytin dövdüm, ısıttım, koydum. Yatarken ıhlamur içireceğim, bir de terleteceğim**, diyordu. (SB: 153)*

— *Kafamı çekiçler dövüyor. **Soğan bağladım**, kâr etmedi. Gece arkama **sülük çekeceğim**. (SB: 247)*

Merdivene oturdu. Ellerini muayene etti. Biraz şiş gibi. Gene albümin başlamış olacak. Zihninde hesap ediyor. Birincikânunun daha biri. Yirmi gün kadar vakit var. Bir yukarı kendini atabilse... Pembe şimdi ***çöreotu, üzerlik tütsüsü*** *vermek için odasına gelir. Deli çingene. Aklı fikri hep cin ve periyle meşgul. İnsanla konuşur gibi onlarla konuşuyor. (SB: 284)*

— Ne saç bu! Bunu nasıl uzatıyorlar? Hanife duraksamadan:

*— **Zeytinyağıyle** teyze! dedi.*

Gerçi Hanife'nin saçına kimse zeytinyağı sürmüş değildi, fakat Ziba Kadın'ın kendi saçlarının dibini zeytinyağıyle ovduğunu birkaç kez görmüştü. (DA: 40)

3.4 Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

"Bayram, biçimleri ve kuralları geleneksel olarak belirlenmiş bir dizi gösterilerden meydana gelir. Bayramlar kutlandıkları kültürün her çeşit geleneksel sanat ve oyun şeklini kendilerine ve kendilerini uygulayanların göreneklerine dayalı olarak muhteva, işlev ve biçim özellikleri üzerinde varyantlaşmalar meydana getirmek suretiyle kullanırlar. Bayramı doğum, evlenme, ölüm gibi olayların vesile olduğu törenlerden ayıran en temel özellik kutlanılmasına top yekûn bir toplumun vesile olmasıdır. Doğum bir bebeğin, anne ve babasının, düğün evlenen bir delikanlı ile genç kız için kutlanırken bayram ise bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen ve kutlanan törenlerin birleşimidir. Toplumlar, bayramları kültürel neden ve toplumsal vesilelerle geleneksel biçimlerde kutlarlar. Bayramın bir başka özelliği de yılın belli bir gününde veya günlerinde kutlanması yani takvime bağlı olmasıdır. Bu özelliklerinden hareketle, kaynağını topluluk hayatından alan kolektif bir olgu olarak bayramları, takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan ve grup kimliğinin dışa vurulduğu çok amaçlı ve çok işlevli karmaşık yapılara sahip kültürel formlar olarak tanımlayabiliriz" (Çobanoğlu 2009: C.3. 1093-1099)

Bayramlar, bir toplumun ortak duygu ve sevinçlerini yansıtan önemli günlerdir. Milli ve dinî duyguların canlı tutulmasında, pekişmesinde önemli yere sahiptirler. Bayramlar ayrıca sosyal dayanışmayı ve birlikteliği de kuvvetlendirmektedir. Halide Edib Adıvar eserlerinde dinî bayramlara yer vermiştir. Bayramların yanında düğün, cenaze, mevlit gibi törenlere de rastlanılmaktadır.

Köy düğünlerine *onu oynatmak için götürdüklerini duymuştu. (VK: 62)*

Bu köyler bazen birbirlerini ***düğünlerine*** *çağırırlar ve herhangisinden bir* ***cenaze*** *çıkarsa, öteki köy halkı hemen yaylanın tepesine doğru olan küçük mezarlığa giden cemaate katılırlardı. (SSK: 242)*

*Evini gene donatacak****, sünnet düğünü*** *yapılmıyacak, hokkabaz gelmiyecek. (SB: 252)*

Düğün, mevlüd, cenaze *-bilhassa cenaze- nerede cemaat hayatına taallûk eden bir hâdise olursa en evvel Lâlezar Hanım giderdi. (T: 24)*

Tevfik, sokaktan gelen tekbir seslerini dinliyordu:

*— **Cenaze** geçiyor, Rabia, pencereden bak, kadın mı erkek mi? (SB: 103)*

Ertesi gün ***cenazesini*** *kaldırdık. (KUO: 119)*

Siyahlı kadının beyaz parmakları altında bütün bir ***cenaze alayı****, dalgalanan siyah tabutu, kapanık yüzlü matemcileriyle****, Kasım'ın gözünde uyandı. (MH: 120)*

Kurban bayramında *mutlak gidip elini öpeceksin, anladın mı? (SB: 103)*

Sabiha hanımın ahbabı olmayıp sırf ***bayram, kandil günleri*** *etek öpmeğe gelenler arasında Emine ve kızı Rabia da vardı. (SB: 17)*

*Türk kiracılar sadece **bayramlarda ve Paskalyalarda** görüştükleri Yuvanidislerden Madam Karamanidis hakkında hiçbir malûmat edinememişlerdi. (AHS: 154)*

*San'atkârlık şöhreti, pek erken, dayısının bahçesinde **Ramazan geceleri** Karagöz oynatırken başladı. (SB: 7)*

*Büyük **mevlitlere** asir ve ilâhî, salâtin camilere **Ramazanda** mukabele için büyük ücretlerle çağırılıyordu. (SB: 15)*

***Hıdırellez** günü gökün altında bugün hiçbir şehir bu kadar cümbüşlü bir kalabalıkla kaynaşmaz, hiçbir sokak bu kadar başka sesleri birbirine karıştıran böyle bir uğultu çıkarmaz. Ahalisi bu kadar kuzu kızartıp helva pişirmez. (SB: 87)*

***İsim, doğum, Noel, Yılbaşı** akşamları evinde müthiş partiler verilir. (SP: 36)*

— *Bu akşam ne var ki...*

— *Hem **kandil**, hem **kına gecesi**. Mihri Hanımla Bilâl Bey **nişanlanıyor**. Perşembe günü **nikâh** olacak. (SB: 100)*

*Her demete bir kart, bir mektup iliştirilmişti. Bazılarında şiirler de vardı. Mazlûme, gülmesi bitince anlattı. Annesi asrîliği tam olsun diye birkaç gün önce kızının **ad günü** olduğunu birkaç kişiye söylemiş, bu, ad günü tebrikiymiş. (ZO: 208)*

*Bir **yılbaşı akşamı** kafalar tütsülü, Tokatlıyan'da eğlenirlerken gençler bu "Mehlika Sultan" münakaşasını açmış, Recep alay olsun diye hepsinin "Mehlika Sultan"ın ne kadar başka olduğunu ifade eden alaylı bir destan düzmüştü. (T: 64)*

Noel gecesi *korudan küçük bir çam kesilir, üstüne hediyeler ve elektrik ampulleri asılır gelin teliyle süslenir, salonun ortasına dikilir ve o gece gençler sabaha kadar dans eder. (T: 86)*

3.5 İnanışlar-İbadetler

"Halk inancı, kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp, yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halk inanışları din, ahlak kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklikler gösterirler" (Boratav 1997: 7).

İnanışlar içinde en sık karşılaştığımız türlerden birisi de dinî inanışlardır. Din mitolojik bir niteliği de bünyesinde barındırdığı için her zaman inanışlara kaynaklık etmiş ve karşımıza her zaman değişik dinî inanış türleri çıkmıştır. Dinin temelinde de iman etme ve dolayısıyla inanma söz konusu olduğu için toplum hayatında dinî inanışların sıklıkla karşımıza çıkması doğal olarak karşılanmalıdır.

İnanış ve ibadetler geçmişten günümüze değin süregelmiş ve insan hayatında önemli bir yer tutmuşturlar. Halide Edib Adıvar, genellikle, sosyal yaşamdaki olayları romanlarında anlattığı için bu tür inanışları eserlerinde olaylarla bütünleştirerek ustalıkla kullanmış bu da anlatımını ve romanlarının konularını zenginleştirmiştir.

3.5.1 Dinsel Kişilikler

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında, kutsal kitaplarda geçen peygamberler, Âmine Hatun, Meryem Ana, evliyalar, dervişlerin yanı sıra rahibe, papa, papaz gibi din ile uğraşan kişilere de yer verilmiştir.

*O gece oldukça sakin geçti. Leylâ başucundaki lambayı yakmış, Milton'un Kaybolan Cennet'ini okuyor, arada bir de konuşuyor, **Âdem'le Havva'nın** cennetten nasıl kovulduklarını anlatıyordu. (SSK: 322)*

*Ben karımı **Âdem Aleyisselam'ın Havva'yı sevdiği gibi severim**. (Ha: 20)*

*Bu akşam **İsa**'nın şu sözlerini hatırladım: "Allah ölülerin değil, dirilerin Allahı!". (SB: 68)*

*İçimde **Hazreti İsa'ya** ümmet kazandırmak için hiçbir eziyetten çekinmeyen misyonerlerin ısrarı vardı. (ZO: 206)*

*O, **Cenab-ı Hak**k'ın boş mabeyincisi gibi mevkili bir melekti. Fakat **Allah** insan yaratıp da onu da **c**ennete bağladığı zaman **Hak Teâlâ'dan** yüz çevirdi. Cennetten çıktı ve **Adem** babayı cennetten kovdurmaya muvaffak oldu. (Ç: 14)*

*Onların ne **Allah'tan** korkuları, ne de **Peygamber'den** utanmaları vardı. (VK: 18)*

*Kâinat denilen perdeye, gölgelerini aksettirmek için yaratmak fiilinde devam eden **Hâlik**... Adı **Allah**, **Rab**, ne olursa olsun. (SB: 45)*

*Bu karanlık, tükenmez yeisler içinde Azize'nin mektupları işkencenin tamamlanması için Allahın en kadir tecrübesi gibi geldi. Kendimi bir nevi **Hazreti Eyyup** gibi görüyorum. (KA: 166)*

***Hazreti Amine**'nin, asırlardan beri halka en tatlı bir musiki ve şiirle nakledilen. . . (VK: 61)*

*Sesi heyecandan kısıldı. **Amine Hatunun** ağrı çekerken söylediklerini o, hiç bir **peygamber** doğumuna ait diye düşünmemişti. (SB: 164)*

Ona bakmak, hastalığını azaltmak için harcadığı bu çalışma neye yarayacaktı? Ama kalırsa hastalık küçük Mehmed'e geçermiş bunu da ***Tanrı'ya*** *bırakıyordu. (MH: 45)*

O, Ayşe Kadın'ın hayatında, sessiz, gösterişsiz bir dayanak, adeta bir ***Hızır*** *olmuştu. (MH: 63)*

Arkaları kapıya dönük olduğu için Hanife'nin girdiğini görmediler.

*— **Meryem Ana** gibi bu... (DA: 211)*

*Sonra imamdan işittiği süs aleyhine nutuklardan birini tekrar etti. Gözleri halının çiçeklerinde: "**Peygamber efendimiz** yamak esvap giyerdi" dedi. (SB: 19)*

Bin üç yüz sene evvel ölen bir ***peygamber*** *için ağlıyorlar. (SB: 172)*

Hazreti Ali *nasıl vaktiyle ejderle cenk etti, hepsini nihayet yere vurduysa Rabia da ömrünün bu tek şeytaniyle güreşerek. (SB: 185)*

Yaradan'ın *en büyük sırrı ve en eksiksizi şüphesiz insandı. (ZO: 222)*

Sanki biri cehennemden, biri cennetten iki mahlûk, ***Hazreti Âdem'e*** *âşık olmuşlar, yeryüzünde karşılaşmışlar gibi birbirinden başka. (AHS: 139)*

Bu, ***Nuh*** *yılından kalma kırtasiyecilikle müşkülat çıkaran yahut vazife, vicdan gibi vahimelerle zenginlerin işine engel olan ikinci derece memurların listesiydi. (T: 222)*

Bir gün odasında asılı ***Meryem Ana'nın*** *resmi önünde böyle bir heyecan içinde yalvarıyor, Aliye'ye bütün hıristiyan evliyasının gazabını davet ediyordu. (VK: 101)*

Yehuda, *İsa'yı sattığı paraları, feda ettiği Tanrısal şeyin bahası diye nasıl iğrenerek geri verdi ve kendini astıysa, bende bu büyük ve kötü aldatmanın kazandırdığı sevgiyi fırlatıp bir köşede gebermek istiyorum. Ben ve yehuda Handan ve aldatış birbirine ne kadar uzak şeylerdi. (Ha:165)*

Onları, ***yediler****,* ***dokuzlar****,* ***kırklar*** *gibi mübalağa edilmiş bir* ***ermişler*** *zümresi diye de düşünmeyin, çünkü onların erdikleri şey hiç de* ***dervişin*** *muradı değildir. (SP: 14)*

Ahbaplarından bir ***derviş*** *geliyormuş, elden mektup alırsak, doğru havadis alırız. (SB: 153)*

Eğer insanın Allahtan bir dileği olursa, ***evliyalar*** *ne güne duruyor? (SB: 156)*

Halvet denince düşünülen pösteki seccade, ***arkası abalı, başı sikkeli, cezbeye, murakabeye varan derviş*** *havasından eser yoktu. (SP: 68)*

Bay Nazmi, bir şirket idaresine aza tayin edilmek için Ankara kazan o kepçe dolaşırken, kendisine mahsus kibar üslubuyla nüfuzlu zatlara hulus çakarken, karısı köşklerinde Zekeriva sofrası kurar, efendisinin gömleğini Kasımpaşa'da meşhur sabık bir ***şeyh*** *efendiye okutur. (T: 86)*

Dansı seyreden Poyraz Köylülerin önünde duran Abdülgaffar Efendi, Kör İsmail'in kulağına:

— Neuzübillah, bunların raks dediği nesnenin eski ***Rüfaî dervişlerinin*** *zikretmeleriyle çok müşabeheti var, diye fısıldadı. (T: 245)*

Sen de aynı açık şekilde bana senin kayıntıları da bildirmen gerekeceğini hatırlattıktan sonra, ***papaza*** *günah çıkartır gibi sana, belki senin günah veya hıyanet sayacağın iki olayı anlatacağım: (DA: 233)*

*Babasının ölümünden sonra nasıl bir **rahibe** gibi yaşamağa karar verdiğini söylediği zaman, hemşire Safinaz gülerek demişti ki:*

— Kim bilir?... Senin gibi güzel bir kız bu kararda nasıl direnebilir? (SSK: 287)

*Kendi hesabıma günah varsa onu **papazın da, papanın** da çıkaramıyacağına eminim. (SB: 147)*

3.5.2 Kutsal Kitaplar

Halide Edib Adıvar'ı etkileyen iki kutsal kitap Kur'an-ı Kerim ve İncildir. Anneannesinin evinde ve ilkokulda Kur'an okumasını öğrenir. Amerikan Koleji'nde Hıristiyanlık ve İncil ile tanışır. Bu iki kutsal kitap da eserlerine yansımıştır.

*Hasan, **Kur'anı Kerim'de** rakının haram olduğuna işaret eden ayet yoktur. (DA: 50)*

*Bir kapının arkasında def çalınıyor, oynıyan ayak sesleri duyuluyordu. Bunların **Kur'an, Muhammediye** ile ne münasebeti vardı? (SB: 19)*

***İncilde** bir lâf vardır: "Deve, iğnenin gözünden geçebilir" zenginler... (SB: 201)*

***Tevrat'a** bir benzer mi yapmak istiyorsun? Fakat Âdem babamızın Havva'dan önce evli ve çoluk cocuk sahibi olmadığını unutma! (Ha: 151)*

*"Anladığıma göre, çocuklara dinî terbiye vermelerinin bir sebebi de İngiliz harsının tesiri imiş, çünkü İngiliz çocukları âdeta **İncili** hatmederlermiş." (SP: 24)*

3.5.3 Kutsal Mekânlar

Halk kültürüne ait unsurları ayrı ayrı işlemeyen Halide Edib Adıvar'ı çocukluğunda evinde almış olduğu halk kültürü onu derinden beslemiştir. Örneğin, ablası Mahmure'nin ona verdiği Serencam-ı Mevt kitabından çok etkilenmiştir. Korkup kâbuslar görmüştür. Çünkü kitapta Azrailin can almasından itibaren ahiret yolculuğu ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Bu olayın da etkisiyle eselerinde cennet-cehennem unsurları dikkat çekmektedir. Bunun dışında romanlarında ibadet mekânları da çokça yer almıştır.

İnsan için hayatta iki yol vardır: Biri ***cennete****, biri* ***cehenneme*** *çıkar. (SB: 6)*

Eğer Allah iyi bir Allah ise, O'nun mutlaka Şaban amiceyi sevmesi, ***cehennem*** *ateşinden koruması gerekti. (ZO: 151)*

Bir de gâvur babalık eklenirse, Naciye ***cehennemde*** *cayır cayır yanacaktı... (HP: 69)*

Bazen sokaklardan geçerken herhangi ***küçük bir mahalle camiinin*** *yıpranmış çuha perdeli kapısından dalmak, karanlık, rutubetli bir köşede, kalbimdeki bu zaafı silmesi için Allaha yalvarmak isterdim. (KA: 39)*

Camiye *pek yakın bir yerdeki evin üstündeki iki odada teyzemle beraber oturuyorlardı. (VK S.110)*

> *— Hayır, ben bu akşam senin annene gideceğim. Onunla biraz konuştuktan sonra eve dönerim. Senin odan boş da olsa benim için bir* ***Kâbe*** *gibi... (SSK: 326)*

*Şakadan anlamıyan gülmiyen, ve güldürmiyen bir hilkatten kadın sadece korkuyordu. Belki bunun için **mevlevî tekkelerine** devama başladı. (SB: 18)*

*Sabahleyin sokak İngiliz üniformalı askerlerle doldu. Karşıdaki **eski türbenin** içinde ve harap **tekkede**, sokakların kaldırımları altında bomba arıyorlardı. (AG: 71)*

*Eğer insanın Allahtan bir dileği olursa, evliyalar ne güne duruyor? **Türbelere** kandiller yakmıyor mu? (SB: 156)*

*Her gün **Türbe'ye** kadar beraber yürürken zihnimden aynı şeyler geçiyor. (AG: 61)*

*Meselâ annem... **Kiliselerin** kuytu köşelerinden ayrılmazdı... Galiba her hafta da günah çıkartırdı. (SB: 146)*

*Nihayet köşeyi döndüler, **mescidin avlusuna** geldiler. Şadırvanın etrafında birkaç kişi abdest alıyordu. (SB: 221)*

*Feridun Paşa Korusu solunda, yamacın dibinde köye küsmüş gibi arkasını çeviren **tahta minareli mescitte** teravih kaçırmayan beş on kadın arasında daima Lâlezar görünürdü. (T: 24)*

***Manastırdan** kaçalı, Papanın aforozuna uğrıyalı on beş yıl oluyor... (SB: 63)*

*Gözleri siyah, ipek örtüleriyle yanmış İzmir'in hayalini, dudakları rengîn nebatların en muhteşem renklerle tecelli ettikleri "**Serendîb**"in bir nevi meyvesini, ihtiraslı karanfil ve nar çiçeklerini düşündürüyordu. (AG: 46)*

*Eski İstanbul'da Müslümanlar **ayazmalara** bunun için adak adamazlar mıydı? Neden zıpçıktı muharrir beyler Zekeriya sofrasıyla, eğleniyor? (T: 87)*

*İşin garip tarafı, **Patrikhane'ye** mensup çok eski bir Yunan ailesinden olan Yuvanidis ve madaması da onu görünce görmezlikten gelir, arkalarını çevirirlerdi. (AHS: 154)*

3.5.4 İbadet-Dinî Ritüel

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, abdest almak, Kur'an okumak gibi ritüellere yer verilmiştir.

*Ertesi sabah, Osman da dahil, köy erkekleri birleşerek, **cuma namazından** sonra düğün gününü kararlaştırdılar. (HP: 12)*

*Yeryüzünde kendine halef olmağı kuranlar, kendi namlarına böyle hırlaşan teşekküller vücuda getirecekler, nihayet bütün dünya açlık, hastalık, binbir maddî ve manevî âfet içinde eriyip gidecek, sonra da bomboş bir dünya harabesinde insaniyetin ve medeniyetin **cenaze namazı** kılınacaktı... (SP: 267)*

*Hanife **beş vakit namazını kılıyor, her Ramazan oruç da** tutuyordu. (DA: 214)*

*Develi köyünde bunun farkına ancak **sabah namazına** kalkmış bir iki erkek köylü vardılar. (SSK: 242)*

*Bereket versin bütün gün didinmekten o kadar yoruluyordu ki **yatsı namazını** kılar kılmaz yukarı çekilip yatıyordu. (SB:11)*

*O gün **oruç tutmuş, nafile namazı kılmış**, gelini tazip için yaptığı son hareketi tamire karar vermişti. (SB: 25)*

*Ramazanda bütün aile ya **oruçludur** yahut öyle görünür, cemaatle **teravih namazını** kılar. Mısır radyosundan **Kuran** dinledikleri vakit ihtiyar bayanlar başlarını örter ve ekserisi "Allah Allah, subhanallah" gibi sesler çıkarırdı. (T: 86)*

*Nihayet **seccade yayıldı, namaz kılındı, tesbih çekildi**. (SP: 248)*

*Her sene, bu iki sevgiliye **mevlüt okuturdu**. (HP: 15)*

*Eski ve zalim bir zaptiye nazırı olan Selim Paşa isminde bir adamı günahlarına tövbe için **Hacca** gitmeğe sevkeden bu derviş imiş. (SP: 181)*

Sabiha Hanım, Rabianın arkasını okşadı:

*— Cumartesi aksamı **Mevlût kandili**, misafirim var, gece gel, **Kur'an okuyacaksın**... Seni yemekten evvel aldırırım. (SB: 23)*

*Nihayet köşeyi döndüler, mescidin avlusuna geldiler. Şadırvanın etrafında birkaç kişi **abdest alıyordu**. (SB: 221)*

*Kadın, annesiyle babasının onu **Hac'dan** gelecekmiş gibi beklediklerini söyledi. (AHS: 239)*

*— Ölülerin ruhuna okunacak **Kur'anı** ister çocuk, ister büyük okusun! (SB: 25)*

*"**Besmele**" ile başlarken bu hareket ve ses hafif ve pes, fakat gittikçe kuvvetlendi, hummalı bir damar gibi atisi kudrettendi ve en nihayet "**Sadakallahülâzim**" de yavaşladı ve birdenbire kesildi. (SB: 42)*

*— Bugün Valde Camisinde imamın torununu dinledim. Otuz senedir böyle **mukabele** işitmemiştim. (SB:18)*

*Köşesinde **tesbih çekerken**, çok zaman sakalını sıvazlayarak, gözleri geriye dalıyor, başkalarına kalp sızısına, göz yaşına mal olan sahneleri tekrar yaşıyordu. (DA: 51-52)*

3.5.5 Olağanüstü-Dinî Varlıklarla İlgili İnanışlar

"Halk geleneğinde, bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkilerini belirten esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Olağanüstü kimi şartlar içinde onları gördüklerini ileri sürenler bile vardır; ama onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmezler; insana tek başına olduğu zaman, çeşitli kılıklarda kendilerini gösterirler. Bu varlıkları bütün çeşitleriyle adlandırmak için genellikle "cin" kelimesi kullanılır" (Boratav 1999: 99).

Halide Edib Adıvar'ın çocukluğu ile ilgili hatıralarına da dayanan olağanüstü varlıklar, romanlarında da yer bulmuştur.

*Esasen cansız olan gözleri, **Azrail** ile karşılaşmış gibi sönüp gitmişti. (AHS: 241)*

*Sen şeytanın kendisisin, Mürsel! Cehennemden çıkan bir **ifrit** bile senin ettiğini edemez. (DA: 106)*

*Meselâ, dostlarile şarap içip, kimseye zararı dokunmadan hayattan zevk alan, sohbet eden adamın zevki tabiîdir; fakat yeisten morfine, etere alışan, kafasında binbir cehennemi hayal uyanan adamın zevkini **şeytanlar** ilham eder. (SP: 77)*

*— Biz de bir nevi kıyametten bahsediyoruz. Kadınların kıyameti her halde **Deccal'le** kopar, değil mi? (AHS: 198)*

"Pergünt" hırçındı, istediğini bilmiyordu. İnsanlar, ***periler, cinler ve olağanüstü hayaller*** *arasında çırpınıyor, zevkten zevke, şöhretten şöhrete, kudretten kudrete koşuyordu. (KA: 136)*

Nişantaşı'nda doğduğum ve büyüdüğüm evde her anasız çocuk gibi ben de fazla ürkektim. Bilhassa ***cinden, periden,*** *umacıdan çok korkardım. (SE: 96)*

Buruşuk yüzün, kalın gözlüğün arkasındaki gözlerin öyle kurnaz, öyle bilgiç bir bakışı var ki, insana şimal efsanelerinden alınma sevimli bir ***gulyabani*** *resmini hatırlatıyor. (T: 136)*

Değil daktilo, karşılarına genç bir ***zebani*** *çıksa dizlerinin bağı çözülür. (AHS: 34)*

— *Kime işaret ediyorsun, Huriye?*

— *Tüh, tüh,* ***iyi saatta olsunlar****... Sana bir şeyler görünüyor, Elif ana… (DA: 104)*

Bu defa ela, Süleyman Bolluğun gözlerinin arkadaki yüksek bir camlı dolaba saplandığını sezen medyumun kocası itiraz etti: "Israr etmeyin" diyordu. "İnanmadan oturan insanlardan ***ruhlar*** *ürker." (SP: 177)*

O kadar güzel ki, masaldaki ***peri kızları*** *onun yanında bir hiç… (KUO: 69)*

3.5.6 Fal ile İlgili İnanışlar

Fal, halk inanışları içerisinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. İnsanlar kendi geleceklerini öğrenmek veya kaybettikleri bir nesnenin yerini bulabilmek için falcılara müracaat ederler. Falcılar ise suya, aynaya, kahve telvesine, iskambile bakarak, kurşun dökerek insanların fallarına bakarlar.

Pertev Naili Boratav falı şöyle yorumlar: "*Daha dar ve yaygın anlamıyla falı, özel teknikleri, gereçleri ve uzmanları olan "yorumlama bilgisi" olarak*

tanımlayabiliriz. Kişi kendi geleceğini, yakınlarından birinin sağlık durumunu, uzakta olan birinin halini öğrenme, çaldırdığı veya yitirdiği bir nesneyi bulma kaygısı gibi önemli hallerde, kendi imkânları ile elde edemediği bilgiyi sağlamak için falcıya başvurur" (Boratav 2003: 130-131) .

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde falla ilgili inanışlardan bakla falı ve iskambil falı yer almaktadır.

*O Çingene Pembenin **bakla falını** taklit ederek mırıldandı:*

— Pasa mı desem... Bey mi desem... (SB: 91)

*Emine Hanımın kendisi yerde, halının üstünde **iskambil falı** açıyordu. (SP: 259)*

3.5.7 Büyü ile İlgili İnanışlar

"İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü diyoruz" (Boratav 1994: 106).

Büyü motifi özellikle halk hikâyelerinde olağanüstü özelliklerle yaygın olarak kullanılmaktadır. Sihirli nesneler, sihirli güçler bunların fonksiyonları ve karakteristiği, ifadelerini halk anlatılarında anlatı kahramanlarının şahsında bulmaktadır.

Halide Edib Adıvar'ın incelediğimiz eserlerinde büyü çeşitleri, büyücüler hakkında detaylı tespitler olmasa da bu gibi inançların halk arasında işlevsel olarak yaşayan halleriyle karşılaşırız.

*Fakat o gece, bütün bu tuhaf baş dönmesi ve sarhoşluktan sonra, yine eski hayatının kara günlerini bir **büyü bozmak** için tekrar edilen **tılsımlar** gibi, tekrar ede ede kendini toplamış, ilk ışık ile örtüleri altında gerçek bir uyku ile dinlenen*

Kasım'ın büyük başına, sevgili vefalı yüzüne baka baka daha sakin bir düşünüşe dönmüştü. (MH: 133)

— *Peki ama dört sene yaşamışlar da, neden kız oğlan kız kalmış?*
— *Belki Nümune **büyü yapmıştır**. (SSK: 338)*

*Yoksa Ebülhüda ve avenesi gibi dilenci alayını **üfürük, efsun, muska** yaptırmak için niçin başına toplasın? (SB: 106)*

*Ne oldu, **efsunlanmış** gibi bu yavan, sarı topraklara güzel kızıl eflâtunlar, parlak morlar ve maviler indi. (AG: 105)*

*Servetten sonra onca insanı büyük yapan paşalık unvanıdır. Onu **sihirli bir muska** gibi taşıyanı derhal halk nazarında yükseltecek olduğuna iman etmiştir. (T: 37)*

*Otele kadar **tılsımlı** bir insan gibi nereye bastığımı bilmeyerek yürüdüm. (SE: 148)*

*Karısı **sevici imiş, büyücü imiş**, kocasını Padişaha şirin göstermek için **büyü** yaparmış... (SB: 106)*

3.5.8 Uğur-Uğursuzluk ile İlgili İnanışlar

Pertev Naili Boratav uğur ve uğursuzluğu şu şekilde tanımlar: "*Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesneler, kişiler, hayvanlar uğurlu ve uğursuz diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerektir."* (Boratav 1999: 95).

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde genelde kişinin uğur getirmesine dair inanışlar söz konusudur.

*Ve o an Sacide etrafında bir **uğursuzluk** havası estiğini hissetti. (YC: 28)*

*Ne ise, bu kadın İstanbulda **uğursuzluğu** ile meşhurdur. (SP: 36)*

*Buyurun bakalım, küçük hanım. Bir siftah edelim... İnşallah **ayağınız uğurlu gelir**! (SB: 50)*

Sadi farkına varamadı. İlk defa ona da iltifat etti. İki elini kızın omuzlarına koydu:

*— Sen bize **uğur getirdin**, Cıbıl Giz. İnşaallah sana da burada iyi bir eş bulacağız. Ver elini bakayım, elimi sık, beni tebrik et! (AHS: 241-242)*

3.5.9 Nazar ile İlgili İnanışlar

"Kimi insanların bakışlarındaki zararlı güce " nazar" denilmektedir. Bu niteliklere sahip bir kişinin bir insana, hayvana veya nesneye bakmasıyla bunlar üzerinde, canlıysa hastalanma sakatlanma, ölüm; cansızsa sakatlanma ve kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesine "nazar değmesi" denir. Türk Halk Kültüründe mavi, açık renkli gözleri olan insanlarda nazar gücünün çok kuvvetli olduğuna inanılır. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da son derece yaygındır. Nazara uğramaya en uygun kimseler çocuklarla, güzellikleri hünerleri herkesin hayranlığını kazanmış kimselerdir." (Çobanoğlu 2003: 197).

"Nazarlık, nazarı uzaklaştırdığına ve etkisiz kıldığına inanılan mavi boncuk, yedi delikli boncuk, kendiliğinden delinmiş taş, sarımsak, kartal pençesi, hurma çekirdeği, yumurta kabuğu, kurban gözü, geyik boynuzu, çörek otu, kuru karanfil, üzerlik vb. nesnelere verilen genel addır." (Akalın 1993: 247).

Halide Edib Adıvar'ın incelediğimiz romanlarında nazarla ilgili unsura tek yerde rastladık.

Bu saçlar o kadar herkesin dikkatini çekerdi ki, Ziba kadın, ***nazar değmesin diye her örgünün ucuna bir mavi boncuk takmıştı****. (DA: 23)*

3.5.10 Evliyalar ile İlgili İnanışlar

Yatırlarla ve ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar kaynağını dinsel inanışlardan almaktadırlar. Bizim kültürümüzde de yatırlar ve ziyaret yerleri ile ilgili birçok örneğe rastlayabiliriz. İnsanlar maddî ve manevî anlamda sıkıntılı oldukları zamanlarda evliya mezarlarına ve türbelere ziyarete gitmektedirler. Çünkü üstün bir güce sığınma güdüsü ön plâna çıkmaktadır. Kültürümüzde bu zatların dualarının kabul edildiği inancı ile bu yerlerde dua edilir ve Allah'tan yardım istenir. Bu inanç aynı zamanda halkı ayakta tutan dinamiklerden biridir. Halka zorluklara katlanma gücünü, sabrı, psikolojik rahatlığı ve ümidi evliyalar vermektedir.

Halide Edib Adıvar'ın romanlarından özellikle Sinekli Bakkal romanında Çingene Pembe vasıtasıyla evliyalara değinir. Pembe dileklerini gerçekleştirmek için evliyalardan yardım ister, onlara adaklar adar.

Köy, onun, çocuğun kazanmaması için, ***evliyalara adak adadığını*** *henüz bilmiyordu. (ZO: 90)*

Fakat ***adak adayıp*** *da bir şeyi istediği bir evliya işini çabuk görmezse homurdanır dururdu. (SB: 156)*

*"****Tezveren Dede****" ye son gittiği zaman fikrini çok açık söylemişti:*

Güya adın "Tezveren" haniya? Cinler periler daha çabuk iş görüyorlar. Tevfik beni alsın diye sana nekadar ***mum adadım****. (SB: 156)*

— *Hanımefendi, seni düğüne gelsin diye Eyüp Sultana* ***kurban adadı****. (SB: 156)*

Nihayet tramvay veya otomobil kazası düşünür düşünmez, kadın bütün ***İstanbul evliyasına "Yasin" adadı,*** *Saffet. Balkar da, yediye kadar gelmezse, Aksaraya inip karakola haber vermeğe karar verdi. (SP: 162)*

Bununla beraber oğlan bu işten alnı açık çıkarsa ***Eyüp Sultana kurban kesecekti****. (SB: 116)*

Asansör, kiracı gelince, tutarağı tutan -iyi saatte olsun- aksi bir peri olur, yerinden kımıldanmaz, ev sahipleri gelir gelmez, ***şerbet dökülmek veya horoz kurban edilmek*** *suretile gönlü hoş edilmiş bir cin gibi, yalnız üst kata değil, hattâ göklere çıkabilecek bir kudrete sahip olur. (SP: 93)*

Evliyalar dirilerin dileklerini Allaha anlatmakla mükelleftirler. Buna mukabil diriler onlara ***kurban kesiyor, karanlık türbelerin ışığını temin ediyor****. (SB: 156)*

Onlara nekadar ***horoz götürmüş, nekadar kırmızı krepte bağlı lohusa şekerleri taşımıştı****. Pembeye göre, cinler, periler, dirilerle daha sıkı münasebette, her dakika her evin içinde, her işle alâkadardılar. Onların gönlünü etmek biraz daha kolaydı. (SB: 156)*

Eğer insanın Allahtan bir dileği olursa, evliyalar ne güne duruyor? Türbelere ***kandiller yakmıyor*** *mu? (SB: 156)*

*Yaşasın "****Lohosa hoca"ya götürdüğü horoz****. İşin ucunda yalnız mercan küpe değil kırmızı* ***canfes entari*** *de var. (SB: 162)*

3.5.11 Batıl İnanışlar

"Bugün birçok kişinin batıl olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı bir gerçektir. Örneğin; bugün yaygın olarak ağaçların yapraklarının geç dökülmesi sonucu kışın geç geleceğine inanılır. Bunun gibi halk, birçok örneğini gördüğü olayları inanç haline getirerek onu yıllarca sürdürmektedir" (Yardımcı 1993: 321).

İnsanoğlu yüzyıllardan beri pek çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olmasını önemsememiştir. Bugün bir çok kişinin batıl olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültür düzeyi ne olursa olsun pek çok kimsenin inandığı da bir gerçektir.

Halide Edib Adıvar da romanlarında yer yer batıl inanışlar görmekteyiz. Yakaya tükürmek, ıslık çalmak ve gebe kadınlarla ilgili inanışlar bunlardan bazılarıdır.

*Her lâkırdıda **yakasına tükürür, "İyi saatte olsunlar" derdi.** (SB: 156)*

*Avlunun duvarında çıkan paslı demir parmaklıklı pencereye bir çok **bezler bağlıydı**. Arkasında birkaç kadın yüzü görülüyordu. Belki evliyanın mezarının bu akşamki **mumlarını** onlar getirmişlerdi. Şimdi orada durmuşlar, bu ışık hediyelerine mukabil evliyadan istedikleri şeyleri çabuk vermesi için ellerini açmışlar, dua ediyorlar. (SB: 221)*

*Her nedense bizde kadın-erkek esasen pek az kişi ıslık çalabilir. Belki bu, boğazımızın hususi teşekkülünden, belki de atalarımızın **ıslığı şeytanı çağırmak diye telâkki ettiğinden**. Herhalde ıslıkla şeytan arasında sıkı bir münasebet vardır. (T: 28)*

*Rabianın gözleri, bu devirde hep güzel şeyler arıyordu. Esasen o muhitin eskidenberi **gebe kadınlara tavsiye ettiği en mühim şey de buydu. Bilhassa güzel bir***

çocuk gördü mü, nerede olursa olsun durur, bakar, uzun uzun çocuğun gözünü, kaşını ezberlerdi*. (SB: 280)*

Çingene için her rüya, bilhassa vakti yakın ***gebe kadın rüyası mutlak bir mâna ifade eder****. Mutlak çıkar.*

— Rüyamda beyaz sarıklı, koskocaman birini görüyorum.

— Tövbe estağfurullah.!

Râkım ve Pembe ***yakalarına tükürdüler****, kapıda duran aşçı kadın haç çıkardı. (SB: 288)*

Senin cüce aklın böyle şeylere erer mi sanki? ***Her gebe kadına cin, peri musallattır****. Rabianın perisi hele bir gâvur.* ***Bahçe köşelerine şerbet döktüm, okuyuculara o kadar horoz götürdüm, her akşam tütsü yakıyorum****. Domuza kâr etmiyor... Kâfirin ağzının tadını verdim ya. (SB: 289)*

3.6 Oyun ve Eğlence

"Çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin –günlük geçim didinmelerinden ayırabildikleri boş zamanlarında- herhangi bir üretim çabasını ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemlerdir bunlar: cirit, güreş, horoz döğüşü, saklambaç, bilye, topaç, aşık… gibi" (Boratav 1999: 232).

Toplumsal hayatın kişiler açısından eğlenceli bir bölümü olan ve insanın dinlenip günlük olayların stresinden uzaklaşmasını sağlayan halk bilimi unsurlarından oyunlar Türk folklorunun zengin dallarından birisidir. Bunlar evde, misafirlikte, sokakta oynanan ve zaman zaman araç ve gereç gerektiren oyunlardır. Kimisi vücut gücüne dayanırken kimisi zekâya dayanır, bazısında ise şans faktörü ön plâna çıkmaktadır. Oyunlar, taşıdıkları inanç sistemine ve içinden çıktıkları toplumun kültürel yapısına göre farklı özellikler de göstermektedir.

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde oyunları, "Çocuk Oyunları", "Büyüklerin Oyunları" ve "Oyuncaklar" başlıkları altında inceledik.

3.6.1 Çocuk Oyunları

Çocuk oyunları hayata millî şeklimizi veren, damgamızı basan kültürel unsurlarımızdır. Kuşaktan kuşağa coğrafyadan coğrafyaya aktarılan çocuk oyunları nesiller arasındaki kültürel devamlılığı, birlik, beraberlik ve sürekliliği sağlar.

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında, kültür dünyamızı oluşturan diğer birçok unsur gibi çocuk oyunları da yer almaktadır.

*İşte şimdi Değirmendere'ye dalan gözleri oranın o küçük meydanında çocuklar gibi **koşmaca ve saklambaç** oynarken kırmızı şalvarlı Hanife'yi sanki kendinden başka bir insanmış gibi görüyordu. (DA: 87)*

*İşte şimdi Değirmendere'ye dalan gözleri oranın o küçük meydanında çocuklar gibi **koşmaca ve saklambaç** oynarken kırmızı şalvarlı Hanife'yi sanki kendinden başka bir insanmış gibi görüyordu. (DA: 87)*

*O dakikaya kadar **saklambaç** oynayan iki çocuk kadar çılgın ve manasız bir sevinçle birbirimizi arıyorduk, ikimiz de henüz birbirimizi görmemiştik. (KA: 10)*

*Esasen beş dakika dükkânda yalnız kalsa Tevfik sokağa fırlıyor, **kaydırak, çelikçomak** oynıyan çocukların arasına karışıyordu. (SB: 10)*

*Beyaz sakallı, çocuğun karşısında çömelmiş; elindeki bahçe, kovasından topraklara su döküyor, **çamur yapıyor** ve hiç bitmeyen bir masal söylüyor.*

— Efendime diyeyim... soyha... Tilki gardaş ahan şöyle bir... (ZO: 298)

*Çünkü, bu çocuklar arasında tahta parçalarından yaptıkları **kızaklarla kaymak** iptilâsı başladığı gündenberi, hem asfalt, hem de meyilli yaya kaldırımlarına ihtiyaç vardır. Meyilli caddelerdeki beton apartımanların önünde çocuklar istedikleri kadar kızaklarını gıcırdata gıcırdata kayarlar, bağırışırlar, dövüşürler, çünkü kafa emeğine muhtaç olan yok gibidir. (SP: 65)*

3.6.2 Büyüklerin Oyunları, Eğlenceleri

Günümüz eğlence araçlarının olmadığı dönemlerde insanlar boş vakitlerini değerlendirmek ve eğlence ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kendi oyunlarını oluşturmuşlar. Bu oyun ve eğlenceler sosyal hayattaki sınıflara göre ve insanların zevk ve tercihlerine göre çeşitlilik göstermektedir.

*Bir Pazar akşamı, Behire ve Atıfe salonda **dama oynarlarken** Sara Kasımla rıhtıma çıkmıştı. (MH: 135)*

*Onun başında durduğu masada **bezik** oynuyorlardı. (AHS: 219)*

*Vallahi Doktor, hiç yeni bir şey olmuyor; **dans, briç, poker,** dedikodu, yine dans, poker filân, bir de eli manikürlü, yüzü pudralı cici beyler. (ZO: 27)*

*Kudret, para, herhangi kirli ve azgın iştihasmı tatmine götüren yolu, binbir dönemeç arasında şaşırmadan bulabilen Şaşırtmacın **satranç** şampiyonuna lâyık vazih kafasında son zamanlarda bir vüzuhsuzluk, bir kararsızlık hâsıl olmuştu. (SP: 211)*

*Başkaları kahvelerde **tavla** oynarken o, bir köşede kitap okurdu.(SP: 7)*

***Briçte ve pokerde**, İstanbulluları şaşırtan bir kabiliyet gösteren, hemen hiç parasını ve kafasını kaybetmiyen bu kadın, İstanbul sosyetesinin, bilhassa iki binlerin partilerindeki zevk ve eğlence ölçüsünü hiç bir zaman kabul, etmiş değildi. (SP: 96)*

3.6.3 Oyuncaklar

*Oynamadığını anlayınca azıcık hayal kırıklığına benzer bir şey ile elindeki **topu**, **raketi** bıraktı. (Ha: 13)*

*Bu çocuk, bu yeşil gözlü çocuk artık yanımdan çekilsin babacığım. O niçin kalbimi bile küçük elleri, kalın parmakları ile açıp giriyor, her şeyimi alıyor, **bebeklerimi** kırıyor**, şekerlerimi** yiyor. (Ha: 170)*

*Bunların başlıca eğlenceleri çamurlu suların içinde yalınayak dolaşmak veyahut **bezbebeklerini** plâja götürmek oyunundan ibarettir. (SP: 66)*

*Köy komşuları hemen üşüştüler, çocuğa bir **salıncak kurdular**, uzun süren bir sıtmadan sonra hava değişimine gelen Lûtfiye'nin işlerini ele aldılar. (DA: 86)*

*Saçları iki örgülü, kız çocukları kapı eşiklerinde sakız çiğner; çakşırı yırtık, yalınayak, başı kabak oğlanlar kırık taşlar arasındaki su birikintileri etrafında çömelmiş, **kâğıttan gemi yüzdürürler**. (SB: 5)*

*Bu devirde muhitine bir tek isyanı oldu. O da bebek dikmeyi "suret halketmeğe" müsavi bir günah addeden büyük babasının emirlerine rağmen, mısır püskülünden yapılmış uzun saçlı, mavi boncuk gözlü, bir tek kırmızı boncuktan ağız konulmuş bir **bez bebek** dikmesi ve saklaması oldu. (SB: 14)*

Sen çocuk sahibi olduğun vakit, istediğin gibi yap. Korkarım, çocukların Asım Beyin ***kukla kızlarına*** *benziyecek...* ***Bonmarşe bebeği*** *gibi...* ***Karnına basınca mama, papa diye öten kuklalardan****. (SB: 31)*

Son gece Tevfik, küçük seyircilerine bedava şeker dağıttı. Onlar da dükkânın önüne yığıldılar, ***oyuncak davullarını*** *vura vura Ramazana ve Tevfiğe "işte geldi işte gidiyor" beyitini bir ağızdan söyliyerek veda ettiler. (SB: 68)*

Çocuklar ***topaçlarını, toplarını*** *aldılar, öteki mahalleye geçtiler. (SB: 99)*

Sokaklarda gene ordu geçer gibi uğultu, ***oyuncakçıların çevirdikleri kaynana zırıltıları, öttürdükleri düdükler****. (SB: 212)*

(Bonmarşe) de oyuncak kısmından bir türlü Osman onu ayıramadı. ***Boynuna dokununca sallanan, çıngıraklı, kül rengi bir eşek vardı*** *ki bayılmıştı. Satıcı* ***karnına dokununca anırmağa benzer bir ses çıkardı****. Rabia derhal onu aldı. "Aynanın önüne korum" diyordu. Kahverengi, mahzun gözlü* ***maymunu*** *Râkıma satın aldı. Henüz İstanbula yeni gelen* ***tüylü ayılardan*** *birini de Pembe teyze için aldı. (SB: 218)*

> *— Bak, Azize,* ***çıngırak*** *bile var; ha, unutacaktım, hem "S", hem "Z" markaları varmış, kız olursa Zeyno, oğlan olursa Saffet, değil mi? (KA: 238)*

Hani Andersen'in masalında bir oyuncak ***teneke asker*** *vardır. Masanın üstündeki oyuncak kıza âşık olur. Bacağı yoktur, fakat tavrı pek asker ve kendisi mert bir oyuncaktır. Bir gün hizmetçi kız onu kaza ile sobaya atıyor. Çıkardıkları vakit teneke vücudunu küçük kalp şeklinde buluyorlar. İhsan'ı ona benzetiyorum. (AG: 199)*

3.7 Halk Müziği

3.7.1 Müzik Aletleri

İnsanlar müzik vasıtasıyla kederlerini, sevinçlerini, mutluluklarını, yalnızlıklarını, hasretlerini, heyecanlarını dile getirir. Bu nedenle müzik, ait olduğu kültüre damgasını vurur. Halk müziğinin ezgileri müzik aletleri ile çalınmaktadır. Kültürümüzde çok çeşitli halk çalgı aletleri mevcuttur. Halide Edib Adıvar dönemlerine uygun olarak bunları romanlarında kullanmıştır.

*Akşam güneşi sarı toprakları eflâtuna boyamış, köyün önünde yeşil meydandan **davul zurna** sesi geliyor. (AG: 132)*

*Çerkeş kızlarının adları, "Nevgice" ve "Mahpeyker" di. Onlara **kemençe** ve **ud** öğretecekti. (SB: 179)*

*Ve çocuk, **teften** sonra **ud**, **kanun**, hemen **alaturka sazların** hepsini, Vehbi Dedeyi hayran bırakan bir süratle, kabiliyetle öğrendi. (SB: 40)*

*Kâğıthanede, yeşil çayırlarda şimdi öbek öbek toplanan halk arasında **darbuka**, **zilli maşa**, **tef**, **zurna** sesleri arasında kara göbeğini çalkalıyan Çingene Pembeyi düşündü. (SB: 87)*

*Üftade Hanım eski Rüşdiye mezunu, okur yazar ve iyi **kanun** çalarmış. (SP: 35)*

*Yani hem **piyano**, hem de **ney** çalardım. (DA: 224)*

*Kalplerimiz büyük bir sanatkârın akort ettiği iki güzel **keman** gibi birbiriyle tamamıyle ahenkli, aynı şarkıları çalıyordu. (KA: 25)*

Terasta gürültü var. Sandalyeler, masalar çekiliyor. Keman, ***viyolonsel*** *akort ediliyor. (SE: 175)*

Nikâh belediye dairesinde kıyıldıktan sonra, Hacı Murat ***davullu dümbelekli****, şarkılı, oyunlu bir ziyafet çekti.* ***Zurna*** *sesleri Karasarık' tan, parmaklarda* ***zil*** *gibi şakırdayan* ***kaşık*** *sesleri köyün her yönünden işitildi. (DA: 76)*

Rabia o sabah uzaklardan gelen ***darbuka, zilli maşa*** *sesleriyle uyandı. (SB: 212)*

Hele babam ***tamburu*** *eline alıp da Osman pehlivandan bir parça çalsa, dayım hemen kahve ısmarlardı. (SP: 144)*

Bir kapının arkasında ***def çalınıyor****, oynıyan ayak sesleri duyuluyordu. Bunların Kur'an, Muhammediye ile ne münasebeti vardı? (SB: 19)*

Katı ve soğuk taşlar üstünde saatlerce diz üstü ettiği dualar; çan sesleri; günlük kokuları; ***org*** *sesleri, kara taşları titreten derin ve uzun sesler! (SB: 150)*

Köşedeki kahvede ***zurnanın*** *hımhım nağmeleri,* ***dümbeleğin*** *tamtamları. (SB: 212)*

Cazbandın ***saksafonu*** *alabildiğine havayı yırtıyor, garsonlar başlarında külah, ellerinde tepsi, kokteyl dağıtıyor, çocuklar tepsilerin etrafında dolaşıyordu. (T: 241)*

Bu aralık, bir ***kaval sesi*** *duyuldu. Çok garip bir kavaldı bu; bu kavalın insan sesi bir türkünün nakaratını tekrarlıyordu: Öldürürüm baba, sağ komam seni. (HP: 18)*

3.8 Giyim-Kuşam-Süslenme

"Giyim kuşam, insanoğlunun kültürel gelişimi ve yaşam sürecinde kökeninde koruma amaçlı olmasına karşın, gelişim sürecinde geniş kültürel işlevler yüklenmiş bir olgudur. Ekolojik koşulların, toplumsal ve kişisel değer yargılarının, törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültürel öge, aynı zaman da kültürün bir taşıyıcısıdır" (Erden 1998: 6).

"Giyim insanın bedenini örten giysi, aksesuar, makyaj ve bunların kullanma biçimidir. Giyim, coğrafi koşullar, cinsiyet, yaşam tarzı ve kültür etkisi ile tarih boyu değişime uğramıştır. Kültür geleneksel giyim tarzına da yansımış, hiyerarşik yapı, ekonomik durum, toplumsal statü, meslekler ve uğraşı alanları giyim tarzını belirleyici olmuştur" (Türkoğlu 2002: 22).

Giyim-kuşam bir topluluğun millet olma bilinci içerisinde kendine yer bulmuş orijinal çizgilerindendir. Başlangıçta ait olduğu millete has bir kültür, ilişki içine girdiği diğer milletlerin kültürleri vasıtasıyla yeni unsurlar kazanmakta, böylece çehresinde değişiklikler meydana gelmektedir.

Halide Edib Adıvar eserlerindeki dönemin kültürünü yansıtan giyim kuşam ve süslenme ögelerini romanlarında canlılıkla sunmuştur. Bu sunuş o dönemin modası hakkında da okuyucuya ipuçları vermektedir. Geleneksel giysilerin yanında özellikle Batı dünyasıyla tanışıldıktan sonra yaşamımıza giren giyim kuşam unsurları dikkat çekmektedir. Giyim kuşamı tamamlayan takı kullanma ve süslenme geleneği de Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde yer almıştır. Özellikle değerli madenlerden yapılan takılar geniş yer kaplamaktadır.

3.8.1 Kadın Giyimi

Arkasında yeşil ipekli bir ***manto*** *vardı. (Ç: 46)*

Gözlerini yerden kaldırmadığı için, ancak ***sırma işlemeli kırmızı kadife örtüsüyle****, Hacı Murat'ın* ***koyu kurşunî çuha şalvarını****, ayaklarındaki* ***siyah***

mestlerini *seçebiliyor. Sedire yaklaşınca, uzun parmaklarının birinde Arapça yazılı bir yüzük takılı el Hanife'ye uzanıyor. (DA: 44)*

Kocaman Kürt ***kavuğu*** *üzerinden bir* ***ipek mendil*** *sarkıyor,* ***şalvarının***, ***mintanının*** *göz kamaştıran sarılı allı çizgileri idare ışığında bile parlıyordu. (ZO: 50-51)*

Sanki kendisi nikah oluyormuş gibi giyindi., başına beyaz bir ***başörtüsü*** *örterek imamı odasına çağırdı. (Ç: 45)*

Eski günlerde ***yeldirmeli ve başörtülü*** *kadınlar nasıl daima eski bir zaman örneği iseler, bugün de boyasız ve ipek çorapsız kadın bir eski zaman örneğidir. (SP: 5)*

İşte, eski İstanbul bakiyesi, ***yeldirmeli*** *veyahut Anadolu'dan gelmiş* ***çarşaflı***, ***ağzını***, ***burnunu örten*** *bir hatuncağız daha! (AHS: 15)*

Hanımefendi ***yaşmaklı, feraceliydi****. (SSK: 250)*

Dizkapaklarına kadar ***açık kahverengi bir manto*** *giymiş, sıcak bir bahar günü olmasına rağmen, dünya modasına uyarak omuzların uzun* ***tüylü, ağır samurlar*** *koymuş ve bu zengin* ***kürkler*** *arasında aslında kısa olan boynu tamamıyle kayboluvermişti.* ***Ten renkli ipek çoraplarından***, ***uzun ökçeli rugan iskarpinlerinden*** *fazla etler pırtlıyor, üstlerinde fındık oturacak gibi tombalak küçük ellerinin tırnakları mübalâğa ile yapılan bir manikürden sonra kana batmış gibi kıpkırmızı parlıyordu. (ZO: 22)*

Çilek renkli ipek etek *çıplak et üstüne geçiriliyor.* ***Altın ökçeli kırmızı iskarpinlerin*** *üstüne düşüyor. Sırtına sırtsız bir* ***camadan*** *geçiriyor. (T: 219)*

Halası geceliğinin üstüne bir ***maşlah*** *almış, romatizmalı dizini tutarak Azize'nin odasına gidiyordu. (KA: 240)*

Bugün kıyafeti bir iş görmeye karar verdiğini gösteriyor. ***Kısa keten etek, yakası devrik bol bluz, üstünde her tarafı boya lekesi içinde bir gömlek. Başı****, Madam Bron'un resimlerindeki gibi* ***bağlı****. (SE: 59)*

Nebahat Hanım, kocaman şapkası, ***kahverengi tayyörü, boynundaki tilki kuyruğile****, uzun ökçelerinin üstünde yalpa vurarak yanlarına geldi. (SP: 197)*

Kadınların fulya tarlası gibi ***çiçekli şapkalarından****, yapma benlerinden ve acayip kıyafetlerinden ziyade telaffuzları ahaliyi güldürdü. (YC: 72)*

Beyaz ***ponje elbiseler****, altı ile dört yaş arasında, başlarında büyük beyaz* ***güneşlikler****. (RA: 138)*

Şu küçük kahpeye İzmit'te bir çift **kundura**, *bir* **palto** *al, emi Macit…(DA: 62)*

Şimdi şarkı söyliyecek kızlardan birine âşıktır. Siyah saçlı bir kızdır, ekseri ***kırmızı fistan*** *giyer?(SP: 31)*

Ben dokuz yaşında kızların bile yüzlerini ***siyah peçelerle*** *kapadım. (VK: 30)*

Azize ***siyah çarşafı*** *içinde biraz nümayişli bir neşe ile odaya atıldı. (KA: 39)*

Beyaz geceliği *ile Atıfe, uzayan ince çocuk bacakları birbirine dolaşarak, sarı küçük yüzü bir kasırga, bir fırtına ile alt üst, Kasıma doğru geldi. (MH: 70)*

"Anne, bana on lirasını verir misin, gideyim ayağıma bir çift **çorap**, *bir iki tane de* **mendil** *alayım." (SP: 164)*

Ayaklarında ayni renkte ***(şoset)*** *le ellerinde gene* ***yeşil yünden eldivenler*** *vardı. (SP: 165)*

*Arkasında parmak dikişli uzun bir **hırka**, çenesini beyaz bir **tülbentle** bağlamış. (SB: 152)*

*Döndüm, uzun, **kızıl bir ipek şala** büründüm, yürüdüm. (AHS: 119)*

*Saçları her zamanki gibi sımsıkı, kafasının üstünde bir topuz halinde, **çenesinin altında düğümlenmiş bir yemeni** ile hep o eski Güzide. (AHS: 39)*

*Çok şişman, karnı dışarıya fırlamış, göğsü açık, **sutyenden** yukarıya doğru iki et kümesi, boynunda, dizi halinde bir sürü parlak kolye beline kadar sarkıyor. (AHS: 181)*

*Evvelâ Lâle, **mavi mayosu**, çıplak ayaklarıyla çıktı. (T: 160)*

*Hanife için ortalık yerde, özellikle erkekler arasında yüzünü açmak, eski biçim aile kızının, **bikini mayo** ile sokakta dolaşması gibi bir şeydi. (DA: 177)*

*Arkasında **kızıl eflatun şifondan, bir omuzu tamamıyle açık, altın pul işlemeli bir akşam tuvaleti** vardı. (ZO: 214)*

*Sizin anlayacağınız güzellik müsabakası. Daktiloların bir **şort** giyip görünmeleri eksikmiş... (AHS: 34)*

*Ferhunde adlı kız da, halası Sadi Arslan'la konuşurken, **korsesinden** dışarı fırlamış çıplak omuzlarını zamaneye uyarak, oynatmaya çalışa çalışa Sadi'nin dikkatini çekmek istiyordu. (AHS: 202)*

*Hatta **duvak** bile takmamış. **Gelinlik** bilme giymemiş. (Ha: 62)*

*Yalnız birdenbire yanında duran kül rengi **fişoyu** kaptı, karısının omzuna sardı. (Ha: 81)*

*Uzun, siyah dekolte bir **fistan** giymiş, başına siyah bir **mantillâ** örtmüş... (SP: 103)*

*"Siz bizin dersleri bırakmazsanız Şerminin babasının Paristen getirdiği (**kaşkol**) u bana verecek, bırakırsanız ben annemin ördüğü o cici **yün ceketi** ona vereceğim." (SP: 167)*

***Şıpıtık terlikle** yürür gibi yürüyen bu yüksek ökçeli genç kızların sürati, arkalarından bakan babasına "Allah Allah" diye başını sallattırdı. (SP: 197)*

*Başındaki **yeşil mendil**, çenesinin altında düğümlenmiş, sırtında üç kalın örgü, kalçalarıyle tempo tutar gibi, sağa sola sallanıyordu. (DA: 22-23)*

*Sokakta, **ayağı takunyalı, başı yazma örtülü**, eli bakraçlı kadınlar çeşmeye gider gelirler. (SB: 5)*

*Başlarında **beyaz namaz bezleri** buruşuk yüzleri mütekallis gözleri vecd içinde... (SB: 27)*

*Gece üçte **pijamasını** giyen Mazlûme, hâlâ uyanık, akşamki serüveninin hayatında yaptığı değişikliği hâlâ düşünüyordu. (ZO: 263)*

*Genç kız kamçısını bir tarafa fırlatmış; sıkı ilikli **redingotunu** çözmüştü; Zeyno'nun elinden tutmuş ve yere sürüklemişti. Şimdi **rugan çizmeleri** içinde uzun ve biçimli bacaklarını birbiri üzerine atmış; hem gülüyor, hem konuşuyordu. (ZO: 156)*

*Beni **manşonlu**, yüksek ökçeli, Şişli küçük hanımlarıyla evlendirmeye uğraştı. (AG: 20)*

*Bazan da bir çocuk gibi kocaman köylü **galoşlarını** atıyor, berrak sularda, beyaz, uzun ayaklarını yıkıyordu. (AG: 78)*

*Sağ taraftan **takunya** sesleri geldi. Belki Emine Kadın gecikmesinin nedenini anlamak için mutfaktan fırlamıştı. (DA: 199)*

*Arkasında bej bir **yağmurluk**. (YC: 11)*

Bu raksın manasını ıstırapla sezen bu genç kız, bu ahengin içine atılmış, bozmak istiyordu.

*— Maşallah, **bir kırmızı mendil, bir de cepken** olsa... (KA: 32)*

*Arkasından koltuğunda deri bir çanta, başındaki **bere** yanpiri, yirmi yaş sularında bir daktilo, beş basamağı iki adımda geyik yavrusu gibi sıçrar. (T: 36)*

3.8.2 Erkek Giyimi

*İki genç kır âlemi modası gazetelerinden fırlamış gibi giyinmişler, beyaz **şayak pantolon, beyazlı mavi çizgili gömlekler,** boyun bağları kusursuz bağlanmış, ellerinde birer **Panama**. (T: 108)*

*Kaptan karada geçirdiği günlerde, arkasında **el örmesi sarı ve kırmızı yollu bir fanila gömlek**, kollar sıvalı, bacağında **yelken bezinden bol paçalı bir pantolon**, çıplak ayaklarında bir çift **şıpıdık terlik** dolaşırdı. (T: 18)*

*Köylüler şehirlileri **boyun bağlı, kolalı gömlekli** düşündükleri için, bu kollan sıvalı, yakaları açık şehirlilere merakla bakıyorlardı. (HP: 18)*

*Ömer Efendi birden bire **cübbesini** toplamış, minderinin üzerine bağdaş kurmuş üstü **abani sarıklı fesini** arkaya itmiş düşünüyordu. (VK: 16)*

*Saçları iki örgülü, kız çocukları kapı eşiklerinde sakız çiğner; **çakşırı** yırtık, yalınayak, başı kabak oğlanlar kırık taşlar arasındaki su birikintileri etrafında çömelmiş, kâğıttan gemi yüzdürürler. (SB: 5)*

***Mavi poturlu, kırmızı fesli** adam gülerek bir elinde atın yuları, bir eli Emine'nin tombul elinde, çiftliğe gitti. (SSK: 247)*

*Yalnız **sarı cübbeli, abani sarıklı**, peykede bağdaş kurmuş bir cüce vardı ki, onu tanımadı. (SB: 11)*

*Kıyafeti onlara benzemez değil, **pantalon** çizgilerine mübalâğalı bir ehemmiyet verir, **yeleği**, **ceketi** kusursuz kesilmiştir. (SB: 28)*

*Elinde ney, başında uzun bir **sikke**, arkasında bir **harmani**, bir Mevlevi dervişi belirdi. (SP: 181)*

*Kapının eşiğinde uzun boylu, **potinleri pırıl pırıl, fesinin** püsküllü bir yanda, harem ağası Dilâver Ağa ayakta duruyor, arkasında genç yaşta bir hayli hizmetkar, on beşinden yirmisine kadar bir sürü besleme, merakla bakıyor. (SSK: 249)*

*Damat Bey, **setresinin** düğmesi ilikli, kaynanasının yanında kemali edeple oturuyordu. (SSK: 254)*

*Sirkeci'de amcası düzgün **redingotu**, sivri siyah sakalı ve tek **gözlüğü** ile Şinasi'yi karşıladığı vakit, biraz ötede güzel, uzun boylu, siyahlı bir kadın sekiz yaşlarında kadar altın saçlı güzel bir küçük kızla ayakta duruyordu. (MH: 11)*

*Fakat Hasan, arkasında **kaputu**, gitmeye hazırdı. (ZO: 187)*

*Başında **üç köşeli bir şapka, arkasında bir ucu sol omzuna atılmış bir harmani, ayaklarında uzun çizmeler** vardı. Mahmuzlarını şakırdatarak, belindeki **ipek kuşağın** uçlarını düzelterek kendine aynada çekidüzen veren bu kısa boylu*

adam Hayri Beydi, "Rudolf Vaientino"nun "Kanlı Meydan"daki "tereador" kostümünü taklit etmişti. (ZO: 249-250)

*Çok geçmeden Selim Paşa, arkasında **Şam hırkası**, başında beyaz **gecelik takkesi** karısının odasına geldi. (SB: 27)*

*Gözleri karşıdaki ihtiyarın **takkesine** ilişince hemen bu **melon şapkaya** çevriliyor. (AHS: 111)*

*İstanbulda yerleşmiş, kıyafetleri modaya uygun snob taşralılarla, Şişli ve Osmanbey tarafının her akşam **frak, smokin** giyen zenginleri oturur. (SP: 28)*

*Ötekinde de daha fazla tamir edilmiş yahut yeni **mest, kundura, terlik ve erkek ayakkabıları** göze çarpar. (SSK: 269)*

*Fakat beyaz sarığın kallâviliği, geniş yenli **lâtanın** içinde ağır ağır sallana sallana yürüyüşü ona hususî bir heybet verir. (SB: 6)*

*Dedenin, harmaninin içindeki uzun boyu biraz öne doğru eğilmiş, **mevlevî külahının** altındaki baş sol tarafa eyik, tavrında bir şey bekliyen adam hali var gibiydi. (SB: 39)*

***Üniformasının** parlak düğmelerine bayılırdım, sırf onlar için arada bir kucağına tırmanırdım. (AHS: 19)*

*Fakat hiçbir ses çıkmıyor. Ayaklarında **mest ve lastik**. Sade bu ayaklar caz havasına uyarak yere tıp tıp vurmuyor. (AHS: 111)*

*Yağmurlu günlerde sırtında Osman'ın kocaman **muşamba gocuğu,** arkasından iki tarafa yalpa vura vura gidişini, kollarını sallayışını, **kukuleta** içindeki başın öne doğru eğilişini görenler Osman'ı dirilmiş sanabilirlerdi. (T: 27)*

*Üzerinde mavi bir **pijama** vardı. (Ç: 33)*

*Hele **kırmızı kuşağı, âbâni sarığı** ile sandalyeye oturamayıp da yere çökmüş **beyaz sakallı** bir muhacirin kucağındaki sarı, hasta yüzlü bir kız çocuğunu onu hemen odasına dönmeye zorladı. (MH: 47)*

*İskelede anlamsız, aptal bir atılışla, her gelen vapuru karşılayan Süruri'yi de **asker giysisi ve kalpağıyla** buldu; o, normal olmayan bir neşe ile yanlarına geldi. (MH: 74)*

*Halim'in peşinden oraya doğru tırmandılar, kapısında, **tulum** giyinmiş birkaç işçi bir kamyona kereste yükletiyordu. (DA: 150)*

*Lâlezar Hanım eski kadındır. İlk işi koşmak, şimdi kendinin kullandığı, vaktiyle Osman Kaptan'a ait olan **hamam bornozunu** kapıp getirmek oldu. (T: 163)*

*Gündüz arkasında gecelik entarisi, üstünde **kolsuz haydari bir aba**, saçı başı karışık bir adam sebze suluyor. (AG: 74)*

3.8.3 Süslenme

3.8.3.1 Değerli Takı ve Aksesuarlar

*Hepsi fraklı, saçları briyantinden parıl parıl, **kol düğmeleri pırlânta**... (SP: 103)*

*Hanımefendi bir koltukta, arkasında saraya giderken giydiği yeşil atlas entari, **hotozunun** üstünde **pırlanta iğneler**... Göğsünde gene **pırlanta bir gerdanlık**, kulaklarında **pırlanta küpeler** boynunun yarısına kadar iniyor. Dizinin üstünde duran elleri **yüzüklerle** dolu. (SSK: 254)*

*Allık, sürme yerli yerinde, küçük yüzünde açık bir ifade var. **Gerdanlık**, **bilezikler**, **uzun küpeler**, **yüzükler** hep **zümrüt**. Esvap da **elmaslara** uymak için yeşil kadife, farbelâ farbelâ üstüne... (SB: 24)*

*Çok şişman, karnı dışarıya fırlamış, göğsü açık, sutyenden yukarıya doğru iki et kümesi, boynunda, dizi halinde bir sürü **parlak kolye** beline kadar sarkıyor. Çıplak kollarına dirseklerine kadar **altın bilezikler** takılmış. Pırasa rengindeki saçları tepesinde kabartılmış, kulaklarından omuzlarına doğru uzun **küpeler** sarkıyor. Fakat asıl unutulamayacak tarafı yüzü ve makyajı. (AHS: 181)*

*Kulaklarından **mercan, küpeler** sallanıyor; baba hindi gibi kırışık sıska gerdanının etrafında da güzel bir **mercan gerdanlık** vardı. (SP: 172)*

*Kadın, başında bir **taç**, koynunda **tek taşlı pırlanta bir gerdanlık**, yapayalnız sandalyada oturuyordu. Karşısındaki sedirlere **nisanları** ve **elmaslarile**, ellerinde kocaman **tüy yelpazeleriyle** vükelâ karıları, biraz resmî, biraz sinirli dizilmişlerdi. (SB: 37)*

*Elmaslar, ışıklar kadar göz alıcı; **küpeler**, göğse, başa gelişi güzel takılan **broşlar**, altını ve pırlântayı bol bulmuş, düşünmeden kullanmış kuyumcuların eserleri. (SP: 102)*

*Fakat bu defa, bu fiyangonun üstünde, ortası **zümrütlü**, kocaman bir **iğne**, saçlarının arkasında **elmaslı bir tarak**, kürkünün içinde el kadar kocaman bir **broş** vardı. (SP: 47)*

*Taksim gazinosunun bahçesinden çıkarken, genç Sertmanın bileğindeki **saat** tam on birdi. (SP: 117)*

*Yerleri süpüren açık yeşil dantel bir fistan giymiş, boyalı saçlarına İstanbulda meşhur olan **pırlanta** ve **lâl karışık elmaslarını** takmıştı. (SP: 174)*

*Arkasında dümdüz pembe bir entari, belinde **gümüş bir kemer** vardı. Halayıklar arasında bir o, başını bağlamamıştı. Sarı saçlarını bir örgü örmüş, ucuna pembe bir **kurdelâ** bağlamış, arkasına salıvermişti. (SB: 24)*

***İncili, boncuklu,** süslü bayanlar, sırtında beyaz bir keten gömlek, altında bir siyah etekle dans edenlere karışan kadını ayıplıyor. (AHS: 224)*

*Derhal peşine düşmüşler. Tenha bir sokakta sarkıntılık bahanesile başörtüsünü çekmişler, örtü ile beraber **takma saç** da ellerinde kalmış. (SB: 118)*

*Onun için saçlarım boyamazmış, fakat (Sinvorita Rozina) olduğu akşamlar siyah **peruk** giyermiş. (SP: 102)*

*İkisi de deniz esvabı giymiş, boyunlarında tuhaf tefarik, **mercan boncuk kabilinden ziynetler**, saçlarında hakeza..! (T: 137)*

*İşte o palabıyığın yakasız gömleğinin düğmesi yekpare bir **pırlantadır**. (SP: 29)*

***Altın ve elmas** alırlar şimdi de emlâk almağa başladılar. (SP: 29)*

*İki şişman koyun kadar eti bol kolları ve göğsü büyük bir eflatun tül bulutu içinde, dudakları, yanakları yakut renginde, gözleri siyah halkalar içinde ve elinde bütün bu et ve renk gösterişi üstünde göz kamaştıran **yakut renginde, devekuşu tüyünden bir yelpaze** sallanıyor. (ZO: 214)*

*Ben sana bir **fildişi tarak** alayım da tara kâküllerini, şöyle bir yana bırak, diye takıldı. (HP: 45)*

*Soğuk bir merhabadan sonra Hacı Murat, köşeye çekildi, ünlü **kehribar tesbihini** çekmeye başladı. (DA: 89)*

*Macit onu bir **şemsiye** ile bekleyecek, bu şemsiyeyi açarak onu evine götürecekti. (SSK: 273)*

*Merhum kocasından kalma bir **gümüş ağızlık** hediye etti. (Ç: 45)*

*O, alnında titreşen terler, sinirli bir hareketle titremesini zor tuttuğu elleriyle, bir şey söylemeksizin, cebinden **para çantasını** çıkardı. (MH: 39)*

*Bu adam karısını doktora götürdüğü vakit ellilik banknotla dolu **portföyünü** açar, ve istedügünü al tohtor bey, der. (SP: 28)*

*Şinasi, Hüdai olabilir, çünkü Hüdai Çanakkale'ye gitmeden evvel hariciyeye intisabı düşünmüş ve **monokl** takmaya başlamıştı. (T: 213)*

3.8.3.2 Makyaj ve Koku

*Fakat gazinodaki kadınların kirpiklerini birer ok gibi diken **rimel** sürmesi değil, teyzemin, hattâ annemin Ramazanda (sünnet) dir diye çektiği eski **sürme**. (SP: 54)*

*Erkekler kendisine pek yüz vermezlerdi. Ne de olsa semtlerinde yetişmiş bir gencin, **yüzüne lâdenden ben koyup kaşına rastık, gözüne sürme çekip kırıtması** cinsî haysiyetlerine dokunuyordu. (SB: 8)*

*O gün saçlarını bir yerde dalgalandıran, **tırnaklarını manikür yaptıran**, itiraf edeyim; biraz kocaman **dudaklarını** küçültmek için **boyayan**, **gözlerine sürme çeken**, kolunu ve omuzunu "fora" eden kız, yani ben, kendime yabancı geliyordum. (KA: 9)*

Biraz uzakta beni bir ağaç altında bekleyen, minimini çantasından, aynasını çıkarmış küçük kırmızı burnunu ***pudralayan*** *Azize'ye seslendim: (KA: 17)*

Yüzü avuç içi kadar küçük, daima en koyu ***"Raşel'' pudra*** *ile şairane bir şekilde sarartılmıştır.* ***Erguvan renkli dudak boyasını****, ağzını olduğundan çok fazla küçük gösterecek bir sanatla kullanır. (T: 68)*

Yüzünde ne ***allık*** *ne* ***pudra****, dudakları boyasız. (T: 71)*

— Ben teyze hanımın ***ruj*** *kullandığını hiç tahmin etmezdim. Hele şu enişte beyin tıraş sabununa bak! Paris' ten gelmiş olacak. (AHS: 41)*

Biricik evlâdını böyle sokaklara salan Sabiha Hanımın düzgününden, ***allığından, rastığından****, seviciliğinden ve daha nelerinden tutturdu. (SB: 56)*

Bileğinden sarkan yeşil tül mendilini parmaklarının arasında sıkıştırıyor; teker teker kirpi tüyü gibi ***rimel ve fırça ile kaldırılan uzun kirpiklerinin*** *arasından büyük gözleri bazan şaşkın, bazan küçük bir kız ifadesile etrafını tarıyor, gözlerinin akı büyüdükçe büyü yordu. (SP: 33)*

Dipleri artık boya tutmıyan saçlarının*, beyazdan başlıyarak, kırmızı, siyah hulâsa her renge girmiş olan kıvırcıklarının üstündeki astragan kalpak çapkın bir eda ile bir yana eğilmişti. (SP: 47)*

Calibe Hanım'a beş senede bir kostüm ısmarlayabilmek için selâmlığın kiremitlerini, limonluğun enkazını satar, hatta otuz senede bir defa berbere gidebilmek, ***saçını boyatabilmek*** *için sandıkta sepette ne varsa Bedesten'e yollamıştır. (T: 13)*

Tırnakları, dudakları kan kırmızısı, kaşları yoluk*, bluzunun altında memeleri dimdik duran, Bay Baha'yı çok heyecana getiren bir mahlûktu. (T: 41)*

*Rica ederim, bana geldiğiniz günler bu kuvvetli **lâvantayı** sürmeyin; muharrirler, **sun'î kokuları** sevmez; rica ederim; biraz imlâ öğrenin... (SP: 157)*

*"Acaba bu zeytin ağacı mı?" diye düşünürken, burnunu kendi yanaklarından gelen kuvvetli bir **gülyağı kokusu** kapladı. (DA: 37)*

*İki gün önce, yatak odasında yarı çıplak, elinde **kolonya** şişesi, bir yandan serinlemeye çalışıyor, bir yandan da gülüyordu. (ZO: 207)*

*Kendisini ilk temaslarda bayıltan, çıldırtan, tarçın gibi, sıcak memleketlerin baharatı gibi kokan ten ona bayramlarda oynarken hamalların **hacıyağıyle** karışık ter kokularını hatırlatıyordu. (KA: 200)*

*Hasan odanın kapısını açınca içeride ışık buldu; bundan başka da birdenbire sofaya kadar yayılan **gülyağı**, ıslığını da, neşesini de dudaklarında söndürdü. (KA: 201)*

3.9 Halk Mimarisi

Mimari, milletlerin tarihi gelişim süreçlerinin ve kültürel kimliklerinin resmini çizmektedir. Mimari eserler aynı zamanda kuşaklar arasındaki bağları kuran ve sağlamlaştıran, bu bağların kopmalarını engelleyen en somut kültür ürünleridir.

Konutlar insanların aileleri ile birlikte barındıkları ve hayatlarının büyük bir bölümünü bir arada geçirdikleri mekân olduğu için kültürlerde önemli bir yer tutar. İnsanlar sürekli yaşadıkları mekân olan evlerin yapımına ve döşenmesine özel bir ilgi göstermişlerdir. İnsanların yaşamlarının büyük bir bölümü konutlarda geçtiği için ihtiyaçları doğrultusunda konutlara değişik bölümler inşa etmişlerdir. İnşa edilen bu bölümler genellikle karşıladığı ihtiyaca paralel isimlerle adlandırılmışlardır.

Hayata yardımcı yapılar konutların yanında insanların sosyal yaşantılarını kolaylaştırma gayesi ile asıl mekânlarının yakınına veya belli bir bölümüne yapılan

yapılardır. İnsanlar geçmişten beri ihtiyaçlarının çeşidine göre bu tarzda yapılar yapmışlardır. Bu yapılar bazen bireysel olarak kullanıldığı gibi bazen de ortak olarak kullanılmıştır.

Halk mimarisi ülkeden ülkeye, zamana, mekâna göre farklı tarzlar taşımakta bunlar da o halkın kültür özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Halide Edib Adıvar eserlerinde yaşadığı toplumu ve halk yaşantısını işlediği için halk mimarisi unsurlarına değinmiş; bunu yaparken de romanların geçtiği dönemleri göz önünde bulundurmuştur.

3.9.1 Konutlarda Bölümler

*Pirzolaları ona **mutfakta** bırakarak, aynı **taşlık** üzerine açılan odasına geçti. (Ç: 27)*

*Anasının biraz geç geldiği akşamlar babası **mutfağa** giriyor, bir türlü sıcak yemeklerini hazırlıyor, fazla olarak kız ders çalışırken, rahatsız olmasın diye ayaklarının ucuna basarak dolaşıyordu. (SP: 9)*

*Bu sakin **salonda** dolaşacak, koşacak, cıvıldayacak ve arada sıcak kollarını Kasım'ın boynuna atmak için, dizine sıçrayacak! (MH: 43)*

*Gümüş aynanın nuru oraya çevrilmiş, beşinci katın, üstü kapalı **balkonundan** içeriye, büyük **salona** süzülüyor. (HP: 23)*

*O, kışın bazan bahara benzeyen günlerinin birinde, **yatak odasına açılan büyük balkondaki** parlak ışıklara severek bakıyordu. (MH: 59)*

*— Ben bu eski eve modern **banyolu bir hamam** yaptırdım. Sizin odanızla bizim **yatak odasının** arasında. Eski bir **sandık odasıydı**. (AHS: 41)*

Geceleri azap içinde geçiyordu. Sadi'nin üçüncü kattaki ***yatak ye oturma odası****, Ayşe'nin* ***tavan arasında*** *yattığı odanın altında idi. (AHS: 213)*

Yemek odalarının *iki kapısı vardı, biri* ***sofaya****, biri de sofanın camlı bölmesi dışındaki* ***sahanlığa*** *açılırdı. (SP:80-81)*

*Misafirlerini, bugün (***hol****) denilen, hakikatte kapalı bir sofadan ibaret olan sıcak, rahat bir yerde kabul eder. (SP:64)*

Taş merdivenlere *yansıyan* ***sofanın*** *parlak ışığında bir çocuk gölgesi görünüyordu. (MH: 83)*

Evinde fazla ***misafir odası*** *olsa onu evine çok çağıracaktı. (MH: 117)*

Üç gün geçmemişti ki giyinirken hizmetçi kapıyı vurdu:

— Hanımefendi, gitmeden biraz ***misafir odasına*** *gelmenizi, rica ediyor dedi. (MH: 19)*

Bir akşam Naciye, Dorothy yandaki ***banyoya*** *gittiği zaman, oradan Gürliyen'in sesine benzer bir sesin fısıltı halinde konuştuğunu duydu. (HP: 93)*

Bütün daire, bu üç odadan ibaretti. Ondan sonra ***banyoyu, sandık odasını ve kileri*** *gezdiler. (SP: 240)*

Mektebin pis ve karanlık avlusunda kokusuna mani olamadığı kırık kapılı ***hela****... (VK: 8)*

Sonunda, içine sığamadığı ***abdesthanede*** *ellerini yıkarken, doktorun hükmünü bekleyen bu iki çift gözü görmemiş gibi. (MH: 41)*

*Safi-Naz masa başında fincanlara çay koyuyor ve gülerek: "**Hamam** yaptık da... Hem sahici hamam. Emineciğimin tıpkı sokak hamamı gibi kurnalı hamamı var" diyordu. (SP: 207)*

*Fakat **gusulhaneye** girer, bir soğuk su dökünür, temiz ve dinlenmiş bir yüzle bir şey olmamış gibi meydana çıkardı. (SB: 228)*

*Kızlar aşağı inerken, o ikinci kattaki **ayakyoluna** çok sıkışmış gibi koşuyor; kızlar aşağıya inince terliklerini çıkarıyor, anahtar deliğine bir gözünü uydurarak içeriyi gözetliyordu. (SSK: 259)*

*Behire'nin, kendi odasına Atıfe'yi almak için bütün direnmesine karşı, yine o Kasım'ın **yazı odasına** açılır bir odaya yerleşti. (MH: 65)*

*Onun kırmızı, lekeli yüzü, çıplak ayaklarıyle halı üzerinde çocuğundan haykırarak kaçtığını, **tuvalet odasındaki** onun genç kızlık resminin ilk gülümsemesini, soma Süruri'nin öldüğü gece, bir korku ve dehşet anında kendisine atılışı, evlendikleri akşamı, Sara'nın ince güzelliklerini, üzgün uzak yüzünü, ayrı ayrı hayalinden geçirirken, hep o ilk garip acı sürüp gidiyordu. (MH: 148)*

*Aşçı bu akşam dönmeyecek. Hanımefendi iyi. **Kitap odasında** oturur, sizi bekler. (HP: 43)*

*Kapısı **etüd odasına** açılan yatak odası mavi atlas perdeleri, beyaz yatakları, dantelli takımları, muhteşem örtüleri, bilhassa aynaları ve tuvalet takımlarile şaşılacak bir yerdi. (SP: 201)*

***Sahanlıktan** dükkâna açılan kapı aralık, içeride lâmba yanıyordu. (SB: 8)*

*Bir eliyle Zehra ninenin evinin tokmağına yapışmış, başı **cumbada**, avazı çıktığı kadar: "Heeey, Rabia abla be!" diye bağırıyordu. (SB: 199)*

*Kabaklar dizili beyaz **terasta** onu beyaz gömleği ile çıkacak zannediyordum. (AG: 116)*

3.9.2 Hayata Yardımcı Yapılar

*Agah Efendi, yamalı pantolonu, dirseklerinin havı gitmiş ceketiyle beraber eski itikatlarını **süprüntülüğe** atmış, damadın terzisine yaptırılan yeni kostümüyle, yeni fikirler giymişti. (YC: 17)*

*Atıfe, köşede bir **kameriye** altında en sonunda derdini döktü. (MH: 4)*

*Sara, beyaz açık bluzu üzerine sarındığı kırmızı bir şal ve sıkı örgülü sarı saçlarıyle, onları **çardağın** altında bekliyordu. (MH: 75)*

*Sara'nın evlerinin **bağından** geçmiş, Sara'nın aşağıda olan odasının pencerelerine gelmişti. (MH: 132)*

*Atıfe'ye kürek çekmekten sonra deniz merakı gelmişti. Kasım evin arkasındaki **çiçek bahçesini**, bozdurup tenis kortu yaptırıyordu. (MH: 135)*

*Arabacı, babasının sokağa çıktığı günler, akşam döner dönmez, atı arabadan çıkardıktan sonra bahçeye götürür, **çıkırıklı kuyudan** su çeker**,** yanındaki **taş yalakta** sular, sonra timar eder ve ahırına yederdi. (SP: 87)*

*Bu apartımanın olduğu çıkmazda, bir **garaj**, bir eski **ahır**, üç esrarlı ve daima kapalı **depodan** başka bir şey yoktur. (SP: 96-97)*

*Başörtüsünü arkasına atmış bir Tatar kadın, bir elinde süt kovası, bir elinde küçük bir mahlûk, bir **ahırdan** çıkıyordu. (AG: 166)*

*Şu eve bakın, Suadiyedeki eski derebeylerinin şatolarına taş çıkartacak köşke, **yaz ve kış bahçelerine** bakın bir kere. (SP: 190)*

*Evvelâ kendilerini, bir mermer avluda buldular. Sokak tarafındaki yüzü, **depo, kalorifer ve çamaşırlık** gibi kısımlar için ayrılmış ve baştanbaşa bölünmüştü. (SP: 236)*

*Ev ve "**müştemilât**"ı köyün ta tepesinde kurulu yüksek duvarları ve işçilerinin sayısıyle tam bir ağa malikânesiydi. (DA: 39)*

*Erkekler köy kahvelerinin önlerindeki iskemlelerde, **çardaklar** altında nargilelerini içiyorlar, günün başlıca konusu olan Mürsel'den söz ediyorlardı. (DA: 72)*

*Mürsel'le Halim, **garajın** kapısında tulumlu adamların işlerini bitirmesini beklediler. (DA: 150)*

*Bilâl Balkan bilhassa karısı öldükten sonra, Demirbaş'ın **çam kameriyesi** adı verdiği gölgelikten ayrılmaz gibiydi. (DA: 197)*

*İçinde iki geniş **ahır**, derme çatma bir **odunluk ve sair malzeme konulacak binacıklar**, bir köşesinde de üç odalı bir ev vardı. Evin bir odası aynı zamanda mutfak olarak kullanılıyordu. (SSK: 244)*

*Hele bunların ortasında, fıskiyeli, etrafı mermer kaplı kocaman **havuz** ve dört tarafında ağızlarından sular akan mermer aslanlar. (SSK: 251)*

*Aşağı kata indi. **Kayıkhaneyi**, yanındaki **deniz hamamını** gözden geçirdi. (SSK: 262)*

Avluda *herkesten önce kalkan Haso çocuk, yüzünü yıkarken horozlar ötüşüyor, ördekler* ***yalağın*** *içinde kanatlarını silkerek sabah keyfi yapıyorlardı. (ZO: 85)*

— Baban bana ne yanlış malumat vermiş; o halde kahvemizi ***taraçada*** *içelim, benim ve Allahın bahçesini beraber seyrederiz. (KA: 169)*

Calibe Hanım'a beş senede bir kostüm ısmarlayabilmek için ***selâmlığın*** *kiremitlerini,* ***limonluğun*** *enkazını satar, hatta otuz senede bir defa berbere gidebilmek, saçını boyatabilmek için sandıkta sepette ne varsa Bedesten'e yollamıştır. (T: 13)*

Mehmet Çavuşla uzun bir münakaşadan sonra cephaneyi Sarılar Köyü'nün arkasındaki ***ağıla*** *yığmaya karar verdik. (AG: 116)*

İçerisi, birinci ***bahçe,*** *solda* ***harem****; sağ tarafta* ***selâmlık****. Sıra ile muazzam bir* ***ahır****,* ***mutfak*** *ve mutfağın yanında* ***hizmetkârlara mahsus bir daire****. (SSK: 249)*

Evinin arkasında bir ***zerzevat bahçesi*** *vardı. (YC: 53)*

3.9.3 Konutlarda Kullanılan Eşyalar

Halk eşyası, halkın gündelik hayatında kullandığı eşyaları konu alır. Diğer halk ürünlerinde olduğu gibi halk eşyalarının da uzunca bir geçmişi vardır. Sınırsız olan insan ihtiyaçları karşılanırken kolaylaştırıcı birçok teknik kullanılmış ve halk eşyaları ortaya çıkmıştır.

Halide Edib Adıvar, eserlerinde halk yaşantısı ile bütünleşmiş halk eşyalarını kullanım alanlarına ve zamana uygun olarak kullanmış ve o dönemin sosyal yaşantısı hakkında okuyucuya ipuçları vermiştir. Yazarın birçok eserinde kullandığı eşyalar genel olarak ev eşyalarıdır. Bu eşyaları, aydınlatma ve ısınmada

kullanılan eşyalar ve ev döşemesi ile süslemesinde kullanılan eşyalar şeklinde iki başlıkta ele aldık.

3.9.3.1 Aydınlanma ve Isınmada Kullanılan Eşyalar

Aydınlanma ve ısınma konut yaşantısının önemli unsurlarındandır. Aydınlanma ve ısınma zamana ve mekâna göre sürekli değişim içinde olmuştur. Her dönemin kendine özgü ısınma ve aydınlama aracı olmuştur.

Halide Edib Adıvar romanlarında kahramanlarının yaşantılarına göre ısınma ve aydınlanma araçlarını kullanmışlardır.

Teyzem dizleri üzerinde dudakları kısık, önemli bir şey yapıyormuşçasına kahveyi, şekeri cezveye koyup cezveyi ***ispirto lambası*** *üzerinde kaynatırken hiç lakırtı etmiyordu. (Ha: 53)*

Yalnız orada, tavanda asılı ***havagazı lambası*** *çıplaktı. (MH: 50)*

Lambanın *altında, elleri dizlerinin üstünde, boş bakışlarla oturan Behire'ye karar verdiği şeyi sormak için bir başlangıç arayarak bakarken, son iki yıldır onun da ne kadar bozulmuş olduğuna dikkat etti. (MH: 41)*

Bir ***gaz lâmbası*** *altında telgrafı bir daha okudu: (MH: 92)*

Bazan herhangi kiracının işgal ettiği bir katın elektrikleri kesilir, fakat üstündeki katta donanma varmış gibi ışıklar yanar, radyolar avaz avaz bağırırken, menkûb kiracı kendi katında ***zeytinyağı kandili*** *yakarak (ya sabur) çeker. (SP: 93)*

Dışarıda yanan ***elektrik lâmbası****, buradan iki kat merdivenle çıkılan üstüste iki sedli, ağaçlı ve çiçekli bahçeye vurmuştu. (SP: 242)*

Osman, kahveden geç döndüğü geceler, Pembeyi dükkânda, ***idare lâmbasının*** *başında kendini beklediğini görünce, darılır, söylenirdi. (SB: 260)*

Oğuz, şimdi ağır ağır, kesik kesik söylüyordu. Onun, sesinin titreyişi ile ***üçüzlü şamdanın*** *titreşen alevleri arasında bir ilişki var. (YT: 109)*

Kendi yaktığı ***sobasının*** *alevleri karşısında, biraz onunla evin dışından ve uzak şeylerden konuştu. (MH: 56)*

Bugünlerde, akşamları, tek ***mangal*** *tabiî Ayşenin yanında olduğu için ihtiyarlar da o çalışırken ısınırlardı. (SP: 9)*

En önce ***demirden kocaman bir yemek sobasını*** *Hanife'ye, gözleri parlayarak gösterdi: (DA: 137)*

İçlerinde yığın yığın odun yanıyor, ***şöminelerin*** *hepsi renkli mermerden oyulmuş. (SB: 166)*

3.9.3.2 Döşeme ve Süslemede Kullanılan Eşyalar

İnsanlar kendi zevklerine ve toplumda oluşan modaya uygun olarak evlerinin yapımında ve döşenmesinde süslemeye ayrı bir önem vermişlerdir.

Halide Edib Adıvar romanlarında geçen döneme uygun şekilde, dönemin mimari ve süsleme özelliklerini de dikkate alarak romanlarında halk mimarisinden örnekler vermiştir.

Anam altıma bir ***şilte*** *atardı. (YC: 56)*

Bu maskaralar, sefaleti, mahrumiyeti, meşakkati sahnede seyrederken ağlanacak bir dram; sonra da kaloriferli evlerde, ***kuştüyü şilteler*** *üstünde yatarken, birbirlerine nakledilecek bir oyun sanıyorlardı. (SP: 48)*

Halbuki bu odanın ***halısı, seccadesi, aynası, konsolu****, her şeyi; Ayşenin modern hayatına temel olan, Cerrahpaşa ruhunun birer timsali idi. (SP: 240)*

Türk halıları *ile örtülmüş, alçak, uzun* ***yaylı kerevetlerle*** *döşenmişti. Bu kerevetlerin üstüne eski* ***Türk işlemeleri ile yapılmış yastıklar*** *atılmış, ortada gene baştan başa aynı tahtadan bir* ***rahle*** *kadar alçak ve uzun* ***masa*** *üzerine birçok kâğıtlar ve kitaplar bırakılmıştı. (YT: 23)*

Pencerenin önünde karşı karşıya duran rahat ***koltuklar****, kapı tarafında, köşede* ***üstü kitap raflı rahat sedir****; geniş, tahta,* ***yazı masası****, duvarlarda, tavana kadar yükselen* ***kitap rafları****... (SP: 68)*

Geniş bir oda. Bir tarafında büyük bir ***sedir****. Belki yatak gibi kullanılıyordu. Çünkü üstü mavi bir ipek örtüyle kapanmış. İki* ***koltuk****, bir* ***esvap dolabı****. Bir* ***kitap etajeri*** *ve ortada bir* ***yazı masası****. (SE: 195)*

İskemle getirdi, ***konsolun*** *üstündeki* ***gümüş şamdanlardan*** *birini yaktı, Rabianın önündeki* ***iskemlenin*** *üstüne koydu. (SB: 206)*

Kolları uzun, önü, yakası aşağıya kadar düğmeli yeşil krepdöşin bir entari giymiş ve ***tuvalet masasının*** *üstünü acelesinden karmakarışık bırakmıştı. (ZO: 213)*

Eniştemin odasında, bahçeye bakan pencerenin önünde gene o emektar ***yazı masası****, yanında* ***kâğıt dolabı*** *vardı. (AHS: 40)*

Eski ***konsolun*** *üstünde zamanla sırı-aşınmış, yer yer yuvarlak cam parçalarının arkasından duvar görünen sararmış bir ayna eskisi vardı. (SP: 196)*

Şimdiden, kâğıtları rahat kullanmak için yüzüklerini masanın üstüne bırakmış, yüksek ökçeli iskarpinlerini fırlatmış, çoraplı şişman ayaklarının parmaklarını bir ***tabure*** *üstünde hareket ettirip duruyordu. (SP: 173)*

Kapısı etüd odasına açılan yatak odası ***mavi atlas perdeleri, beyaz yatakları, dantelli takımları, muhteşem örtüleri, bilhassa aynaları ve tuvalet takımlarile*** *şaşılacak bir yerdi. (SP: 201)*

Zeyno açık pencereden esen sıcak rüzgârın durmadan şişirdiği ***beyaz patiska perdelere*** *bakıyor; karargâhın ortasında adam çağırmak, çay istemek için ne yapmak gerektiğini düşünüyordu. (ZO: 130)*

Hemen her akşam muhayyilesinde4 ortası çökük, yünleri yamru yumru bir ***döşek****, taş gibi katı bir* ***yastık****,* murdar bir ***basma yorgan*** *manzarası uyanır. (T: 154)*

Başını ***ot yastığa*** *dayadı, gözlerini kapadı. (ZO: 179)*

Orada Azize'nin ***karyolasının*** *karşısındaki* ***şezlonga****, bana her vakitki gibi yatak yapmışlardı. (KA: 12)*

Elinden tuttu, sofaya ***kanape*** *üzerine mini mini bir bebek gibi göğsü üzerine dayayarak kalbinin ve dimağının neresinden geldiğini bilmediği yumuşak okşamalar, ince okşamalarla susturmağa çalıştı. (MH: 54)*

Gözleri karşıdaki ***aynada*** *kendi yüzüne ilişti. (ZO: 20)*

İki ***kıymetli tablosu****,* ***ağır ceviz sandalyeleri****,* ***masası*** *ve* ***büyük büfesinin*** *üzerine gösterişten çok ihtiyaç için konulduğunu hissettiren birkaç* ***gümüş ve değerli billûru*** *ile yemek odası sakin ve ağırbaşlı idi. (MH: 109)*

Halvet denince düşünülen ***pösteki seccade****, arkası abalı, başı sikkeli, cezbeye, murakabeye varan derviş havasından eser yoktu. (SP: 68)*

*Bir **köşe minderi, eski ceviz bir dolap, bir rahle** odanın bütün eşyasını teşkil ediyordu. (SB: 225)*

*Güzide Hanım, nesilden nesile geçen, Fatih civarındaki evini sattıktan sonra bu katı satın almış, duvarlarını eflâtuna boyatmış, tavanlara değerli **avizeler** astırmış, duvarlara dayalı duran **camlı dolaplara** da, **eski antika eserleri** yerleştirmişti.(HP: 24)*

*Yine itina ile yan **peykelerin** üstüne Ayşe'nin battaniyesini yaydık. (AG: 84)*

*Kimse yoktu, fakat her şey yerli yerinde ve resim için lazım gelen hazırlık yapılmıştı. **Kanavası** gerilmiş, **sehpa**, önünde iskemle... (SE: 59)*

*Masanın üstündeki **iki Kütahya vazosunun** birinin içinde gül, birinin içinde menekşe demeti vardı. (SP: 239-340)*

*İstemeyerek Münire'nin yepyeni, **biblodan** geçilmeyen, alafranga odasını düşündüm. (SE: 52)*

*Sungur'un yatak odası **beyaz atlas kapitone döşemesi, fil dişi takımları, kristalleri, çepeçevre aynaları** ile bir erkekten ziyade bir kadın odasına benzer. (T: 154)*

*Rabianın anasiyle yattığı odada ayağı kırık bir **beşik** buldular. (SB: 263)*

*Ağzından bunu işitir işitmez, ellerini başına götürdü, Bir şey söylemeksizin **keçenin** üstüne yığıldı. (H: 134)*

*Behire birden bire yine durgunlaşarak kâğıdı büktü, **dikiş sepetine** koydu. (MH: 44)*

*Biraz ilerleyince **gardrobun** önünde, bu küçük kafiledeki siyah başörtülü buruşuk yüzlü, pekâlâ benim ninem olabilecek ihtiyar kadınla yiiz yüze geldik. (SP: 27)*

*Bundan dolayı, **kitap etajerinde** bir hayli ingilizce eserler de bulunuyordu. (SP: 69)*

*Ay, tepesinden uzaklaşıp karşı ot damının arkasında kayıncaya kadar avluda oturdu. Sonra **kepengin** üzerine uzandı, uyuyakaldı. (ZO: 105)*

*Üvey anası ondan son derece memnundu, o kadar ki, ilk haftanın sonunda ona **yeşil bir sandık** hediye etti ve Hanife anahtarını boynuna taktı, koridorda duran sandığı her geçişinde okşadı durdu. (DA: 50)*

*Hacı Murat, kendine sadık köylüleri toplayıp, Mürsel'i tuzağa düşürmek, kafasını patlatmak için plan yaparken, Satı Nine de Hanife'yi odasına çağırıyor, önüne, çeyizine eklenecek **işlemeli havlular, çevreler ve çarşaflar** yayıyordu. (DA: 97-98)*

*Karanlık basarken, pencereye, Hanife'nin yeldirmesiyle, **battaniyesini** astılar, iki boş şişeye **mum** diktiler. (DA: 155)*

*Köşenin başında durup bakarsanız: her pencereden **kırmızı toprak saksılar ve kararmış gaz sandıkları** görürsünüz. (SB: 5)*

*Rabia Mayısın ilk günü evlendi. Sinekli Bakkal kadınlarının küçük kâğıtlara mâniler yazarak **çömleğe** koyup, ağaç diplerinde çalıp söyledikleri gün. (SB: 212)*

*Genç kızlar ellerinde **gülabdanlar**, herkesin eline gülsuyu serpmek için eğiliyorlar. (SB: 172)*

*Akşamları Perihan Nine, topraklan sular; bir **hasır** yayar; nargilesini kurar; gözleri haz içinde, uzun uzun guruldatırdı. (ZO: 56)*

*Tahtaperdelerin bir köşesinde alev gibi çiçek açan bir nar ağacı, öteki köşesinde kırmızı çatma entarisinin etekleri belinde, başında kalın bir yazma sarılı Zeyno, **çamaşır teknesinin** önünde, her zaman duman çıkan suların içinde sıvalı kolları, vücudunun yukarı kısmı olanca kuvvetiyle kımıldayarak çamaşır yıkardı. (ZO: 59)*

*Masanın üstündeki **guguklu saat** on biri vurunca ihtiyar (Ç: 67)*

3.10 Halk Mutfağı

İnsanların yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan temel unsurlardan birisi sayılan yeme ve içme, halk folklorunun önemli dallarından birini oluşturmuştur. Yiyecek ve içecek türleri geçmişten günümüze sürekli artmış ve bu ihtiyaçların karşılanması halk mutfak kültürünün doğmasını sağlamıştır.

Türk halkının kendisine özgü çok zengin bir mutfak kültürü vardır. Her yöre sosyal, coğrafî ve ekonomik özelliklerine göre mutfak kültürünü geliştirmiştir. İşte bu zengin kültürün Halide Edib Adıvar'ın eserlerine de yansıdığı görülmektedir. Bu eserlerde Türk kültürüne ait yiyecek ve içeceklerinin yanında yabancı kültürlere ait yiyecek ve içeceklerin isimleri de geçmektedir.

3.10.1 Yiyecek Türleri

*Haşim cebinden biraz **şokola** uzattı, yine başını salladı, sesinde büyük bir hüzün vardı, içini çekerek: (H: 138)*

*Aydınlık fakat dar sofaya ayak basınca oranın duvarlarında da, tavanında da **kırmızı**, **yeşil biber** ve **soğan** dizileri ve askıları göze çarpıyordu. Bir köşesinde yığılan **balkabaklariyle**, **mısırlara** Hanife durdu baktı. (DA: 137)*

*— Çok acıkmışsın, evlâdım, işte!.. diye hemen softanın üstüne, **çorba**, **ekmek**, bir **kırmızı soğan**, bahçeden getirdiği iki **domatesle** bir **hıyar** koydu... (DA: 140)*

*Rabia, **fasulya** ve **soğan** taşan sepeti kaldırdı, gösterdi:*

— Bu sabah alış veriş bitti. (SB: 50)

*Güzide işi aşağıdan alıyor, alçak sesle konuşuyor, fakat Fatma Hanım onunla, **soğan, sarmısak** alıyormuş gibi bağıra bağıra pazarlık ediyordu. (AHS: 98)*

*Kır kahvelerinde oturup **bira** içmek, ipsiz sapsız konuşmak bana muhitimin ağır ve fikrî tazyikinden sonra bir nevi kurtuluş gibi geldi. Diyebilirim ki her gün **kaymaklı ekmek kadayıfı** yiyenlere **soğan salatası** ne kadar iştiha verirse Cemal'in alelâdeliği de bana o kadar yeni ve cazip geldi. (SE: 109)*

***Pirzolaları** ona mutfakta bırakarak, aynı taşlık üzerine açılan odasına geçti. (Ç: 27)*

*Çantasında yiyecek olarak sadece **bisküvi** vardı. (Ç: 27)*

*Haso çocuk, Hasan'ın odasını, masasının üstündeki resimleri, kitapları merakla incelerken, Hasan yatağın başındaki dolaptan, İstanbul'dan henüz gelen bir **bisküvi ve şeker kutusunu** çıkarıyordu. (ZO: 192)*

*Evde iseler misafirlere birer fincan çay, bir de **Hasanpaşa Fırını bisküvileri** ikram edilir. (AHS: 104)*

*Beyaz ceketli, siyah kelebek boyunbağlı garsonlar, ellerinde çay semaverleri, **bisküvi ve kek** tabakları, sağa sola koşuşup duruyorlar. (AHS: 110)*

*Akşam çorbamıza iştirak edeceksin. Bizim oğlanın çoktan hasret kaldığı bir **hamur tatlısı** da yaptırdık.(Ç: 28)*

*Başımın üstünde yerin var oğlum. Hem gelecek pazar yemekten evvel gel de bir **çorbamızı** iç. Elif Hanımın **düğün çorbası** meşhurdur. (SP:141)*

— *Sana **hamsi çorbası** içireceğim, her derde devadır abla! diye söyleniyor, hamsinin karnı ağrıdığı zaman nasıl sıçradığını taklit ediyor, Hanife'yi güldürüyordu. (DA: 135)*

— *Çok acıkmışsın, evlâdım, işte!.. diye hemen softanın üstüne, **çorba**, **ekmek**, bir **kırmızı soğan**, bahçeden getirdiği iki **domatesle** bir **hıyar** koydu... (DA: 140)*

*Sepetten bir kağıt çıkardı. İçinden bir **külbastıyı** beline sıçrayan Karacan'a uzattı. (Ç: 25)*

Arkalarından Suzan'ın sesi geldi:

— ***Külbastılar** soğuyor. Leylâ hikâyesini açmayınız Doktor Feridun... O bizim ikimizin de sinirine dokunuyor. (SSK: 342)*

*Benim öğle yemeğimi yediğim çimenlikte Raik'in annesi çömelmiş, kollarını sıvamış, ufak, beyaz elleriyle temiz bir peçete yayıyor, sonra sepetten **yumurta, taze peynir** çıkarıyor. (RA: 144)*

*Yine itina ile önüne **haşlanmış yumurtasını, peynirini** koyduk. (AG: 84)*

*Hanife, avludaki çeşmede yüzünü yıkarken o mutfağa daldı, biraz sonra elinde aralarına **tulum peyniri sıkıştırılmış iki kalın dilim ekmekle** geldi. (DA: 39)*

*Bu sosyete, her övün tıkabasa yediği iki katlı **ekmek kadayıfı** ile körlenen iştihasını kamçılatmak için Firüzan Tıngırın biberli ekşili kalemine muhtaç bir vaziyete düşmüş gibiydi. (SP: 42)*

*Halbuki, elmasların, kürklerin, parlak boyaların, Beyoğlu berberlerinin elinden çıkmış saçların birbirine çalım sattığı, sofraların, **havyarından** tutun da, **mayonezli balıkları**, **tatlıları**, bizim evin bir aylık masrafına bedel olan **turfanda yemişlerile** insanın ağzını sulandıran bu yerde, tek bir sofranın içkisi, bizim altı aylık gıdamıza; babamın senelik sigarasına bedel olan böyle moda bir toplantıda alınacak tavır bu değildir. (SP: 53)*

*Her kiracının buz dolabı yok da, pencerede **et suyu, komposto, hoşaf ve mahallebi** soğutmağa kalkarsa, derhal yukarıdan sebze kabukları, faraşta toplanan süprüntü ve tozlar, bulaşık suları bir bir ardına kiracı bayanın penceresine boşanır. (SP: 93)*

*Gene İngilizlerin mağlûbiyeti muhakkak görünen günlerde, Park Otelinde bilmem hangi İngilize bir akşam ziyafeti verirken, misafirin **balık, et ve tavuğun, hem tatlı hem yemişin** karşısındaki isyanını, "Biz bir türlü yemek, bir türlü tatlı yeriz" demesini dostlarına naklederken: "O dakika İngilizlerin yenilmeğe mahkûm olduklarım anladım."(SP: 133)*

*İstanbul bacılarının **baharlı biberli dolmalarını** hatırlatan lezzetli yemeklerden sonra, arkadaşının ihtiyar babası bir ilâhî söylemeğe başlamış, bütün misafirler iştirak edivermişlerdi. (SP: 148)*

*Herhalde Sıtkı Bey dışarıda bir şeyler kazanıyordu. Çünkü **peynir, francala, konserve, dolmalar** eksik değildi. (SP: 283)*

*Odanın ortasına yuvarlak bir bakır sini kurulmuş, üstüne **dolma**, **börek** ve türlü **mezeler** konulmuştu. (DA: 176)*

*Esasen, Beyoğlu pastahanelerinden gelen **tuzlu, tatlı kurabiyeler** yanında **Emine** Kadın'ın **böreği**, **baklavası** ve **zeytinyağlı dolmaları** da yer alıyordu. (DA: 215)*

— ***Dolma var, zeytin, peynir, söğüş** var... Şama gelince bize yaz. (SB: 139)*

*Perihan Nine evde kalacak, **baklava açacak, dolma** yapacaktı. (ZO: 63)*

*Garip tesadüf. Hoşkadem evde **yalancı dolma** pişirmişti. Münire'yle beraber biraz fazlaca kaçırdık. (SE: 36)*

*Hoşkadem Bacı da **börekli baklavalı** bir öğle yemeği ikram etti. (Ç: 45)*

*Özellikle askerliğini yaptıktan sonra, orduda gözüne girdiği yüzbaşısıyla ortak olarak Beyoğlu'nda bir tatlıcı dükkânı açmış, **baklavası ve diğer tatlılarıyla** sayısız müşteri kazanmış ve dükkânına hayli yabancıyı da alıştırmıştı. (HP: 73)*

— *Nine gibi **baklava açmak** ancak Hanife'nin elinden gelir...*

— *O yarından sonra kocasının evinde varsın **hamur açsın...** (DA: 104)*

*Ötekiler, sedire, koltuklara, gençler de Ayşenin odasına yerleşmişler, Müfide ve Malike ile beraber Burhanın ikram ettiği **börekleri** yiyor ve konuşuyorlardı. (SP: 243)*

*Misafir odasında işim var. Önemli adamlar... Evet, **börek, tatlı, kızartma**... (DA: 28)*

— *Haso, dedim. Ben bu kadar aç adamı nasıl doyuracağım? Acaba annen bize bir **börek açar** mı? (ZO: 211)*

*— Yarım saat sonra, Kürt Zeyno ile İstanbullu Zeyno mutfakta çabalıyorlardı. Öyle çabayla **hamur yoğuruyor**, öyle hızla **yufka açıyordu** ki... (ZO: 211)*

*— Korkutuyorsunuz; çünkü siz çökmüş bir âlemin heyülâlarısınız. Çünkü siz Frenklerin tabirince yumurta kırmadan **omlet** pişebilir sanıyorsunuz. (SE: 121)*

Arkası kapıya dönük olduğu halde kimin geldiğini hemen anlamıştı:

*— Sana **sarılıburma** yapıyorum, hani sen Washington'da arada bir bana "kırmalı hamur isterim" der dururdun. O sarı Amerikalı da buna bayılıyor... (AHS: 55)*

***Patlıcan kızarttım, muhallebi yaptım** ve Saffet'in evlendiğim günden beri ilk kez bana yadırgamadan "Zeyno" ve "sen" dediğini düşündüm. (ZO: 211)*

*Hatta size gerçek bir akşam yemeği, meselâ, **tavuk göğsü, muhallebi** gibi şeyler ikram ederiz. (HP: 48)*

*Atıfe'yi öptü, tütüncüden **çukulata** aldı; fakat biraz tedirgin ve sinirli görünüyordu. (MH: 74)*

*Gerçi her gelişinde kendisine **şeker, çikolata** getiren Güzide Teyze'nin boynuna çocuk her vakit sevinçle atılırdı. (AHS: 98)*

*Halbuki o gün Kasım ile Atıfe ne kadar hazırlanmışlar, ne kadar büyük bir sevinçle onun sevdiği **şekerleri, yemişleri**, çiçekleri almışlar ve nasıl beklemişlerdi. (MH: 91)*

*Şimdi atların başında Macit, **şeker**, **pirinç** ve çiftlik için aldıkları **erzak** yüklü arabayı, hayvanlara yardım olsun diye arkadan iten iki uşak, sırtı tırmandılar. (DA: 68)*

*Şimdi odanın köşesindeki küçük bir masada çay semaverinin dumanı çıktığını, **tereyağı, reçel, havyar, pasta, yemiş,** hulâsa çok çeşitli bir kahvaltı hazırladığını gördüm. (KA: 110)*

*Samananbarı **kirazı, elması, üzümü ve karpuzu** sadece İzmit'te değil, İstanbul'da da aranıyor. (DA: 69)*

*Tozlu vitrininde **kuru üzüm, erik**, Beyoğlu dükkânlarının **pastalarının** taklidi **bayat pastalar** gelişigüzel yığılmıştı. (DA: 149)*

*Yalnız Şadiye Hanım, Dilli Kaval'ı İrfan'ın sığındığı dükkânın tam yanındaki yemişçiye göndererek, **muz** ve başka yemiş almasını tembihledi. (HP: 88)*

*Bugün **şiş kebabı** günü, malûm ya soğuk yenmez. (SP:80)*

*Ali Bey: "Bu **kebap** ne kadar nefis olmuş!" diye cevap verdi. (SP:89)*

*Benim aygırımın burnuna halka takıp oynatmanıza mâni oluyor diye, hatunu, elinizden gelse yılbaşı **kebabı** yaptırıp yiyeceksiniz... (SP:112)*

*Hepsi, semaverde hazırlanan çayı, Aksaray fırınından gelen **simitlerle** içtiler, ayrıldılar. (SP:150)*

*Ha unuttum, anne, dün Bolluklardan aylık aldım, al şu elli lirayı, bugün kömürcüden kömür al, kasaptan **et** de al... Eğer, yeterse biraz da **kaymak** al. (SP: 163)*

*Geçen gün Üftade Hanım, mahallesindeki kasapta **kemik ve işkembe kırıntısı** alan bir adam görmüş, bunu en nefis bir **kuzu kızartması** tıkınırken bize gözleri yaşararak anlattı. (SP: 261)*

*Hanife, köylere ve bazen de kasabalara götürülen **kuru üzüm, incir,** pamuk ve hatıra gelebilen her türlü mal taşıyan yük katırlarından birinin üstündeydi. (DA: 13)*

*Küfe küfe **çavuş üzümleri**, içleri kan kırmızı, kabukları zümrüt gibi **karpuzlar**, dilimlerinden bal akan **kavunlar**, pencereye istif edilmiş **kuru yemişler**... İçeriye dalıp **keçi boynuzu** almak istedi. (SB: 76)*

*Şöyle bir başbaşa kalıp konuşalım! deyince, Mürsel Hanife'nin eline sepeti verip, **patlıcan kızartmak** üzere mutfağa gönderdi. (DA: 162)*

*Mediha, Hoşkadem'in getirdiği **yemiş** tabağından bir elma alıp soyarken diyordu ki:*

*Münir saymakta olduğu **portakaldan** gözlerini kaldırmadan: (Ç: 58)*

*İnce ve çığırtkan bir sesle **kurufasulye** pazarlık ediyordu. (SB: 11)*

*Gözleri, bir lâstik top gibi sıçrayarak dolaşan cüce ile tavana asılı yeşil kırmızı şeritli **güllâç** tekerlekleri arasında dolaşırken Râkım gene sordu:*

— Ne istiyorsunuz Sinyor? (SB: 61)

*Hıdırellez günü gökün altında bugün hiçbir şehir bu kadar cümbüşlü bir kalabalıkla kaynaşmaz, hiçbir sokak bu kadar başka sesleri birbirine karıştıran böyle bir uğultu çıkarmaz. Ahalisi bu kadar **kuzu kızartıp helva pişirmez.** (SB: 87)*

*O zaman kalkacak, kuzu kızartacak, **pilâv** pişirecekti. (SB: 87)*

*Her bahçe gün batarken sulanırsa böyle kokar, fakat bahar akşamları başka kokular da vardır: **zeytinyağlı kızartmalar, sarımsaklı cacıklar,** yâsemin, hanımelleri kokuları! (SB: 89)*

*Kadın çıkınca kestanecinin önünde durmuş. **Kestane** almış. (SB: 118)*

Oh oh, buradasınız ha. Ben de ***uskumru*** *aldım. Kendim kızartacağım. Ne olur, kalın beraber lokma edelim. (SB: 162)*

Cuma günleri, arada gönlünden kopup bedava ***horoz şekeri*** *verdiği çocuklar vardı. (SB: 199)*

Yalnız bir nikâh, Sinekli Bakkal halkının beklediği ***pilâv, zerdeyi****, düğün yemeğini konakta yiyeceklerdi. (SB: 210)*

Biraz sonra, kendisinin ***ekmek doğranmış sıcak sütünü*** *kocaman yeşil çanakta getireceğini biliyordu. (ZO: 62)*

Zeyno, elini, yüzünü, ayaklarını yıkadı; Perihan Nine, açtığı ***baklavaları*** *hazırlıyor;* ***salata*** *yapıyor,* ***dolmaları*** *ısıtıyordu. (ZO: 68)*

Cebinde kalmış biraz ***kuru leblebi ve üzüm*** *kırıntılarını avunsun diye Haso'nun koynuna koydu; çocuğu bahçe kapısından içeri saldı ve kendisi savuştu. (ZO: 69)*

Haso çocuk işe başlamadan Şaban amca bir çanak ***yoğurtla*** *bir yarım somun getiriyor; kendisi çocuğun karşısına geçiyor, küçük tahta iskemlenin üzerinde kendi pişirdiği kocaman fincanıyla kahvesini içerek yârenlik ediyordu. (ZO: 85)*

Karşısına kendi çay fincanını yerleştirdi, kocaman bir ***pandispanyayı*** *fincana batırarak yemeğe koyuldu. (ZO: 165)*

Fakat buna rağmen ısrarla onu çay masasına oturtmuşlar; karı koca, önüne, ***tereyağlı ekmekle reçel*** *koymuşlardı. (ZO: 170)*

Fakat bende böyle sosyal ziyafetler ve toplantıların kansızlığa tutulmuş bir düşünce ve merak hali, insanın ağzında ***"erzats" şeker*** *yemiş gibi garip bir tadı vardı*

ki, onu üzerimden gidermek için arkamı denize döndüm, bir şala sarındım, oturdum, somurttum ve sustum. (KA: 8)

Sofrada Güzide'nin nefis yemekleri pek ciddî konuşmaya fırsat vermedi. Teyzemin sağında oturan Hırka-i Şerif bilhassa ***çerkeztavuğuna*** *öyle bir dalmıştı ki. (AHS: 120)*

Teyzesi ve eniştesi evvela Paskalya yortusunun keselerine getireceği bol bahşişi beklediler. Bundan başka, Paskalya ***tatlı ve çöreklerinden*** *onlara da pay ayrılırdı. (AHS: 158)*

— *Ah, ben o Madam'ı çok severim, Hanımefendi, bana her şeyi o öğretti, diye başlayarak parke cilasından,* ***mayonez*** *yapmaktan, ütü ve koladan, hülâsa bütün marifetlerinden uzun uzun bahsetti. (AHS: 162)*

Safa:

— *Neden dışarıdan fazla şey alalım, kampta* ***ekmek peynir*** *yok mu, diye sordu. (T: 104)*

— *Açlıktan ölüyorum, hay Allah razı olsun aşçıbaşı...*

— ***Sandviç, gato, simit****...*

— ***Şu havyarlı sandviçten****...*

— *Herkes ayakta, masanın etrafında. Helen Yediler'in kız kardeşi, ev sahibi gibi herkese ikram ediyor. Herkes yiyor, konuşuyor, gülüyor...*

— *Bir şeker...*

— *İki şeker...*

— *Biraz süt rica ederim...*

— *Ben **limona** alışığım...*

— *Aman bana da şu **petifourlardan** verin... (T: 112-113)*

*Genç kadın elini sepete soktu, Raik'in yanaklarını andıran iki tane büyük, **pembe şeftali** çıkardı. (RA: 144)*

*Hepsi Naciye'yi çok severlerdi. Onu kucaklarına alır**, şeker, fındık** verirlerdi ona. (HP:68)*

*Malike ile Müfide ahçıbaşı ile beraber gidip hayvana **lahana yaprağı, havuç vesair sebze süprüntüsü** götürüyorlarmış. (SP: 23)*

*"Aman evlâdım, safrası döndü, bir **limon kabuğu** bulamaz mısın?" diye yalvarıyordu. (SP: 37)*

*Zehra'nın gözleri **dondurma** tabağında, dalgın. (T: 122)*

*Orada, o günlerde sazlar çalınır ve bir küçük kulübe içinde rakı ve diğer içkiler, hafif **mezeler** satılırdı. (Ç: 13)*

*Her masajdan sonra, üç saat uyku, hele dans akşamlan yenilen **şatoların, şekerlemelerin,** içilen şampanyaların haddi hesabı yok! (ZO: 23)*

*Gerçi o, Türklerin erkeği dişlerinin arasında bir hançer, belinde çifte çifte yatağan, kadını kafes arkasında **lokum** yiyen, göbek atan mahlûklar olduğunda inanan devri çoktan atmış, belki de öyle bir devrin Garplıların fantezisi olduğuna inanmıştı. (T: 80-81)*

*Kapının sağ tarafındaki köşede bir piyano, sol tarafındaki köşede misafirlere ikram edilecek limonata, içki şişeleri, **fındık**, **fıstık** vesaire... (AHS: 190)*

*Ben tepsilerden birinden bir **sandoviç ile bir bardak portakal suyu** aldım, yaldızlı salonun denize bakan köşesinde bir koltuğa oturdum. (SP: 189)*

*Ayşe, elini annesine sallayarak susturmak istiyor, "Geç kaldım, Galatada **poğaça** alırım" diyordu. (SP: 197)*

*Ayni akşam, Emine, Safi-Naz ve Şaşırtmaçların kızı Zeynep, dokuma örtülü masada yemek yerken, Şaşırtmaçla Sertman, Parkotelinin deniz tarafında, iki kişilik bir masada**, aperitif** alıyorlardı. (SP: 210)*

***Balık, tavuk ve et** yediler. (SP: 220)*

*Çarşıkapı'daki dükkânında **sebze ve meyve** satardı. (DA: 153)*

*Oturdu, şeker kutusunu dizine koydu. O, kutunun kurdelâsını dalgın dalgın çözerken Pembe, **fondanları** ağzına atıyor, ağzını şapırdatıyordu. (SB: 152)*

*Hanife hemen toplandı. İçi **patlıcan, zeytinyağı**, bir sürü başka yiyecek ve özellikle rakı şişeleri olan sepeti eline aldı. (DA: 154)*

*Hanife'nin biraz ötesinde **pirinç** ayıklayan ve henüz askerlikten dönen bir delikanlıyla evleneceğini söyleyen kadın otuz yaşında da olabilir, elli beş yaşında da... (DA: 29)*

*Hele teyze hanımın **turşu ve reçellerini** hep o idare ediyordu. (Ha: 52)*

*Ben anlatırken Hüsnü Paşa tabağına **makarna** alıyordu. (Ha: 119)*

***Sebze ayıklar**, bulaşığa yardım eder, özellikle hamur açmayı öğrenmek isterdi. (DA: 50)*

*Aydınlık fakat dar sofaya ayak basınca oranın duvarlarında da, tavanında da **kırmızı**, **yeşil biber** ve **soğan** dizileri ve askıları göze çarpıyordu. Bir köşesinde yığılan **balkabaklariyle**, **mısırlara** Hanife durdu baktı. (DA: 137)*

***Kabaklar** dizili beyaz terasta onu beyaz gömleği ile çıkacak zannediyordum. (AG: 116)*

*Şimdiye kadar **zeytin yağıyla** su gibi duran bu halkla biz kaynaşmalıyız. (AG: 121)*

*Köy, kocaman **karpuz** ve gürbüz hayvan yetiştirmekle ünlü yarı Türk, yarı Kürt bir köydü. (ZO: 53)*

3.10.2 İçecek Türleri

***Kahve, gazoz, çay** vesaireyi bu garson, durmadan, kadın ve erkek misafirlere getirip duruyordu.(HP: 24)*

— *İçkiler; ancak, **çay, limonata, ayran, sütlü kahve ve şerbetler** olabilir. (ZO: 246)*

*Ayşeye de **sütlü kahvesini,** kahvaltısını annesi mutfakta hazırlamıştı. (SP: 243)*

*Her halde yemekten sonra **kahve** içerken, bizi dinlerken yüzünün çok mesut bir hali vardı. (KA: 48)*

Sadi Arslan yanına geldiği zaman tamamen ayağa kalkmadan elini uzattı:

— ***Kahve*** *mi,* ***çay*** *mı? Kahve fındık kabuğu ile arpadan ibaret ama...*

— *O halde* ***çay****... (AHS: 165-166)*

Çünkü cebinde kendine ayırdığı para tükendiği zamanlarda eve misafir davet ederse - vaktile softa kafalı ve hasis dediği- kadın, ***rakısını*** *da,* ***likörünü*** *de bol bol temin eder ve bir zaman için alkolün muzır ve günah olduğuna dair bir şey söylemezdi. (SP:82)*

Sofrada içtiği ***şaraplar*** *katılaşmış damarlarındaki kanı kâfi derecede kızdırmış olmakla beraber, henüz yalpa vuracak vaziyete gelmemişti. (SP: 19)*

O, halk dilinin şaheseri olan bu doğum şarkısı onu bir ***binlik rakıdan*** *daha çok, daha içinden gelen bir sarhoşlukla mestederdi. (SB: 163)*

— *Yemek sofrasını teyzem çok itina ile hazırlamıştı. Büfenin üstü* ***Kavaklıdere şaraplarının*** *envai ile dolu. (AHS: 119)*

Kır kahvelerinde oturup **bira** *içmek, ipsiz sapsız konuşmak bana muhitimin ağır ve fikrî tazyikinden sonra bir nevi kurtuluş gibi geldi. Diyebilirim ki her gün kaymaklı ekmek kadayıfı yiyenlere soğan salatası ne kadar iştiha verirse Cemal'in alelâdeliği de bana o kadar yeni ve cazip geldi. (SE: 109)*

Evde benim için hemen hemen ayrı yemek pişiyor; o kadar sevdiğim halde ***Bomonti birası*** *bile içemiyorum. (ZO: 23)*

Şampanya *içtiler, erkekler frak, kadınlar dekolte giydi, Boğaziçi'nin sularına bakarak Frenk edebiyatı münakaşa edildi. (KA: 8)*

Yeni Turan'a bağlı en zengin bir genç bile meselâ bir gün Tokatlıyan'da yemek yiyeceğine en ucuz Yeni Turan kır, yahut şehir lokantalarının birinde sade bir parça et ve pilâv yer, ***kımızını*** *içer giderdi. (YT: 22)*

Kaya durgun ve sıkıntılı:

*— Oturunuz, Paşa. Eleni, **kompostoyu** getir, yemekten sonra karar veririz. (YT: 65)*

*Tam onda karısı Saide Hanım elinde bir bardak **sütle** gelir, kocası sütünü içerken biraz konuşur, sonra o bastonlarını alır, bir saat kadar yavaş yavaş koruda dolaşır. (T: 57)*

*Bir elde **kokteyl** veya **viski** kadehi, bir elde sigara, ortalıkta kırıta gezinen bu nevi kadınlar, ekseri ötekinin berikinin kulağına açık saçık bayat şakalar veyahut, bir gece evvel sabaha kadar briç oynadıkları dostlarının isimlerini çamurlara sürükliyen dedikodular fısıldarlar. (SP: 19)*

*Her aksam kadın beyaz elini oğlunun yakasının içine sokar, arkası nemli olup olmadığını tetkik eder, çamaşır değiştirmesinde ısrar eder ve mutlak bir fincan sıcak **ıhlamur** içirirdi. (SB: 134)*

3.10.3 Keyif Verici Maddeler

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında kötü alışkanlıklar teması da sık sık geçmektedir. Döner Ayna'da esrarcılık ve esrar kaçakcılığı birçok yöleriyle anlatıldığı gibi Sonsuz Panayır'da da esrar satışı ile ilgili olaylara değinilmektedir.

*Bunlar azgın ve kudurmuş bir canavarın **afyonla** bir zaman uyutulduktan sonra iğnelenerek uyandırılması gibi oldu. (MH: 168)*

*Meselâ, dostlarile şarap içip, kimseye zararı dokunmadan hayattan zevk alan, sohbet eden adamın zevki tabiîdir; fakat yeisten **morfine, etere** alışan,*

kafasında binbir cehennemi hayal uyanan adamın zevkini şeytanlar ilham eder. (SP: 77)

Kalbinin bir tarafı, ***kokainle*** *hissini kaybetmiş, belki ölmüştü. (KA: 239-240)*

Geceleri ***eroin*** *içiliyormuş... (DA: 174)*

Fakat bütün bunlar, sabaha kadar devam eden içki âlemleri, hatta ***kokain*** *şırıngasına kadar varan cinnetleri, nöbetleri ve hezeyanları, yine Aliye'nin top top nemli kirpikleri arasından Ömer Efendi'ye ateşle bakan nefis gözlerinin tatlılığını unutturmuyordu. (VK: 100)*

Ne kendi içer ne de gemiye bir damla ***ispirto*** *girmesine müsaade eder, ne kendi kaçakçılık eder ne de gemi halkından bir ferdin kaçakçılığına göz yumardı. (T: 21)*

Hele Ayşe kadın olmasa, Ahmet hemen ***tütünsüzlükten*** *lâf açacaktı. (MH: 42)*

Ahmed'in ***kalıp sigarası*** *diye gözlerini parlatan* ***sigaralardan*** *aldı. Cebine çikolata koymağı da unutmadı (MH: 47)*

Hele yatak çarşaflarını cigara külüne bulayıp yutakta ***cigara*** *içişi, Emineyi zıvanadan çıkarıyordu. (SB: 9)*

Ekseri aksamları Selim Paşa da gelir, ***nargilesini*** *getirir, onu dinler ve dinledikçe yüzünün sertliği, huşuneti gider, gözleri uzaklara dalar, kendi kendine gülümserdi. (SB: 40)*

Keskin bir kahve kokusu, ***tömbeki*** *ve* ***tütünle****, ağır bir nefes kokusuyla karışmış, adamın burun deliklerinden ciğerlerine giriyor. (SB: 290)*

Pratik kafalı Kör İsmail'e: "Ulan, mantar atıyor," dedirtecek kadar aykırı görünenleri bile Tatar Osman, kıl[ını] kıpırdatmadan köşesinden dinler, kısa boynu geniş omuzlarına gömüldükçe gömülür, ***piposunu*** *çeker dururdu. (T: 22-23)*

Kasım da başıyle sessizce selâm verdikten sonra, Süruri'nin, yanma geldikçe pek fena ***alkol*** *koktuğunu düşünüyordu. (MH: 75)*

3.10.4 Mutfak Araç Gereçleri

Halide Edib Adıvar romanlarında kahramanların yaşantısına uygun mutfak araç gereçlerine yer vermiştir.

O, hep ***pekmez küpüne*** *sakladığı paraları çıkarır, sayar, Sivrihisar'da gördüğü öküzleri almak için daha ne kadar para lazım olduğunu hesap ederdi. (YC: 55)*

Medihe Hanım kendi yemeğini bir ***tepsiye*** *koyarak yukarı çıkar, bir yandan yemeğini yerken öte yandan ertesi günün dersini hazırlar. (Ç: 11)*

Biraz ötede, birkaç ***mangal*** *yanında* ***kahve tepsisi****. (AHS: 66)*

Sininin, sahanların *ilgasına üç kadın ittifakla karar verdi. (SB: 210)*

Çok geçmeden, Ayşe Kadın ***kahve fincanı*** *ile geldi. (MH: 63)*

Recep elindeki ***çay fincanını*** *koyacak yer ararken Lâlezar uzanıyor, elinden alıyor. (T: 166)*

*Cuma sabahı, Ayşe Kadın'ın kapısının ipi çekilince, avluda onu çömelmiş; önünde bir **el tası,** küçük Mehmed'in ellerini sabunladığı görülüyordu. (MH: 62)*

*Sırtımda **karpuz küfesi** vardı. (HP: 86)*

*Her kiracının **buz dolabı** yok da, pencerede et suyu, komposto, hoşaf ve mahallebi soğutmağa kalkarsa, derhal yukarıdan sebze kabukları, faraşta toplanan süprüntü ve tozlar, bulaşık suları bir bir ardına kiracı bayanın penceresine boşanır. (SP:93)*

"Elif Hanım, eski bir dostumun kızı geldi. Biraz rahatsızca, çarçabuk bir çay getirebilir misin?"

*"**İbrik** kaynıyor beyim, şimdi ,şimdi..." diye kadın yemek odasına koştu. (SP: 289)*

*Mutfakta tek ihtiyar ve belki de genellikle bu yaşın verdiği tecrübe ve olgunluktan dolayı tek imtiyazlı kadın, **hamur tahtası** önünde kolları sıvalı, börek ya da baklava hazırlayan Hacı Murat'ın anası Satı Nine... (DA: 30)*

*Hanife, köylü kadınlara su taşır, **tencere ve tavalarını** küçük parmakları kanayıncaya kadar ovardı. (DA: 35)*

*Hele aldığı **tereyağı makinesi**, sayıları artan inek ve koyunların sütünden hatırı sayılır gelir sağlıyor. (DA: 69)*

*Sağ eli **bıçağını** kemerinden sarkan kınına korken titriyordu. Ekmek ve kavun karpuz kesilen bir **bıçak**. (DA: 127)*

*Erkeklere bahçenin içinde, duvar kenarında, yanında **maşrapalı bir su küpü** gösterdi. (DA: 136)*

Bir tarafta yerinden kımıldamaz ***mermer bir tekne****... Duvarlarda üstleri pırıl pırıl yanan* ***çanak çömlek dolu raflar****... (DA: 138)*

Odanın tek önemli eşyası olan sedirin önündeki sigara iskemlesine, ***bir tabak, bıçak ve çatal*** *konulmuştu. (DA: 176)*

Biraz sonra Çarşıkapı'dan ***bardak, kaşık, tabak, çanak çömlek*** *satın aldılar. (DA: 186)*

Yukarıdaki yemek sona ermiş, Suzidil ve küçük yamakları, tepsi ve tabakları indirmişler, hatta kahveleri bile Kâhya Kadın'ın odasının yanındaki bir çeşit ***kahve ocağında*** *hazırlamışlardı. (SSK: 253)*

Sokakta, ayağı takunyalı, başı yazma örtülü, eli ***bakraçlı*** *kadınlar çeşmeye gider gelirler. (SB: 5)*

Rabia ***zerzavat sepetini*** *sallıya sallıya sabahleyin Sinekli Bakkal sokağına saptı. (SB: 50)*

Ortada yuvarlak bir masa, üstünde ***gümüş çay semaveri****, iftar akşamlarını hatırlatan küçük tabaklarda bir sürü leziz şeyler. (SB: 172)*

Fındık, fıstık, kuru üzüm, söğüt dalını çok güzel sesler çıkaran bir düdüğe çeviren ***çakı****, Diyarbakır'dan ilk gelen kırmızı mendil, hep o cepten çıkmıştı. (ZO: 60)*

Samim Bey'in evini arayan eşler, sırtına ***su damacanasını*** *yüklenerek önlerinde giden çırakla dükkândan çıkıp Akile Hanım Sokağı'nın yolunu tuttular. (AHS: 16)*

Biraz sonra, Aksaray tarafından elinde ***süt güğümü*** *ile perişan bir adam belirdi. (AHS: 50)*

*Odaya girdik. Orta yerde bir **hamur tahtası**, Âkile Hanım'ın elinde **oklava** ile hamur açıyor, fakat başı kapıya çevrilmiş, eski bir dost tavrıyla konuşuyordu: (AHS: 65)*

*Başörtüsünü arkasına atmış bir Tatar kadın, bir elinde **süt kovası**, bir elinde küçük bir mahlûk, bir ahırdan çıkıyordu. (AG: 166)*

3.11 Şahsiyetler

Milli kahramanların, insanlık için çalışmış insanların, büyük önderlerin gençlere tanıtılması gerektiğini düşünen Halide Edib Adıvar bu şahsiyetlere eserinde yer vermiştir. Yerli ve yabancı şair ve yazarlar anlatı içerisinde ortaya konmuştur. Bazen kişilerden alıntılar yapılarak bazen de eser isimlerine göndermeler yapılarak anlatılara zenginlik katılmıştır. Halide Edib Adıvar'ın bu kullanımlarında aldığı eğitimlerin ve okuduğu kitapların etkisi açıkça görülmektedir. Yazarın engin bilgisiyle başarılı bir şekilde eserlerde yer alan bu şahsiyetler arasında filozoflar, ressamlar ve tarih sahnesine çıkmış kişiler de yer almaktadır.

3.11.1 Edebi Şahsiyetler

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında yer verdiği edebi şahsiyetlere baktığımızda, çoğunun yazarın okuduğu, dinlediği, etkilendiği kişiler olduğunu görürüz. Özellikle Şemsettin Kutlu'nun "*Diyorlar ki*" eserinde Halide Edib, okuduğu yazarlar arasında Byron, Shakespeare, Dickens, Zola, Maupassan, Namık Kemal, Tevfik Fikret gibi pek çok ismi saymaktadır.

***Pol Burje** ve **Halit Ziya** Ekol'ü değil mi? (Ha: 20)*

Onun alayını ben ***Charles Dickensin*** *alayına benzetirim. (Ha: 23)*

Tannhuser'ı *başladım olmalı. (H: 111)*

Bir de sembolik diye bir şey var, yani ***Ahmet Hâşimin*** *"kenar-ı âba dizilmiş" leylekleri... (SP: 11)*

Realist? Evet ***Refik Halidin*** *realistliği...* ***Ömer Seyfeddini*** *de babam çok seviyor, alayları ince imiş... (SP: 11)*

*Nihayet bu son duvarı tavana kadar kaplayan rafların en sonunda, annesinin okuduğu (****Alexandre Dumas****) tercümesi romanlar,* ***Hüseyin Rahminin*** *romanları, Muhammediye, Aymediye, şahsî Kur'anı veMesnevi tercümesi vardı. (SP: 85)*

Âdeta ***Moliere'den*** *bir komedi pasajı tekrar ediyor gibi geldi. (SP: 105-106)*

O kadar teferruat, hem de o kadar değişen teferruat hâkimdi ki, bu hayatı yakalayıp romana sokmak değil Ayşeye, belki ***Balzak*** *gibi,* ***Dikens*** *gibi romancılara nasip olamazdı. (SP: 233)*

Ben ingilizce okuduğumu anlarım. Tabiî çok güç olmazsa, meselâ ***Shakespeare'i*** *pek kavrıyamıyorum (güldü). (SP: 246)*

> *— Medeniyetimiz yok ki tahkir edeyim.* ***Ziya Paşanın*** *dediği gibi, sizin tahkir ettiğiniz küfür diyarı, mamureler, kâşanelerle dolu; mülkü islâm baştanbaşa virane... (SB: 31)*

*Bilhassa esmer adam - nafıa mühendislerinden Şevki Bey – elleriyle işaretler yaparak "****Mazzini, Namık Kemal****" isimlerini mütemadiyen tekrar ediyordu. (SB: 41)*

*Şimdi içinden **Tevfik Fikret'in** "Sis"ini okuyor. Dudakları kımıldıyor, fakat sesi işitilmiyor. (AHS: 112)*

*Duvarlarda **Bedri Rahmi Eyüboğlu** ile emsalinin birkaç deniz resmi ile dikkate değer portreleri asılı. (AHS: 190)*

*Surat bütün mânasıyla **Ömer Hayyam** rübaiyatından alınmış bir kadını hatırlatır. (T: 68)*

Saim, Dürdane'ye:

*— **Mehmet Akif** artık bugün ağza alınır mı, diyordu. (T: 238)*

*Ne kadar **Ben Jonson'un** piyeslerini hatırlatıyor. (SP: 38)*

O da, bende daha iyi bir dünya peşindeyiz.
Behire Bolluk güldü:
***"Huxely'in** 'Eyi yeni dünya' sı gibi mi?" (SP: 262)*

*Evvelâ imam, **Dante'yi** solda sıfır bırakacak bir dehşetle bu ukubet diyarını canlandırıyor, sonra babasının, ezelî yurdu, orası olduğunu, şüphe götürmez bir kat'iyetle söylüyordu. (SB: 14)*

***Sully Prudhomme'un** dediği gibi "aşktan ölenler ne cennete ne cehennem gidebilirler. Onlar için ebediyet olamaz, onlar cennet ve cehennemi yaşamışlar ve ruhları heyecanlarına, coşkunluklarına sarfedilmiş, bitmiş, yok olmuştur".(KA: 114)*

*Bilmem neden, ben **James Joyce'un** vaktiyle İngiltere'de, men edilen, kendisinin de Fransa'da yaşamasına sebep olan, galiba Türkçe'ye de tercüme edilmiş bulunan Ulysses adlı meşhur romanını hatırladım. (AHS: 197)*

*Kendini getiren vapura başını çevirip bakarken yüzünün gözlerinden de şayanı dikkat1 olan parçasını, **Oscar Wilde'ın** dediği gibi "Fil dişi saplı bir bıçakla açılmış bir kızıl nar" gibi dudaklarını gördüm. (AG: 39-40)*

*Zannediyorum ki gözlerimden kaçan başak dalgaları tamamen karanlığa girmeden bana tuhaf bir şey söylediler, o zaman gülüyorum, **Longfellow'un** bir masalını söylüyorlar. (AG: 200)*

*Şoförler uyumadıkları ve kumandan taşımadıkları zamanlar **Xavier de Montépin'in** romanlarını okuyorlar. (AG: 160)*

*— Teşekkür ederim. Bu acayip "**İbsen**" oyununun adı neydi Matmazel Dora? Anlayamayacağım diye biraz korkuyorum. (KA: 135)*

*Sırf Recep'in peşinden mi, yoksa oğlanın anasından, babasından ve biraz da kendinden gelen sanat kabiliyetiyle yüzlerce sene evvel bütün bir halk gençliğine sevda temsil eden **Âşık Kerem'den** bir parça söylediği için mi? (T: 199-200)*

*Bu eşeğin iki nevi rolü vardır, İlk başladığı zaman, **Nasraddin Hocanın** eşeği idi. (SP: 38)*

*Çiftlikte **Yunus Emre** ilâhilerini söyleyen Hasan'ın güzel sesi bu defa babasının rakıyı fazla kaçırdığı zaman birkaç kere mırıldandığı:*

Galatamn minaresi,
Ezan okur zenpâresi
Türküsünü söylüyor. (DA: 64)

*Yusuf tevekkeli bunu seyrederken **Köroğlu'nu**n türküsünü çağırmamıştı. (DA: 184)*

*Asmanın gölgesindeki genç hayal Dedeye, **Vâsıfın**:*

"On beş yaşında kendime bir oynaş arayım" mısraını tekrar ettirdi. (SB: 88)

Büyüklerle eğlenmek ***Nef'î Efendiye*** *kaça mal olduğunu bir hatırına getir. (SB: 110)*

Karşıki odadan ***Cevdet Paşa*** *tarihini aldı. Osmanın koltuğunda uykusu gelinceye kadar okudu. (SB: 219)*

Kitap var… Ooo… Hem de Rabianın en çok sevdiği kitaplar... Hep tarih... ***Evliya Çelebi, Naima****... (SB: 233-234)*

Bu ağır ve derin bir fikre istinat eden **Fuzulinin** *gazelini, o akşam evde olan mabeyincinin ricasiyle söylemişti. (SB: 237)*

Evet, Türk ülkesinde, bilhassa padişahlar hüküm sürdüğü günlerde ruhların zincirini ancak ***Mevlâna Celâlettin Rumî*** *gibi kudretler kırabilir. (SB: 250)*

Hanımlar köşe minderinin sağ duvarındaki birkaç kopya resme daldılar. Bunları Kâmuran müzelerde kopya etmiş olacak. Beni pek alakadar etmedi, ama nezaketen durdum, baktım. Bir tanesi **Rozeti'nin** *mahut bir kadını. (SE: 52)*

Nihayet bu son duvarı tavana kadar kaplayan rafların en sonunda, annesinin okuduğu ***(Alexandre Dumas)*** *tercümesi romanlar, Hüseyin Rahminin romanları, Muhammediye, Aymediye, şahsî Kur'anı veMesnevi tercümesi vardı. (SP: 85)*

Asıl garip olan şey, Galatasarayı günlerinde ***Büchner'in*** *"Force et matière" ini okuduktan sonra kendini bütün zaman için müteassıp bir Allah münkiri, bütün manevî veya ruhî kuvvetlerin ezelî düşmanı sayan Uzmanın içinde Hitler'in tesirile vukua gelen değişiklikti. (SP: 134)*

O gece oldukça sakin geçti. Leylâ başucundaki lambayı yakmış, ***Milton'un*** *Kaybolan Cennet'ini okuyor, arada bir de konuşuyor, Âdem'le Havva'nın cennetten nasıl kovulduklarını anlatıyordu. (SSK: 322)*

Başında üç köşeli bir şapka, arkasında bir ucu sol omzuna atılmış bir harmani, ayaklarında uzun çizmeler vardı. Mahmuzlarını şakırdatarak, belindeki ipek kuşağın uçlarını düzelterek kendine aynada çekidüzen veren bu kısa boylu adam Hayri Beydi, ***"Rudolf Vaientino"****nun "Kanlı Meydan"daki "tereador" kostümünü taklit etmişti. (ZO: 249-250)*

> *— Okurum. Okumak için hiç hayatta zaman bulamadım - birdenbire gülerek yüzüme baktı- meselâ yeniden okumak isteyen bir adama ne eserler tavsiye edersiniz?*
>
> *— Asker olursa, dur bakayım* ***Goltz Paşanın "****Millet-i Müsellâha"sı.*
>
> *— Hayır, ciddî olunuz.*
>
> *—* ***Battal Gazi ile Ebu Müslim Horasanı****. Karın ortasında durdu, cebinden küçük bir not defteri çıkardı, işaret etti. (KA: 52-53)*

Yine beyaban ve çoraklık gibi görünen köyün yolundan dokuz eylül sabahı ***Yahya Kemal****'in "Türk atlıları"' gibi şen geçtik. (AG: 164)*

Hani ***Andersen'in*** *masalında bir oyuncak teneke asker vardır. Masanın üstündeki oyuncak kıza âşık olur. Bacağı yoktur, fakat tavrı pek asker ve kendisi mert bir oyuncaktır. Bir gün hizmetçi kız onu kaza ile sobaya atıyor. Çıkardıkları vakit teneke vücudunu küçük kalp şeklinde buluyorlar. İhsan'ı ona benzetiyorum. (AG: 199)*

3.11.2 Tarihi Şahsiyetler

*Nâzım'ın bu aşkı o kadar uzak bir olmayacak şeyler kahramanının bir jüpiten'in görev sever bir **Roma İmparatoru** heykelinin aşkına benzer bir şey. (Ha: 60)*

*İçerden hararetli hararetli bir konuşma, **Sultan Hamit'in** zulmü, Rus, İngiliz politikası gibi konular bana korkunç gelen bir cesaretle sofraya aksediyordu. (Ha: 25)*

*İrade, irade... Her lâfın başında bu. **Abdülhamit** öleli bu sözün mânası değişti.(SP: 7)*

*Gerçi halkın sesi her vakit hakkın sesi değildir, fakat kader damgasıdır, ondan kurtulmak, **Hitler** ordusunu yenmekten daha zorlu bir iştir. (SP: 14-15)*

*Korkma Ayşe, Bu pislik burunla koklanmaz. **Kral Lear'in** dediği gibi bu insanin muhayyilesini kokutur. (SP: 26)*

*Bunlarla güya İspanyol güzeli rolüne bir de **Kleopatra** havası karıştırmak istemişti. (SP: 105)*

*Bu defa gelenler hakikat ilkokul kitaplarında ezberlediğimiz **Cengiz Han, Attilâ** gibi eski, tarihin meşhur simaları idi. (SP: 183)*

*Aman, **Mussolini'yi** çağıralım, kuzum, Mussolini'yi çağıralım; diye yalvarıyordu. (SP: 184)*

*Tıpkı "**Üçüncü Rişar**" gibi gölgesi köpekleri havlatan ve kaçıran bu çocuk, köpek, kedi, kendinden küçük ve zayıf çocuk, hulâsa her gücü yettiği mahlûku*

acıtmaktan, hepsine işkence etmekten zevk almış, ancak bu vasıta ile içindeki herhangi hevesi tatmin edebilmişti. (SP: 211)

Epeyce zamandan beri İttahat ve Terakki söylentileri bir gerçek halini almış, Abdülhamit tahtından indirilmiş, ***Sultan Reşat*** *onun yerini almıştı. (SSK: 266)*

— *Olsun. Bolşevikseniz "***Lenin***" dininin muştucuları adı altında hasımlarının entrikalarım, bencilliğini, hatta yakıp yıkma sistemini kopya eden, zordan ve zorbalıktan daha yeni bir yöntem bulamayan bir avuç adamın işçi sınıflarının kurtarılması adı altındaki komedileri... (ZO: 217-218)*

Masanın üstüne bir göz attım, siyasi hâtıratını yazıyor galiba. Bir nevi Türk ***Churchill'i****. (AHS: 42)*

Yalnız bir defa ailesinin Kırımlı olduğunu, babasının sabık ***Rus Çarı'nın*** *yatında kamarot olduğunu söylemişti. (T: 19)*

Hatta, Türkocağı'na yazılan bir iki ateşli genç Tatar denilen şeyin sırf şimal Türk'ü olduğunu, ***Cengiz Han'ın*** *ırk tarihimizde en şanlı bir dünya kahramanı olduğunu söylemeye başladıktan sonra bile Hacı Abdülgaffar Efendi iddiasından vazgeçmedi. (T: 19)*

Kahve halkını heyecana getiren bu parlak sözlere bir tek lâkayt görünen Tatar Osman olduğu için bu kabadaylardan biri âdeta ondan şüpheye bile düşmüş: "Herif galiba ***Ferit Paşa*** *taraftarlarından olacak," diye Kör İsmail'e fısıldamış, sonra omuzlarını ileriye sürüp gözlerini küçülterek: "Bundan sonra mücadeleye muhalif olanlara bu toprakta ekmek yok!" diye haykırmıştı. (T: 23)*

Fakat münabetsiz çocuk ***Karl Marx'tan*** *bahsediyor. (T: 108)*

— *Bu, bambaşka bir hatun kişi...* ***Timurleng'in*** *kızı.* ***Cengiz'in*** *anası,* ***Hülâgu'nun*** *teyzesi... (T: 183)*

İşte bunlar, Fıtnat'ın Reeamier tarafı! O nasıl ***Napoleon'u*** *teshir etmişse, Fıtnat da öylece bu akşam para krallarını teshir edecek. (T: 228)*

Siyaset ve kavim ile ilgili amaç beslemeyerek sadece, ayak bastığı yerlerde ot bitirmeyecek kadar yıkıp geçen ilk atalarımız ***Attilâ'lar, Cengiz'ler ve Hulâgû'lardan*** *pek başka bir hamurdan önümüze birkaç avuç Türk çıkıyor. (YT: 32)*

Bunu, ***Şehzade Süleyman*** *Paşa'nın Rumeli'ye geçmesinden,* ***Sultan Fatih'in*** *ölümüne kadar uzatacağım. (YT: 33)*

Sultan Mahmut ve Sultan Selim'lerin *yenilik fikirleri, savaşçıları, karanlık içinde bir nur gibi parlıyor. (YT: 34-35)*

Ne yaşasın, ne alkış, ne patırdı. Birdenbire bu Syhus'ün ***Sultan Süleyman*** *zamanında Türk ordusundaki bayramı anlatışını hatırladım. (YT: 40)*

> — *Trablus Savaşı'nda* ***Enver Bey'in*** *Bingazi Kurtuluş Ordusunda kurduğu sosyal hayat. Bu gerçekten merak uyandırıcı, bu güzel; bu koleksiyonda "Yemen'de Türk Askeri" de var. (YT: 69)*

Bunlar ***Asurîlerin kralı Baltazar'ın*** *sarayında, karanlıkta ateş harflerle meçhul bir parmağın yazdığı hükmün kelimeleri gibi hafızamı hâlâ yakıyor. (AG: 159)*

Sol tarafımızda kızaran bulutlarda derin derin top sesleri gürlüyor, esmer ışıkta ***İsmet Paşa'nın*** *sakin uzaklara bakan başını görüyorum, bazan Başkumandan da orada. (AG: 161)*

Yüzü ***Göring'in*** *dünyaya meydan okuduğu günlerde nutuk verirken alman resimlerine pek benziyordu.. (SP: 266)*

*Bir kısmı **Enver Paşa'ya** kızıyor, bir kısmı Almanlara açıktan açığa sövüyor, bir kısmı bizim kendi başımıza bir şey yapamayacağımızı haykırarak söylüyor. (AG: 22)*

***Alman İmparatoru** gelse sigaramın verdiği sükûnu bozamaz. (AG: 19)*

*Bunu intihap ederken,3 bilhassa kıvırcık siyah saçlarına kırmızı., altın , hareli, lame kurdeleyi bağlarken **Madam Recamier'ye** mi, yoksa **Kraliçe Mary Stuart'a** mı benzemekle, İstanbul piyasasının, her birine bilmem ne kralı unvanı verdiği zenginleri tuzağa getirebilmesi ihtimallerini itina ile mukayese etmişti. (T: 227)*

*Kendi zamanında moda olan **Kayzer Wilhelm** bıyıklarına benzememek için ak düşmeden öldüğü bıyıkları daima kısa kesilirdi. (SP: 85)*

3.11.3 Müzisyen ve Besteciler

*Şimdi **Çhopin'in** on dokuzuncu noktürnü çalıyordu. (H: 115)*

*Bizim **Itrî'nin** emsalsiz nağmelerini bir gün dünyanın kullanmayacağını kim iddia eder? (SP: 147)*

*Ben **List ve Vagner** çalarım. (Ha:40)*

*İçerden, çalışma odasından gece okumak için bir kitap almağa gittiği vakit, Sara piyanonun kapağını açmış, israrlı, biteviye bir ahenkle **Şopen'in cenaze marşını** çalıyordu. (MH: 120)*

*Bu sefer **Offenbah'ın Aşk Gecesi'ni**, birdenbire herkesin kalbini ezip geçen bir güçle söylemeğe başladı. (MH: 125)*

Her ne ise, babam iyi piyano çalardı, ***Bach ve Schubert'i*** *bilhassa çok severdi. (SP: 144)*

Ben, bizimkilerin faydalı olmadıklarına kaniim, ben sadece Bach ve ***Mozart*** *istiyorum, çünkü... (SP: 144)*

*Aralarında çok musikiye düşkün olan Recep bazan köşklerinde piyano çalarsa "****Beethoven****" ve "****Bach****"tan seçerdi. (T: 65)*

*Sesi kasten kısılmış piyanoda "****Şopen****"in ikinci "noktürn"ünü çok hisseden parmaklar bütün ısrarlı ve hassas yalvarışıyle çalıyordu; fakat bunların hiç biri içimde itina ile örttüğüm kalın hatıra perdesinin açılmasına engel olamadı. (KA: 170)*

Ve birdenbire, bariton bir ses dışarda, ***Musset'nin*** *"ayrılmak biraz ölmektir" şarkısını söylemeğe başladı. (SB: 234)*

Hem de dünyanıjp en büyük sanatkârlarının ***Çaykövsky, Rahmaninof'ların*** *çaldığı yerde bizim gıygıyları hatırlıyan budalaya ne denir? (SP: 147)*

Fatma, kafasının bulandığı, fikrinde açıklık kalmadığı zaman piyanoya oturur, ***Wagner'in****, karışık, anlaşılmaz, ruhundan akan ses çağlayanı içine kendini atardı. (DA: 209)*

Oturur oturmaz elektrikler söndü. ***Grieg'in*** *kalbi karıştıran musikisi başladı, Dora'nın yüzü gölgeler içinde eğilmiş, Hasan'ın yüzüne yaklaşmış, yan eğlenen, yarı rikkatle titreyen bir fısıltı ile soruyordu:*

— Yanımızdakileri görüyor musun Hasan? (KA: 135)

3.11.4 Diğer Şahsiyetler

*Sana azıcık **Eflatun'dan** söz etmek isterdim, Neri. (Ha: 46)*

*Sakın bunu, **Xenephon'un** on binleri gibi mütemadi fakat muntazam bir ricatle geri giden tarihî bir ordu sanmayın, çünkü bunların ileri veya geri yürüyüşleri akla hayret veren birer sıçrayıştan ibarettir. (SP: 14)*

*Her halde Hanife'nin herkese garip gelen bu ruh haletlerinin nedenini belki **Freud** bile kolaylıkla tahlil edemezdi; çünkü o kadar içindekileri dışa belli etmemek kudretine sahipti. (DA: 87)*

*Entarisi beyaz, yüzü hülya kadar güzel, siyah kirpikleri arasından mavi gözleri tanıyarak yüzüne bakan beyaz sakallı, çocuğa gülüyor. Sonra çamurdan yaptığı eve, ağır ağır dönüyor. Adı Muazzez ve yaşı üç buçuk. **Sinan**, Süleymaniye'yi onun çamurdan yaptığı ev kadar özenerek yapmamıştır. (ZO: 298)*

*En çok T**urner'in** tabloları önünde kaldı. (Ha: 96)*

*Kitap **Bertrand Russel'in** felsefeye dair bir eseriydi. (KUO: 97)*

*İranlı büyük eseri Acemce yazmasına ya da hocasının **Şemseddin-i Tebrizî** gibi bir Acem olmasına ne dediğini sorunca George şöyle cevap verdi: (HP: 113)*

*Bir genç ressam; bir taraftan, **Mikel Anj'ı (Michelangelo**) hatırlatan bu canlı heykele bakıyor, bir taraftan elindeki deftere kurşun kalemle resmini çiziyordu. (DA: 226)*

*Bugün modası hayli geçmekte olan süper - modern resim okulları, **Picasso'lar**...(DA: 229)*

3.12 Etnik Halklar ve Topluluklar

Halide Edib'in romanlarında pek çok etnik halka yer verilmiştir. Bunda yazarın yaşamının izlerini görmek mümkündür. Kemahlı bir büyükbaba, batı hayranı bir baba, çeşitli hizmetçi ve dadılar, gittiği okullar, okuduğu kitaplar ve dinlediği hikâyeler yazarın değişik halkları tanımasına imkân vermiştir. Çocukluğunda beri yabancılarla bir arada bulunması ve aldığı eğitim, onun diğer insanlara hoşgörülü ile bakmasını sağlamıştır. Eserlerinde de çok çeşitli halklara yer veren Halide Edib Adıvar, bu halkları ve halkların yaşayışlarını çoğu zaman hiçbir ayrıntıya girmeden sadece ismen aktarmıştır.

*Çünkü dersin ortasında birdenbire bir **İngiliz** muharririnin, bir meşhur **Hintli'nin**, bir **Fransız** veya **İtalyan** romancısının ismini zikrederdi. (AHS: 21)*

*Yalnız, diyorum ki, Turan'ın asıl çocuklarının, **Türkleri, Arapları, Ermenileri, Rumları**, hepsini çağırıyorum ve hepsi için bu yolun bugün en doğru yol olduğunu iddia ediyorum. (YT: 31)*

*Bundan dolayı Vehbi Dedeye çok merbuttu; bundan dolayı fransızca kütüphanesinin bir tarafında **Türk**, **Acem, Arap** sırrilerinin eserlerinin zengin bir kolleksiyonu vardı. (SB: 112)*

*Kendinden yaşlı talebe ile dolaşırken, birkaç Beyoğlu matahı **Rum**, **Yahudi** kadın tanımıştı. (SB: 93)*

***Rumların** bir kısmı Yunanistan'a katılmak, **Bulgarlar** Bulgaristan'a katılmak, **Arnavutlar** bilmem ne, Türkler kendi kudret ve sayılarının ve yeteneklerinin yönetemeyeceği belirsiz bir "merkeziyet" vesaire istiyorlar. (YT: 35)*

*Zaten **Bulgarlar** Edirne'den yavaş yavaş çekiliyorlar ve Edirne'nin geri alınma umudu baharın güzel ve yeni hayatiyle havada yeni bir umut, yeni bir kurtuluş ihtimali yaşatıyordu. (MH: 170)*

***Bedevi Zeybek, Karadenizli Türk, Çerkez, Arnavut**, Durmuş'a hepsi tanıdık ve sevimli geliyor; fakat durgun yüzü, saygılı tavrı arkasında ilgisini saklıyordu. (ZO: 249)*

*Sonra, yavaş yavaş bu hükümetin çevreye kol salıp büyüdüğünü, Türk olmayan unsur ve memleketlere hükmettiğini, tek parça Türk ırkı yanında **Sırplar, Makedonyalılar, Arnavutlar** vesaire toplandığını ve bu hükümetin1 Avrupa'ya elden geldiğince ilerleyip yürüdüğünü görüyoruz. (YT: 33)*

*Adapazarı'nda günle değil saatle değişen bir ihtilâl vaziyeti vardı. Adapazarı, **Arnavut** çetelerinin, **Çerkezlerin**, **Abazaların**, Türklerin, her iki tarafa mensupların, ikide birde isyan eden köylülerin saatten saate dövüştükleri, hâkim oldukları, bıraktıkları bir sahne olmuştu. (AG: 83)*

*Cadı, beni nihayet **çingene** bile yaptı; gramofonu görür görmez: "Sen çalacaksın, Kürtler oynayacak?!" diye eğlendi'' diyor, babamı didik didik ediyordu. (ZO: 133)*

*Aile arasında ona "Haso" derler, çünkü anası Diyarbakırlı bir **Kürt** kızıdır. (T: 102)*

Sabiha Hanımın kaşları çatıldı:

*— Kim demiş? Tavus kuşu gibi aptal aptal döndü, dolaştı. Sen bir **çingene** Pembenin oyununu görsen... (SB: 38)*

*Dört yüz atlı ile kendilerine göre pek büyük bir alana hükmetmeye başlayan atalarımız, Türk ırkının başka yerlerde gösterdeği yetenekten (**Macarlar, Finliler** bir*

*dereceye kadar **Hint'teki** Türk hükümdarları ayrık) daha yüksek bir yetenekle işe başlıyorlar. (YT: 32)*

*Amaçsız, gereksiz Viyana kapılarına kadar gitmek, **Moskofla, Macarlarla** tutuşmak, kavga, kavga, kan! (YT: 34)*

*Gürliyen'in dört kişilik masasında, yukarıda tanıdığı John ve Sale adlı iki öğrenciden başka bir de Tom dedikleri bir **zenci** öğrenci vardı. (HP: 106)*

*O devirde Batı'da eski **Yunan** ve **Latin** ruhu hâkimmiş. Genel olarak **Müslüman Doğulular'da** da **Acem** ve **Arap** ruhu hâkimmiş. (HP: 113)*

*Yeni dansları **Afrika zencilerinin** hastalıklı sinir çarpmaları, yeni toplumu tüccar ve çirkin Avrupa kalabalığının daha çirkin bir kopyası buluyor. (ZO: 136)*

*Amerika'dan hangi **İngiliz**, Amerika'yı kuran **İtalyan, İspanyol** vesair kavimlere karşı "İngiliz, İngiliz unsuru" diye bir davada bulunmuştur? (YT: 83)*

*Ayşe Hanım yaralı imiş, çiftlikten, İzmir'de bir **İtalyan** aileye iltica etmiş. (AG: 37)*

*Arada bir **İspanyol** kılıklı kız çıkıp, gırtlağını yırtar gibi bir takım şarkılar söylüyor. (SP: 102)*

*Acaba hu aile de, öteki zengin ailelerin bir çoğu gibi **Almanların** âdetlerini taklit ettiler mi? (SP: 25)*

*Elbet onu sade **Almanlarla Amerikalılar** yapmışlar... Zaten dünyada onlardan başka sahiden moderen millet var mı ki?(DA: 159)*

*Viyana istasyonunda zavallı babamın Cihan Harbinde ticaret ortağı **Avusturyalı bir Yahudi** bizi karşıladı. (KA: 124)*

İngilizlerin *büyük eski yazarları eserlerini kendi devirlerinde Latince yazmışlardır. (HP: 113)*

Hulâsa, yapısında ve yüzünün azasında genç bir ***Moğol*** *havası dolaşırdı. (T: 32)*

Bir Türk neferi bu ateş mıntıkasını yaralı bir ***Rus*** *esirini arkasına alarak ayakta geçmiş. (T: 52)*

Evvelâ Mevlâna'nın annesinin ***İranlı****, babasının Türk olduğunu söyledi. (HP: 113)*

Ufak tefek tenevvülerden sarfınazar, bu on beş yaşındaki genç, ***Rumelili*** *Bayram ağanın sadık bir kopyasıydı. (SB: 74)*

Şimdi de ***İskandinav*** *güzellerini gölgede bırakacak başka bir sima ile karşılaştım. (AHS: 236)*

Söyle Lâle, burası eski ***Felemenk*** *ressamlarının ev içi tablolarını hatırlatıyor. (T: 80)*

Bayan Fıtnat, Fransız sahnesinde aptal ve şuh kadın rolünü yapan ***Romanyalı*** *Elvire Popesko'nun sahne haricinde bir örneğinden ibadettir. (T: 153)*

Senin yaratacağın model dünyaya en vahşi bir ***Afrika kabilesini*** *ben tercih ederim azizim, çünkü... (T: 207)*

> *— Önceleri adada oturmuş; fakat şimdi daima yanında gezdirdiği şüpheli kıyafetli bir* ***Lehli*** *kabınla Beyoğlu'nda imiş de, yine otellerin birinde bir iki oda arıyormuş. (RA: 146)*

— *Çevresinde beyaz, yumuşak bir küme teşkil eden tuvaletiyle,* ***Japon*** *kadınlarının resimlerinde gördüğümüz gibi, diz üstü oturmuş, ellerini dizlerinin üzerine koymuştu. (RA: 153)*

Fıtnat'ın iki kızı vardır. Birincisini ***Iraklı*** *bir zenginle evlendirdi, epeyce yaşlı ve çirkin olan damada kabul ettirdiği şartlarda hayret veren göz açlığını gösterdi ve en sağlam kazığa başladığı şart, kendisine çıkardığı pay oldu. İkincisini* ***Cavalı*** *yaşlı bir elmas tüccarına vermek istedi, fakat kızı isyan etti. (T: 153)*

*Hulâsa, dünyanın, (****Prusyalı****) diye tavsif ettiği ense... (SP: 107)*

Solgun, pembe renkleriyle bu yüz ne kadar antika bir ***Acem*** *minyatüründen fırlamış gibi görünüyordu. (SB: 28)*

Onun, ***Frenklerin*** *"sadizm" dedikleri, eziyet etmekten zevk alan bir çeşit iğrenç hastalığı vardı. (ZO: 70)*

Nafia Nazırı, Pançe becerikli, zeki ve azimli bir ***Slav*** *yüzü; Ziraat nazırı Varteks Efendi Anadolu'nun başka bir yüzde namuslu, fedakâr ve cesur çocuğu; Posta Nazırı bir genç Rum; Evkaf Nazırı güzel temiz yüzüyle çölün Arap uygarlığını hazmetmiş bir genç Arap! (YT: 81)*

Bu yurt duygusunun en uygun bir şekli de kuzey uluslarında, özellikle ***Anglo-Saksonlarda*** *bulunuyor. (YT: 55-56)*

Protestanlık *ile Katoliklik arasındaki farkın sırf Meryem Ana mefhumundan geldiğini söylüyor. (SE: 147)*

Onun kendi kendini çektiği ruhanî yalnızlıkta Hasan, onu yalnız ***Katoliklerin*** *Meryem'i, düşündükleri gibi düşünebilir. (ZO: 254)*

*Tabiî olarak kuvvetli bir **Katolikti**. Beni de Hıristiyan yapmaya içten içe uğraştı. (SE: 100)*

*Ah, hınzır **Yahudi**! Dalgalı saçları, pembeleşmiş mesut yüzü, süslü pijaması ile beraber onu otel penceresinden atabilmek için çıldırıyordum. (KA: 150)*

*Dick bir ıslık çaldıktan sonra, "Bu kız benim olsa **Müslüman** bile olurdum," dedi. (AHS: 109)*

*Bu defa artık en iyi bir **Hristiyan ve Yunanlı** olmanın son mükafatını alacaktı. (VK: 73)*

*— Hanımefendi, bir **Müslüman** kızı, bir **Hıristiyanla** evlense ne olur? (SB: 86)*

*Gözünün kuyruğuyla küçük müşteriyi süzdü. Muharremdi. Çamaşırcı **Boşnak** Ayşenin oğlu. (SB: 198)*

*Karısı, **Bedevî** kostümüyle, o gece ilk defa dikkatleri çeker görünüyor. (ZO: 252)*

*Yanaklar şiş, burun inadına küçük, dudaklar kalın ve iki tarafından, eski **Tatar** minyatürlerini hatırlatan, çeneden uçları aşağı sarkan uzun sarı bıyıklar. (T: 18)*

3.13 El İşleri

Halide Edib Adıvar romanlarında el sanatlarından, zanaatlardan çok el işlerini kullanmıştır. Kadınların el örgüleri, dikişleri, nakışları, dantel ve oyaları, romanlarında yerini almıştır.

Gülsüm yerde dizini dik etmiş, ***çorap örüyordu.*** *(VK: 16)*

Kadın burada kendi de bir iyilik istemek, birşey dilenmek istiyor görünüyormuş gibi kıpkırmızı olarak, ***el dikişi diktiğin, çamaşır yıkadığını, bununla kocasına pekâlâ bakabildiğini*** *söyledi. (MH: 37)*

Necibe Molla, köşesinde iki gözlük arkasında titrek, buruşuk elleriyle ***oya yaparken****, gıdalanmamış hasta torun sarı ince yüzünü gaz boyamasıyle boyamış, uzun kara örgüsünün ucuna eski penbe bir kordelâ bağlamış, ayaklarına da penbe çoraplar giymişti. (MH: 42)*

Eğer iyi yediremiyorsa, geceleri biraz daha oturacak, fazla ***dikiş dikecek****, bahçeye tavuk alacaktı; Tanrı ömür versin doktor bey yumurta gönderiyordu. (MH: 45)*

Akşamları, Sara'nın bir kitap yahut ***dantel*** *üzerine eğilen güzel başı, açık beyaz omuzları üstünde değerli bir çiçek gibi çizgilerle uzanırken, Kasım'ın ona, kollarından göğsünden taşan, ruhunun ve vücudunun kanmayan iştahı ve isteğiyle atılması ile öldürünceye kadar, boğuncaya kadar, sıkmak, parçalamak için yandığı anlar oluyordu. (MH: 111)*

*Hatun****, elinde oya****, suların akışına dalmış dururken, Şekip Taş birden karşısına geçip çömeliverdi: (HP: 11)*

Bayan Behire, her akşam, uzun bir tuvaletle sofraya geliyor, yemekten sonra bir ***el işi yapıyor****, arada bir sigara yakıyor; bazan da söze karışıyor. (SP: 24)*

Bu duman, göğsü tutuk, zayıf bir ihtiyarı fazla öksürtüğü zamanlar, misafirlerin gene kısmı, Sakıbe Hanımın oturduğu yemek odasına geçiyor, sedirin üstünde çifte gözlüğile Ali Beyin ***çoraplarını yamayan*** *ihtiyar kadının yanında sigaralarını bitiriyorlardi. (SP: 137)*

*Aşağıda, Behire Bolluk **elinde bir tepsi örtüsü işliyor**, Süleyman Bollukla Ali Bey sigara içiyorlardı. (SP: 167)*

*Kadın kiracılardan aldığından başka bir de **el dikişiyle** hayatını kazanıyordu. (DA: 36)*

*Ziba, konuşkan bir insan olmamakla birlikte, ona iyi bakmış, boş zamanlarında biraz **dikiş, nakış** da öğretmişti. (DA: 36)*

*Arada **dikişlerini bırakır**, pencereden pencereye bağıra bağıra dedikodu yaparlar. (SB: 5)*

*Evinde antika hançerler, kitap ciltleri ve eski İngiliz saatleri kolleksiyonu yapardı. Bundan başka da yalısının bahçesinde nadide güller yetiştirir, bazan da **sandal ağacından arka kaşağıları oyardı**. (SB: 112)*

*İkinci akşam, idare lâmbasının kör ışığında bir makine hızıyla **çorap örerken**, iki gündür, dinmeyen işleri de bir makine düzgünlüğüyle akıyordu. (ZO: 47)*

*Biraz ötede bir bahçe sandalyesinde bir kadın **fanila örüyor**. (ZO: 298)*

*Yeşil yapraklar arasından Adalar görünüyor. Ben de burada kâh **resim yapıyor**, kâh **dikiş dikiyorum**. (KA: 160)*

*Bu genç de enişteşinin fabrikasında çalışıyordu, fakat akşamları kendi evinde edindiği bir makinede **bez dokuyup** satıyordu. (AHS: 74)*

*Birinin elinde bir **örgü**, diğerinde bir **nakış**, baş başa konuşuyorlar. Yanlarında hiç erkek yok. (AHS: 190)*

— *Kumaşları ucuzlatmanın da çaresi vardır.*

— *Nasıl?*

— ***El tezgâhlarında kendi giyeceğimizi kendimiz dokuyalım***. *(AHS: 217)*

Ertesi günü Ayşe Kadın'ın kendisine ***parmak dikişli bir hırka dikerken*** *amcam itiraz etmedi. (YT: 62)*

İlk gözüme çarpan köşe minderi ve üstündeki ***eski nakışlarla işlenmiş*** *yastıklar. Kim derdi, harici bu kadar Frenkleşmiş görünen bu kız köşe minderli bir odada otursun, hangi eski mahalledeki bir kız gibi* ***kasnak işlesin****... (SE: 52)*

Elinde daima bir ***dantel veyahut dikiş****, çalışıyor. Elindeki parayı İzmir'e ait addettiği için hayatının büyük bir kısmını ders vermekle,* ***dantel yapıp satmakla*** *çıkarıyor. Haftada üç dört gün ders veriyor ve dinlenmek veyahut eğlenmek için İzmir muhacirlerinin çocuklarına,* ***çorap örüyor****. (AG: 59)*

Saffet Balkarın karısı Macide, altlarındaki ***yün şilteden biraz yün çıkardı, eğirdi, büktü, kalın bir kazak, bir de başlık ördü.*** *(SP: 5)*

— *Bu akşam sakallı ne yapıyor?*
— *Gene* ***tahta oyuyor****, sofada testere sesi duydum. (SB: 20)*

3.14 Meslekler

Halide Edib Adıvar romanlarında meslekleri kültürel zenginlik ve çeşitlilik olarak kullanmıştır. Doktor, defterdar, mal müdürü, gazeteci, savcı, hâkim, avukat gibi mesleklerin yanında halk mesleklerine de yer vermektedir. Konuların özeliklerini yansıtacak şekilde, olayların ekonomik yönünden doğan meslekleri özenle seçerek eserlerine aktaran yazarın, bu meslekleri eserlerdeki kullanımları aşağıda verilmiştir.

Sonunda, en zor, en çok çalışmakla elde edilir bir meslek diye ***doktor*** *olmuştu. O genç bir* ***tıp öğrencisi*** *iken ihtiyar* ***öğretmenlerinden*** *daha zengin bir kütüphanesi vardı. (MH:9)*

Fakat annesinin de gelmek için bunu vesile edeceğinden ***başhemşire*** *ikisini de bırakmıyordu. (HP: 83)*

Hani Fatih'te muayenehanesi olan şu tanınmış ***cerrah****, o epeyce zamandır ciddi bir* ***hemşire asistan*** *arıyor. (SSK: 287)*

Geçen gün doktorluğun ***ebelik*** *bölümünde ihtisas yapacağımı söyler söylemez, bütün bütün azdı. (ZO: 300)*

Üçüncü ürkek üye, ***lise öğretmenlerinden*** *Hayri Beydi. İstanbul gazete çevresinde sırf Diyarbakır haberleri yazan bir* **il muhabiri** *diye tanınırdı. (ZO: 241)*

Doktorla pazarlık ederler, **mimarla** *pazarlık ederler, kararlaşan parayı vermemek için şantaj yaparlar, hulâsa, aşağıdakilere nispeten bence çok bayağı ve türedidirler. (SP: 30)*

İşte okul ve hastanelerimiz; işte yollar ve fabrikalarımız; işte bütün bedensel ve bilimsel ihtiyaçlarını gideren ***bilginler ve fen adamları, sanatçı, mühendis, makinist, tüccar****, her şey, her şeyimiz! (YT: 39)*

Bir çirkin, ukalâ ve fukara olanlar vardır. Onlar ***hastabakıcı, avukat, yazar, memur*** *filan olurlar. Sanki bir çeşit işçi sınıfı. (ZO: 302)*

Üstleri başları bizim Aksaray ***manavları ve bakkallarından*** *pek farklı değil. (SP: 28)*

Bakkal *aynı zamanda* ***kasaptır*** *da. Çünkü ahali nadir et yer ve bir kasabı geçindirecek kadar alışveriş yoktur. Ondan dolayı dükkânın bir tarafına ayda bir*

kesilen kovun asılır. ***Aktar*** *aynı zamanda* ***zerzavatçıdır. Eskici*** *kendi evinde çalışır. (T: 16)*

Ha unuttum, anne, dün Bolluklardan aylık aldım, al şu elli lirayı, bugün ***kömürcüden*** *kömür al,* ***kasaptan*** *et de al... (SP: 163)*

Orada Türkler, Müslümanlar ***çiftçi****; Hıristiyanlar* ***fabrikatör****. (YT: 94)*

Garson, şoför, şoför yamağı*, efendilerle ilgili dedikoduya başlarken, aşçıbaşıya baktılar…(DA: 189)*

Güzide'yi Avırıpa seferlerine de götürürlerdi. Âdeta sefaretin bir ***kâhya kadını*** *gibi idi. Garip olarak* ***kâtipler****, ve diğer sefaret erkânı, hatta bütün* ***garsonlara*** *kurum satan* ***başgarsonlar*** *dahi ona karşı çekinmeyle karışık bir zaaf beslerler, hiçbir tersliğine aldırmazlardı. (AHS: 38)*

*Bu kırklık ve becerikli, canlı kadıncağız hastaları gayet iyi idare ettiği gibi,****hizmetçi*** *Şaziye ile* ***aşçı*** *Hasan ve* ***kapıcı da*** *tamamen onun emrinde idiler. (KUO:10)*

Babası bir fabrikada çalışıyor, annesi de ***gündelikçi*** *olarak bir yerde hizmet ediyordu. (HP: 67)*

Sandıkla öteki ağırlığı da bir ***hamala*** *verdik. (KUO:38)*

Sokaktaki sisleri genç bir güneş kovuyor, ***sütçüler, gazeteciler*** *geçiyordu. (KA: 38)*

Fakat Bolluk fena halde kızmış, Hitler Almanyasına yarı haşlama, edebiyatlarına eski destanlarının hortlaması, medeniyetlerine ***şoför, pilot*** *medeniyeti dermiş. (SP: 25)*

Köşede bir ***bekçi*** *düdük çalıyordu. (DA: 172)*

*Belki herifler **müteahhit** olurlar, balolarda çıplak karılara sarılıp, göbek atarlar, barlarda sabaha kadar kafaları çekerler... (DA: 42)*

*Kaç zamandır Haliçte teknesi midye bağlamıştı. Vapurun **kaptanı** Galata meyhanelerinin birinde, **tayfalar** Kasımpaşanın muhtelif köşelerinde arandı, bulundu. (SB: 134)*

*Anadolulları, **amele, ustabaşı, marangoz**, hülâsa, inşa işlerinde kullanılan her sınıf adamla yakın münasebette bulunduğundan dolayı tanımıştı. (AHS: 147)*

*İçlerinden biri tam bizim mahallenin, tablâ başında sabahları geçen **balıkçısının** sesi ve şivesile: "Vav maşallah uskumru çirozu!" diye bağırdı. (SP: 26)*

*Bir tanesi **kunduracı**, biri de **berber**. (Ç: 74)*

*Mediha'nın tuttuğu bir **bahçıvan** bilhassa onun odalarının pencereleri altında çiçekler büyütmüş. (Ç: 42)*

*Bu konakta vaktiyle birçok **uşak ve hizmetkâr** varmış. (AHS: 52)*

> *— Herif İzmir'de bir yerde **kaymakam**. Bir terfi edip de **mutasarrıf** olsa belki İstanbul'a gelir de durumu öğrenince karıyı boşar. (SSK: 263)*

*Bunlara daha fazla büyükler **çobanlık** eder, kaz, ördek, tavuk gibi kümes hayvanlarını ise çocuklar güderdi. (SSK: 242)*

*Samanidis diye anılan ve bir mağazada **tezgâhtarlık** yapan bu gencin beraber getirdiği erkek arkadaşları da vardı. (AHS: 155)*

*Bunların arasında kısmen akraba olduğu **din adamları** da görülürdü. Babasının tanınmış eski bir ulema ailesine mensup olması bir **vaiz**, bir **imam** ve bir **müezzini** de ona akraba yaptığı gibi hatta **hâkim** ve **yüksek rütbeli askerleri** de akrabaları arasına sokuyordu. (SSK: 270)*

*Uzun kollarını kaldırmış, **okul hademesinden**, durmadan kuduran çocuk alayından Haso çocuk için acıma dileniyor: "Babası ölüyor, babası yaralı, Allahaşkına çocuğa dokunmayın!" (ZO: 289)*

*Bu parayı hanım teyzeye verin, ben **dilenci** değil **satıcıyım**. (KUO:16)*

*Elmaslar, ışıklar kadar göz alıcı; küpeler, göğse, başa gelişi güzel takılan broşlar, altını ve pırlântayı bol bulmuş, düşünmeden kullanmış **kuyumcuların** eserleri. (SP: 102)*

*Muhallebici bir **kundura esnafının** oğluymuş. (HP: 50)*

*Onu tarif edebilmek için klasik bir **ressam**, daha ziyade dahi bir **heykeltıraş** gerekir. (KUO:29)*

*Arkadaşların birçoğu **aktör** olmuş. (SB: 52)*

*Kapıyı açınca gelenin Muhsin Bey değil, **postacı** olduğunu sevinerek gördü. (ZO: 153)*

*Bunca senelik kocasını hastane köşelerine atarsa, **bakkaldan, muhtardan**, Necibe Molla' ya kadar ona fena fena bakacaklardı. (MH. s.45)*

*Esasen hangi **işçi**, küçük **satıcı esnaf** yüzünü örtüyordu? (SB: 79)*

*Ali Beyin babası, eski bir **valinin** oğlu ve bir **asker paşasıydı**. (SP: 82)*

Hasan, biraz radyodan ve popüler yayımlardan, biraz da denemesiyle kendi kendine yetişen bir çeşit ***baytar*** *oluyordu. (DA: 69)*

Kızıl ışıkların arasında ***müezzinler*** *ezan okuyor... Ne koruyucu, ne derin bir ses. (ZO: 289)*

Tımarhaneden çıkar çıkmaz, doğru ***yargıca*** *gitmiş, idam ettirilmesini istemişti. (HP: 15)*

Şeyhülislâm *başka bir ihtiyar eski Arap, nihayet Harbiye Nazırı da mavi ve soğuk otoriter gözleri, sağlam kafasıyle Trablus savaşında, çölde yeni bir hayat ve bayındır beldeler yaratan vatanının, sevgili bir çocuğu idi. (YT: 81-82)*

Bir rastlantı olarak sokaktan da ***kol*** *geçiyor, askerler ayaklarını yere vuruyorlar, kasaturalarını şakırdatıyorlardı. (YT: 99)*

Mizaç itibariyle fingirdek olan Ayşe, her halde bu aile muhitinde, eski ***sadrazamların*** *gönlünü cezbeden küçük Rum kızlarının işvekarlığına sahip olmuş gibi görünüyordu. (AHS: 156)*

Çevresinde birçok, rüyaları solmuş ihtiyarlarla renkli rüyalı gençler ve ***müzisyenler*** *vardır. (Ha:36)*

Çünkü şimdiye kadar bir tarafa attığımız, ondan kalan biraz para olmasa, Londra'da şehbenderlik aylığı ile geçinemeyeceğim. (Ha:73)

— *Bekle Hüsnü bekle. Yeni bir* ***kimyager*** *gözleri boyuyor. (Ha:130)*

— *Babanın adı ?*

— *Şakir, sanatı* ***kömürcü*** *(YC : 74)*

*Fakat en çok, son üç sene zarfında Beyoğlu ve Şişli **zabıtasını**n nazarı dikkatini celbetmişti. (YC: 71)*

*Hatta yanından iki **zabit** ona, konaklatılacak evlerin hazırlanmasını tevdi etti. (VK: 72)*

***Satıcılık** hatta **rençperlik** bana hizmetten daha şerefli geliyordu. (KUO:67)*

***Kayıkçı** şimdi Kız Kulesi'nin hikâyesini anlatıyor. (KUO:36)*

***Muhasebecinin** karşısında sabahlara kadar içip, şıkır şıkır oynadığını ben gördüm ya. (VK: 4)*

*Fakat o, **lala ve dadı** ile büyüyen şımarık, hasta ve tembel bir çocuğa benzememişti. (MH: 9)*

*Küçük Mehmed'i okuldan alacak, **küfecilik** ettirecekti. (MH: 45)*

*Orada Mehmed'i Ayşe Kadın'ın elinden alarak bir **kavaftan** ayakkabı, dükkânının birinden bir çift çorap bir de kalın sıcak parlak mavi kumaş aldı. (MH: 46)*

*Atıfe'yi öptü, **tütüncüden** çukulata aldı; fakat biraz tedirgin ve sinirli görünüyordu. (MH: 74)*

*Bu müthiş rüzgârın korkunçluğunu, Haydarpaşa'ya geçemeyeceklerini **kayıkçılar** söyledikleri vakit, anladı. (MH: 92)*

*Ve bu tabiî onu muayenehanesinden epeyce uzaklaştırıyor, genç **muavinin** zamanını doldurduktan sonra artan birçok iş oluyordu. (MH: 139-140)*

*İşte, bu hikâyeyi usta bir **şair** veya bir **romancı** gibi, bir **halk ozanı** canlandırmıştı. (HP: 16)*

*Hususî otomobil Salim Somun adlı **Samsun milletvekiline** aitti. (HP: 17)*

***Kahveci**, esasen Dilbaz Kara adlı bu kadının, İstanbul'a gitmek niyetinde olduğunu söyleyince, kahveci ile **şoför** Kenan'a, kadınla konuşup onu yanlarına getirmesini söylediler. (HP: 21)*

*Onu, annesi Güzide Hanım'ın ağabeyiyle tanıştırmak ve onun siyasî ahbapları vasıtasıyla Amerika'daki elçiliğimize **ataşe** yaptırmak istiyordu. (HP: 31)*

*Bunlardan biri **karpuzcu**, biri **kavuncu** olduğu için bu sokakta satış yapıyorlardı. (HP: 86)*

*Şoförü tanıdığını ileri süren adam da, **ocakçıydı**. (HP: 86)*

*Yalnız Şadiye Hanım, Dilli Kaval'ı İrfan'ın sığındığı dükkânın tam yanındaki **yemişçiye** göndererek, muz ve başka yemiş almasını tembihledi. (HP: 88)*

*Bu adam Cerrahpaşa'da romatizmadan tedavi edilirken muayene ettiği bir **savcı emeklisi** Ferit Haksever'di. (HP: 115)*

*Maamafih artık iler tutar yeri kalmıyan paltosunu **eskiciye** satmak suretile bu kararını biraz daha uzattı. (SP: 5)*

*Komşuları **daktilo** Nebahat Hanım, başında tepsi kadar bir şapka, elinde valiz kadar kocaman bir çanta taşıyordu. (SP: 9)*

*Karısı sütle banyo yapıyormuş, anası koca karı, **ölü yıkayıcılık** ettiğini unutmuş, kel başında lokma tepsisi kadar şapka, sırtında kürkle Beyoğlu caddesinde dolaşıyormuş... (SP: 15)*

*Fakat, sırf bir **boyacının** nasıl bu kadar meşhur olduğunu, milletleri nasıl susta durdurduğunun sırrını sormak için. (SP: 25)*

*Başla **teşrifatçıbaşı**, derdemez, Ali Bey elile yüksek plâtformu göstererek anlatmağa başladı: (SP: 28)*

*Sanki başka mesleklerin **hokkabazları** yok mu? (SP: 38)*

*Arkasından bir ip indirseniz en küçük bir inhina yapmıyacak kadar düz bir sırtı var, kalçalarında, bir çok yeni zenginleri ve **haremağalarını** hatırlatan ve eski kadınlara benziyen şişmanlıktan eser yok. (SP: 107)*

*Halbuki ben yarın belki **başkâtip**, öbür gün **elçi** olacağım. (SP: 118)*

*Baba Sertman yerinden fırladı, kalbi korkudan **kalaycı** körüğü gibi işliyordu. (SP: 122)*

*Karşısında üniformalı bir **polis** bekliyordu, onun yerine Şaşırtmacın kâtibini görünce nefes aldı. (SP: 122)*

*Her halde münhal olduğunu işittiğim... Sefareti **başkâtipliğine** tayini için. eş dost vasıtasile kuvvetli tavsiyelerde bulunacağım. (SP: 123)*

*Kimsenin sırrını bilmek istemiyorum Ben **papaz** değilim. Herkesin günahı kendi boynuna.(SP: 130)*

*Bu kız istese, hattâ **mebus** bile olabilir... (SP: 163)*

*Eski ve zalim bir **zaptiye nazırı** olan Selim Paşa isminde bir adamı günahlarına tövbe için Hacca gitmeğe sevkeden bu derviş imiş. (SP: 181)*

*Az çok bizim **falcı, bakıcı, remilciler** devrinin zihniyeti. (SP: 185)*

Esasen Lâle, eski konakları pek bilmez değildi. Bir ***kazasker*** *kızıydı.* ***(****SP: 201)*

Çünkü Ayşenin sanatkârlığı bir ***gazeteciye*** *veyahut hayatın dış-yüzünü tesbit eden bir* ***fotoğrafçıya*** *benziyordu.* ***(****SP: 210)*

İlk kötü, temayülünü, babasının Bolu ***mutasarrıflığı*** *esnasında meydana vurmağa başlamıştı.* ***(****SP: 211)*

Ona göre, köy düzenini sadece büyük arazi sahibi ağalar sağlayabilir; aynı zamanda köylü, ***jandarma*** *ve hükümet kuvvetlerinden de korkmalı. (DA: 70)*

İsmi olmayan bu sapa çıkmazda, uzaktan gelen ***bakırcıların*** *bakır dövmesinden başka ses duyulmuyordu. (DA: 186)*

Hanife eskisi gibi ayakta, yıkanmış, giyinmiş, ***ekmekçiye*** *gidecek, sabah kahvaltısı hazırlayacak, o günkü öğle yemeğini alacak. (DA: 205)*

Evet, muhteşem bir paytondan Hanımefendiyi, yere atlayan ***seyis*** *saygıyla indiriyordu. (SSK: 250)*

Emine, odanın penceresinden, iki ***ayvazın*** *başlarında birer tabla, harem kapısına geldiklerini gördü. (SSK: 252)*

Kilercibaşı *Hamdullah Bey'in eşi Sabiha Hanım bir* ***kazasker*** *kızıydı. (SSK: 256)*

Geldiğinin ikinci haftasında Hanımefendiye hizmet eden ***yamaklara*** *katılması emri gelince, öteki beslemeler kıskançlıktan ne yapacaklarını bilemediler. (SSK: 258)*

*Ertesi gün, bir **noter** buldular, Salime Hanım da nesi varsa Nümune'ye bıraktıktan sonra, kendisini Macit'in evine götürdüler. (SSK: 350)*

*İki çocuk aynı rahle önünde diz çökmüşler, aynı **kalfa** peşinde mektebe gitmişler ve başlanma alaylarında "Şol cennetin ırmakları" ilâhisini bir ağızdan söylemişlerdi. (SB: 7)*

***Komiser**, bir gün onu mahalle karakoluna çağırdı. (SB: 12)*

***Kadı** huzurunda, mahkeme heyeti huzurunda, vaızlarını sönük, bırakan bir talâkatle Eminenin Tevfikten çektiklerini anlattı. (SB: 13)*

*Namaz surelerini bu kadar çabuk ezberliyen bir **hâfız** henüz görmemişti. (SB: 15)*

*Sabiha hanım onu derhal **genç halayıklara** ve üvey kızı Mihri'ye musiki hocası olarak tuttu. (SB:18)*

*Eğer kapitülâsyonlar olmasa, **mızıkacıları** da, seyircileri de enselerinden yakalayıp Beyoğlu kaldırımlarına fırlatırım. (SB: 30)*

*Galatasaraydan birinci çıktı neye yarar, hâlâ maliyede küçük bir **kâtip**. Aylığı **terzisine** bile yetişmiyor. (SB: 32)*

*Rabia siyah setreli **haremağalarının**, süslü, renkli üniformalı **seyislerin** araba kapılarını açtığını gördü. (SB: 38)*

*Arnavut rolüne çıkan kâğıt kukla zamanın **Tüfekçibaşısını** çok hatırlatıyordu. (SB: 78)*

*Sabit beyağabey, mahalle **tulumbacıbaşıları** arasında en hatırı sayılanlardandı. (SB: 80)*

Hattâ Zâti Beyin "Eski Türk odası" diye özenip, bezenip döşediği oda bile, ***antikacı*** *"Hayım"ın dükkânının bir köşesine benziyor. (SB: 108)*

Kürekçiler *kürekleriyle oynuyor, sabırsızlanıyor, siyah esvaplı adamlar uzaktan gelen araba seslerini dinliyorlar. (SB: 137)*

Beyleri gemici esvabı giyerler, kendisi ***biletçi*** *olur, bu iskelelerden birinde bilet keserdi. (SB: 176)*

— *Amcazadem Raif Efendi* ***tulumbacılara*** *bayılır. (SB: 182)*

Eskici *Fehmi amcaya çırak yazıldım. Yarın sabah başlıvacağım. (SB: 199)*

Sokaklarda gene ordu geçer gibi uğultu, ***oyuncakçıların*** *çevirdikleri kaynana zırıltıları, öttürdükleri düdükler. (SB: 212)*

Bir akşam evvel Osman çalarken ***sokak satıcılarını*** *işitiyorum, zannetmişti. (SB: 215)*

Halbuki Sinekli Bakkalda mahalleli şimdi akşam namazından döner, birbirine seslenir... ***Yoğurtçular*** *geçer... (SB: 234)*

Fakat söylediği şarkılar şen, tuhaftı. En çok tekrar ettiği ***macuncuların****, cuma günleri Sinekli Bakkaldan geçerken söyledikleri "Çil horoz" türküsüydü.*

"Horozumun kuyruğu güdük".

Diye başlar başlamaz, Pembe de azıcık kısık sesiyle bir ağızdan aldırırdı. (SB: 236)

Bu ağır ve derin bir fikre istinat eden Fuzulinin gazelini, o akşam evde olan ***mabeyincinin*** *ricasiyle söylemişti. (SB: 237)*

Kaçmak şurada dursun, Tevfiği, Hilmiyi kaçırdı diye Taife ***kalebent*** *yollıyacaklarmış. (SB: 240)*

Avlu kapısı sabahtan akşama kadar açık, ***dülgerler, rençberler*** *alay alay girip çıkıyor. (SB: 266)*

Hele oğulları Nihat ve Hikmet'in ***sefaret kâtibi*** *olarak Sofya ve Prag'a tayinleri, zavallı kadını daha büyük bir düşkünlükle Hasan'la ve Azize'nin anasız çocuğuna bağlamıştı. (ZO: 16)*

Doktor, Allah için söyle, bir tarafı inmeli, yanakları sarkık, bir gözkapağı düşük ***diplomat*** *eskilerinden başka bize kimse kalmazsa nasıl biz asrîlikten hoşlanalım? (ZO: 25)*

Giden ***yamak*** *on sekiz yaşında olduğu halde, Şaban'ın dört hayvanına ancak bakıyor, başka işe yaramıyordu. (ZO: 82)*

İçinden şerbet akan, kızıl sarı karpuz yükleri, bardaklarını şakırdatan ***şerbetçiler*** *ve en çok ipek püsküllü takımlar ve başlıklarıyle kibirli kibirli yerleri deşen atlar ve kısraklar ve bunların ortasında hayvanların şahı gibi duran Şeyh (M...)in süt gibi beyaz şahane küheylânı. (ZO: 96)*

O gün, köye renk renk şalvarlı, koca koca kavuklu ve parıl parıl saçaklı takımlı atlar üzerinde üç Kürt ***süvari*** *gelmişti. (ZO: 100)*

Belki bu kadın çekişmesi, belki de Kastamonulu bir ***leblebici*** *kıyafetiyle ablak yüzü, miyop gözleri, sevimli olduğu kadar tuhaf olan Saffet'in bir âşıktan çok, bir arkadaşa benzeyen teklifsizliği, dostluğu Mazlûme'yi daha çok Ali Nuri Beyle oyalamıştı. (ZO: 261)*

Bu kulübe, Hasan'ın kafasında bir anı çırası daha yakıyor. "Solveg", buna benzer bir ***oduncu*** *kulübesinde "Pergünt"ü özlemli ve genç sesiyle her hayat dönümünde çağırmıyor muydu? (ZO: 285)*

Şişli'nin süslü odalarından birinde Mesture Hanım akşamki balo için dört saat önceden hazırlanıyor. Arkasındaki pembe bir benyuar, etrafında güzellik enstitüsünün bir genç ***masörü*** *var. (ZO: 301)*

Kayıkçıyı *arkaya gönderdim, kürekleri aldım, güneşin altın ateşi içinde kaynaşan mavi suların üstünde sandalı aldım götürdüm. (KA: 15)*

> *— Dikkat, sizi geçeceğim, diye haykırdı, başımı çevirdim, Hasan Bey de* ***sandalcının*** *yerine geçmiş, daima kazanan bir hızla beni geçmeye çalışıyordu. (KA: 15)*

Aşağıda dolaşan bir ***polis*** *koşup geldiği zaman Hasan Beyin kalpağı çamurlu, yüzü mosmordu, iki genç külhanbeyinden biri yerde öteki burnundan akan kanı kırmızı mendiliyle durdurmaya çalışıyor ve durmadan küfür ediyordu. (KA: 27)*

> *— **Psikologların** bir iddiası vardır, dedim, insan bir elmayı dörde ayırsa, dört lokmada yese birincisinde aldığı lezzeti ikincisinde almazmış, dördüncü lokmaya kadar lezzetin kudreti kaybolurmuş... (KA: 68)*

Biraz bulanık ve sıcak dakikalarında şaşılaşan siyah gözlerini, uzun kirpikleri arasında kendisine bir köpek uysallığıyle bakarken, alelâce ***küfeci*** *çocukların çipil gözlerine benzetiyordu. (KA: 200)*

Yolunu kaybeden bir gemide pusulayı tetkik eden bir ***gemici*** *gibi Saffet'in yüzünü muayene eden Hasan, bütün bu sususun arkasında kime ve niçin olduğunu anlayamadığı bir acıma okudu. (KA: 1243)*

Tarık'la ben, Belçika sefaretinden sonra emekliye ayrılan ve bir devre ***mebusluk*** *ettikten sonra İstanbul'daki evlerine çekilen eniştemle teyzemin Ankara'daki evlerinde evlenmiştik. (AHS: 18)*

Bu tahkikat neticesinde ise, arkalarındaki sokakta oturan bir ***amele*** *kadının evine her akşam muntazaman gittiğini öğrenmişti. (AHS: 75-76)*

İstanbul'da bir hayli muhtelif işler bulmuştur. İki büyük apartmana ***kapıcılık*** *etmiştir. (AHS: 79)*

Yukarıdan ***gelen taksi şoförleriyle arabacılar****, kendilerine yol açabilmek için, baş başa, köşe başındaki eve gözleri âdeta bir cezbe içinde dikilmiş gibi duran* ***kamyoncularla*** *gürültülü bir dil dalaşana tutuşmuşlardı. (AHS: 145)*

İşte, işte ***dansöz*** *İsmail Bey'in kucağında... Şimdi, adamın başı önünde, tepesine yıldırım düşmüş gibi şaşırmış. (AHS: 173)*

— *Babam Washington'da* ***ataşenavaldi****. O aralık Samim Bey'i tanımış. (AHS: 220)*

Sadi'ye bir de ***badanacı*** *ısmarladı. Yalnız, en az üç hafta beklemek lâzımdı. (AHS: 227)*

Yalnız bir defa ailesinin Kırımlı olduğunu, babasının sabık Rus Çarı'nın yatında ***kamarot*** *olduğunu söylemişti. (T: 19)*

Öyle ya, Arnavutköy İskelesi'ndeki ***çımacının*** *oğlu ve tahsili rüştiyeden ileri geçemediği halde beynelmilel pazarda isim sahibi olmak onun iktisat dünyasının bir dâhisi olduğunu ispat etmez mi? (T: 42)*

*"****Kırtasiyeci****, miskin... Namuslu, fakat efendim yirminci asırda namus vahimesine inananların yeri müzelerdir," diye tasnif edilen memur. (T: 223)*

O aralık dışarıda ortalığı altüst eden ***cazband****, en oynak bir dans havası çalmaya başladı. (T: 241)*

Camiin merhum ***kayyumu*** *Hacı Zati Efendi yıpranmış cübbesiyle, gözlüğü ile geçerken yalancı bir tehditle elini sallardı. (YT: 109)*

Eksik olmasın neferini gece yarısı telgrafhaneye yolladı, ***telgrafçıyı*** *kaldırttı. (SE: 70-71)*

Yataktan fırladım. Açık bıraktığım pencerenin çerçevesi içinde sabahın ilk aydınlığını gördüm. Ve patlak gözlü bir ***şasörün*** *elime sıkıştırdığı telgraf, mavi dört köşe kâğıt... (SE: 178)*

Zavallı Ayşe'yi İstanbul Türk kadınlarının Ermeni, Rum ***kondüktörler****, Ermeni, Rum, İngiliz* ***polisleri*** *ve* ***hafiyeleri*** *ile işkence edildiği bu tramvaya nasıl bindirecektik? (AG: 39)*

İki odalı evinde yapayalnız oturuyor. Mahallede yegâne tanıdığı ***sebzevatçı*** *Zeynep kadın. (AG: 59)*

> *— Para, derdi, parayı nereden alıyorsunuz? Yine milletten değil mi? Hem de jandarma,* ***tahsildar*** *filân tarafından vergi diye alıyorsunuz. (AG: 103)*

Lakayt bir tavırla tasdik ettim.

> *— O halde hemen hazırlanınız, Garp cephesi istihbaratı bir Rumca* ***mütercimi*** *ile bir* ***fotoğrafçı*** *istiyor, ikisini birden yaparsınız. Yarın akşamki trene behemehal yetişiniz. (AG: 156)*

3.15 Akrabalık İsimleri

Akrabalık adları Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde çokça yer almaktadır. Eserlerde kullanılan akrabalık isimleri hakkında fazla yorum yapmadan sadece bu tip kullanımların anlatılarda olay örgüsü gereği genel olarak kullandığını görmekteyiz.

*Sabiha hanım onu derhal genç halayıklara ve **üvey kızı** Mihri'ye musiki hocası olarak tuttu. (SB:18)*

*Kasım Şinasi'nin **anası** öleli dört yıl olmuştu. (MH: 10)*

*Yalnız bu gösteriye **üvey annesi** pek o kadar özlemle katılmıyordu. (Ha: 13)*

***Anası ve babası** Erenköyünde büyük bahçeli bir evde oturuyorlardı.(MH: 14)*

*Tam altı yaşında, **üvey babasının** yanında balıkçılık öğrenmeğe başlamıştı. (DA: 130)*

*Doktorun **annesi** Memduha Hanım, **kardeşi** Emine Hanım'la yaz aylarını Suadiye'de, bir ailenin deniz kenarında ki evlerinin iki odasında geçirdiler… (KUO: 11)*

*…canlı ve daima **ablasıyla** münakaşa eden fikirlerine karşı gelen pek hoş bir **kız kardeşi** vardı. (KUO: 99)*

*Sade, Kandilli'deki **kızkardeşine** telgraf çekmişler, bir de doktor beye telgraf çekmişlerdi. (MH: 92)*

***Kızkardeşi** değil, **erkek kardeşi**, Hüseyin Kâmil Atıfe'nin **amcası**. (MH: 115)*

*On yedi yaşına kadar Karagümrük'te basık tavanlı, karanlık bir evde, **küçük***

kardeşine *dadılık etmekle, tahta ovup, çamaşır yıkamakla ömrü geçti. (YC: 16)*

Arabada Atıfe ile ilgilenirken ***amcası*** *Rıfat Bey* ***karısıyle*** *gülüşüyorlardı. (MH: 12)*

Sözün kısası, hatun kendisinden hayli genç olan ***amcasının oğlu*** *ile günün birinde kaçmış. (HP: 51)*

*Çünkü en moderen Anadolulu bayan diye, Anadolu'nun hizmetçi seviyesinde tanınan Salim'in metresi onu "****amcazadem****" diye çevresine tanıtmıştı. (DA: 162)*

— *Buradaki senin* ***üvey baban*** *yavrum. Ben sana şimdiye kadar söylemedim. Bu efendi senin* ***öz amcandır****. (SSK: 282)*

Eve geldiğimizin ertesi günü, Hasan'ın evine gittim. Biliyorsun yakınımızda yalnız oturuyor, ***dayım*** *dışarıda memur,* ***yengem*** *de çoktan öldü. (KA: 93)*

Ben, Arslan'ın ***büyük dayısıyım. (****KUO: 65)*

Azize davetine gelmemiş olmasından ***dayızadesine*** *kızmış ve hiddetini biraz uzatmak istiyor, yalnız böyle gece yarısı yukarıya gelmiş olmasından biraz gurur hissediyordu. (KA: 11)*

Çünkü yanında büyüdüğüm ***halam*** *belki başının rahatı için her dediğimi yaptı ve bana çok yüz verdi. (SE: 96)*

Genç doktor sonunda ***yengesinin*** *azıcık kalın ve kısık sesini ilk defa işitti.(MH: 12)*

Bugün ***halazaden*** *Sabiha gelecek, ben onunla avunurum. (Ç: 67)*

Tarık'la ben, Belçika sefaretinden sonra emekliye ayrılan ve bir devre mebusluk ettikten sonra İstanbul'daki evlerine çekilen ***enişte****m****le teyzem*** *Ankara'daki evlerinde evlenmiştik. (AHS: 18)*

Orada bir Amerikan profesörle evli olan ***teyzemin kızına*** *davetliyim. (HP: 35)*

Fakat Haşim her nedense iki üç adım atar atmaz vazgeçti, Salim'in kolunu yakaladı, ikisi birden uzaktan selâm verdi ve Haşim ***teyzezadesini*** *âdeta zorla çuhacının durduğu yere çekti. (T: 68-69)*

Onun Anadolu'da bir subay ***yeğeni*** *vardı. (KA: 9)*

Şaban'ın ***baldızının kocası*** *Mahmut, kendisine en çok taş atan Kör Sadık'ın babası Muharrem de Ramazan'la beraber geliyordu. (ZO: 63)*

O, ***baldızına*** *karşı, eski küstahlığından uzak bir alçak gönüllülük gösteriyor; sokulmak istiyordu. (MH: 65)*

Babası zengin, ne ***kaynana****, ne* ***görümce*** *var, bir evin bir kadını olacaksın. (SB: 91)*

O tahkirden sonra Şaşırtmaç yakamı bırakır sandım, fakat kendi adamı olan ***kaynatam*** *vasıtasiyle bizi o apartımana misafir etmeğe kalkıştı. (SP: 192)*

İmam Hacı İlhami Efendi ***torununa*** *bu iki yeri kendisine göre bütün hususiyetleriyle tanıttı. (SB:14)*

Babam Bulgaristan'da geniş araziye sahipti. **Amcam** *ile* ***damadı*** *tapuları kendi üzerlerine çevirmişler, üstüne oturmuşlardı. (AHS: 59)*

— Bizim ***gelin***, *size geçen gün anlattığım akrep akrabalardan birinin kızıdır. Yedi senedir oğlumla evli, fakat arada bir aklına esince evini bırakır, kaçar. (AHS: 66)*

Bu muhteşem yalının hanımı, mabeyincinin ***sütninesi*** *İkbal Hanımdı. (SB: 166)*

Konağın sahibi Hıfzı Demirbaş'ın ihtiyar ***sütninesine*** *verilmiş olan bu yerin kapısını açık buldular. (DA: 185)*

Zeyno'nun ***sütkardeşi*** *Ali Bey, İstanbul'da büyük bir okulda idi. (ZO: 48)*

Hasan, istasyona kendisini almaya gelen ***kayınbiraderine*** *işlerini her gün yakından takip edebilmek için otelde kalacağını, bir akşam gitmeden yalıya geleceğini söyledi ve doğruca telgrafhaneye Azize'ye telgraf çekmeye gitti. (KA: 229)*

Hattâ bir pazar akşamı Sara hiç başka yerde gece kalmamışken, ***kayınbabasıyle*** *bir akşam geçirmek için Şehzadebaşı'na gitmişti. (MH: 121)*

Selâmlık tarafını ***kayınvaldesi*** *kullanıyordu. (SSK: 261)*

Rabia, zamanındaki bütün akranları gibi, beş yaşında tabla dökmeğe, kahve fincanı yıkamağa başladı. Yedi yaşında adamakıllı ev işi gören bir kızdı. Hele ***büyük babasının*** *hizmetine hep o bakardı. (SB:14)*

— *Ah Zeynocuğum,* ***büyükannem*** *gramofon lakırdısı olurken anneme öyle bir vurdu ki, gözlüklerinin üstünden alaylı alaylı baktı: "Demek evlâdım sen çalacaksın, Kürtler oynayacak?" dedi. (ZO: 133)*

Merak etme ***babaanne****, babam için her yer açıktır. (SP: 27)*

Cemal, ***annemin amcasının oğludur****. Harbi Umumî'de zabitti. (AG: 19)*

*İkisi beraber asrîleşmeyi öyle tuhaf koşullara bağladılar, ihtiyar **nineciğimi** öyle hırpaladılar ki, sonunda kadıncağız, dikişi topladı, kaçtı. (ZO: 133)*

*Sacide, sabık Evkaf ketebesinden, fakir düşmüş Agah Efendi'nin **kızı** idi. (YC: 16)*

*Kızın felâketini okula giden **oğullarına** mal etmek istemeyen paşalar, kızı, oğullarına iftiracı olarak döğmüşler, sokağa atmışlardı. (MH: 82)*

*Güzide Hanım bu kutlu gecede, gerek **ağabeyinin** kendi dostlarına, gerek kendi kadın ahbaplarına her türlü ikramı yapmaya karar vermişti bu münasebetle. (HP: 24)*

*Bakıyorum, bizim Halim'le sen bir çeşit **dünür** oldunuz galiba? (HP: 63)*

*Biz de iki gün evvel ona çaya gittik. Bize "muhtemel **dünürlerim**" diye hitap ediyor. (AHS: 240)*

*Yalnız benim **eşim** olmaya, benim **karım** olmaya muvafakat et, dedi. (VK: 145)*

*Hasan Bey kaybederse, Muhsin Bey, **karısına**, bir zümrüt yüzük alacak; Haso çocuk kaybederse Zeyno, **kocasına** bir Arap atı hediye edecekti. (ZO: 170)*

***Kocasına** bağlılık ve tutsaklığı **analığından** büyük olan bu kadına, yine **analığından** saldırarak kazandı. (MH: 45)*

*Kahveci: "Gomşu köylerde olmuş. Bizde de on üç yaşında bir çocuk **analığıyla** çekişti diye babasından dayak yiyince, babasını çakıyla arkasından vurmuş, öldürmüş." dedi. (HP: 20)*

— *Niçin vurdun?*

— *Anamın **emmisi oğlu** da onun için.*

— *Ananın bütün **emmisi oğullarını** vuracak mısın? (YC: 10)*

— *Aklınca Handan'ı alıp da bize **içgüveysi mi olacak**? (Ha: 54)*

*Peki Münir Bey, ben yarın daha erken size gelirim, **validenizi** ziyaret eder, merak ettiğim hikayenizi de dinlerim. (Ç: 27)*

*Paşanın kâhyası fenerini yaktı, mahalleli yeni **güveyi** evine götürdü. (SB: 213)*

*Zeyno'nun "vaktiyle **nişanlımdı**" cümlesi dilinin ucunda idi. (ZO: 35)*

— *Seni seviyorum Zeyno, **zevcem** olarak gelebilir misin? (KA: 173)*

— *Sen bir defa daha yirmiye gelmedin, ben on dört yaşında seni dünyaya getirdim, Zeyno Hanımın **beybabası** ebemdi...Ona sorsana!.. (ZO: 157)*

— ***Kerimeniz** beni kabul ediyor, Paşam. (Ç:70)*

3.16 Renk

Yüzyıllar boyunca milletlerin hayatı ve kültürü, gelenek ve göreneklerinde renkler çeşitli anlam, mesaj ve haber ifade etmişlerdir. Varlıkları tanıma ve sınıflamada en çok yararlanılan hususlardan biri olmuştur. Renkler sadece varlığı tanımada yardımcı gösterge olmanın yanında, insanların ruh dünyası ile de ilgilidirler. Farkında olmadan seçtiğimiz, kullandığımız renkler bazen sağlığımız bazen de ruh halimiz ile ilgili ipuçları vermektedir. İnsanların iç ve dış dünyaları ile

dolu olan renkler zaman içinde belli simgesel değerlere de dönüşmüşlerdir. Fakat Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde renkler bir simge olarak değil günlük hayatta karşımıza çıktıkları şekilde ve anlatıma zenginlik katmak amacıyla kullanılmıştır.

*Güneş kayarak **külrengi** ovanın arkasına indi, kurşuni toprakların üstünde **erguvani**, **eflatun** gölgeler uçuştu ve nereden geldiği anlaşılamayan özlemli bir kadın sesi ovanın tâ uçlarını arar gibi ısrarla yükseldi, uzadı, güneşin arkasından gitti. (ZO: 91-92)*

*Yalnız onun, uzun **siyah** kollarından çıkan **pembe** tırnaklı, uzun parmaklı latif ellerine temas edememek mahrumiyetinin verdiği azabı duymuştu. (VK: 94)*

***Turuncu** ışıkta yüzü cehennem azabını tatmışların acılığı ile takallüs etmiş. (SB: 231)*

*Sıcak olacağı besbelliydi. Hava, gök, **süt mavisi**, sular şeffaf ve uykuda. (T: 160)*

*Zazik boynunda kabaran damarlar, çökük yanaklarına doğru ilerleyen gözlerinin kenarındaki **mavimtrak** gölgeler, saçlarını o eziyetle buruşan alnına yapıştıran soğuk ter, müthiş sükûnet, nefes almak için tıkayıcı bir güçlükle mücadele ettiğini gösteriyordu. (H: 108)*

*Bahçeden **mavi** bez donlu, çıplak ayaklı, şakakları gergin, **sarı t**enli, çekik **siyah** gözlü bir oğlan çocuk, tahtaları hoplatarak koştu, elini yanağına dayayarak yukarıya en heyecanlı ve en gür sesiyle haykırdı: (MH: 40)*

***Rengârenk** feraceler üstünde **beyaz** yaşmaklar, yaşmakların arasından bakan sürme çerçeveli **mavi**, **yeşil**, **elâ** gözler... (SB: 38)*

*Zeyno, biraz önce ince, **yosun renkli** bir kurdele gibi gördüğü suların şimdi hendekte yeşil bir ayna gibi yattığını görüyor. Yakınlarda tek bir kurbağa ötüyor. (ZO: 282)*

*Tevfik, tâ o zamanlarda uzun bacaklı, gürbüz; **kestane rengi gözleri** bir kız çocuğu gibi tatlı; **kırmızı** dudakları durmadan söyler, yaramaz, maskara bir oğlandı. (SB: 7)*

*Babasına dönen bu **koyu fındık rengindeki** gözlere Hacı Murat, kendinde yadırgadığı bir şefkatle bakıyor. (DA: 62)*

*Öylelerin umumiyetle dudakları, göz kapakları» yanakları **mora, vişne rengine** boyalı; saçları kıvırcık tüylü kınalı koyunlar gibi oluyor. (SP: 54)*

*Fakat şimdi kalın pudra tabakası altında pürüzlü, **üvez renginde, al ile mor arasında âdeta patlıcanî** bir deri vardı. (SP: 174)*

*Arkasında **krem** zeminli, **mor** lâleli yünlü bir entari, ayni kumaştan parmak dikişli bir hırka. (SB: 171)*

*Behire sessiz ve somurtgan, **lâcivert** giysisi içinde biraz Kasım ve Atıfe ile eğleniyor gibi görünüyordu. (MH: 91)*

*İki şişman koyun kadar eti bol kolları ve göğsü büyük bir **eflatun** tül bulutu içinde, dudakları, yanakları **yakut renginde,** gözleri siyah halkalar içinde ve elinde bütün bu et ve renk gösterişi üstünde göz kamaştıran yakut renginde, devekuşu tüyünden bir yelpaze sallanıyor. (ZO: 214)*

*Sarı gözlerde **kehribar renginde** şimşek ışıltısı; tatlı **kahverengi** gözler kendi hülyalarıyla perdeli... (ZO: 278)*

*Akşamı, **kızıl** odada ki saadet akşamını düşünmek istedim, fakat muhayyelem bana oyun oynadı. (KA: 115)*

*Sara, **bej** tayyörü içinde, soluk, hüzünlü gözleri, kısık, acı dudakları, kumral saçlarının çerçevelediği zayıf yüzüyle, o kadar yalnız ve uzak görünüyordu ki, Kasım'ın yumuşak kalbi elinde olmadan dizindeki küçük kıza verdiği desteği, Kasım'ı Atıfe'ye ve Sara'ya sandığından çok daha yakın bulan Behire'nin yüzünde, görülen bir fırtına arıyordu. (MH: 65)*

*Karşısında Matmazel Mod. **Gül kurusu** güzel bir dekolte krep doşin elbise giyiyor. (Ha: 118)*

*Lâlenin saçları, **balkabağı rengine** boyalı ve kabarık, şakağında (bazan iki binlerin metres ve bayanlarında görülen) bir küçük fiyango vardı. (SP: 20)*

*Boyaları buruşuk çenesine akan porsuk dudaklarının kenarında **mercan renginde** bir ağızlık; sönmüş sigarayı güya çekiyordu. (SP: 172)*

*Bir zaman Rabia her sabah büyük babasının önünde küçük bir rahleye diz çöküyor, zayıf elleri dizlerinde, büyük **bal rengi** gözleri imamın gözlerinde, iki tarafa sallana sallana Kur'anı ezberliyordu. (SB: 15)*

*Dedenin elini nerede bulup öpecekti? Herhalde onlar adamın boynundan yere kadar uzanan **deve tüyü** renginde harmaninin içinde bir yerde olacaktı. (SB: 39)*

*Geceleri Allahın kandilleri sarkan **koyu lâcivert** kubbe, dünyanın günahkârlarına gülecek. (SB: 54)*

*Ve Rabianın hicabından taze yanakları gene eski nadide bir şarap gibi **lâ'l rengini** alıvermişti. Tevfik mutfaktan çıktı. Çardağa asılı **portakal renginde** kağıt fenerleri, cebinden çıkardığı bir kibritle, birer birer yaktı. (SB: 88)*

*0 akşam eve dönünce babasına, yazı öğrenince, Şeytan adı verdikleri **sarı samur renkli** dişi kedisiyle, komşunun Tekir adlı erkek kedisi arasında geçen bir aşk macerasını roman olarak yazacağını söylemişti. (AHS: 72)*

*Yaprakların arasından, üstüne **menekşe moru**, çiçek rengi gölgeler dolaşan **firuze renginde** yorgun, dalgın bir deniz uzanıyor. (T: 119)*

*Ve biraz sonra, **açık şampanya renginde** bir tül bulutu içinde,dikkati çekecek kadar zayıflamış,fakat gözleri ve dudakları yeni ve adeta tehlikeli bir güzellikle hayat dolu Handan boynuma atıldı. (Ha: 63)*

*Bu kuş sürüleri bazen **zümrüt ve lâl renginde** yanardöner bir bulut gibiydiler ve bunlar Anadolu'nun alakargalarıydı. (DA: 116)*

*Artık odayı boş bulunca hemen her vakit o **abanoz renkli** sakalı okşamak istiyordu ve Hacı Murat her zaman gözü kapıda, Huriye'yi itmekle beraber, her yaşta Ve başka kadınların üzerindeki kudretinin bir görüntüsü olduğu için, okşanan bir kedi gibi hırıldıyordu. (DA: 57)*

*Odanın cephe pencereleri **nefti yeşil** sarmaşıklı, taflanlı sırta açıldığı için odaya kadife gibi yumuşak bir loşluk yayılmıştı. (T: 172)*

*Arkasında **tirşe** bir sabahlık, saçları sımsıkı ensesinde bir topuz. (AHS: 126)*

*...kendisine nihayetsiz bir rikkat ve minnetle bakan **kır** sakallı, toparlak, iyi yüzlü, **siyah** gözlü Ömer Efendi 'yi buldu. (VK: 85)*

*Onların hepsi Avrupa çocuklarının saman kâğıdı kopyası gibi idiler; halbuki bu kız arkasındaki üç sıkı **kumral** örgüsile, açık yüzile **nohudi** yemenisile İstanbul şehrinin, medeniyetinin, harsının, asırlar süren tekâmülünün vücuda getirdiği yerli bir örnek! (SB: 41)*

*Süruri'nin köşkünün kapısını açınca, **mai** havada **kurşunî** uzun paltonun ceplerine ellerini sokmuş, **beyaz** bir baş örtüsü örtmüş başı gölgede, dalgın dolaşan Sara ile karşı karşıya geldi. (MH: 88)*

*Piyanistin gözlerindeki tahavvülü gören Rabia'nın yanakları da nadide bir eski **şarap rengini** aldı, uzun kirpikleri parlak gözlerinin üstüne indi. (SB: 85)*

*Sokak üç renkli suluboya bir levha gibi, saçakların arasından görünen **koyu patlıcan** gök, beyaz ay, siyah evler. (SB: 89)*

*Piyanonun üstündeki **gök rengi** abajurun altında, Osman rahat koltuğuna kurulmuş, dizinde Rabia'nın tekir kedisi mırlıyor. (SB: 214)*

3.17 Mekânlar

Halide Edib Adıvar'ın romanlarında çok farklı mekân türlerine yer vermiştir. Biz burada "Eğitim Mekânı", "Sağlık Mekânı", "Eğlence ve Gösteri Mekânı", "Güvenlik Mekânı" ve "Sosyal Mekân" başlıkları altında grupladığımız bazı mekânlara yer verdik.

3.17.1 Eğitim Mekânları

*Geceleri çocuğun çektiği eziyeti gördükten sonra Nikolaki Efendi, onu **Üsküdar Koleji'ne** bulaşık yıkamak ve sair işleri görmek karşılığında parasız yazdırdı. (Ç: 17*

*Epeyce düşündükten sonra nihayet bu rolü o yapacak kızı **Amerikan Kız Koleji'nden** almaya karar verdiler. (KUO: 81)*

*Bu köhne meskenlerin **Kandilli Lisesi'ne**, üniversiteye, hatta **Arnavutköy Koleji'ne** giden kızları vardır. (T: 14)*

*Bizim **Beyoğlu Lisesi** edebiyat hocası ve diğer hocalarımız birleşerek mektepte bir piyes oynatmak hevesine düşmüşlerdi. (KUO: 80)*

*Hâlâ **Galatasaray Lisesi** talebesi zihniyetini taşıyorsun. (SP: 43)*

*Bundan dolayı kırk beş derecelik bir zaviyeyi düz ayak bir hatmış gibi atlamış, çocuklarını kapanan **Alman lisesinden High School'e** ciro etmişti. (SP: 134)*

*Nihayet Güzide Teyze ile Sami Hoca uzun bir mülâkattan sonra onu gecelik olarak **Çamlıca Lisesi'ne** yazdırdılar. (AHS: 101)*

***Tıbbiye'nin** üçüncü sınıfında iken, Sami Cansunar, Erzurum'da kendisine devamlı bir iş bulmuş, büyük bir fabrikanın müdürü olarak ailesiyle İstanbul'dan göç etmişti. (AHS: 102)*

*Gülbeyaz altı yaşma basmadan nüfus tezkeresini değiştirerek onu **Fatih İlkokulu'na** verdiler. (AHS: 99-100)*

*Şimdi kendisi **Colombia Üniversitesi'ne** merbut, solak çocuklar üstünde yeni ruhiyat tecrübeleri yapan pek hususi ve yeni bir mektep hocasıydı. (T: 80)*

*Kendisiyle birlikte Samsun'dan **İstanbul Üniversitesi'ne** giden bir doçent de milletvekilinin misafirleri arasındaydı. (HP: 17)*

*Bizim dostumuz George Boston'a gider. O hem muhabirdir, hem de **Boston Üniversitesi'nde** ders verir. (HP: 35)*

__Galatasaray'ın__ bitirdikten sonra Fransaya gitmiş, senelerce garb, bilhassa Fransız edebiyatı üzerinde tetkikler yapmış, __Sorbon Üniversitesinden__ de mezun olmuştu. (SP: 12)

Vaktile __Amerikada Harvard üniversitesine__ ben göndermiştim. (SP: 135)

Buna, Atıfe'nin __yatılı okula__ gidişi bir başkalık getirebilmişti. (MH: 80)

Erenköyün'de Süruri ile ilk seviştikleri günlerde idi; Sara on altı yaşında genç, ateşli bir kız, Süruri yirmi bir yaşında __Harbiye'ni__n son yılında genç, ateşli bir öğrenci idi. (MH: 131)

Onun için terzilik öğrenmek üzere bir __akşam sanat okuluna__ gitti. Şimdi, çok aranan ve bazan gündelikçi çalışan bir terzidir. (HP: 41)

Hacı İlhami Efendi, Emine - Tevfik macerasından ağzı yandığı için, torununu __mahalle mektebine__ göndermedi. (SB: 14)

Bizim eski __Beyazıt Rüşdiyesi__ öğretmeni Sabriye Hanım da oradaydı, o da anneme yardım etti. (ZO: 133)

— Ben, eski dostluğumu tazelemek için gideceğim. Hasan Bey nerelerde?

— __Denizcilik Okulu'nda__ hoca. Biliyorsunuz ya, o Kürt karısıyla evlendi. (ZO: 301)

— Öteki Ahmet. Riyaziye şubesinden... Daha çok __Ticaret Mektebi'ne__ yaraşırdı. Bakkal oğlu... Haşim iskelede beni bekliyor. Pardon enişte. (T: 60)

Benim bu yeni hayata girişimde unutamayacağım bir gün var. Cemal __Erkânıharbiye Mektebi'ne__ devam ediyordu. (AG: 22)

*Biraz onların yanında kaldıktan sonra babasının bıraktığı, şimdi yaşadığı eve onu götürüp yerleştirdiler ve o civardaki **hemşire okul**una yazdırdılar. (SSK: 286)*

*Doğru, Ankarada, **Konservatuarın** konserlerinden birine bir defa da beraber gittik. (SP: 144)*

3.17.2 Sağlık Mekânları

*Bunların kimilerinin **muayenehaneleri** sabahtan akşama kadar doluyordu.. .(MH: 17)*

***Hastahanede** biraz yatmış, çıkmış; fakat yarası kapanmamış. (MH: 37)*

*Şimdi **Ankara Cebeci Hastahanesi'nin** küçük bir odasından dışarıya bakıyorum. (AG: 18)*

***İlk Yardım Hastanesi'nin** önünde Kenan'ın taksisi durunca, Kenan hastaneye dalmış, biraz sonra bir sedye getiren hastabakıcılar Gürliyen'i arabadan almışlardı. (HP: 79)*

*Bir tarafında George, hastayı **Cerrahpaşa Hastanesi'ne** kaldırdılar. (HP: 79)*

*Amerikalı, yaralı kızı henüz oradan ayrılmamış olan taksiye koyarak **Amerikan Hastanesi'ne** kaldırmıştır. (AHS: 243)*

*Bu mezarları **tımarhaneden** çıkan Çatık Mustafa yaptırmıştı. (HP: 15)*

*Gülbeyaz, "Ben **Bakırköy tımarhanesinin** tecrübe masasına yatırılan bir vaka değilim," diye yüzlerine bağırırdı. (AHS: 95)*

*Fatih'e yakın bir yerde meselâ Sultanselim'de üç yataklı bir **doğumevi; bir küçük muayenehane** ve ona bağlı bir **dispanser** açabilse! (MH: 78)*

*Hulâsa Bolluklarda bu akşam azçok, insan üstünde deneme yapılan bir **laboratuarda** imişler hissi Sizden, insaniyet namına, bir şey rica edeceğim, acaba **eczaneye** uğrayıp bir doktor gönderebilir misiniz? (SP: 293)*

*Nihayet hasta arabası geldi. Sıtkı Beyi **Gurebaya** naklettiler. (SP: 293)*

*Leylâ, tekrar aletleri yıkayıp **ameliyathaneye** düzen verirken âdeta sendeliyordu. (SSK: 301)*

*İkinci günü Viyana'da yaptıracağım tuvaletlerden, **sanatoryuma** gitmeden beni gezdireceği yerlerden bahsetmeye başladık. (KA: 124)*

*Ben yemek odasında sabah kahvaltımı yerken gazetede gördüğüm bir küçük havadis aklımı karıştırdı. Kızkulesi açıklarında bir kadın cesedi bulunduğunu, **morga** kaldırıldığını, fakat cesedin kime ait olduğunun henüz tesbit edilemediğini yazıyordu. (AHS: 140)*

3.17.3 Eğlence ve Gösteri Mekânları

***Gazinodaki** yeni bir Romanyalı çalgıcı topluluğu, iki dansöz fena değildi. Çalgıcıları biraz daha dinleyebilse. (MH: 74)*

*Mr. George, ben şimdi bir taksiye atlayıp, **Taksim Gazinosu'na** gideceğim. (HP: 56)*

Birgün arkadaşlarıyle ***meyhaneden*** *çıkınca, mutlak eve erken gelmek için olacak, bir kavga çıkmış; insan hali bu, dizinden yaralanmıştı. (MH: 37)*

Çünkü bu akşam Fatihten, Ayazpaşada yeni yapılan apartmanlarına taşınmaları şerefine, ***Şaş-Bak paviyonunda*** *eğlenmeğe, yiyip içmeğe geliyorlardı. (SP: 20)*

Bütün bunlar eski ***Roma sirklerini,*** *popüler eğlencelerin ıstırap ve işkence temaşaları olduğu günleri canlandırıyordu... (SP: 75)*

Akşamları, fraklarının eteklerini ***barlara*** *süpürge ederler, herhangi resmî balo ve kokteyl partisine bir davetiye alabilmek için keselerinin ağzını açmak kifayet etmezse, avuçlarını açarlar. (SP: 90)*

Kumkapı meyhanelerinin*, pârlak boyunbağlı, fesi bir tarafa eğilmiş, kunduraları ve üstübaşı gösterişli genç, kabadayısile, bu akşam, Parkotelinin camından İstanbul panoramasını seyreden kalantor karaborsa kralı arasında otuz senelik, - tarih vak'aları itibarile asırları içine alan - bir müddet geçmişti. (SP: 213)*

Kaç zamandır Haliçte teknesi midye bağlamıştı. Vapurun kaptanı ***Galata meyhanelerinin*** *birinde, tayfalar Kasımpaşanın muhtelif köşelerinde arandı, bulundu. (SB: 134)*

Bu köpek yavrusuna terbiye veremedikleri için kadınları azarlıyor, gözlerinde zavallı Zeyno'nun kalbini su gibi eriten korkunç bakışlarla, gerçek bir zevkle bu yezit oğlanın nasıl pastırmasını çıkaracağını, nasıl mum gibi adam edeceğini, vaktiyle İstanbul'da bir ***cambazhanede*** *susta dururken gördüğü bir köpek yavrusu kadar onu nasıl söz dinler ve terbiyeli yapacağını anlatıyordu. (ZO: 68)*

Kumarhane *havasını, kumarbazlık illetine müptelâ olanların psikolojisini yukarıki satırla da tamamen izah ettim zannediyorum. (SE: 185)*

Ben zaten gündüzleri pek bir yere çıkmıyorum, yazılarım var. Biz de onları bir akşam, bir ***tiyatroya veya sinemaya*** *götürürüz. (AHS: 41)*

— *Saffet Bey gelsin gelmesin, Zeyno bizi yemeğe alıkoyacak, gece* ***Majik sinemasına*** *gideceğiz. (KA: 40)*

O senenin ilk tatilinde Selim Bey bana ***Medrano sirkinde*** *bir iş buldu. (KUO: 93)*

İzmir'de bir ***lunaparka*** *geldim… (KUO: 19)*

Tıpkı bir ***cambazhanenin*** *tepesindeki ipten aşağıda koşan bir ata atlayıp koşturan bir cambaz kız dalgalara biniyor. (KUO: 19)*

Bir defa bu etiket yakanıza takıldı mı, isminizi iflâs davasında görseler, kira vermiyor diye ev sahibinizin sizi kapı dışarı ettiğini işitseler; karınızın veya kendinizin bilmem hangi ***kulüpte*** *kumar borcundan dolayı teşhir edildiğini duysalar, gene sizden ya yeni milyoner veyahut da iki birilerden diye bahsetmekte devam ederler. (SP: 14)*

3.17.4 Güvenlik Mekânları

Mustafa nahiyeye döndü, ***karakola*** *giderek, babasını ve karısını vurduğunu, kendisini de vuracağını, bu cinayetin kimseye yükletilmemesi için teslim olmaya geldiğini söyledi. (HP: 15)*

Komiser, bir gün onu ***mahalle karakoluna*** *çağırdı. (SB: 12)*

Polis karakolu *kadar, mahallenin çekindiği, ürktüğü bu bina birdenbire çok sevimli oluvermişti. (SB: 266)*

Nihayet hapishane hayali! Fatin Varna kadının ayaklarına kapanıyor, yerlere sürünerek, bir ***hapishanede*** *yatmak rezaletine onu mahkûm etmemesi için yalvarıyor, ağlıyor, isterse öldürsün, fakat davayı geri alsın! (AHS: 79)*

Anlıyorum, burası nahiyenin hükümet konağı ve bu kapı ***mahbestir****. (AG: 135)*

İnsan karının geberdiğine yanmaz, oğlan ***hapisane*** *köşelerinde sürünebilir... (SP: 121)*

Cinayeti beraber işledikleri halde, Selman'ın yıllarca ***hapiste****,* ***zindanda*** *kalması ihtimalini Haso büyük bir sevinçle anlatıyor ve Perihan Nine de onu sessiz dinliyordu. (ZO: 50)*

Katil tevkifhaneye *sevkedilmiş.(YC: 43)*

— *İşte* ***Emniyet'i*** *avucunun içinde tutan adam bu. Ona yaranmak istiyorum. Onun gözüne girersem, hemen beni önemli bir yere tayin ederler. (DA: 175)*

Bugün akşama doğru ***zaptiyeye*** *getirdiler. Evraka bir göz attım, mühim. SB: 118)*

— *O kadar ağladı, anasıyla* ***cezaevine*** *gitmekte o kadar ısrar etti ki... (ZO: 294)*

Haso çocuğa ***karargâhın*** *güveni hiç sarsılmadı. Fakat annesinin durumu tehlikeliydi. (ZO: 294)*

3.17.5 Sosyal Mekânlar

Garda *bekleşen kadınlar, tren Ayastefanos'a geldiği dakikadan beri bahçelerde yollarda dolaşan insanlar, sekiz yıl öncesine göre Şinasi'ye daha iyi giyinmiş ve daha serbest davranışlı görünüyorlardı. (MH: 11)*

Köy kahvesinde *bundan çok konuşulmuş, oğlu şehit düşmüş gibi, Şekip Taş'a baş sağlığında bulunanlar olmuştu. (HP: 13)*

"Dogri, dogri. Gazancımı bir ***kütüphane*** *yapıp memleketime ve milletime bırakacağım." (HP: 74)*

O akşamı bir ***otelde*** *geçireceğiz. (HP: 108)*

Başkaları ***kahvelerde*** *tavla oynarken o, bir köşede kitap okurdu.(SP: 7)*

Bunlar Ayşeye harpten evvel, bilhassa çocukluğunda, Kurban bayramlarında gördüğü ***koyun pazarlarını*** *düşündürdü. (SP: 49)*

Ne yapalım azamî idare ile yasarsın, öteki talebeler gibi sefahate dalmazsın, belki de bu senin için daha hayırlı olur, ***kütüphanelerde*** *çalışmağa bol vakit bulursun. (SP: 88)*

Bunlar, ***parti merkezlerine, halkevlerine****, düğmelerini ilikler, ellerini kavuşturur, camiye girer gibi girerler. (SP: 90)*

Bu aziz sofa ona ***Bedestende*** *eskiliği temsil eden bir köşe, içindeki ses de antika satın almağa gelmiş adî ve türedi bir zengin sesi gibi geldi. (SP: 136)*

Kardeşi Uzman gibi içinde bir kudret mu'dilesi taşıyan bu kadın, oğlu vasıtasile refah ve mevki kazanmak şöyle dursun, onun, elinde lise diplomalarile

bankaların *başlarına geçen açıkgözlerin yanındaki düşük mevkiini hazmedebilmek için gece gündüz nefsile mücadele etmek mecburiyetine düşmüştü. (SP: 139)*

Fakat bu ağız ve surat bana Pariste, ***hayvanat bahçelerinde*** *çok alâka ile seyrettiğim su aygırlarını hatırlattı. (SP: 108-109)*

Bizim İstanbul kızları, Beyoğlunun cebi delik gençlerinin, babalarının milyonlarım meyhanede, ***kârhanede*** *yiyen soysuzların peşinden koşacaklarına, böyle efendiden, hem de zengin bir İstanbulluyu elde etmeğe çalışsalar ya! (SP: 153)*

Nikâh ***belediye dairesinde*** *kıyıldıktan sonra, Hacı Murat davullu dümbelekli, şarkılı, oyunlu bir ziyafet çekti. Zurna sesleri Karasarık' tan, parmaklarda zil gibi şakırdayan kaşık sesleri köyün her yönünden işitildi. (DA: 76)*

Mürsel'in kaybolmasıyla doğan kaygı, Huriye'ye ***Edirne postanesinden*** *gönderdiği mektupla ortadan kalktı. (DA: 100)*

— O senin pis ağzının lokması değil... Ve ***Galata kerhanesi*** *orospuları gibi sana hizmet edemez, dedi. (DA: 155)*

Esasen, ***Beyoğlu pastahanelerinden*** *gelen tuzlu, tatlı kurabiyeler yanında* ***Emine*** *Kadın'ın böreği, baklavası ve zeytinyağlı dolmaları da yer alıyordu. (DA: 215)*

Kurbağa, sümüklüböcek, domuz yemek teklif edilince nasıl bazı adamların midesi dönerse —hattâ en büyük ***lokantalarda*** *ve altın tabaklarda— hafiyelik teklif edilince de midesi bulanan adamlar vardır. (SB: 109)*

Osman Efendi, çal. Bu piyano yarın ***Bedestana*** *gidiyor. Selâmlıktaki de gidiyor. (SB: 255)*

*Perihan Nine, kendisi alışveriş için çok kez **Diyarbakır pazarına** gidiyordu. (ZO: 66)*

*Hasan, istasyona kendisini almaya gelen kayınbiraderine işlerini her gün yakından takip edebilmek için otelde kalacağını, bir akşam gitmeden yalıya geleceğini söyledi ve doğruca **telgrafhaneye** Azize'ye telgraf çekmeye gitti. (KA: 229)*

*Bir takım daracık, inişli yokuşlu garip izbeler, kulübeler, eski zamandan kalmış yarı yıkık **hamam** kubbeleri, bunların arasında dolaşan insanlar ve onların arkasında bütün ihtişamıyla mavi deniz! (AHS: 14)*

*İşte, boyalı şişman ve zayıf, ancak **plajlarda** görülecek kadar çıplak kadınlar. (AHS: 15)*

*O gün, öğleden sonra Tarık'la yola düzüldük, **müzeye** gittik. (AHS: 42)*

*Bilhassa bu oğlu Londra'da kaldığı **pansiyonda** gündüzleri geçen namazlarını, gece Times gazetesinin üstünde kılmakla meşhurdu. (T: 86)*

*Zehra'nın derhal içinden "kaplumbağa kabuğu" diye katılığı ve örneği ile eğlendiği bu kumaşı Helen **Kapalıçarşı'da** Lâle ile dolaşırken görmüş, "ne orijinal, ne kadar modern" diye bayılmıştı…(T: 172)*

*Meserret Oteli'nin altındaki **kıraathaneye** gidiyor, orada onun zabit arkadaşlarıyla buluşuyorduk. (AG: 22)*

3.18 Tarihi Olaylar

Tarihi olaylar cereyan ettikleri toplum içerisinde birtakım etkiler bırakmaktadırlar. Bu etkilerin yansıması olarak da sözlü kültür üretimi meydana

gelir. Örneğin tarihte uzun süre devam etmiş, büyük acılara sebep olmuş, savaşlar ve göçler sonucunda oluşturulan destanlar ve acıklı iz bırakan ölüm olayları karşısında yakılan ağıtlar veya sosyal ve politik olayların sonucunda olayları veya olayların kahramanlarını konu edinen türkülerde tarih ile halk biliminin birbirleriyle olan ilişkisini görebilmekteyiz. Ayrıca yazılı ortamın kaynaklarının yetersiz olduğu tarihsel dönemlerle ilgili olarak elimizde yalnızca sözlü kültür ortamında oluşmuş halk kültürü ürünleri bulunmaktadır. Belgelerin yetersiz olduğunu düşündüğümüz dönemler için toplumun sözlü geleneğinden yararlanarak dönemle ilgili bir ölçüde fikir sahibi olabiliriz (Ersoy 2004: 103)

Halide Edib Adıvar, 82 yıllık yaşamı boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına, Kurtuluş Savaşı'na ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık etmiş ve bu sancılı dönemlere ilişkin izlenimlerini gerek kurmaca gerekse kurmaca dışı yapıtlarında dile getirmiştir. İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'ya geçen, Kurtuluş Savaşı'nda onbaşı ve üstçavuş rütbelerini alan, Mustafa Kemal Atatürk ile vatan hizmetine koşan Halide Edib Adıvar'ın Milli mücadele yıllarında yaptıkları, yaşanan zor günleri yazıları ile tüm dünyaya duyurması onu edebiyatımızın ve asrımızın en önemli kadınlarından biri yapmıştır. Halide Edib birçok kahraman etrafında bütün bir devri yaşatmıştır. Aşağıda Halide Edib Adıvar'ın romanlarında geçen tarihi olaylara yer verilmeye çalışılmıştır.

*Ama tarih yanlışlığı olarak babanı **Balkan Harbi'nde** şehit olmuş. (KUO: 102)*

***Balkan savaşı** başladığı zaman, Hamdullah Bey çok endişeli görünüyordu. (SSK: 266)*

*Hatta onlardan haber almak ihtimali bile **Edirne kuşatmasıyla** yitiyor ve burada Kasım, kalbinde dünyalara sığmaz bir canavarla dar bir kafese kapanmış olmak hissini duyuyordu. (MH: 166)*

Onbir Temmuz bin dokuz yüz on iki gecesi nihayet gelmişti. ***Edirne'nin geri almışının*** *bu ulusal bayrama rastlaması, memlekette gerçek bir kalp şenliği gecesi yapıvermişti. . (MH: 190)*

Gözünün önünde, iki büyük ***Cihan Harbinden*** *önceki, hatta Ondokuzuncu asrın hayli içlerindeki garp dünyasını hatırladı. (SP: 69)*

İhtiyar, fakat hâlâ hürriyet diye bar bar bağırır, hürriyeti daima ***Fransız İhtilâli ile 1908 Meşrutiyet ilânı*** *günlerinin sonu gelmez bir karışımı gibi görürdü. (DA: 197)*

Şimdi Süleyman Bey, elinde bir kâğıt, ***Abdülhamit devrinde*** *Encümen-i Vilâyet toplanışlarında,* ***Meşrutiyet devrinde, On Temmuz'da*** *nasıl ve ne yolda nutuk okudu ise,* ***Cumhuriyet devrinin*** *balosunda da öyle nutuk okumaya çalışıyor… (ZO: 252)*

Ayşe'nin ***Kütahya Harbi'nde*** *yazdığı son mektup bu hissimi kuvvetlendirdi. (AG: 146)*

Birinci İnönü *oldu bitti. Ben bu aralık Müdafaai Milliye'nin bir işi için İnebolu'ya gittim. (AG: 142)*

Yalnız ***İkinci İnönü'nde*** *yazdığı iki mektup var ki, İstiklâl oyunculrının prova ettikleri sahneyi insana sezdiriyor. (AG: 143)*

Seyfi isminde ateşli bir yüzbaşı hâlâ harbi kazanacağımızı iddia ediyor, hep ***Çanakkale'nin*** *ve Çöl'ün harikulâde kahramanlıklarını anlatıyordu. (AG: 22)*

İstanbul'da anam sadece eski Hariciye memurunun anası idi; ben ***Sakarya'da*** *bacaklarını kaybetmiş, kafasından vurulmuş bir askerim. (AG: 26)*

Galzetlerin en hayasızı, hıyanetlerin en miskini, işkencelerin ***engizisyon devrini*** *aşan en orijinalleri artık mübah olan birer vasıta telâkki edilir. (SP: 75)*

Köy kooperatifi, köy bilmem nesi gibi ortaya atılan şeylerin hepsi ***bolşeviklik****! (DA: 70)*

— *Çanakkale'nin modası geçti,* ***İstiklâl Savaşı'ndan*** *haber ver... (DA: 181)*

— *Biz sadece ortalığı kana boyayan* ***Otuz Bir Martçılara*** *karşı yaptık. (DA: 202)*

Birinci Dünya Savaşı *ilân edildiği zamandan epeyce sonra Hanımefendi konağı kapatıp Fatih civarındaki büyük bir eve taşındı. (SSK: 266)*

Hilmi de bir taraftan annesine acayip bir şeyler okuyor, ***Genç Türklükten*** *bahsediyor, hattâ padişaha dil uzatıyordu. (SB: 22)*

İkbal Hanımın kocası **Moskof muharebesinde** *şehit düştüğü vakit çocuğu üç aylıktı. (SB: 283)*

Temmuz ayında ***1908 ihtilâli*** *oldu. Kör bir gazap borası gibi esti. (SB: 294)*

Muharrem, Diyarbakır kahvelerinden birinde rastladığı Urfa ***Kuva-yi Milliyesine*** *bağlı Selman Ağa'yı anlatıyordu. (ZO: 77)*

Memleketin baştan başa kutladığı ***Sakarya Zaferi'nin*** *adını taşıyan bu sonbahar yarışı, Diyarbakır'da şimdiye kadar en iyi yönetilmiş, komutanlıkça düzenlenmiş bir yarıştı. (ZO: 96)*

Süvari okulunda her zaman birinci olan Teğmen Ahmet Keramî, gençliğinin belki de ***Kurtuluş Savaşındaki*** *serüvenlerinin verdiği gururla atıldı:*

— *Sizin küçük süvari ile ben, şimdi yarışa çıkarım, Binbaşı! (ZO: 188)*

*"**Mudanya konferansı** olurken benim Azize'de bir hafta misafir kaldığım günlerde" diye başladı. (KA: 8)*

*Bütün aile esasen İstanbullu olmakla beraber, ta **İstiklâl Mücadelesi** günlerinden beri Ankara'ya yerleşmişlerdi. (AHS: 18)*

*Abdülhamid devrinin, benim adını bile işitmediğim bazı eski sadrazamlarını, **İttihat ve Terakki'nin** tarihe geçmiş birkaç simasını saydıktan sonra, bütün zaman için tarihimizde yaşayacak büyük şair ve muharrirlerden de birkaç isim zikretti. (AHS: 59)*

*Bu adam **Millî Mücadele'nin** ilk yıllarında nasılsa biraz karışmış, hatta kısa bir müddet için ilk Büyük Millet Meclisi'nde mebus bile olmuştur. (T: 14)*

*Eğer böyle ücra ve modası geçmiş, cehennemin bucağında olmasa belki **Büyük Harp** senelerinde "Bulgur Palas"ın yaptığı dedikoduyu yapardı. (T: 15)*

*Son vazifesi Karadeniz'e odun ve çimento taşıyan bir taka ile **Anadolu mücadelesine** cephane ve silah kaçırmak oldu. (T: 21)*

*Paşa Baba sekiz oğlunu da askere vermişti. **Eski Yunan Harbi'nden** başlayarak Büyük Harp'in sonuna kadar süren sayısız kavgalarda sekizi de şehit olmuştu. (T: 49)*

*Ta İsa'dan sonra, on dördüncü yüzyıla, **hicretin** sekizinci yüzyılının sonuna ve dokuzuncu yüzyılın başına gidelim. (YT: 32)*

— ***Trablus Savaşı'nda** Enver Bey'in Bingazi Kurtuluş Ordusunda kurduğu sosyal hayat. Bu gerçekten merak uyandırıcı, bu güzel; bu koleksiyonda "Yemen'de Türk Askeri" de var. (YT: 69)*

*Sosyete kadını, iyi dost, edebiyat, fikir hareketlerinin bilhassa **Rönesans** devrine saplanmış bir heveskârı. (SE: 105)*

*Cemal'in geldiği gün, annemin "Bulgarlar mütareke yaptılar!" dediği gün hikâyenin ilk satırı teressüm etti. Bu beni neden bu kadar rahatsız etti; **Bulgar Mütârekesi** niçin beni bu kadar sızlandırdı, bilmiyorum. (AG: 18)*

*Cemal, annemin amcasının oğludur. **Harbi Umumî'de** zabitti. (AG: 19)*

*Perşembe günü Ayşe gelecek, cuma günü meşhur **Sultanahmet Mitingi** olacaktı. (AG: 38)*

***Fatih Mitingi** gelmiş, geçmişti. Frenk mahafili İstanbul galeyanını henüz ciddiyetle telâkki edip etmemekle müteredditt görünüyordu. (AG: 39)*

*Miralay Haşmet Bey, şakakları ağarmış sert asker başıyla dimdik oturuyor, bir paşa "**Wilson Prensipleri**"nden bahsediyor, Salime Hanım, hepimize yüksekten bakan kartal başlı Salime Hanım, bu mütekebbir mahlûk dünyanın en kadir10 insanı imiş gibi yanında erimiş, onu mütevazı tabirlerle iknaya ve yumuşatmaya çalışıyor. (AG: 48)*

*Kurtuluş Harbi'nin alemi olan bu el hepsinin kalbinde **Kerbelâ** ihtirası, şehadet humması uyandırmıştı. (AG: 58)*

3.19 Yer Yöre Adları

Halide Edib Adıvar, yer olarak gidip görebildiği ve yaşadığı yerleri romanlarına yansıtmıştır. İmparatorluğun merkezi İstanbul ve semtleri, Milli mücadelenin geçtiği Anadolu şehirleri, 31 Mart isyanında tehdit edildiğinde gittiği Mısır, İngiltere eserlerinde yer almaktadır. Adıvar'ın romanlarının geçtiği yer, çoğunlukla, İstanbul'dur. İstanbul'da oluşan romanlarının pek azında bazen Avrupa

ve Mısır ile ilgili bölümler vardır. Kalp Ağrısı ve bunun devamı olan Zeyno'nun Oğlu İstanbul'da başlayıp Diyarbakır'da gelişir ve romanda açıklanan İstanbul'dan önceki Diyarbakır olayları, öbür olaylara bağlanmaktadır. Hayat Parçaları ile Döner Ayna ise Anadolu'da başlayıp İstanbul'da gelişmektedir. Ateşten Gömlek ile Vurun Kahpe'de genellikle Anadolu'da geçen olayları anlatmaktadır.

Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde kullanılan yer isimleri aşağıdakilerle de sınırlı değildir.

*Kasım **İstanbul'a** geleli bir ayı geçtiği halde geleceği hakkında belirli bir karar veremiyordu. (MH:17)*

*Otomobille, taksi **Ankara'dan** geliyorlardı. (HP: 17)*

*Çocukluk senelerimde, enişte**min** muhtelif sefirlikleri esnasında beni **Ankara'da Keçiören'deki** evlerinde, teyzemin kaynanasının yanında bir mürebbiyenin eline bırakarak giderlerdi. (AHS: 20)*

*Tarık'la ben, Belçika sefaretinden sonra emekliye ayrılan ve bir devre mebusluk ettikten sonra **İstanbul'daki** evlerine çekilen enişte**mle** teyzemin Ankara'daki evlerinde evlenmiştik. (AHS: 18)*

*Geçen seçimde **Bursa'dan** adaylığını koyup da kazanamayan Oğuz, şimdi İstanbul'da kesin bir çoğunlukla kazanmakla kalmıyor, Türk unsurunun çoğunlukta olduğu **Konya**, **Kastamonu** gibi yerlerden de adaylığını koyması için de sürekli ricalar alıyordu. (YT: 64)*

— ***Bursa'da Yıldırım'da** Tatar mahallesindeyiz. En çok sevdiğim şey, annem işe gider gitmez **Yeşil'e** çıkmak, camiin taş avlusunda şadırvanlar çevresinde oynamak! (YT: 109)*

İzmir, İzmit, Konya, Erzurum... Ta Bağdat'a *kadar eşya götürür, iş yapardı. (DA: 19)*

Abdülhamit devrinde ***Şam'a***, ***Gelibolu'ya****, İttihatçılar zamanında* ***Konya***, ***Kastamonu*** *ve* ***İzmir'e*** *nefyedilmiş, Cumhuriyet devrinde de yine iftiraya uğrayarak hapse girmişti. (T: 95)*

Okuduğu kâğıt, ***Bitlis'teki*** *Kürt ayaklanmasının Diyarbakır dolaylarına da yayıldığına, bazı Kürt ileri gelenleriyle şehrin, hattâ bazı köylerin ilgileri bulunduğu konuşunda bir rapordu. (ZO: 45)*

Hasan Bey o akşam Mardin'e gidiyordu. Zeyno'yu ***Mardin'e*** *kadar güvenilir bir adamla göndermek, Muhsin Bey için bir fırsattı. Oradan Zeyno'yu otomobille* ***Adana'ya*** *indirecek bir muhafız bulmaya Hasan Bey söz vermişti. (ZO: 275)*

Paşa Baba'nın üç kızı da askerle evlenmişti. Onların bir alay delikanlı çocukları vardı. Ve Paşa Baba onları zaman zaman kimi ***Kafkaslar'da***, *kimi* ***Makedonya'da***, *kimi* ***Çanakkale'de*** *kalan oğullarıyla karıştırırdı. (T: 49)*

Ecdadı ***Kayseri'den*** *gelmiş esmer, iriyarı, babacan bir adamcağız... (T: 91)*

Acaba bu yerler ***Bolu'nun Abant'a*** *rastlayan sıradağları mı, yoksa alaçam kaplı ünlü ormanları mı? (DA: 116)*

Terk edilen ilk planları ***İnebolu'dan*** *gitmek olduğu için elbette* ***Lefke***, ***Geyve*** *ve* ***Geyve'nin*** *güneyinden* ***Abant'a*** *rastlayan,* ***Bolu sıradağlarını*** *geçmişlerdi. (DA: 116)*

Zaten neden gelmiyor? Bir sürgün gibi ***Amasya'da*** *kakıldı kaldı. (SE: 64)*

Ben biraz ***Ankara'da*** *kaldıktan sonra kızımın ısrarıyle onunla beraber* ***Güney Amerika'ya***, *damadımın yanına gittim. (SSK: 334)*

*Deniz fırtınasından pek korkardım. Bir gün **Marsilya'dan** gelirken azim bir fırtınaya tutuldum. (AG: 207)*

*Ayşe'nin senden sonra mühim bir hastası daha oldu. **İnegöl** takiplerinde yaralanan bir eski arkadaş. (AG: 182)*

*Ayşe'den ayrılırken o da **Karahisar'a**, Cemal'e gideceğini söylemiş, mektup yazmamaya karar vermiştik. (AG: 177)*

*Gece yarısından sonra açık bir vagonda yaralılarla **Polatlı'ya** geldim. (AG: 154)*

***Kandıra'da** üçümüz de öküzlerin yanında durduk, denize son defa baktık. **İzmit Koyu** iki tarafın yumuşak, zeytuni yeşillikleri ortasında mavi ve mesut kıvrılıp beyaz İstanbul'a gidiyordu. (AG: 78)*

*Bir yıl, **Romanya'da** bozgunda bıraktığımız yerlerin parasını Romanya hükümetinden almak için Mehmet Paşa'nın itişi ile Romanya'ya gidiyorum. (YT: 111)*

*Adeta Osmanlı Türklerini eski **Gal ve Almanya'ya**, bütün Avrupa'ya dağılıp —ilk kırıp yıkmalarına rağmen— teşkilât ve hükümet kurmak yeteneğini en çok gösteren kuzey adamlarının uygarlık derecesinde buluyorum. (YT: 32)*

*Fakat sofrada, **Rusya**, **Amerika** ve **İngiltere'nin** bugünkü mühim şahsiyetlerini mütemadiyen tenkit ediyorlar ve dünyaya nizam vermek için toplanmış gibi ateşli ateşli konuşuyorlardı. (AHS: 46)*

*Sen, Amerika yerine galiba **Çine** gittin... (SP: 137)*

*Ekserisi **İsviçrede** veyahut **Pariste** çıkan Türk gazetelerinden ibaretti. (SB: 121)*

*Sonra, **Adana**! Adana bir yeni **Mısır'dır** bilir misiniz? (YT: 94)*

*Bu, kadınların öğretiminin erkeklerle eşit kabul edilen on, on beş yıl sonra memleketi **Finlandiya'ya** benzeteceğini düşünmemek cinayetini işlediğimize pişmanım. (YT: 92)*

***Siirt** Mebusu Hurşit Salim Bey gerçekten güzel ve fakat şiddetli bir nutuk ile memleketi felâkete götüren bu politika sahibi kabineye güvenilmemesini söyledi. (YT: 73)*

*Finler için bir şey diyemezsem de **Macaristan'la** aramızdaki iklim ayırımı pek o derece açık değildir. (YT: 55)*

*Doğuda yarın bu pek medenî, güçlü bir federasyon şeklinde meydana çıkan kuvvetli ve âdil Osmanlı İmparatorluğu'na biraz sonra zavallı **İran'ın** ve sıra ile öbür küçük devletlerin iltihak etmeyeceğini kim iddia edebilir? (YT: 39)*

*İmparatorluğun kim bilir hangi köşesinde, belki **Arnavutluk'un** sarp kayalarının pişirdiği, yetiştirdiği bir askerdi. (AG: 62-63)*

*O halde? O halde büyük **Arabistan** ve elinde kalan adalarıyle Asya ve ortak bir Türklük anlayışı altında toplanan meşrutî bir "federasyon" yapmaya hazırlanmalı! (YT: 38)*

*Rumların bir kısmı **Yunanistan'a** katılmak, Bulgarlar **Bulgaristan'a** katılmak, Arnavutlar bilmem ne, Türkler kendi kudret ve sayılarının ve yeteneklerinin yönetemeyeceği belirsiz bir "merkeziyet" vesaire istiyorlar. (YT: 35)*

*Bugün **Erzincan'a** hareket ettiler. Ben de gece trenini beklemedim, bir arkadaşın otomobilinden istifade ederek atladım, sana geldim. (AHS: 199)*

Tarık, bir hafta evvel, birkaç gün için, ilk celselerin raporlarım hazırlamak, aynı zamanda biraz da dinlenmek üzere ***Floransa'ya*** *gittiğini kaçışma yazmıştı. (AHS: 83)*

— *Bir kazaya uğramış olmasın?*

— *Ne münasebet! Bu sabah* ***Sinop'tan*** *bir telgraf aldık. Oradaki bir akrabaya gitmiş. (AHS: 67)*

Âkile Hanım'ın bir tane ***Nazilli'de****, bir tane de İstanbul'da evli oğlu varmış. (AHS: 51)*

Eniştem İstanbul'a teyzemi getirmek için gittiği zaman, Miss Melon da beni ***New York'a*** *götürmüştü. (AHS: 23)*

Fakat bütün yeni bir hayat! ***Sicilya'da Mesina*** *körfezine hâkim bir tepecikte,bir köydeyiz. Bu yeri doktor "Şe" zaten bir iki hasta göndermiş olduğundan, salık vermişti****. (****Ha:146)*

Kerim bana ***Adapazarı****'ndaki iki atını ve o küçük toprağını vasiyet etmiş. (KUO:66)*

Aliye, rakik gözlü, enli omuzlu, ***Yemen'den Kafkas'a****,* ***Kafkas'tan Suriye'ye*** *geçmiş ve kaybolmuş kahraman, fakat isimsiz ve talihsiz bir yüzbaşı ile dal gibi narin, zavallı ve hassas* ***Fatihli*** *bir verem kadının çocuğu idi. (VK:11)*

Büyük rütbeli, küçük rütbeli memurlar, bu sefer sayısı çok olan talebe karmakarışık sürülüyor, yarısı ***Trablusa****, yansı* ***Yemene*** *gönderiliyordu. (SB: 133)*

O akşam saatlerce Cavide'nin söz ettiği kordela, elbise, meselelerini, birkaç opera ismini, ***Berlin'in*** *büyük sokak ve mağazalarının adını dinledi. (MH:19)*

Sara'nın mektubu cebini yakarak, ***Edirne'nin*** *hastaları, ahalisi için bir destek, bir avunma olan Doktor Kasım, bu karanlık ve müthiş gerçekle görevini yapıyor, beynindeki kurdun dişlerini duymamak için bir değil, beş on işini seven adamın ancak yapabileceğini, kendi başına yapıyordu. (MH: 164)*

Kendisiyle birlikte ***Samsun'dan*** *İstanbul Üniversitesi'ne giden bir doçent de milletvekilinin misafirleri arasındaydı. (HP: 17)*

Seni burada evlendiririz. Bir çeşit tecrübe evlenmesi. Sonra onu da alır ***Amerika'ya*** *gidersin.* ***Boston'a*** *değil* ***Colombia'ya*** *gidersin. (HP: 59)*

Aynı zamanda da Kerim ***Viyana'da*** *hastanelerde yeni cerrahî usullerini inceleyecek. (SSK: 314)*

Galatasaray'ın bitirdikten sonra ***Fransaya*** *gitmiş, senelerce garb, bilhassa Fransız edebiyatı üzerinde tetkikler yapmış, Sorbon Üniversitesinden de mezun olmuştu. (SP: 12)*

Onlar nasıl ta eski ***Irak'a*** *dönmek ve Turan'ı korumak istiyorlarsa biz de Osmanlı denileni bu yeni şey için çalışıyorduk. (YT: 27)*

Bosna *ve* ***Hersek'ın*** *"ilhak"ı Bulgaristanın kurtuluşa kavuşması ve* ***Girit*** *meselesi birbirini izledi. (ST: 13)*

O aralık babamın ***Roma'da*** *öldüğünü haber aldık. (SE: 103)*

Günahlarından intikam alacak bir Yehüda'nın sonsuz olarak kendilerini izlediği korkusuyle yanan beni ***İsrail'in****, kan ve bozgunlarını ben ruhumda duyuyorum. (Ha:169)*

Ali Bey çiğim, kabul ediyorum, his yok, hattâ cinsiyet diye bir şey bahis mevzuu değil, şu kız pekâlâ ***İspanyanın*** *şampiyon boğası da olabilir, göklerden inen ilâhî bir inek de... (SP: 33)*

Oğlanın önüne biraz ekmek bıraktılar, küçük kafilede hiç biri bir tek laf etmeden o gece ***Ayvacık'a*** *vardılar. (DA: 27)*

Haklıydı; çünkü Satı hesaba gelmeyen, köylülerin kafa ve gönüllerinde ne varsa bilen, vaktiyle Hacı Murat'ın babasının ***Biga'dan*** *aldığı doksanın üstünde bir hatundu. (DA: 30)*

Mürsel beş yaşında, bir deprem felâketi sonucunda anasını babasını kaybettikten sonra, ***Burdur'a*** *yakın bir köyde kahveci çırağı oldu. (DA: 73)*

Bir amcazadem ***Eskişehir'de*** *bacağından yara aldı. (DA: 181)*

Kilyos'u *geçtikten sonra iki taraftaki muhteşem yalıları, hele sarayları seyrederken, farkında olmayarak, yuvarlak dudaklarının arasından sular akıyordu. (SSK: 249)*

Çünkü ***İtalyada*** *bilmem hangi târiki dünya manastırında rahipken, oradan kaçmış, Türkiyeye gelmişti. (SB: 30)*

*— Bu nasıl bahar şarkısı dostum? Cenaze marşı gibi bir şey... Beni dinle, bu "****Venedik****" te gondollarda söylenen şarkı. (SB: 87)*

Bu vaziyet, ***Beyruttan*** *ilk şifreli telgrafı alıncaya kadar sürdü. (SB: 116)*

Meselâ musiki tahsili için ***Milânoya*** *gitmek istedim. (SB: 149)*

Belki Müslümanları ***İspanyadan*** *kovdukları zaman hıristiyan olmuş eski bir müslüman ailesindensin. (SB: 150)*

Havası portakal, liman çiçeği kokan, önündeki mavi denize ayaklarını batırıp oturan, yumuşak, yeşil yamaçlı ***Lübnan****... (SB: 153)*

Hele oğulları Nihat ve Hikmet'in sefaret kâtibi olarak ***Sofya*** *ve* ***Prag'a*** *tayinleri, zavallı kadını daha büyük bir düşkünlükle Hasan'la ve Azize'nin anasız çocuğuna bağlamıştı. (ZO: 16)*

Teğmen Ahmet Keramî, Türk süvarisinin ***Sakarya ve İzmir'de*** *destan gücüyle dolu baskınlarının birçoğunda önemli roller oynamış, Yunan ordusunun gerilerini durmadan bir "panik" içinde tutmuş ve büyük uğraşların yarattığı çetin insanlar arasına karışmıştı. (ZO: 189)*

O vakit Saffet gözlerime bakmadan:

— Azize'nin vaziyeti epeyce tehlikeli, mutlak ***Davos'a*** *götürmek lâzım, dedi. (KA: 83)*

Zihnine bulutlu ve esrarlı bir şekil gibi görünen ***İsveç'in*** *bu garip ve yabancı insan örneği onun olanca merakını tahrik etti. (KA: 136)*

Dora ve Kari ile beraber ***Avusturya*** *şehirlerini otomobille dolaşacaklarmış. (KA: 146)*

*Fakat on yaşma bastıktan sonra enişte*m ***Washington'a*** *sefir olunca beni de* ***Amerika'ya*** *götürdüler. (AHS: 20)*

İskenderiye'den *on beş şubatta hareket eden* ***Romanya*** *vapuru ile döneceğiz. (ST: 107)*

Babası ***Varna'dan*** *geldikten sonra, Fatih'te büyük bir ev almış, oraya yerleşmişti. (AHS: 73)*

— *Bazan bilmem hangi para ile **Hayber Geçidi'nden Hindistan'a** indiğini tahayyül eder, bazan Mustafa Kemal Paşa ile **Atina'yı** zapta gideceği günkü muhayyel icraatını anlatırdı. (AG: 103)*

*İhsan'ı bizimkiler hemen **Adapazarı'na** gönderiyorlardı. (AG: 63)*

***Şehzadebaşındaki** konaklarında, ihtiyar ve yalnız babasıyle, onun yalnızlığında yanında oturması için rica ettiği kendinden genç bir kardeşi ve ailesi bulunuyordu. (MH:10)*

*İkisi yanyana **Nuruosmaniye, Cağaloğlu, Babıâli** çevrelerinde bulunabilecek bir muayenehane arayarak dolaştılar...(MH:32)*

*Bu sene Profesör Remzi, karısının hastalığından dolayı **Göztepe'den** inmemişti. (MH: 49)*

*Bütün İstanbul gülmekten kırılıyor, ecnebiler bile bu oyunu görmek için **Göksuya** gidiyorlardı. (SB: 13)*

*Sonra bura sakinlerinin hepsi rahatsız köhne yalılarını **Aksaray'da, Fatih'te** üç odalı dar, fakat her rahatı yerinde ve işi az apartmana tercih eder. (T: 12)*

***Fatih'e y**akın bir yerde meselâ **Sultanselim'de** üç yataklı bir doğumevi; bir küçük muayenehane ve ona bağlı bir dispanser açabilse! (MH: 78)*

— *Sara, dedi, Kâmi bilsen benimle ne kadar çok çalışıyor, hele fukaralar arasında değeri takdir edilmeyecek kadar çok iş görüyor, bu aralık **Fatih ve Topkapı** dikkati çekecek surette Tifo ile dolu, zavallı Necibe Mollanın torunu yatıyor, Ayşe Kadın'ın oğlu küçük Mehmet de... (MH: 128)*

***İzmit** fabrikalarından birinde çalışırken, bir albayın evinde çalışan **Antepli** bir hizmetçiye vurulmuş. (HP: 50)*

*Adam diretti: "Ne münasebet. Siz **Taşlıderede'yken** ben **Zonguldak'taydım**." (HP: 54)*

*Delikanlılar da **Bakırköy'de** bir fabrikada iş bulmuşlardı. (HP: 68)*

*Ta **Yeşilköy'de** iki yeğeninin oturduğunu söylemişti. (HP: 84)*

*İki binler, bir rivayete göre, **Taksimden Şişliye** yayılan; bir rivayete göre, **Kadıköy** ve **Adalar** da dahil bütün İstanbula çalım satan milyonerlerin etiketidir. (SP: 14)*

***Şehreminindeki** iki odalı evden **Fatihte** küçük bir apartımana, nihayet oradan **Ayazpaşanın** gösterişli lüks apartmanlarından birine sıçradılar. (SP: 27)*

*İstanbulda yerleşmiş, kıyafetleri modaya uygun snob taşralılarla, **Şişli** ve **Osmanbey** tarafının her akşam frak, smokin giyen zenginleri oturur. (SP: 28)*

***Kumkapıdan Samatyaya** kadar sahil mahallelerde, gene Kumkapıdan **Fazlıpaşa** yokuşunun tepesine kadar bütün arka mahallelerde, azgın bir külhanbeyi zümresinin başında "Ali kıran başkesen" rolünü tarihe geçebilecek bir başarı ile yaptı. (SP: 213)*

*Bu nasıl apartıman, bunlar **Sulukuleli** mi? diye söylendi. (SP: 275)*

*Düüüt... Düüüt. **Pendik**. Giyinmeli, bir saat sonra İstanbul. (SP: 279)*

***Beyazıt'ta Küllük'te** oturuyor, esasen çevrenin dikkatini çekmek için ikide birde baktığı ve istanbul'a gelir gelmez edindiği kol saatından bir türlü gözünü ayıramıyordu. (DA: 172)*

Yalnız, bu akşamlarda; rakıyı fazla kaçırdıkça hem dili, hem de ayakları dolaştığı için, Halim'in sırtına binercesine üstüne abanır, sallana sallana ***Tophane'ye*** *kadar yürüyemezse, paraya kıyar, bir taksiye binerdi. (DA: 178)*

Gözlerini açınca, açık pencerenin parmaklıkları arasından ***Çemberlitaş'ın*** *üstünü gördü. (DA: 184)*

Benim tam size göre elimde bir hizmetçi var. Uzaktan akrabam. ***Yeşilköy'de*** *çalışır, yerinden memnun değil, o sizin işinize daha iyi gelir. (DA: 192)*

Galata *tarafında aşçıbaşı atlı bir araba tuttu.* ***Nişantaşı'na*** *doğru yol aldılar. (SSK: 249)*

Nihayet bavullarıyle ***Beşiktaş iskelesine*** *inerek oradan* ***Kanlıca'ya*** *geçtiler. (SSK: 260)*

Kayıkçı, yakışıklı, sarışın, ***Kemahlı*** *bir delikanlıydı. (SSK: 262)*

Hakikat o akşam ***Beyoğlu'nda*** *yemek yedik ve* ***Tepebaşı'da*** *barda eğlendik ve gece sarhoşa yakın bir hâle döndük. (AG: 25)*

Hamal ile genç münevverin, ***Karagümrüklü*** *işçi, İstanbullu kadınla yüksek ökçeli süslü kadının, omuz omuza, yüz yüze geldiği bir gündü. (AG: 42)*

Nihayet barıştık, iş yer intihabına kaldı. O, ***Feneryolu****,* ***Kadıköy'ü*** *tutturdu, ben* ***Yakacık****,* ***Pendik*** *dedim. (SE: 24)*

Bu iyi bir hayat, arabada yirmi yaşında Tosun'un yaptığı gibi, ben on bir yaşında ayakta şöyle dizginler elimde, ***Bursa'dan Çekirge'ye*** *kum, taş taşıdım, hem arabalar boş dönerlerken de ta önde, bu şerefli, en şerefli günler. (YT: 110)*

— Mazlûme Hanım, cumartesi hazırlanmak için Erenköy'e döneceğim. Adres, ***Suadiye****, Muhsin Beyin evi. (ZO: 30)*

— Sana bir teklifimiz var Leylâ, yarın Ahmet'i de alıp Kerim'le ***Heybeliada'ya*** *gideceğiz, çamların arasında vakit geçireceğiz. (SSK: 293)*

İki yıl önce ***Heybeli'de*** *ufak bir ev tutmuştum. (RA: 134)*

Maltepe'de *uzak bir köşkün suskun kucağında sessizce yaşar. (Ha: 36)*

— Anneciğim, bizim çift Akdeniz'den döndükten sonra ben de Nikolakiler'le ***Şile'de*** *bir hafta vakans yapmak istiyorum. (Ç: 84)*

*Unutamazsın değil mi****,*** ***Kuzguncuk*** *tepesindeki büyük evin kızlarını? (Ha:11)*

Bağlarbaşına *kadar gittim, döndüm. (Ha:61)*

O zaman ***Yıldız'da*** *oldukça büyük bir de ev edinmiş ve orada Emine Hanım isimli iyi bir aileden güzel bir kadınla evlenmişti. (Ç: 11)*

— Ben de ***Çiftehavuzlar'a*** *yakın, haydi atla arabama da seni bize götüreyim. (H: 98)*

Bir gün ***Şişlideki*** *bir hastasından dönereken,* ***Beyoğlunda, Doğruyolda****, Süruri'yi fazla gürültülü mahmuzları, elinde kamçısıyle piyasada buldu. (MH: 76)*

Bu müthiş rüzgârın korkunçluğunu, ***Haydarpaşa'ya g****eçemeyeceklerini kayıkçılar söyledikleri vakit, anladı. Nihayet onları kendisini* ***Üsküdara*** *çıkarmağa kandırdı. (MH: 92)*

O ***Bandırmalı'ydı****,ben de* ***Bursalı'yım*** *... (KUO:65)*

*O gün beni Sadık Usta, **Teşvikiye'de** bir arka sokaktaki küçük fakat güzel yapılmış bir eve götürdü. (KUO:76)*

*Hangi şeytan onu, dün gece **Florya** sahilindeki dalgaların ahengiyle tatlı tatlı uyuduğu… (KUO:13)*

*Yalnız **Sapanca** Gölü bana kendimi unutturdu. (KUO:35)*

***Beşiktaş** iskelesinden **Uzuncaova'ya** elim annemin yeldirmesinin eteğinde yürüdük. (KUO:38)*

*Bunları ben kaktüslere, ve dikenli, biçimsiz deniz hayvanlarına, hâlâ **Samatyada**, deniz kenarında toplamadan geçmediğim şeytan minarelerine, böcek kabuklarına benzettim. (SP: 102)*

*Sağ tarafta ve daha fazla önlerinde, **Haydarpaşa ve Sarayburnu**, ötesinde birdenbire genişliyen, tepsi gibi yuvarlak karanlık sular; uzaklardaki Ada denilen tümseklerin eteklerinde yanıp sönen pırıltılar. (SP: 171)*

*İşte bundan dolayı olacak ki, saz heyetine girmiş, haftada birkaç defa **Şehzadebaşı'nda** ut ve tef çalmış, bazen de şarkı söyleyerek sesi hayli ilgi toplamıştı. (SSK: 270)*

*Burası hazırlanıncaya kadar **Kanlıca'da** kaldık, iki gün önce buraya geldik. (SSK: 334)*

***Kâğıthanede**, yeşil çayırlarda şimdi öbek öbek toplanan halk arasında darbuka, zilli maşa, tef, zurna sesleri arasında kara göbeğini çalkalıyan Çingene Pembeyi düşündü. (SB: 87)*

***Kandillide** oturuyordu. Kocası tahsilini sade Avrupada yapmış bir mühendisti. (SB: 168)*

Fakat Haso, onu her dakika iki günde zihnini alev gibi saran ***Harem*** *iskelesindeki ev, deniz ve kayık, özellikle tamamıyle kendisinin olan anasının pencerede şarkı söyleyen, mutlu hayaline sürüklüyor. (ZO: 95)*

İngilizceyi ***Londralıdan****, Fransızcayı* ***Parisliden****, piyanosunu Hikeler'den öğrenen evladım! İstanbul'un en asrî, en şık kızı! (ZO: 269)*

Buna karar verdikten sonra mantomu giydim, ellerim ceplerimde, başım havada Saffet'i bulmak için ***Gülhane*** *yolunu tuttum. (KA: 23)*

Saffet bu hafta gelemeyecek, bana ***Yeşilköy'den*** *inmememi, Azize'nin hatta dostlarını görecek bir halde olmadığını yazıyor: "Ben ona senin rahatsız olduğunu ve evden çıkamadığını söyledim." (KA: 78)*

Sirkeci'de *kapalı bir otomobil buldu, kürkümün yakasını kaldırdı. Dizlerimi örttü.* ***Bebek'ten*** *geçerken yüzüme dalgın gözlerle baktığını gördüm, içleri biraz nemliydi. (KA: 79)*

— *Ben o çapkına bir eşek alacağım, Azize. Kırmızı güllü kocaman eğerinin kırmızılı beyazlı püsküllleri ve eşeğin boğazında küçük bir çıngırağı olacak. Üstüne bindirip* ***Sarıyer'e*** *götüreceğiz. (KA: 219)*

Beyazıd Meydanı'na *bakan dükkânlar yıkılmadan evvel orada meşhur eski bir bakkal dükkânı vardı. (AHS: 15)*

Üç yıldır ***Lâleli'nin*** *o sokağındaki evlerini ziyaret etmedim. (AHS: 27)*

Nihayet trenin sallantısı beni de uyuttu.

— ***Sapanca Gölü'nü*** *geçiyoruz, kalk, sen o gölü çok seversin, Nermin! (AHS: 33)*

*Öğle yemeğini o gün Şark Kahvesi'nde yedik. Enişte**m** **Saraçhanebaşı'nda** bizi bir arabaya koydu, götürdü. (AHS: 62)*

*Bugün Park Otel'de beraberdik. O da Nermin Hanım'ı alıp **Emirgân'a** götüreceğini söylüyordu. (AHS: 107-108)*

*Gidecekleri yer **Akaretler'in** üst tarafında, dar bir yolun başındaki üç dört evden biriydi. **Beşiktaş'tan Teşvikiye** civarına giden bu yol yakındı. (AHS: 231)*

— Muhtemel kelimesini katmasa daha iyi olurdu. Çayda Serin yok muydu?

*— Hayır, muhakeme günüydü. Bu dava onu çok üzmüş, iki gün için **Uludağ'a** gitmiş. (AHS: 240)*

*Bay Nazmi, bir şirket idaresine aza tayin edilmek için Ankara kazan o kepçe dolaşırken, kendisine mahsus kibar üslubuyla nüfuzlu zatlara hulus çakarken, karısı köşklerinde Zekeriva sofrası kurar, efendisinin gömleğini **Kasımpaşa'da** meşhur sabık bir şeyh efendiye okutur. (T: 86)*

*Buna, karşı taraftan **Söğüt** Mebusu Ertuğrul Bey cevap verdi. (YT: 73)*

*Cumartesi akşamı **Yedikule'de** Büvük Gar'da saat yedide gelen ekspresten amcam, cübbesi ve başörtüsü ile Kaya, çıktılar. (YT: 81)*

*Bir aralık **Midilli'deydiniz.** (H: 122)*

*Biz ailece **Ihlamur**'a gidiyorduk. (KUO:63)*

*Sonunda, yazı geçirmek için **Büyükada'ya** gittiler ve eski Sara'ya benzemeyen bir ilgisizlikle Atıfe'yi götürmemeğe karar verdiler. (MH:69)*

*Firuzan Tıngır, Tom'u dinlerken, şehvetle dinin karıştığı bir Amerikan zenci ilâhisi, **Missisipi şehri** kıyılarında söylenen bir kaç perdeden ibaret, fakat yanık bir hava dinliyormuş gibi olurdu. (SP:50)*

*Ahmet Bey **Osmanbey'de** evi olan tanınmış bir davavekiliydi. (SSK: 283)*

*Hemşire Safinaz, bir süre **Gedikpaşa'daki** Amerikan mektebine devam etmiş, iyi İngilizce öğrenmiş, tıpkı Leylâ gibi çok okuyan ve düşünen bir kişiydi. (SSK: 286)*

*Sonra yeni yetişen erkek çocuklara düşkün işsiz, güçsüz, zengin isterik kadınlar! Bunlar hep **Madrit** günlerinde. (SB: 148)*

*Sol taraflarında **Haliç**. Üstünde yelkenler, sarı ışıkta titriyorlar. (SB: 217)*

*Öyle ya, **Arnavutköy İskelesi'ndeki** çımacının oğlu ve tahsili rüştiyeden ileri geçemediği halde beynelmilel pazarda isim sahibi olmak onun iktisat dünyasının bir dâhisi olduğunu ispat etmez mi? (T: 42)*

*Şimdi tekaüttü. **İhsaniye'de** küçük ahşap evinin bahçesinde soğan, salata suluyordu. (T: 223)*

*Oğuz, her yerde **Sultanahmet, Beyazıt ve Ayasofya** gibi büyük meydanlarda bu nutkunu belki halk dili ile birkaç bin kişi içinde, gürleyen sesi ve hitabet gücü ile tekrar ediyordu. (YT: 42)*

***Kınalı'ya** gelinceye kadar dikkatimi çekmek için ne yaptı ise başaramadığını görünce, yanıma geldi. (RA: 161)*

*...bilhassa **Santa Barbara'daki** binalar ne kadar başkadır. (KUO:112)*

*Evvelâ **Harlaam'da** zenci mahallelerindeki çalgılı, danslı, zenci barlarına devama başlamışlardı. (SP: 148)*

*Bismark: Hitler'in **Bavyera dağlarında** yerini kimse bulamayacak, derken çıkan sesler mitralyöz ateşini andırıyordu. (SP: 183)*

*Hamfendinin kumar tutkusu her yıl **Monte-Carlo'da**, kızların tuvalet ihtiyaçları **Paris'te** tatmin edilirdi. (DA: 190)*

*Kaçmak şurada dursun, Tevfiği, Hilmiyi kaçırdı diye **Taif'e** kalebent yollıyacaklarmış. (SB: 240)*

*Bu bana eski "**Galya**" muhariplerinin valslerini düşündürdü, kendimi havada tüy gibi hissediyordum ve mütemadiyen dönüyordum, nasıl oldu bilmiyorum, birdenbire kollarım boynuna dolandı ve başımı omzuna bıraktım, o da geri geri gitti, koltuğa öyle bir oturdu ki kollarım boynunda, başım göğsünde ve kendim dizlerinde kalmıştım. (KA: 91)*

*Annesi gelir gelmez **Baden'de** ev tutacaklar, orada Azize doğuruncaya kadar kalacaklar, Saffet de mutlak tehlike geçinceye kadar Viyana'dan ayrılmayacaktı. (KA: 217)*

*— Sizin **Rumelili** olduğunuzu söylemişlerdi. Şivenizden hiç hissedilmiyor...*

*— Evet, **Varnalıyım**, fakat çocukken İstanbul'a geldik. Babam burada memurdu, bütün ömrüm burada geçti. (AHS: 59)*

*Yalnız bir defa ailesinin **Kırımlı** olduğunu, babasının sabık Rus Çarı'nın yatında kamarot olduğunu söylemişti. (T: 19)*

— *Bu mesele fazla uzadı. Anlatayım. Kadın Fransa'ya vakans yapmak için gelen* ***Norveçli*** *bir kızdı. Ben Oise Nehri üzerinde yüzme talimi yapıyordum. (T: 184)*

Mansur kasımda ***Nis'e*** *gidiyormuş. O zamana kadar Heybeli'de kalmasını doktorlar istemiş. (RA: 182)*

Asım'dan geçen hafta mektup aldım. ***Königsi'ye*** *göndereceğini yazıyordu. (SE: 133)*

Mallı'ya *kadar nasıl sabrettiğimi bilmiyorum. Mallı'da atladım. Neferi Ayşe'nin kompartımanına gönderdim. (AG: 178)*

Bir saat sonra ***Basri Köyü'nde****, bir köy odasında Haşmet Bey'le Cemal arasında oturuyordum. (AG: 214)*

Haşmet Bey fırkasının yanında ***Gökçepınar'da*** *bulunuyordu. (AG: 186)*

İki gün sonra da Ayşe geldi, "Hastanı nasıl bıraktın?" dedim, yalnız üç gün için geldiğini ve hastasını bir başka hemşireye bıraktığını söyledi. ***Taşhan'da*** *benim yanımda kaldı. Ertesi gün seni aramak için çıktım. Bir arkadaşla* ***Dikmen*** *bağlarına geldik. (AG: 182)*

İhsan'ı ilk günlerde çok merak ediyordum, sıhhatte ve ***Seyit Gazi'de*** *olduğunu Haşmet Bey söyledi. (AG: 154)*

Kumandan Bey'in karargâhı buraya yakın mı diye ben de sana soracaktım.

— ***Doğançay'a*** *yaklaşmış diyolar ama Doğançay'da yok. (AG: 117)*

— *Kumandan Bey, gayrik beni isteyo değil mi? Dün* ***Elek Köyü'ne*** *vadımdı, bir garı bana arvatların da asker olduğunu dedi. (AG: 117)*

Mehmet Çavuşla uzun bir münakaşadan sonra cephaneyi ***Sarılar Köyü'nün*** *arkasındaki ağıla yığmaya karar verdik. (AG: 116)*

Bir taraftan ***Hendek****, bir taraftan Arnavutköy'ünde hissedilen isyan ve kargaşalığı İhsan'ın kuvvetleri teskine memurdu. (AG: 104)*

— *Ecnebi üniforması görmeye bu gece tahammül edemeyeceğim Peyami,* ***Pangaltı'da*** *ineceğim. Bazı hanım dostlara veda edeceğim, dedi. (AG: 65)*

— *Erken döneceğim; fakat* ***Kısıklı'ya*** *kadar yürüyeceğim. Orada bir yerde kahve içerim. (SE: 70)*

Ben, Münire ile çocukları aldım, ***Çilehane Yolu'na*** *gittim. (SE: 34)*

Saraçhane'den *araba çıkarken ahalinin kalabalıklığı artıyordu. (YT: 106)*

Sonra trenle, ***Tütünçiftliği****, oradan mavna,* ***Değirmenderesi****. (YT: 114)*

Herkesten erken kalkıyor, ***Abbaspaşa iskelesine*** *iniyordum. (RA: 134)*

Buradan saat dokuzda ***Çamlımanı'na*** *iner, kahvemi içerdim. (RA: 136)*

Sadi Arslan, o gün Âkile Hanım Sokağı diye anılan sokağın, ***Çobançeşme*** *tarafına giden yolundan geçip ilerlerken, sokağın köşesindeki bir evin önünde, beş kamyonun birbirinin üstüne çıkar gibi dizilmiş olduğunu gördü. (AHS: 145)*

*Bu, Sakarya Savaşı'nda geçen acıklı bir serüven: **Beylikköprü'nün** çamur yığınları arasında genç arkadaşı Teğmen Rahmi ile bir pusuya düşmüşler, iki kişi sanki tırnaklarıyle yeri kazarak iki küçük taşın arkasına siper yapmışlardı. (ZO: 284)*

*Karşısındaki **Deveci köyü** ile aralarında ufacık, fakat sevimli bir dere vardı. (SSK: 241)*

***Çarşıkapı'daki** dükkânında sebze ve meyve satardı. (DA: 153)*

*Bir gün, ama, kaçıncı gün olduğu belli olmayan bir gün, iki erkek uzun uzadıya konuştuktan sonra, İstanbul'a İnebolu'dan değil de, **Alpi köy** adlı bir sahil köyünden gitmeye karar verdiler. (DA: 116)*

***Dereköyü'nde** anasıyle yaşadığı günlerde bir gulyabaniymiş gibi adı geçen, yüzünü hiç görmediği babasının yanına gidiyordu. (DA: 15)*

*Dur adresi yazayım... **Galata, Sandıklı han**, Tramara şirketi. (SP: 160)*

*Ayşenin Ali Bey diye düşündüğü edebiyat hocası **Sülüklüde**, ecdadından kalma tahta bir konakta, ihtiyar bir teyze ile yaşayan orta yaşlı bir bekârdı. (SP: 12)*

*Üftade Hanım, **Sarıgüzelde**, eski zamanın bilmem ne kâhyasının kızıdır. (SP: 35)*

*Ve hergün öğleden sonra anası **Edirnekapısındaki** mezarlığa giderdi. (SP:86-87)*

*Ben de çıkıp, senin bu gün **Topağacı** bayanlarına anlattığın İstanbul'un o garip sokaklarında dolaşmaya başladım. (HP: 37)*

*Aşkın, sağ duyunun, paranın yapabileceği herşeyi Kasım Sara'nın **Büyükdere'deki** beyaz yuvası için yapmıştı. (MH: 109)*

*Bununla beraber **Tarabya otelinde** kalmak üzere Kâmi'yi Pazar akşamı yemeğe dâvet etti. (MH: 117)*

*Erkeklerin birkaçı **Taşlıdere'de** gördüğümüz kimseler. (HP: 23)*

*Özellikle Cavide'nin annesi ihtiyar hanımefendi bir İstakoz direnme ve inadıyle kendisini haftada bir iki defa **Divanyolu'ndaki** evlerine çağırıyor, hastalık dinletiyordu. (MH: 20)*

Siz Amerika'nın neresine gidiyorsunuz?
*Seyyare: "**Los Angeles'e**." (HP: 35)*

Nihayet en tabiî sesiyle:

*— Saffet Bey **Kaymaz'da** saklıdır, dedi. **İkizce'yi** sağ geçerseniz, onu orada bulursunuz. Haydi uğurlar olsun Ağam! (AG: 110)*

SONUÇ

Halide Edib Adıvar'ın, ailesinden gelen etkiyle yerli kültürü ve batı medeniyetini yakından tanıması bir terkibe ulaşmasını sağlamıştır. Halk kültürünün pek çok unsurunu eserlerinde büyük bir ustalıkla modern hayatın ifadesi olarak kullanmıştır. Mukayeseci zihniyeti, eski kültürümüzün değerleriyle, batı kültürünün değerlerini kıyaslamasına ve ortak noktaları belirlemesine de imkân vermiştir. Halide Edib ömrü boyunca onlar üzerinde düşünmüş, hayatının canlı renklerini, tiplerini, duygu ve heyecanlarımızı, mizah anlayışımızı, hoşgörümüzü, halk kültürümüzde bulmuş, bunların işlenip modern dünya kültürüne katılması için umutlar beslemiştir. O, Türk değerlerinin milli olduğu kadar evrensel olduğunu da savunmuştur.

Çalışmamızın başından beri önemsediğimiz nokta, halk bilimi disiplini çerçevesinde Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde motifleri kullanma sıklığını yorumlamaya çalışmaktır. Bu çerçevede yazarın dil, kurgu, üslup gibi konularına fazla yer vermedik.

Müzik, toplumu birbirine bağlayan en önemli unsurlardandır. Müzik aynı zamanda tarihin bir parçasıdır. Halk sevinçlerini, üzüntülerini, yaşadıklarını müzikle dile getirmektedir. Bu bağlamda müzik, tarihi aydınlatır. Halk türküleri hayatın kendisini ifade etmektedir. Dolayısıyla türküler aynı zamanda sözlü tarihtir. Halide Edib Adıvar'ın da hemen hemen her romanında bu sözlü tarih ürünlerine yer verdiği görülmektedir.

Günlük hayatın bir parçası, hayatla iç içe olan atasözleri, deyimler, dua ve beddualar, yeminler, selamlar, argo ve küfürler, onun eserlerinde o kadar doğal ve sade kullanılmıştır ki okuyucu tarafından yadırganmaz. Halka mal olmuş sözler ve kalıplar anlatımların içinde ustaca kullanılmıştır.

Halide Edib Adıvar geçiş dönemlerinden doğum, evlenme, ölüm gibi günlük hayatla ilgili gelenek göreneklere çok geniş yer vermese de bu unsurlar romanlarında görülmektedir.

Halk bilgisi konusundaki halk arasında uygulanan sağaltma yöntemlerini sık sık işleyen Halide Edib, halk zoolojisi ve halk botaniğinden de kısaca bahsetmiştir.

Halk taşıtlarını ve taşıma tekniklerinden kağnı, eşek, at, at arabası, fayton yanında kamyon, tramvay, vapur, otomobil gibi motorlu taşıtlardan da bahsetmiştir.

İnanışlar, özellikle batıl inançlar, büyü, tılsım, muska, fal çok sık başvurulan yöntemlerdir. Halkın bunlara inanması, itibar etmesi, eski şaman kültürüne kadar dayanmaktadır. Canlı cansız varlıklarla ilgili inanışlar, nazar, kurban, adak inançlarının yanı sıra kahramanların evliya mezarlarına, türbelere gittikleri, mum yaktıkları da görülmektedir. Gelenekte anlatılanlar, halkın yaşadığı, yaşattığı şekliyle yansıtılmıştır.

Mimarinin kültürün görülen en önemli öğesi olması dolayısıyla millî kimliğin devamlılığı hususunda çok önemli bir rolünün olduğunu düşünen Halide Edib Adıvar'ın, romanlarında hem dönemin özelliklerine hem de kahramanların sosyal statülerine uygun mekânlara yer verdiğini söyleyebiliriz.

Sanatçının eserleri seyirlik oyunlar yönünden de zengindir. Özellikle Sinekli Bakkal romanının en önemli oyun araçlarından birisi Karagöz takımıdır. Sanatçı bu fonksiyonun yanında Karagöz, ortaoyunu ve tulûatın yerli ve millî Türk tiyatrosunun özü olduğunu, yerli tiyatronun ondan hız alması gerektiğini belirtmektedir.

Kültürel yapıdaki zenginliği ortaya çıkaran halk edebiyatı unsurları, sosyal hayattaki beraberliğin, ortak değer yargılarındaki birliğin sağlanmasında önemli bir yere sahiptirler. Bunun dışında sahip oldukları gelenek taşıyıcılığı, eğitme, sosyal motivasyon, yararlılık, bütünleştiricilik, dengeleme, eleştiri ve denetim mekanizması, eğlendirme vb. fonksiyonlarıyla sosyal yapının güçlü tutulmasında da önemli görevler yüklenmektedir. Kültürel çeşitliliğimizin aynası olan, halk ruhunu, bakış açısını yansıtan ve kısaca "Somut Olmayan Kültürel Miras" olarak adlandırılan bu mirasın korunması da önemli bir vazifedir.

Küreselleşmenin, bir yandan tek biçimliliği hızlandırırken bir yandan yerelliğe duyulan merakı arttırdığının farkına varanlar, bir daha yaratılması mümkün olmayan büyük sözlü kültür mirasının korunarak değil yayılarak varlığını devam ettirebileceğini unutmamalıdır.

Sonuç olarak Halide Edib Adıvar, romanlarında toplumumuzun geçirdiği dönemlerle geleneklerimizi, törelerimizi, bizi biz yapan unsurları gerçekçi bir görüşle

işlemektedir. Alışılmışın dışında bir söz dizimi kullanan, çok yerde cümle düşüklüğü yapan Halide Edib Adıvar'ın söyleyişi rahat ve süslü olmasa da düşünceleri sağlamdır. Halk kültüründen gelen unsurları tespit edip onları ustalıkla işlemenin yanında halk kültürünün tercih edilen ürünlerini de görmesi Halide Edib Adıvar'ın halkın kültürüne yabancı bir aydın olarak yaşamadığının, halkın kültürüne her zaman saygı duyduğunun bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

Adıvar, Halide Edib, *Ateşten Gömlek*, Can Yayınları, İstanbul 2010.

Adıvar, Halide Edib, *Âkile Hanım Sokağı*, Can Yayınları, İstanbul 2010.

Adıvar, Halide Edib, *Çaresaz*, Özgür Yayınları, İstanbul 2006.

Adıvar, Halide Edib, *Döner Ayna* (*Sevda Sokağı Komedyası* ile birlikte), Atlas Kitabevi, İstanbul 1984.

Adıvar, Halide Edib, *Handan*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1974.

Adıvar, Halide Edib, *Hayat Parçaları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1963.

Adıvar, Halide Edib, *Kalp Ağrısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985.

Adıvar, Halide Edib, *Kerim Usta'nın Oğlu* (*Heyula* ile birlikte), Atlas Kitabevi, İstanbul 1974.

Adıvar, Halide Edib, *Mev'ut Hüküm*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1976.

Adıvar, Halide Edib, *Mor Salkımlı Ev*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1979.

Adıvar, Halide Edib, *Seviyye Talip*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1967.

Adıvar, Halide Edib, *Sinekli Bakkal*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul 1966.

Adıvar, Halide Edib, *Son Eseri*, Can Yayınları, İstanbul 2008.

Adıvar, Halide Edib, *Sonsuz Panayır*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1946.

Adıvar, Halide Edib, *Tatarcık*, Can Yayınları, İstanbul 2009.

Adıvar, Halide Edib, *Vurun Kahpeye*, Özgür Yayınları, İstanbul 2006.

Adıvar, Halide Edib, *Yeni Turan*(*Raik'in Annesi* ile birlikte), Atlas Kitabevi, İstanbul 1982.

Adıvar, Halide Edib, *Yolpalas Cinayeti*, Özgür Yayınları, İstanbul 2003.

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları,

Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1965.

Alptekin, Ali Berat; *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Artun, Erman, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

Artun, Erman, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

Artun, Erman, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.

Aslan, Ensar, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademik Yayınları, Ankara 2003.

Başçetinçelik, Ayşe, *Adana Halk Kültüründe Doğum –Evlenme- Ölüm*, Altın Koza Yayınları, Adana 2009.

Bilge, Kilisli Rıfat, *Maniler (Hzl. Ata Çatıkkaş)*, MEB Yayınları, İstanbul 1996.

Boratav, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul 1988.

Boratav, Pertev Naili, *100 Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1992.

Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999.

Boratav, Pertev Naili, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.

Cabur, Ayşegül Kılınç, *Tarık Buğra'nın Romanlarında Geçen Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme,* (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

Çalışlar, İpek, *Halide Edib,* Everest Yayınları, İstanbul 2010.

Çobanoğlu, Özkul, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü,* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009.

Duymaz, Ali, *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatı Araştırmaları I.II.* Ankara 1984.

Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Erdal, Kelime, *Halide Edib Adıvar ve Eğitim,* Ezgi Kitabevi, İstanbul 2008.

Erden, Atilla, *Anadolu Giysileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Ersoy, Ruhi, *Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler*, Milli Folklor, S.61, Feryal Matbaacılık, Ankara 2004.

Güleç, Hamdi, *Türk Halk Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2002.

Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufi Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

Karadağ, Metin, *Halkbilimine Giriş*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 1989.

Kaya, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Köprülü, Mehmet Fuat, *Edebiyat Araştırmaları*, C. I, Ankara 1986.

Oğuz, M.Öcal - Metin Ekici - Mehmet Açа - Dilaver Düzgün - R.Bahar Akarpınar - Mustafa Arslan - Mustafa Sever - Aktan Müge Sever Yılmaz - Gülin Öğüt Eker - Tuba Eker, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2008.

Sakaoğlu, Saim, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Sakaoğlu, Saim, *101 Anadolu Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

Sakaoğlu, Saim, *101 Türk Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

Seyidoğlu, Bilge, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, Ankara 1985.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1969.

Türkoğlu, Sabahattin, *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam*, İstanbul 2002.

Yardımcı, Mehmet, *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Açıksöz Yayınları, Malatya 1993.